

Mladi v slovenskem zamejstvu:
družbeni in kulturni konteksti ter sodobni izzivi

Jezikovni profil mladih v slovenskem zamejstvu

Ker so mladi tisti, ki zagotavljajo prihodnost neke narodne skupnosti, je rezultate pričujoče raziskave treba jemati z vso resnostjo. Avtorji so izpeljali zahtevno raziskavo, ki je pripeljala do razmisleka, kako bo treba delovati na različnih družbenih področjih v slovenskih zamejstvih v Italiji, Avstriji, na Madžarskem in Hrvaškem za zagotovitev ustreznega statusa in uporabnosti slovenskega jezika. Samo to namreč zagotavlja tudi željo in motivacijo mladih za življenje v slovenskem jeziku in s tem v slovenski narodni skupnosti. Za dosego tega cilja pa bosta na vseh ravneh, tako nacionalnih, regionalnih kot lokalnih, potrebna oblikovanje in implementacija aktivnih jezikovnih politik in izvedbenih aktov na področju načrtovanja in izvajanja ukrepov, povezanih z manjšinskim jezikom in njegovo rabo. Na vse to opozarja ta dragocena raziskava, ki je že prvi, temeljni kamen trajne hiše slovenskega jezika v slovenskem zamejstvu – če jo bomo zmogli graditi dalje.

Iz recenzije prof. dr. Vesne Mikolič

INŠTITUT ZA NARODNOSTNA VPRAŠANJA
INSTITUTE FOR ETHNIC STUDIES

plori

slovenski raziskovalni inštitut
istituto sloveno di ricerche
slovene research institute

Slovenski
narodopisni inštitut
URBAN JARNIK, Celovec

Slovenski
znanstveni
inštitut

Mladi v slovenskem zamejstvu:
družbeni in kulturni konteksti ter sodobni izzivi

ZVEZEK 4

Jezikovni profil mladih v slovenskem zamejstvu

Izdajatelji:	Inštitut za narodnostna vprašanja v Ljubljani (INV) Slovenski znanstveni inštitut v Celovcu (SZI) Slovenski narodopisni inštitut Urban Jarnik v Celovcu (SNIUJ) Slovenski raziskovalni inštitut v Trstu (SLORI)
Uredila:	Sonja Novak Lukanović
Recenzenta:	Vesna Mikolič Željka Macan
Jezikovni pregled:	Jasmina Vajda Vrhunec
Prevod povzetka:	Laura Sgubin (italijanščina) Julija Schellander - Obid (nemščina, angleščina) Mária Magdolna Horváth (madžarščina) Barbara Riman (hrvaščina)
Oblikovanje in prelom:	Mateja Vrbinc
Tisk:	DEMAT d. o. o.
Naklada:	500 izvodov

Ljubljana, 2019

© 2019

Pravice pridržane: INV, SZI, SNIUJ, SLORI

Raziskovalni projekt »Mladi v slovenskem zamejstvu: družbeni in kulturni konteksti ter sodobni izzivi« je finančno podprla Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.

Cena: 27,00 EUR

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

811.163.6/27:323.15(=163.6)(082)
323.15(=163.6)(082)

JEZIKOVNI profil mladih v slovenskem zamejstvu / uredila Sonja Novak Lukanović ;
[prevod povzetka Laura Sgubin ... et al.]. - Ljubljana : Inštitut za narodnostna vprašanja ;
v Celovcu : Slovenski znanstveni inštitut : Slovenski narodopisni inštitut Urban Jarnik ;
v Trstu : Slovenski raziskovalni inštitut, 2019. - (Mladi v slovenskem zamejstvu : družbeni in
kulturni konteksti ter sodobni izzivi ; zv. 4)

ISBN 978-961-6159-71-5 (Inštitut za narodnostna vprašanja)
1. Novak-Lukanović, Sonja
COBISS.SI-ID 302766592

Mladi v slovenskem zamejstvu:
družbeni in kulturni konteksti ter sodobni izzivi

Jezikovni profil mladih v slovenskem zamejstvu

ZVEZEK 4

Uredila: Sonja Novak Lukanović

Ljubljana, november 2019

Kazalo

Mladi v slovenskem zamejstvu: razgrinjanje pojmov, konceptov in osnovnih teoretično-metodoloških izhodišč	9
Vera Kržišnik - Bukić	
Teoretična izhodišča	10
Metodologija	19
Štiri monografske publikacije	33
Pomen in vloga jezika za posameznika in družbo: teoretična izhodišča	37
Sonja Novak Lukanović	
Uvod	37
Jezik in identiteta	40
Družbeni vidik jezikovnih procesov na stičnih območjih	47
Vitalnost jezika	50
Možnost, zmožnost in stališča kot pogoji za vitalnost slovenskega jezika	52
Zaključek	59
Literatura in viri	62
Znanje in raba slovenskega jezika med mladimi v slovenskem zamejstvu v Italiji	67
Devan Jagodic	
Uvod	67
Sociolingvistični položaj Slovencev v Italiji: zgodovinski, pravni in družbeni okvir	70
Govorne navade mladih v slovenskem zamejstvu v Italiji: pregled opravljenih raziskav	75
Izsledki raziskave »Mladi v slovenskem zamejstvu«	79
Jezikovne značilnosti anketirancev	79
Znanje slovenščine	82
Raba slovenščine v vsakdanjem življenju	86
Izpostavljenost medijem v slovenskem jeziku	93
Stališča do slovenskega jezika	96
Ocene o prihodnosti slovenskega jezika v slovenskem zamejstvu v Italiji	99
Zaključek	108
Literatura in viri	117
Slovenski jezik na avstrijskem Koroškem in Štajerskem	121
Martina Piko - Rustia	
Uvod	121
Naselitveno območje in številčnost Slovencev na avstrijskem Koroškem in Štajerskem	123
Pravni okvir urejanja položaja slovenskega jezika kot manjšinskega jezika v Avstriji.	124

Dejanska funkcionalnost jezika – položaj slovenščine na avtohtonih območjih na avstrijskem Koroškem in Štajerskem	127
Lastne organizacije Slovencev	127
Politična participacija Slovencev	129
Slovenski tisk in drugi slovenski mediji	130
Dvojezično/slovensko šolstvo	131
Slovenščina kot uradni jezik in dvojezični napisi topografskega značaja	136
Slovenščina zunaj avtohtonih ozemelj – slovenščina v mestnih okoljih v Avstriji	137
Osnovna socializacija – slovenski jezik v družini	139
Definicije pojmov	141
Jezik v družinskem okolju pri mladih na avstrijskem Koroškem in Štajerskem	142
Znanje jezika/jezikov po lastni oceni	148
Slovenščina v družinskem krogu in bližnjem okolju	149
Slovenščina v društvih, ustanovah in pri športu ter v drugih situacijah vsakdanjega (javnega) življenja	151
Slovenščina v šoli, na fakulteti in na delovnem mestu	153
Osebni odnos mladih do jezika/jezikov	156
Raba jezika pri osebni dopisovanju	157
Mladi in raba klasičnih medijev	158
Časopisi in revije	158
Radio	163
Televizija	165
Mladi in raba novih medijev	166
Mladi in knjige	168
Slovenske kulturne prireditve kot jezikovni prostori	170
Pogled v prihodnost – perspektive za ohranjanje in razvoj slovenskega jezika	171
Dolgoročno ohranjanje in razvijanje slovenskega jezika	172
Prihodnost jezika	176
Sklepne misli	179
Literatura in viri	182
Slovenski jezik med mladimi v slovenskem zamejstvu na Madžarskem	193
Katalin Munda Hirnök in Sonja Novak Lukanović	193
Uvod	193
Pravni okvir urejanja položaja slovenskega jezika na Madžarskem	195
Slovenski jezik v vzgojno-izobraževalnem sistemu	198
Učenje slovenščine na ravni predšolske vzgoje	199
Osnovna šola	200
Srednja šola	202
Visokošolska raven	203
Neformalno jezikovno izobraževanje	203
Slovenščina med mladimi na Madžarskem	204
Znanje in raba slovenskega jezika	206
Stališča mladih do slovenskega jezika	230
Zaključek	238
Literatura in viri	240

Znanje in raba slovenskega jezika med mladimi v slovenskem zamejstvu na Hrvaškem	245
Mojca Medvešek in Barbara Riman	
Uvod	245
Pravni okvir urejanja položaja slovenskega jezika na Hrvaškem	248
Obstoječe možnosti učenja slovenščine na Hrvaškem	250
Učenje slovenskega jezika na ravni predšolske vzgoje	251
Učenje slovenščine v okviru javnega izobraževalnega sistema – kot izbirni predmet na ravni osnovne in srednje šole (model C) oziroma kot izbirni ali fakultativni predmet	252
Učenje slovenščine v okviru različnih projektov	256
Tečaji slovenskega jezika	257
Slovenščina na visokošolski ravni izobraževalnega sistema	259
Slovenščina med mladimi na Hrvaškem	260
Znanje in raba slovenskega jezika	262
Stališča mladih o slovenskem jeziku	281
Zaključna razmišljanja	285
Literatura in viri	288
Jezikovni profil mladih v slovenskem zamejstvu: primerjava med zamejstvi in sklepni zaključki	295
Sonja Novak Lukanović	
Uvod	295
Razlike in podobnosti med slovenskimi zamejstvi	297
Jezikovne značilnosti mladih	298
Znanje slovenskega jezika in jezika večine: zmožnost	300
Znanje tujega jezika	307
Izbira jezika v vsakdanjem življenju: možnosti in priložnosti	308
Mladi in mediji	317
Stališča do slovenskega jezika	320
Zaključek	323
Literatura in viri	327
Povzetek	329
Riassunto	332
Zusammenfassung	335
Összefoglaló	339
Sažetak	342
Summary	345
Kazalo grafov in tabel	349
Zemljevidi (stanje leta 2018)	
Vzgojno-izobraževalne ustanove v slovenskem zamejstvu v Italiji	353
Vzgojno-izobraževalne ustanove v slovenskem zamejstvu v Avstriji	354
Vzgojno-izobraževalne ustanove v slovenskem zamejstvu na Madžarskem	355
Vzgojno-izobraževalne ustanove v slovenskem zamejstvu na Hrvaškem	356
Seznam vzgojno-izobraževalnih ustanov v slovenskem zamejstvu	357

Mladi v slovenskem zamejstvu: razgrinjanje pojmov, konceptov in osnovnih teoretično-metodoloških izhodišč

Vera Kržišnik - Bukić

Naslov publikacije *Mladi v slovenskem zamejstvu: družbeni in kulturni konteksti ter sodobni izzivi* je povzet po nazivu temeljnega raziskovalnega projekta, ki smo ga med letoma 2013 in 2016 izvajali sodelavci štirih inštitutov: Inštituta za narodnostna vprašanja v Ljubljani (v nadaljevanju INV), Slovenskega znanstvenega inštituta v Celovcu (v nadaljevanju SZI), Slovenskega narodopisnega inštituta Urban Jarnik v Celovcu (v nadaljevanju SNIUJ) in Slovenskega raziskovalnega inštituta v Trstu (v nadaljevanju SLORI). Poimensko smo to bili: dr. Katalin Munda Hirnök (INV), dr. Sonja Novak Lukanović (INV), dr. Barbara Riman (INV), dr. Mojca Medvešek (INV), dr. Vera Kržišnik - Bukić, vodja projekta (INV), dr. Štefka Vavti (SZI), mag. Milan Obid (SZI), mag. Martina Piko - Rustia (SNIUJ), dr. Devan Jagodic (SLORI) in dr. Zaira Vidau (SLORI).

Na začetku velja poudariti izbiro tematike mladih oziroma motivacijo raziskovalcev prav za to izbiro. Ob pretresanju možnih raziskovalnih tem smo se raziskovalci vseh sodelujočih inštitutov povsem soglasno odločili za temo mladih v sodobnih družbenih in kulturnih kontekstih slovenskega zamejstva, ker je šlo oziroma gre za izziv, ki najbolj določa sedanjo in zlasti perspektivno usodo zamejstva. Ocenjevali smo še, da lahko tako zapleteno nalogo izvedemo le s skupnimi močmi najbolj izkušenih raziskovalcev vseh treh slovenskih zamejskih znanstvenoraziskovalnih ustanov in osrednjega v Sloveniji – Inštituta za narodnostna vprašanja.

Naslovna tematika terja najprej začetno razlago uporabljenih izhodiščnih pojmov, pojma *mladi* in besedne zveze *slovensko zamejstvo*.

Teoretična izhodišča

Mladi, mladina, mladež, mladinci, mladinke, mladeniči, mladenke, mladost, mladostništvo, mladostniki, mladostnice, mladoletniki, mladoletnice, ob še ustreznih pridevniških in glagolskih izpeljankah, so slovenske besede (Slovenski pravopis), ki se tudi v jezikih drugih zgodovinskih in sodobnih družb pojavljajo za označevanje določene družbene kategorije prebivalstva. Beseda mladi je lahko množinska oblika pridevnika mlad (fant), kot bi bili besedi mlade, mlada množinski obliki pridevnikov mlada (mama), mlado (dekle). V strokovnem (sociološkem) izrazoslovju se uporablja množinska pridevniška oblika mladi samostalniško, pri čemer beseda mladi v vsebinskem smislu opredeljuje določen družbeno-strukturni sloj obeh spolov.

Z izrazom mladi lahko razmeroma natančno in v skladu s strokovnimi kriteriji, uveljavljenimi tako v Sloveniji kot v vseh štirih sosednjih državah in vsaj še v Evropi, opredeljujemo pojem s človekovo biološko starostjo strukturiranega prebivalstvenega sloja, to je posameznikov in posameznic v starostnih relacijah od 15 do 29 let. Znotraj te okvirne strukture mlade najpogosteje obravnavamo po treh starostnih podskupinah: od 15 do 19 let, od 20 do 24 let in od 25 do 29 let. Medtem ko je mogoče s tem hitro razjasniti osnovni profil subjekta, ki je predmet raziskave, je treba ob besedni zvezi slovensko zamejstvo močno zastati.

Sintagmo slovensko zamejstvo velja uvodoma predstaviti v obeh njenih konstitutivnih vsebinskih elementih. Prvi element izhaja iz pojma slovenstvo oziroma je njegova pridevniška oblika slovensko (zamejstvo). Temeljna predpostavka projekta je bila, da v geografskem prostoru oziroma v geopolitičnem okolju, ki se prek sedanjih državnih meja Republike Slovenije razprostira v sosednje države, prebivajo (tudi) mladi, mladina, mladi ljudje, ki jih je tako ali drugače mogoče povezati z vsebinami pojma slovenstvo. S pojmom slovenstva razumemo in opredeljujemo tisto družbenoskupinsko substanco, ki jo percipiramo kot in imenujemo slovenski narod (tudi slovenska narodna manjšina), z njim vred njegov jezik, kulturne stvaritve, zgodovinski spomin, tradicijo in domovinsko ozemlje ter duhovno in čustveno vez vsakega odnosnega pripadnika do navedenih narodovih vsebinskih sestavin. Drugi konstitutivni element

sintagme slovensko zamejstvo je pojem zamejstva, in to ne katerega koli zamejstva, temveč konkretnega, (slovenskega) zamejstva kot geopolitičnega prostora, kjer prebiva etnična (slovenska) manjšinska populacija skupaj z večinsko etnično populacijo Republiki Sloveniji sosednje države/sosednjih držav.

Nekakšna integralna definicija bi lahko bila naslednja: s slovenskim zamejstvom opredeljujemo sklenjen namišljen, neviden, izmuzljiv, v marsičem neenak pasovni obroč, ki ga velja razumevati in obravnavati dvojno: v geografsko-geopolitičnem smislu zajema zgodovinsko večinsko slovensko poselitveno ozemlje zunaj današnje Republike Slovenije, v človeškem smislu pa ljudi kot (domnevne) pripadnike slovenske narodne skupnosti.

Slovensko zamejstvo tvorijo obmejni predeli sosednjih štirih držav, ki mejijo na Republiko Slovenijo (Avstrija, Hrvaška, Italija, Madžarska). Sintagma slovensko zamejstvo se je v javnem družbenem, političnem in strokovnem diskurzu uveljavila v drugi polovici dvajsetega stoletja, v zadnjih letih pa se za ta prostor počasi in vse bolj uradno uporablja (tudi) širša besedna zveza: »Slovenci v sosednjih državah«. Zaradi ukinjanja dosedanjih državnih meja v Evropski uniji (v nadaljevanju EU), čeprav zaradi akutne zgodovinsko tekoče begunske/migrantske problematike (ali kdaj v prihodnje morda česa drugega) meje med državami EU dejansko še nadalje funkcionirajo (bodo funkcionirale) tudi v tako imenovanem schengenskem prostoru, je besedna zveza »slovensko zamejstvo« lahko sicer upravičeno deležna opredelitvenih zadržkov. Vendar je ta sintagma, ko gre za slovenske manjšine, vsaj v raziskovalno-operativnem smislu metodološko-konceptualno še primerna, kar se je pokazalo tudi v pričujoči raziskavi o mladih. Temeljne splošne in mnogotere posebne značilnosti, okoliščine in pogoji družbenega življenja v obravnavanem geopolitičnem prostoru za vsako izmed štirih zamejskih območij, ki zgodovinsko in aktualno pripadajo štirim državam, namreč ostajajo kljub določenim izenačevalnim vplivom, ki jih vnaša vanj dejstvo vključenosti vseh petih držav v EU. »Padeč meja« ohranja v vsakem izmed zamejstev še nadalje cel kup sklopov takih specifičnih družbenih okoliščin, ki jih ni mogoče kar čez noč predrugačiti, razlike izničiti in te prostore dejansko preprosto poenotiti.

S stališča pojmovnega razumevanja in opredeljevanja sedanje slovenske ustavne ureditve je sintagma »Slovenci v sosednjih državah« nenatančna in pomanjkljiva oziroma delno kontradiktorna, saj takšna dikcija, ne spuščajoč se podrobneje v njeno vsebinsko vrednotenje, formalno opušča bistvo ustavnega manjšinskega koncepta. Manjšinski koncept je namreč zasnovan na pojmu avtohtonosti (zgodovinskosti, tradicionalnosti), ki pa naj bi v vsebinskoizhodiščnem smislu teritorialno povezoval slovenski etnos v Sloveniji s slovenskim etnosom v sosednjih državah. Nenatančnost in izmuzljivost pojmovanja te sintagme je torej v tem, da v sosednjih državah Slovencev med njimi samimi seveda ni mogoče ločevati, razmejevati, in tako njena uporaba lahko pripelje, kot na Hrvaškem, do dokaj absurdne situacije, da sosednja država samoopredeljene kot Slovence priznava za (celovito) narodno manjšino, Republika Slovenija pa jih v isti sosednji državi obravnava deljeno, ločeno, in sicer delno kot svojo narodno manjšino (»Slovence v zamejstvu«), delno pa kot »Slovence po svetu«. Ta sintagma je sicer tudi uradni oziroma zakonski označevalni atribut, pri čemer pa so s strani slovenske države posledice te obravnave različne. *Resolucija o odnosih s Slovenci po svetu* (Ur. l. RS 7/02) se nanaša na Slovence, ki živijo zunaj Republike Slovenije, razen na tiste, katerih položaj določa *Resolucija o položaju avtohtonih slovenskih manjšin v sosednjih državah in s tem povezanimi nalogami državnih in drugih dejavnikov Republike Slovenije* z dne 27. junija 1996 (Ur. l. RS 35/96). V *Resoluciji o položaju avtohtonih slovenskih manjšin* je območje avtohtonih manjšin opredeljeno tako: v Republiki Avstriji v deželah Koroški in Štajerski, v Republiki Italiji v deželi Furlaniji - Julijski krajini, na Madžarskem v Porabju, v Republiki Hrvaški pa na področjih vzdolž hrvaško-slovenske državne meje, zlasti v Istri, Gorskem Kotarju in Medžimurju.

Republika Slovenija slovenskemu zamejskemu prostoru že od leta 1991 z *Ustavo* (Ur. l. RS 33/91) in še posebej v zadnjih dveh desetletjih s prej omenjeno resolucijo namenja posebno pozornost. Slovenska vlada pa je imela že pred državnim osamosvajanjem, od maja 1990, tudi ministra za Slovence v zamejstvu in po svetu (to je bil dr. Janez Dular), ki kot najvišja funkcija za ta resor obstaja tudi še danes. Vsakokratni minister ali včasih državni sekretar, kdaj pa kdaj tudi kaki drugi visoki državni uradnik, navadno vodi Urad Vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu.

Od leta 2011 ima Urad zastavljen in razdelan tudi *Akcijski načrt sodelovanja in podpore mladim Slovincem v zamejstvu in po svetu*.

Slovenija in vse njene sosednje države so danes vključene v sestavljeno, večjo, skoraj poldržavno skupnost, Evropsko unijo/zvezo, a družbeni in kulturni konteksti stvarnosti ostajajo v marsičem različni tudi po uradnem ukinjanju državnih meja znotraj EU, in to tako po samih državah članicah kot po slovenskih zamejstvih, tudi ne glede na zgoraj omenjene pridržke v zvezi z akutnimi ali drugimi nepredvidenimi okoliščinami. EU podpira manjšine deklaratorno – v tem kontekstu izpostavljamo *Direktivo Sveta EU 2000/43/ES z dne 29. junija 2000 o izvajanju načela enakega obravnavanja oseb ne glede na raso ali narodnost* (Ur. l. RS 180/00) –, a v praksi to tematiko raje prepušča državam članicam samim.

Veliko bolj kot katera koli institucija EU skrbi za manjšinsko tematiko Svet Evrope, in to zlasti na osnovi svojih dveh v celotnem evropskem prostoru za manjšine glavnih dokumentov: *Okvirne konvencije Sveta Evrope o varstvu narodnih manjšin*, sprejete leta 1992, in *Evropske listine o regionalnih in manjšinskih jezikih*, sprejete leta 1995.

Uvodoma velja, zlasti v kontekstu tega četrtega in hkrati zadnjega knjižnega projektnega izdelka, vsebinsko izpostaviti Listino in na tem mestu še posebej razmerje med tema evropskima dokumentoma. Na splošni teoretski ravni imamo tako opravka z dvema družbenima substancama: z narodnimi manjšinami ter z regionalnimi in manjšinskimi jeziki. Ali sta to dve vsebinsko različni substanci, zaradi česar ju kaže obravnavati ločeno? Ne in da.

Ne zato, ker je materni jezik (pripadnikov) narodnih manjšin, bodisi gre za narečje bodisi za knjižni jezik (na primer slovenščino), praviloma temelj in ključni gradnik družbenega fenomena, ki ga imenujemo narodno manjšinstvo. Tega fenomena, ne da bi ga obravnavali skupaj z maternim/prvim jezikom, vsebinsko niti ni mogoče obravnavati. Seveda pa tudi da, saj je materni jezik tako močno kompleksna človeška prvina, da zahteva po eni strani samostojno intra-, inter- in transdisciplinarno teoretično in empirično obravnavo, po drugi strani pa materni jeziki, ki jih *Listina* obravnava kot regionalne in manjšinske jezike, vsebinsko (lahko) presegajo okvirno prvotno pojmovanje narodnega manjšinstva (tako na primer Romi v Sloveniji niso obravnavani kot narodna manjšina,

temveč kot etnična skupnost, pri čemer zajema to kategorialno poimenovanje širši geografsko-geopolitični prostor, kot je sicer namenjen kontekstualnemu poimenovanju narodnih manjšin). Hkrati je treba tu nujno dodati, da za nekatere družbene situacije velja tudi *vice versa*, da je namreč pojmovanje fenomena narodnega manjšinstva širše, kot je pojmovanje kontekstualnega sklopa regionalnih in manjšinskih jezikov. O fenomenu narodnega manjšinstva (sicer sorodno lahko tudi v pogledu maternega/prvega jezika) je namreč mogoče govoriti v psihološkem polju čustvene navezanosti na družinske prednike, narodnostne običaje in tradicije ter na zgodovinski spomin in povezanost z deželo rodnega (pra)izvora in njenih sodobnih sonarodnjakov, ne da bi pripadniki takih manjšin, natančneje njihovi potomci, kadarkoli uporabljali, znali in govorili materni jezik svojih prednikov (primer Slovencev v ZDA). Možnih variacij na temo odnosov in razmerja v realnem življenju med narodnim in jezikovnim manjšinstvom ni malo, zlasti ne v slovenskem zamejstvu, na kar kažejo in ilustrativno opozarjajo primeri tudi iz naše raziskave, ki sledijo v nadaljevanju.

Da pa je jezik manjšine v slovenskem zamejstvu brez konkurence glavna in odločilna determinanta slovenskega narodnega manjšinstva, najzgovorneje tudi v enaindvajsetem stoletju pričajo vse štiri sosednje države Slovenije, ki so svojo zakonodajo glede na izkazane ali presoјane potrebe jezikovnih manjšin na svojem državnem ozemlju dolžne sprejemati in prilagajati predvsem v skladu s sprejetimi mednarodnimi standardi. Ker pa so ti na manjšinskem področju dokaj ohlapni in okvirni ter doslej težko, če sploh, iztožljivi, se državam navadno ne mudi z dejanskim uresničevanjem morebitnih priporočil organov (zlasti Sveta Evrope (in drugih mednarodnih institucij), ki občasno s tako imenovanimi obiski na terenu nadzirajo izvajanje omenjenih mednarodnih dokumentov. Takšna situacija posebej velja za obe močni slovenski zamejstvi, v Italiji in Avstriji, a naj bi imela svoj del odgovornosti, predvsem v primeru slednje, v skladu z *Avstrijsko državno pogodbo* (v nadaljevanju ADP) tudi Republika Slovenija.

V Italiji uradno poznajo samo jezikovne in ne narodnih manjšin. Tako je za Slovence v deželi Furlaniji - Julijski krajini najpomembnejši dokument državni zakon št. 38 iz leta 2001, poimenovan *Določila za*

zaščito slovenske jezikovne skupnosti, ki predstavlja globalno zaščito slovenske jezikovne in ne morebiti narodnostne manjšine (kar bi bila lahko v italijanskem primeru vsekakor za tamkajšnje Slovence primernejša in boljša rešitev). Podobno, a še bolj kot v Italiji so se morali za svoj jezik več kot zadnjega pol stoletja boriti Slovenci v Avstriji, ki v skladu s temeljnim določilom 7. člena ADP iz leta 1955 Slovincem na Koroškem (in tudi na Štajerskem) zagotavlja sprejem manjšinskega šolskega zakona, ki je bil prvič sprejet štiri leta kasneje. Od leta 2017 je v deželni ustavi Koroške navedena tudi slovenska narodna skupnost na Koroškem. Ni pa v tej ustavi naveden tudi slovenski jezik kot deželnemu nemškemu jeziku enakopraven jezik na dvojezičnem ozemlju avstrijske Koroške, za kar so si celo z uličnimi demonstracijami v Celovcu prizadevali in se pri tem zelo izkazali mladi na slovenskem Koroškem.

Kot smo sodelavci projekta in avtorji prvih treh projektnih zvezkov že lahko ugotavljali, je bilo uradno normativno urejanje tudi manjšinske jezikovne tematike precej drugačno na Madžarskem in Hrvaškem, kjer se slovenskima manjšinama za uveljavitev slovenskega jezika ni bilo ravno treba boriti. Za razliko od Italije in Avstrije, kjer so kljub znatnim dosežkom izboljšav, zlasti obeh slovenskih manjšin, še nadalje prisotne stalne napetosti in je vprašljiva takšna ali drugačna tamkajšnja slovenska manjšinska stabilnost (zlasti v pogledu financiranja posamičnih slovenskih institucij) ter je slovenska manjšina, skupaj z mladimi, glede položaja in statusa slovenskega jezika v situaciji stalne opreznosti, pa je problematika slovenstva na Madžarskem in Hrvaškem povsem različne narave, take, ki terja drugačna teoretično-metodološka izhodišča raziskovanja.

Prelomno obdobje s konca dvajsetega in začetka enaindvajsetega stoletja je radikalno spremenilo geopolitično in politično ekonomsko sliko Evrope. S končnim zatonom imperija Sovjetske zveze, razpadom jugoslovanske federacije in češkoslovaške državne zveze ter s hkratno dokončno globalno prevlado družbenoekonomskega kapitalističnega sistema povsod po Evropi (in po svetu) je evropski kontinent doživel velike spremembe tudi na narodnomanjšinskem in jezikovnomanjšinskem področju. Že omenjena glavna področna dokumenta Sveta Evrope in druge sorodne konvencije so zelo pospešili sprejemanje ustreznih

nacionalnih zakonodaj, med katerimi sta v tem kontekstu za slovensko zamejstvo pomembni madžarska in hrvaška.

Slednja je leta 1990, torej še pred razkrojem Socialistične federativne republike Jugoslavije, tudi slovensko manjšino vnesla v svojo ustavo. Sledilo je usvajanje zelo napredne narodnomanjšinske in jezikovnomanjšinske zakonodaje in drugih predpisov, ki jih zaradi nepripravljenosti na nov družbeni položaj in nenavajenosti na subjektivno politično vlogo Slovenci na Hrvaškem več let glede na razpoložljive možnosti niso niti uspevali izkoriščati. Slovensko zamejstvo na Madžarskem lahko pospremijo naslednji presežniki: je prostorsko in številčno najmanjše ter je v slovenskem jezikovnem pogledu najbolj specifično in najbolj ogroženo. Evropske radikalne spremembe pa so v ta prostor prinesle razmeroma največ za tamkajšnjo narodnostno in slovensko jezikovno manjšino spodbudnih novosti, Madžarska je namreč glede na druge Sloveniji sosednje države v zadnjem desetletju ali dveh prispevala zlasti normativno in verjetno tudi finančno največ pozitivnih ukrepov v objektivno korist ohranjanja slovenstva na Madžarskem tudi na jezikovnem področju.

Kakorkoli že primerjamo slovenska zamejstva med seboj – in razlike so dejansko velike –, pa je možna v vsakem in tudi v slovenskem jezikovnem pogledu prav za vsa slovenska zamejstva splošnoveljavna ocena, da imajo vse štiri države, ki mejijo s Slovenijo, danes boljši odnos do slovenskih manjšin kot kdajkoli v preteklosti. A tudi kljub temu se manjšine po vseh slovenskih zamejstvih praviloma krčijo.

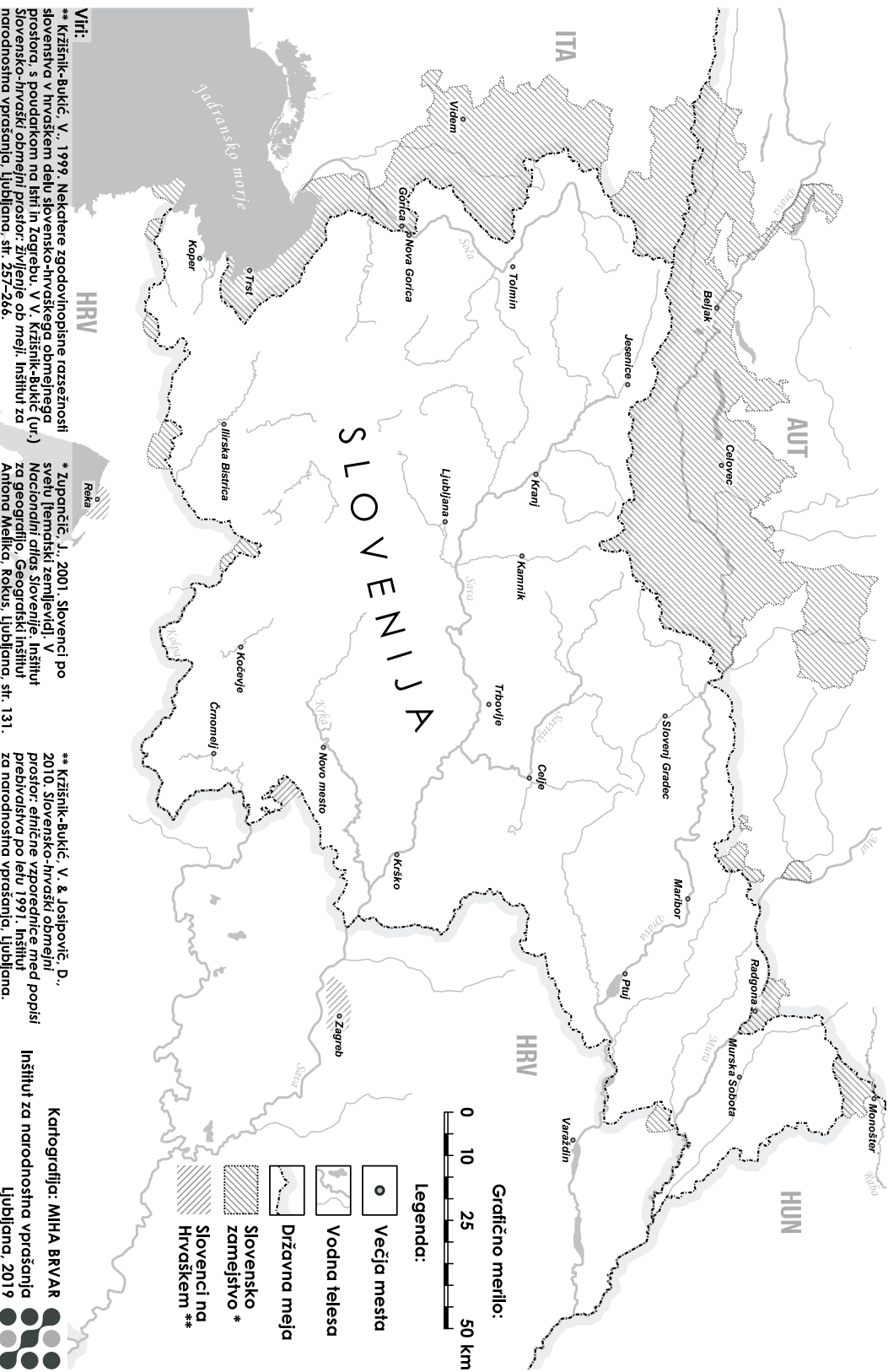
Predstavljajoč geografski in geopolitični vidik slovenskega zamejstva kot zamišljenega in izmuzljivo opredeljivega obroča, naj v tukajšnjem kontekstu slovenskega jezika kot manjšinskega jezika (knjižnega ali/in narečnega slovenskega govora) izpostavimo, da je prav (slovenski) jezik tista determinanta, ki je že doslej skozi stoletja omogočala oziroma še danes omogoča vsaj približno predstavo ozemeljske zamejitve (slovenskega) etničnega prostora, ki sega prek meja današnje (slovenske) države. Iz ugotovitve še tega pomena (slovenskega) jezika je razvidna tudi njegova dinamična konotacija, saj se za razliko od ozemlja, ki je statična družbena kategorija, jezik prebivalstva tega ozemlja, neodvisno od ozemlja samega, spreminja. Spreminjanje jezika kot govora, ki se ga uporablja na tem

ozemlju, določa seveda človeški dejavnik. Možnih razlogov za te jezikovne spremembe na nekem ozemlju je veliko (naselitvene spremembe kot posledica množičnih selitev ljudstev, posledice vojn, naravnih katastrof, bolezenskih epidemij idr.), v tukajšnjem kontekstu pa gre predvsem za evolucijske, nenasilne družbene tokove postopnega opuščanja in dolgoročno morda počasnega usihanja manjšinske slovenske govornice v zamejstvu. Ta družbeni proces je hkrati vzrok in posledica spontanega procesa asimilacije (slovenske) manjšinske v večinske populacije sosednjih držav. Toda ker je v vseh teh družbenih okoliščinah glavni dejavnik človek, se opisani jezikovni oziroma narodnostni trendi lahko tudi ne nadaljujejo oziroma se lahko odvijajo z vsaj znatno počasnejšo dinamiko, pač v odvisnosti od različnih vplivov, pogojev in možnosti, ki jih ustvarjajo ljudje. To so vprašanja in izzivi, na katere bosta odgovarjali srednjeročna in dolgoročna prihodnost, gotovo pa današnja vitalnost slovenskega jezika tudi v slovenskem zamejstvu ni brezupno ogrožena.

Dinamiko družbenih procesov spreminjanja slovenskega etničnega prostora in kasneje fenomenov slovenskega zamejstva znotraj neločljive povezanosti narodnostnih in jezikovnih organskih vsebinskih sestavin je mogoče ilustrativno spremljati z raziskovalnim orodjem kartografije po posameznih daljših ali krajših družbenozgodovinskih razvojnih etapah. To poučno orodje še čaka lastno natančnejše izpopolnjevanje, ki bo omogočilo tudi kronološko primerljive slike celotnega slovenskega zamejstva. Za tukajšnji tematski kontekst je najpomembnejša podoba slovenskega zamejstva, ki bi bila čim bolj približana realnosti današnjega časa. Zato sedaj predstavljamo zemljevid slovenskega zamejstva, ustvarjen po kriteriju prisotnosti zlasti slovenskega jezika (ali/ in njegovih narečij) v začetnem desetletju enaindvajsetega stoletja (zemljevid 1, str. 18).

Zemljevid 1:

SLOVENSKO JEZIKOVNO ZAMEJSTVO NA ZAČETKU 21. STOLETJA

Metodologija

Ena izmed temeljnih predpostavk je bila, da imajo mnogi drugi, s samo državno mejo nepovezani družbeni in kulturni indikatorji, na procese splošne in posebne identifikacije mladih nasploh in tudi v zamejstvu znatno večji vpliv, kot ga je mogoče pripisati zamejstvu in slovenskemu narodnemu manjšinstvu kot takemu. To predpostavko smo lahko testirali skozi vse tematske sklope anketnih vprašanj in prav tako prek metod polstrukturiranega in poglobljenega intervjuvanja.

V avtorskih pisnih projektih izdelkih vseh štirih monografij predstavljena raziskovalna spoznanja to našo izhodiščno tezo potrjujejo. Vključena so v osrednje spoznavne vsebine o mladih v slovenskem zamejstvu, ki smo se jim raziskovalno-metodološko približevali prek naslednjih štirih tematskih sklopov: splošni položaj, družbena participacija, jezik, identifikacija mladih. Ker sicer velja splošna teoretska premisa, da so družbeni fenomeni praviloma izrazito kompleksno strukturirane vsebine, je lahko tudi izbrani (kateri koli) metodološki instrumentarij samo fluidne narave in se tematski vidiki vedno tako ali drugače neizbežno prepletajo; toda artikulacijo metodoloških pristopov narekujejo operativni razlogi ter potrebe vsake in seveda tudi te raziskave.

S projektom je tako bilo treba najprej vzpostaviti nek geografski/geopolitični okvir, znotraj katerega šele umeščamo slovenstvo v zamejstvu oziroma »mlade v slovenskem zamejstvu«. Vendar enako kot v pogledu »števila« mladih zamejcev, ki preprosto niti teoretično ni izmerljivo, tudi v prostorskem oziru ne gre za kako jasno okvirno mejno črto vsakega posebej ali vseh slovenskih zamejstev, saj takšna črta z nobeno raziskavo ne bi bila mogoča. Iz ilustrativnih razlogov smo tako za začetek izhajali iz danes preverjenih regionalnogeografskih ali lokalnih umestitev, ki jih v vsakem izmed zamejstev natančneje določajo tamkajšnje upravno-administrativne enote.

V Avstriji je avtohtona manjšina v daleč največjem številu danes prisotna na avstrijskem Koroškem, v razmeroma malem pa na avstrijskem Štajerskem. Anketni del raziskave je v analizo zajel mlade prek 54 anket v 24 občinah zvezne dežele Koroške in prek 6 anket v 4 občinah zvezne

dežele Štajerske. Skupaj je bilo v Avstriji anketiranih 63 mladih v 28 občinah, a 3 anket iz razloga statistične obdelave nismo upoštevali.

Slovensko zamejstvo v Italiji je danes razdeljeno med tri pokrajine. Opravljenih je bilo 60 anketiranj mladih: v tržaški pokrajini 30, v goriški 20 in v videmski 10. Največ anket je bilo opravljenih v mestu Trst (20), 9 v ostalih 4 občinah na Tržaškem, 1 oseba pa ni navedla bivališča. V goriški pokrajini je bilo največ anket opravljenih v občini Gorica (14) in 6 v drugih 4 občinah, v videmski pokrajini pa največ (4) v občini Grmek, 6 anket pa v drugih 3 občinah.

Na Madžarskem živi največ slovenskih zamejcev v Železni županiji, in to v 7 porabskih vaseh. V raziskavo so bili vključeni v največjem številu mladi v mestu Monošter (15) in v vasi Gornji Senik (13), pri čemer je bilo vseh mladih v tej županiji anketiranih 55, 5 pa jih je bilo anketiranih v notranjosti Madžarske, od tega 3 v Budimpešti. Kot v drugih zamejstvih je bilo skupaj izvedenih 60 anketiranj.

Slovenskih zamejskih lokacij na Hrvaškem je več: poleg Zagreba, Reke in Istre je raziskava zajela nekatere lokacije z mladimi še v pretežno ruralnem Gorskem Kotarju in v mestu Varaždin. Regionalno te lokacije spadajo v 7 hrvaških obmejnih županij in v mesto Zagreb. Na teh lokacijah je bilo v skupaj 20 občinah opravljenih 52 anketiranj, v 5 drugih občinah v notranjosti Hrvaške še dodatnih 5, 1 anketiranec je navedel občino stalnega prebivališča v Sloveniji, 2 anketiranca pa na to vprašanje nista odgovorila.

Tabela 1: Število anketirancev po državah

Država	Število občin	Število anket.
Avstrija	28	60
Italija	14	60
Madžarska	15	60
Hrvaška	26	60
Skupaj	83	240

Tabele 2–9: Število anketirancev po občinah stalnega prebivališča

ITALIJA

Občina	Pokrajina	Število anket.
Grimacco (Grmek)	Videmska pokrajina	4
Premariacco (Premarjag)	Videmska pokrajina	1
San Leonardo (Sv. Lenart)	Videmska pokrajina	2
San Pietro al Natisone (Špeter)	Videmska pokrajina	3
Cormons (Krmin)	Goriška pokrajina	1
Doberdò del Lago/Doberdob	Goriška pokrajina	3
Gorizia (Gorica)	Goriška pokrajina	14
Gradisca d'Isongo (Gradišče ob Soči)	Goriška pokrajina	1
Ronchi dei Legionari (Ronke)	Goriška pokrajina	1
Duino-Aurisina/Devin Nabrežina	Tržaška pokrajina	3
Muggia (Milje)	Tržaška pokrajina	3
San Dorligo della Valle/Dolina	Tržaška pokrajina	1
Sgonico/Zgonik	Tržaška pokrajina	2
Trieste (Trst)	Tržaška pokrajina	20
Brez odgovora	Tržaška pokrajina	1

Pokrajina	Število občin	Število anket.
Goriška pokrajina	5	20
Tržaška pokrajina	5	30
Videmska pokrajina	4	10
ITALIJA – skupaj	14	60

AVSTRIJA

Občina*	Zvezna dežela – politični okraj	Število anket.
Hermagor-Presegger See/ Šmohor - Prešeško jezero	Koroška – Hermagor/Šmohor	1
Sankt Stefan im Gailtal/ Štefan na Zilji	Koroška – Hermagor/Šmohor	1
Ebenthal/Žrelec	Koroška – Klagenfurt Land/Celovec – dežela	1
Feistritz im Rosental/ Bistrica v Rožu	Koroška – Klagenfurt Land/Celovec – dežela	1
Ferlach/Borovlje	Koroška – Klagenfurt Land/Celovec – dežela	4

Občina*	Zvezna dežela – politični okraj	Število anket.
Köttmannsdorf/Kotmara vas	Koroška – Klagenfurt Land/Celovec – dežela	2
Ludmannsdorf/Bilčovs	Koroška – Klagenfurt Land/Celovec – dežela	3
Schiefling a. W./Škofočce	Koroška – Klagenfurt Land/Celovec – dežela	1
Zell/Sele	Koroška – Klagenfurt Land/Celovec – dežela	4
Klagenfurt a. W. (Celovec)	Koroška – Klagenfurt Stadt (Celovec – mesto)	6
Arnoldstein/Podklošter	Koroška – Villach Land/Beljak – dežela	2
Feistritz an der Gail/ Bistrica na Zilji	Koroška – Villach Land/Beljak – dežela	1
Finkenstein am Faaker See/Bekštanj	Koroška – Villach Land/Beljak – dežela	2
St. Jakob im Rosental/ Šentjakob v Rožu	Koroška – Villach Land/Beljak – dežela	4
Velden/Vrba	Koroška – Villach Land/Beljak – dežela	1
Villach (Beljak)	Koroška – Villach Stadt (Beljak – mesto)	1
Bleiburg/Pliberk	Koroška – Völkermarkt/Velikovec	5
Diex/Djekše	Koroška – Völkermarkt/Velikovec	1
Eisenkappel-Vellach/ Železna Kapla - Bela	Koroška – Völkermarkt/Velikovec	3
Feistritz ob Bleiburg/ Bistrica pri Pliberku	Koroška – Völkermarkt/Velikovec	2
Galizien/Galicija	Koroška – Völkermarkt/Velikovec	2
Globasnitz/Globasnica	Koroška – Völkermarkt/Velikovec	2
Sittersdorf/Žitara vas	Koroška – Völkermarkt/Velikovec	2
St. Kanzian/Škocjan	Koroška – Völkermarkt/Velikovec	2
Bad Radkersburg (Radgona)	Štajerska – Südoststeiermark	1
Graz (Gradec)	Štajerska – Graz Stadt (Gradec – mesto)	3
Leibnitz (Lipnica)	Štajerska – Leibnitz (Lipnica)	1
Spielfeld (Špilje)	Štajerska – Leibnitz (Lipnica)	1

Zvezna dežela/politični okraj	Število občin	Število anket.
Hermagor/Šmohor	2	2
Klagenfurt Land/Celovec – dežela	7	16
Klagenfurt Stadt (Celovec – mesto)	1	6
Villach Land/Beljak – dežela	5	10
Villach Stadt (Beljak – mesto)	1	1
Völkermarkt/Velikovec	8	19
Koroška – skupaj	24	54

Zvezna dežela/politični kraj	Število občin	Število anket.
Südsteiermark	1	1
Graz Stadt (Gradec – mesto)	1	3
Leibnitz (Lipnica)	2	2
Štajerska – skupaj	4	6
AVSTRIJA – skupaj	28	60

* V seznamu navajamo občine, v katerih so mladi odraščali, ne pa občin trenutnega stalnega prebivališča (npr. zaradi študija ali delovnega mesta predvsem v mestih Gradec ali Dunaj).

MADŽARSKA

Občina	Županija	Število anket.
Alsószölnök/Dolnji Senik	Železna županija	1
Apátistvánfalva/Števanovci	Železna županija	6
Felsőszölnök/Gornji Senik	Železna županija	13
Orfalu/Andovci	Železna županija	1
Kétvölgy/Verica – Ritkarovci	Železna županija	1
Szakonyfalva/Sakalovci	Železna županija	9
Szentgotthárd/Monošter	Železna županija	15
Gasztony	Železna županija	1
Magyarlak (Lak)	Železna županija	2
Óriszentpéter (Šenpeter)	Železna županija	2
Szalafő (Sola)	Železna županija	1
Szombathely (Sombotel)	Železna županija	3
Budapest (Budimpešta)	Županija Budapest	3
Dunaharaszti	Županija Pest	1
Göd	Županija Pest	1

Pokrajina	Število občin	Število anket.
Naselja Železne županije na slovenskem etničnem ozemlju	7	46
Naselja Železne županije zunaj slovenskega etničnega ozemlja	5	9
Županije v notranjosti Madžarske	3	5
MADŽARSKA – skupaj	15	60

HRVAŠKA

Občina	Županija	Število anket.
Mursko Središče	Medžimurska županija	1
Nedelišče	Medžimurska županija	1
Sv. Juraj na Bregu	Medžimurska županija	1
Cestica	Varaždinska županija	5
Ludbreg	Varaždinska županija	1
Varaždin	Varaždinska županija	4
Konjščina	Krapinsko-zagorska županija	1
Zagreb – mesto	Zagreb – mesto	5
Zagreb	Zagreb – mesto	10
Jastrebarsko	Zagrebska županija	1
Samobor	Zagrebska županija	4
Zaprešić	Zagrebska županija	1
Karlovac/Karlovec	Karlovška županija	1
Bakar	Primorsko-goranska županija	1
Čavle	Primorsko-goranska županija	2
Kostrena	Primorsko-goranska županija	1
Kraljevica	Primorsko-goranska županija	1
Matulji	Primorsko-goranska županija	1
Opatija	Primorsko-goranska županija	1
Rijeka/Reka	Primorsko-goranska županija	8
Medulin	Istrska županija	1
Drenovci	Vukovarsko-sremska županija	1
Koprivnica	Koprivniško-križevska županija	1
Omiš	Splitsko-dalmatinska županija	1
Osijek	Osiješko-baranjska županija	1
Popovača	Šiško-moslavinska županija	1
Postojna	Slovenija	1
Brez odgovora		2

Županija	Število občin	Število anket.
Medžimurska županija	3	3
Varaždinska županija	3	10
Krapinsko-zagorska županija	1	1
Zagreb – mesto	1	15
Zagrebska županija	3	6
Karlovška županija	1	1
Primorsko-goranska županija	7	15
Istrska županija	1	1

Županija	Število občin	Število anket.
Obmejne županije – skupaj	20	52
Županije v notranjosti Hrvaške	5	5
Drugo	1	1
Brez odgovora		2
HRVAŠKA – skupaj	26	60

Pomembno metodološko izhodišče se je glede slovenstva mladih v zamejstvu nanašalo na preverjanje znanih, nemajhnih razlik, ki so produkt družbenega okolja, v katerem živijo. Prisotnost slovenstva med mladimi je iz zgodovinskih (in drugih) razlogov popolnoma pričakovano veliko močnejša in širše razprostranjena ter bolj artikulirana v slovenskih zamejstvih v Avstriji in Italiji, a imamo tudi tam heterogeno situacijsko sliko slovenstva.

V Avstriji na naselitvenem prostoru avtohtone manjšine slovenstvo izrazito prednjači na južnem Koroškem, znatno šibkejše je na avstrijskem Štajerskem, kar je med drugim tudi posledica dolge dobe neupoštevanja pravic štajerskih Slovencev po drugi svetovni vojni. V Italiji lahko govorimo o močnem slovenstvu med mladimi v goriški in tržaški pokrajini, medtem ko je v videmski pokrajini identifikacija mladih predvsem lokalna. Na Hrvaškem slovenstvo nasploh ni bilo nikoli vajeno kakega manjšinskega položaja, niti posebnega družbenega statusa, zato je v zadnjih dveh desetletjih tamkajšnja slovenska manjšina nov pojav že zanje same, v zvezi s čimer smo ugotovili, da se vanj še niso vživeli in se nove vloge še niso navadili niti starejši, kaj šele mlada generacija. V (slovenskem) Porabju na Madžarskem gre, socialno-geografsko gledano, za razmeroma majhno, a za razliko od Hrvaške za izrazito ruralno strnjeno etnično manjšinsko območje, kjer pa je slovenstvo pod močnim družbenim vplivom še bližine z Avstrijo. Tudi zato, ker sta slovenski narodni skupnosti na Madžarskem in še posebej na Hrvaškem mlajši, je tematika tamkajšnjih mladih šele s to raziskavo prvič doživela temeljitejšo obravnavo. Ko smo s slovenskim zamejstvom v prostorskem smislu opredelili navidezno sklenjen teritorialni pasovni obroč, ki zajema zgodovinsko večinsko slovensko poselitveno ozemlje in v človeškem smislu ljudi (in generacije mladih) kot (domnevne) pripadnike slovenske narodne

skupnosti, smo raziskovalci lahko tudi ob tem projektu hitro in z lahkoto ugotavljali ne le velike razlike znotraj slovenskega zamejstva kot celote, torej med posameznimi zamejstvi, temveč tudi znotraj vsakega izmed štirih posameznih. Tudi to tezo smo v raziskavi preverjali in jo potrjevali.

Ali lahko govorimo o mladih kot o družbenem fenomenu v slovenskem zamejstvu, ne da bi sintagme slovenskega zamejstva še dodatno artikulirali? V tem primeru ne gre za definicijo zamejstva, slovenskega zamejstva, ki smo jo podali že na začetku, ko smo slovensko zamejstvo opredeljevali kot geopolitično razsežnost, ki je od leta 1991 v neposredni zvezi z državo Republiko Slovenijo in je kot določena družbena substanca še od mnogo prej v neposredni zvezi s pojmovno danostjo slovenskega naroda. V tem občem smislu je slovensko zamejstvo vsekakor lahko obravnavano poenoteno. Toda čim imamo v slovenskem zamejstvu opravka s konkretnimi družbenimi pojavi in danostmi, je nujno treba uporabiti tisti posebni prilastek, ki šele omogoča dejansko določljivost predmeta obravnave. Država Slovenija meji namreč na štiri sosednje države in slovenski narod ima v vsaki izmed njih svojo narodno manjšino, ki je danes v veliki meri produkt zgodovinskih in drugih posebnosti teh konkretnih družbenih okolij. In tudi mladi so tak družbeni fenomen, o katerem ni mogoče strokovno razpravljati kar počez oziroma skozi prizmo slovenskega zamejstva kot takega. Verodostojno je mogoče obravnavati mlade tako, da govorimo o mladih v slovenskem zamejstvu v Italiji, o mladih v slovenskem zamejstvu v Avstriji, o mladih v slovenskem zamejstvu na Madžarskem in o mladih v slovenskem zamejstvu na Hrvaškem. Mladi s privzeto (tudi) tisto kolektivno identitetno lastnostjo, ki ji pravimo slovenska narodnostna pripadnost, kot ljudje in prebivalci v vseh teh štirih državah oziroma v slovenskem zamejstvu sicer eksistirajo, kot segment slovenske narodne manjšine tam živijo, a če želimo o njih izvedeti kaj več, jih je treba raziskovalno obravnavati po vsakem posameznem slovenskem zamejstvu posebej. Ob omenjanju pričakovanih razlik med mladimi zaradi specifičnih družbenih okoliščin vsakega izmed slovenskih zamejstev, je namreč treba poudariti tudi manj pričakovane razlike med mladimi, ki smo jih raziskovalci dodatno odkrivali še na lokalnih (mikro družbenih) ravneh znotraj vsakega zamejstva, saj vsako izmed njih prav tako ni neka homogena enota v vseh raziskovanih vidikih.

Toda vprašanju o možnem poenotenju slovenskega zamejstva kot takim sledi enako pomembno vprašanje vsaj še o fenomenu mladih kot takim. Kajti tudi o mladih je treba govoriti diferencirano, vsaj glede na ožjo starostno skupino, ki ji pripadajo. Gotovo zelo različno zaznavata življenje 15- in 29-letnik, če pogojno zanemarimo spol, ki je sicer tudi razlikovalni dejavnik, a morda tu relacijsko nekoliko manj pomembna osebna lastnost mladega človeka. Mlade smo zato obravnavali po treh že omenjenih starostnih skupinah, kar je sicer običajna delitev tudi v evropskem strokovnem prostoru, a se zgornja starostna meja družbene skupine mladih trendovsko zvišuje.

Kot vsi že dolgoletni raziskovalci in poznavalci različnih vsebin slovenskega zamejstva smo sodelavci projekta (tudi) tokratna spoznanja gradili prek dveh osnovnih in že preverjenih metodoloških pristopov, to je prek: za projekt posebej pripravljenega enotnega anketnega vprašalnika, ki je zajel po 60 (ali več) mladih, ter polstrukturiranega in globinskega intervjuvanja po 6 (ali več) izbranih mladih v vsakem zamejstvu.

Najtemeljiteje smo se posvetili pripravi enotnega anketnega vprašalnika, saj je bilo nujno, da zajame čim več bistvenih specifik, povezanih z mladimi po vseh zamejstvih. V petmesečnem obdobju (september 2014–januar 2015) smo opravili po vsaj 60 anket v vsakem zamejstvu, skupaj nekaj več kot 240, in jih za statistično analizo upoštevali po 60 oziroma skupaj 240. Od samega začetka smo poskušali v vseh štirih zamejstvih tesno upoštevati tri kriterije: spolno uravnoteženost, trislojno starostno strukturiranost in znano manjšinsko teritorialno prisotnost.

Tabela 10: Anketiranci po starostnih kategorijah in državah

Država	Starostne skupine			Spol anketirancev		Skupaj
	15–19 let	20–24 let	25–29 let	moški	ženske	
Italija	23	21	16	29	31	60
Avstrija	20	20	20	30	30	60
Madžarska	20	20	20	25	35	60
Hrvaška	20	22	18	25	35	60
Skupaj	83	83	74	109	131	240

Dokaj preprosto in po vnaprejšnjem načrtu je bilo anketiranje opravljeno v slovenskem zamejstvu v Italiji, kjer ga je bilo najlažje uravnotežiti tako zaradi razmeroma večje številčnosti mladih kot zaradi že več vpeljanih metodoloških pristopov in raziskovalnih izkušenj pri samem anketiranju mladih. Večjih težav ni bilo niti v slovenskem zamejstvu v Avstriji, kjer so anketiranje najlažje opravili s seveda najštevilčnejšimi mladimi na avstrijskem Koroškem, a so ga razmeroma zadovoljivo dopolnili tudi na avstrijskem Štajerskem. Nekaj manjših težav se je pri izpolnjevanju omenjenih kriterijev pojavilo ob zaključku anketiranja v slovenskem zamejstvu na Madžarskem, še več pa v slovenskem zamejstvu na Hrvaškem. Tako smo raziskovalci teh dveh zamejstev šele v dodatnem mesecu, februarja 2015, s korekturnim anketiranjem, to je z dodatnim iskanjem po enem izmed kriterijev manjkajočih primernih anketirancev, na samem terenu in s pomočjo posameznih slovenskih zamejskih aktivistov le uspeli izpolniti vse tri sprejete kriterije tudi v slovenskih zamejstvih na Madžarskem in Hrvaškem. V zvezi z možnostmi pridobivanja anketirancev je treba izpostaviti, da smo projektni raziskovalci že prvotno ocenili, da bi brez večjih težav z obravnavano anketo lahko zajeli več kot po 100 mladih v slovenskih zamejstvih v Italiji in Avstriji, več kot po 60 pa po sprejetih osnovnih kriterijih v slovenskih zamejstvih na Madžarskem in Hrvaškem zelo težko. Glede na možno statistično primerljivost med zamejstvi samo ob istem številu mladih v vsakem izmed njih, ki pa je bilo eno izmed osnovnih vodil raziskave, smo se, poznavajoč dejanske razmere, v načrtovanju izvedbe projektne faze anketiranja odločili sprejeti število 60 mladih kot dosegljivo v enem oziroma v vsakem zamejstvu. V skupnem obdobju šestih mesecev smo tako celotno anketiranje le uspešno izvedli in zaključili.

Po končanem anketiranju je sledila zahtevna strokovna faza statistične obdelave pridobljenega anketnega gradiva. K delu na projektu je zato spomladi 2015 pristopila sociologinja dr. Mojca Medvešek, ob statističnih nalogah že izkušena sodelavka INV, ki je pripravila celotni anketni zbirnik podatkov in osnovne zbirne preglednice o odgovorih na anketna vprašanja, skupaj s sumarnimi komentarji. Nato se je uspešno vključila še v avtorski ustvarjalni in interpretativni del raziskave celotne

raziskovalne tematike enega izmed zamejstev – slovenskega na Hrvaškem. Ob tej dopolnitvi je doživelo delo na projektu le še eno kadrovske spremembe, ko je v drugi polovici leta 2014 kolegico sociologinjo dr. Štefko Vavti, priznano strokovnjakinjo iz slovenskega zamejstva v Avstriji, ki je dotlej veliko prispevala k skupnim projektnim naporom, nadomestil mladi antropolog mag. Milan Obid, prav tako iz SZI. Tukajšnja priložnost še narekuje omeniti geografa in kartografa Zmaga Droleta^{1*}, sodelavca INV, katerega predvidena vloga od samega začetka je bila, da ustvarja za potrebe projekta zlasti kartografske rešitve in da v pripravi monografskih pisnih avtorskih izdelkov opravlja naloge tehničnega urednikovanja načrtovanih publikacij. Njegovo tehnično-uredniško vlogo je od drugega monografskega zvezka naprej prevzela grafična oblikovalka Mateja Vrbinc, sodelavka tiskarne Demat. V tretjem in tem četrtem zvezku se je s pripravo kartografskih prikazov ukvarjal in jih izdeloval geograf Miha Brvar, sodelavec INV. Nalogo lektoriranja je v vseh štirih zvezkih opravila slovenistka Jasmina Vajda Vrhunec. Drugi, že na začetku tega uvoda omenjeni projektni raziskovalci in avtorji, so v glavnem vsi sodelovali pri vseh nalogah od začetka v letu 2012, torej od izbire tematike o mladih v slovenskem zamejstvu kot soglasno priznane najaktualnejše tematske izbire, priprave ustreznega projektnega koncepta, celotne raziskave do pričujoče pisne izvedbe še tega zadnjega, četrtega zvezka jeseni 2019.

Že ob koncu anketiranja smo lahko ocenjevali, da načrtovano in pridobljeno razmeroma majhno število anketirancev kljub evidentiranju nedvomno zelo povednih empiričnih dejstev ne more predstavljati reprezentativnega vzorca obravnavane populacije. Dodatno smo lahko sklepali, da postopek reprezentativnega anketnega vzorčenja na tematiki mladih v slovenskem zamejstvu kot takem, torej v celotnem slovenskem zamejstvu, zaradi že opisanih razlogov pravzaprav ni niti uresničljiv. Če bi o vzorčenju še morda lahko govorili v slovenskih zamejstvih v Avstriji in zlasti Italiji, pa smo imeli že precejšnje težave s tem, da v slovenskih zamejstvih na Hrvaškem in Madžarskem sploh zberemo po 60 mladih, ki so bili obeh spolov in uravnoteženo izbranih treh starostnih podskupin. Zaradi predhodnega poznavanja dejanske situacije na terenu teh dveh

1 *Zmago Drole je 27. oktobra 2017 preminil sredi dela na prvi publikaciji.

zamejstev smo se tako raziskovalci že v osnovi opredelili za odločitev o največ 60 mladih v vsakem izmed štirih zamejstev. Ohraniti smo hoteli enako število potencialnih anketirancev v vseh zamejstvih iz statistično metodološko-aplikativnih razlogov enostavnejše primerljivosti med zamejstvi. Vsekakor pa se je mogoče strinjati s pripombo recenzenta Emidija Susiča, ko je ocenjeval rokopise za tretji zvezek, da bi bilo zaželeno, upoštevaje znane razlike, anketirati večje število mladih v slovenskih zamejstvih v Italiji in Avstriji. Tako bi si res ustvarili ustrežnejšo sliko o mladih v teh dveh zamejstvih, postopek statistične primerljivosti med vsemi štirimi zamejstvi pa z znanimi običajnimi metodološkimi prijemi ne bi bil mogoč.

V opisanih okoliščinah skromnega števila anketirancev smo se poskušali raziskovalci še dodatno potruditi v smeri kvalitativnega spoznavanja mladih z intervjuvanjem. Opravili nismo le prvotno načrtovanih 6 intervjujev v vsakem izmed zamejstev, skupaj torej 24, temveč še nekaj več, skupaj 27. Tudi v pogledu kvalitativnega raziskovalnega pristopa bi, analogno s kvantitativnim, lahko opravili smiselno različno število intervjujev po štirih zamejstvih, a hkrati prav tako drži, da bi potem lahko raziskava v celoti znatno dlje trajala. Ker smo vse intervjuje, trajajoče od dobre ene do več ur, naknadno skrbno transkribirali, smo pridobili pomembno gradivo, ki bo, ker ga hranimo skupaj z ostalo dokumentacijo projekta, zanimivo in koristno tudi za nadaljnje raziskave oziroma raziskave drugih raziskovalcev. Ob glavnem empiričnem projektne raziskovalnem delu, ki je torej slonelo na kvantitativni in kvalitativni raziskovalni metodi, smo se krepko naslanjali tudi na nekatere druge dostopne, zlasti spletne vire, izsledke slovenske in tuje strokovne literature, hkrati pa smo se opirali na lastna sprotna strokovna opazovanja in svoje strokovne izkušnje.

Tabela 11: Intervjuvanci po starostnih kategorijah in državah

Država	Spol	Starostne kategorije			Skupaj
		15–19 let	20–24 let	25–29 let	
Italija	moški	1	2	...	3
	ženske	1	1	1	3
	skupaj	2	3	1	6
Avstrija	moški	1	1	2	4
	ženske	1	1	1	3
	skupaj	2	2	3	7
Madžarska	moški	1	2	...	3
	ženske	...	1	2	3
	skupaj	1	3	2	6
Hrvaška	moški	2	2	...	4
	ženske	1	2	1*	4
	skupaj	3	4	1	8
Skupaj	moški	5	7	2	14
	ženske	3	5	5	13
	skupaj	8	12	7	27

* Eden izmed pokazateljev položaja mladih pripadnikov slovenske skupnosti na Hrvaškem je tudi dejstvo, da nam ni uspelo pridobiti osebe, stare med 25 in 29 let, ki bi bila voljna sodelovati v raziskavi. Zato smo izvedli intervju z osebo, staro 31 let, ki je dejavna pripadnica slovenske manjšine na Hrvaškem in pozna razmere znotraj manjšinske skupnosti.

Poleg splošnega in specifičnega raziskovalnega spoznavanja tematike mladih v vsakem izmed zamejstev je imel projekt torej še en pomemben cilj: primerjalni. Primerjanje med zamejstvi znotraj slovenskega zamejstva kot celote je bila projektno načrtovana izhodiščna in ena izmed temeljnih nalog raziskave, ki je seveda zato narekovala primerljive metodološke prijeme (tudi enako število anketirancev v vsakem izmed zamejstev). Ker so s tem pristopom ohranjene specifične vsebinske matrice znotraj vsakega izmed zamejstev, je raziskava posledično ponudila dobre priložnosti za odkrivanje in ugotavljanje podobnosti in razlik obravnavanih vsebinskih vidikov med zamejstvi ter omogočila objektivni primerjalni vpogled

vanje. Prav zato o vsaki izmed obravnavanih tematskih celot (poglavij in zvezkov) sklepamo z zadevnim komparativnim prikazom.

Izpostavljanje parametra primerljivosti med štirimi slovenskimi zamejstvi neizogibno asociira na eno drugo, drugačno, a zelo pomembno konotacijsko primerljivost znotraj tematike mladih v slovenskem zamejstvu. Gre za primerljive mladinske strukture večinskih narodov v teh slovenskih zamejstvih, ki pa v naši raziskavi niso bile predmet sistematične raziskovalne pozornosti. Na ta raziskovalni izziv smo naleteli avtorji ob pripravi vseh štirih monografij. Aplikacija še tega teoretično-metodološkega pristopa kot koncepta »kontrolne skupine« bi nedvomno bistveno prispevala k spoznavanju jasnejše podobe domnevno slovenske narodnosti mladih že v smislu teorije mejnosti Fredrika Bartha. Po tej teoriji bi narodnostno večinski mladi, sobivajoči vrstniki mladih iz slovenske manjšine, prevzeli funkcijo takšne in drugačne, večje in manjše zrcalne drugačnosti. Kajti (samo)prispisani atribut konkretne manjšinske slovenske etnične pripadnosti (mladih), ki se manifestira v procesu konstrukcije odnosa do konkretne večinske (italijanske, nemške, madžarske, hrvaške) populacije (mladih), bi lahko bistveno izostril profil narodne pripadnosti tako enih kot drugih, vsekakor pa omogočil tudi njihove skupnostne osebne in kolektivne karakteristike. Če bi se raziskava o mladih v slovenskem zamejstvu longitudinalno nadaljevala, bi bila tukajšnja sugestija, da se pripravi in aplicira tukaj predstavljeni mehanizem »kontrolne skupine«, ena izmed predlaganih prioritetenih metodoloških usmeritev take nove raziskave. Ta in že omenjena druga dva pristopa pa sta oziroma bi bila v prihodnje odvisna seveda tudi še od mnogih drugih okoliščin, kot so tiste, ki jih kot primerne in zaželene ob svojih empiričnih izkušnjah in znanstvenih spoznanjih ustvarjamo raziskovalci sami.

Štiri monografske publikacije

Pričujočo raziskavo smo izvajali in izvedli ter avtorsko pripravili z zgoraj natančneje opisanim metodološkim instrumentarijem. O posameznih raziskanih vidikih znotraj vsakega izbranega tematskega sklopa po vseh zamejstvih smo si skušali ustvariti ustrezne slike in jih strnjeno

predstaviti skozi štiri velika tematska poglavja oziroma monografske zvezke, saj smo se sodelavci v drugi polovici poteka projektne dela soglasno odločili pretočiti raziskovalne izsledke v štiri pisne tematske enote. Ocenjevali smo, da bi bil lahko drugačen pristop predvsem redukcionističen, kar pa že zaradi simbolnih razlogov obravnavane tematike ne bi bilo sprejemljivo. Če namreč slovenska narodnostna pripadnost v slovenskem zamejstvu kot čustvena vez slabi in se kot pripisana lastnost po številčnem obsegu posameznikov med mladimi zmanjšuje, kar sicer ni specifična samo mladih v slovenskem zamejstvu, temveč je značilen pojav med mladimi manjšinci nasploh, naj bi vsaj raziskovalci beležili čim več dejanskih znakov sodobnega slovenstva med mladimi ter analizirali procese in okoliščine, ki pozitivno ali negativno vplivajo na njegovo ohranjanje. Po eni strani je že zaradi prihodnjega zgodovinopisja in ohranjanja dediščine slovenstva zaželeno skrbno dokumentirati značilne pojave ter nematerialna in materialna dejstva o slovenstvu v zamejstvu, po drugi strani pa velja ugotavljati omenjene različne okoliščine prav na liniji spodbujanja vitalnih funkcij slovenstva med mladimi zamejci, če se seveda za tako spodbujanje odločimo, in mi smo se.

Vsak zvezek je strukturno zastavljen tridelno, vsebuje tematsko naravnano uvodni teoretično-metodološki, središčni empirični in zaključni komparativni del. Kako smo si raziskovalci razdelili naloge v izdelavi končnega pisnega izdelka vsake izmed štirih monografij, je razvidno iz navedbe avtorstva v kazalu posamezne publikacije. Vsi štirje monografski zvezki so na začetku opremljeni s tem splošnim uvodnim besedilom, ki je v osnovi v vseh štirih zvezkih zelo podobno, a hkrati v vsakem nadaljnjem zvezku nekoliko prilagojeno njegovi osrednji naslovni tematiki in sprejetim recenzentskim sugestijam, ter ima dvojni pomen. Po eni strani z artikulacijo osnovnih pojmovnih vsebin in vizualno predstavitevijo prostorskega imaginarija poskuša uvajati bralca v kompleksno tematiko mladih v slovenskem zamejstvu, po drugi strani pa služi cilju povezovanja med tematskimi sklopi v okvirno poenoteno osnovno naslovno vsebino projekta *Mladi v slovenskem zamejstvu: družbeni in kulturno konteksti ter sodobni izzivi* kot celote. Vsebinsko vse štiri zvezke zaokrožata sklepni razmislek o obravnavani temi urednice/urednika vsake publikacije in

njen/njegov povzetek, preveden v uradne jezike sosednjih držav in v angleščino.

Projektni raziskovalci, ki smo hkrati avtorji štirih tematskih monografskih zvezkov, namenjamo izsledke našega dela tako strokovni kot širši javnosti, seveda najprej v slovenskem zamejstvu in sami Sloveniji, zatem pa tudi državnim organom in institucijam v Sloveniji in sosednjih državah, ter hkrati upamo na izražen še kak drug interes.

Naj zaključim z opomnikom na naše celotno opravljeno delo. V prvi monografiji, ki je izšla novembra 2017, smo obravnavali splošni položaj mladih, v drugi, ki je izšla maja 2018, smo se posvetili identitetnim opredelitvam mladih, v tretji monografiji, ki je izšla oktobra 2018, smo po vseh štirih slovenskih zamejstvih predstavili in medsebojno primerjali številne vidike družbene participacije mladih, v četrti in hkrati zadnji monografiji, ki izhaja leto pozneje, novembra 2019, pa beseda teče podrobno o jezikovnem profilu mladih v slovenskih zamejstvih v Italiji, Avstriji, na Madžarskem in Hrvaškem.

Ali in koliko smo bili pri svojem delu uspešni, bo ocenjevala strokovna javnost. Tega konstruktivnega soočenja se seveda veselimo, saj upamo, da lahko upravičeno pričakujemo odziv zadevnih strokovnjakov in skupaj prispevamo k popolnejšim znanstvenim spoznanjem. Sicer pa si želimo, da naše knjige dosežejo čim več bralcev v slovenskem zamejstvu in v Sloveniji, v sosednjih državah in tudi v Evropski uniji, kamor v današnjem enaindvajsetem stoletju geopolitično spada vseh pet obravnavanih držav. V in o slovenskem jeziku ter tudi o ostalih narodnostnih vidikih slovenstva lahko uradno govorimo in razpravljamo v vseh navedenih družbenih okoljih, če se zunaj Slovenije in slovenskih zamejstev pogojno omejimo samo na Evropsko unijo. Ne le kot zgodovinska poselitvena danost, temveč vsekakor tudi kot živa realnost, pa sta slovenski jezik in slovenstvo danes (še) prisotna v vseh štirih državah slovenskega zamejstva, na zahodu v Italiji, na severu v Avstriji, na vzhodu na Madžarskem in na jugu na Hrvaškem.

Ta zadnji, četrti zvezek zasluži še dodatno pozornost. Ne toliko zato, ker je sorazmerno precej obsežnejši od prvih treh, kar je bilo tudi sicer pričakovano. Predvsem zato, ker prvina jezika kot najpomembnejša

vsebinska komponenta slovenstva omogoča njeno večstransko presežno obravnavo. Tako smo lahko raziskovalci in avtorji to dejstvo izkoristili ne le za verbalni opisni metodološki prijem, temveč tudi za zelo pomembno kartografsko predstavitev konkretnih slovenskih institucionalnih lokacij po posameznih zamejstvih. To poglavje, s katerim se zaključuje tudi sam zvezek, vsebuje še skrbno pripravljen, doslej edinstven in aplikabilno dragocen Seznam vzgojno-izobraževalnih ustanov v Slovenskem zamejstvu.

Pomen in vloga jezika za posameznika in družbo: teoretična izhodišča

Sonja Novak Lukanović

*V bistvu je vseeno,
kaj misliš zasaditi:
kol z dvojezičnim napisom
ali drevo.*

*Samo v semenu
je velika razlika.
Eno zraste iz tal,
drugo mora
vzkliti v ljudeh.*

Andrej Kokot, Pozabljeno sonce

Uvod

Za uvodno razmišljanje o jeziku naj navedemo dva pogosto omenjena citata, ki ju študenti jezikoslovja pri svojih seminarskih nalogah mnogokrat navajajo. Prvi je citat avstrijskega filozofa Ludvika Wittgensteina: »Meje mojega jezika so meje mojega sveta.« Drugi pa je citat irskega politika Eamona de Valere: »Moja svoboda ni nič brez mojega jezika.«

Oba citata v sebi skrivata širino pomena »govoriti svoj jezik«. Prav v tem kontekstu želimo razmišljati in predstaviti pomen slovenskega jezika za pripadnike slovenskih narodnih skupnosti v Italiji, Avstriji, na Madžarskem in Hrvaškem. Slovenski jezik je zanje sredstvo identifikacije in najpomembnejši dejavnik socializacijskih in kulturacijskih procesov. Ne predstavlja jim samo sredstva komunikacije in sredstva za individualno

izražanje, temveč vpliva tudi na oblikovanje identitete posameznika in identitete skupnosti, kajti identiteta posameznika in družbena identiteta sta najmočneje povezani prav z jezikom.

Slovenski jezik je kot manjšinski jezik povezan z okoljem in družbo, v kateri »živi«, in kot vsak jezik tudi slovenski jezik vsako družbo na nek način zaznamuje in v vseh sferah družbenega življenja ljudi povezuje ali razdvaja (Novak - Lukanović 2010).

Čeprav v današnjem globalnem času prevladuje hiter razvoj telekomunikacijskih tehnologij in se vedno bolj uveljavlja globalno komuniciranje (internet, spletna omrežja itd.), pa jezik še naprej ostaja eno izmed najpomembnejših sredstev uspešne komunikacije. Jezik ima tudi simbolično funkcijo, pomeni namreč občutek pripadnosti skupini. Jezik je lahko obravnavan tudi kot družbena značilnost, kot kulturni proizvod, ki sodeluje pri oblikovanju in ohranjanju odnosov med ljudmi. Posameznik jezik usvoji, ga goji, razvija, zanemarja ali opušča. V tem kontekstu je jezik predmet in značilnost posameznika in skupnosti ter je tudi obravnavan v povezavi z značilnostmi posameznika (starost, izobrazba itd.) in skupnosti (status jezika v družbi, število govorcev jezika itd.) ter hkrati v povezavi z obema. Prav ta dvojna narava jezika vpliva na posameznikovo jezikovno obnašanje in tudi izbiro jezika (Trudgill 1986).

Pri ugotavljanju, kakšen je položaj slovenskega jezika v zamejstvu, ne smemo zanemariti dejstva, da ima slovenski jezik pomembno vlogo tudi pri izkazovanju moči slovenske narodne skupnosti, kajti jezik odraža moč, ki jo opredeljujejo različne posamične ali medsebojno povezane komponente – politične, ekonomske, socialne in demografske, ki v določenem časovnem obdobju ali določeni situaciji prevladujejo. V jezikovno raznolikem okolju, kjer slovenska narodna skupnost živi, se lahko moč slovenske skupine manifestira tudi skozi jezik in odgovarja na vprašanje, zakaj in kje se slovenski jezik uporablja, kaj oblikuje jezikovne vzorce in kje so vzroki sprememb v družbeni organizaciji jezikovne rabe. Moč jezika se najvidneje odraža v jezikovni politiki države, kajti država s svojimi institucijami diktira, kaj normativno ustreza jezikovnemu obnašanju v formalnih javnih situacijah. Zlasti se to pokaže v jezikovno stičnih okolišjih, kjer skupaj živijo pripadniki večine in manjšine in kjer prav jezikovno

obnašanje na formalni ravni zrcali moč ali nemoč jezika (predvsem manjšinskega) ter vpliva tudi na posameznikovo izbiro jezika.

Slovenska narodna skupnost v zamejstvu je svoje etnične značilnosti, kulturo in jezik razvijala in ohranjala v različnih zgodovinskih, družbenih, političnih in gospodarskih razmerah. Pogoji vključevanja v družbeno življenje in delo, ki omogočajo pripadnikom slovenske manjšine tudi ohranjanje in razvijanje etničnih značilnosti, pa so se in se še danes od države do države razlikujejo.

Razlike v dejanskem stanju oziroma vitalnosti slovenske narodne skupnosti v Italiji, Avstriji, na Madžarskem in Hrvaškem so rezultat različnih zgodovinskih, pravnih, političnih, družbenih, gospodarskih in demografskih dejavnikov ter se še posebej odražajo v stališčih do lastne etnične identitete. Družbena stvarnost, gospodarske in družbene spremembe, ki jih v sebi nosi sodobna družba, ter globalizacijski in integracijski procesi vplivajo na vsakega posameznika, predvsem pa na mlade in njihovo sprejemanje, ohranjanje, razvijanje oziroma opuščanje elementov etnične identitete ter tudi na njihovo samopodobo. Razumevanje lastne identitete je pomembna sestavina razumevanja sveta, v katerem živijo. Prav mladi so tisti, ki oblikujejo narodno skupnost in jo usmerjajo v prihodnost.

Različna vloga in položaj slovenske skupnosti pogojujeta to, da ima tudi slovenski jezik, ki prihaja v stik z drugimi jeziki (italijanskim, nemškim, madžarskim, hrvaškim), različno vlogo in položaj. Kateri jezik oziroma katero jezikovno možnost izbere posameznik v specifičnih situacijah, je vedno rezultat družbenih, psiholoških in jezikovnih procesov ter ima posledice tako za posameznika kot za skupino. Izbira jezika oziroma jezikovne variante nakazuje procese jezikovnega prilagajanja. V območjih, kjer slovenska narodna skupnost živi, pa prilagajanje lahko vodi v ohranjanje slovenskega jezika (oziroma različnih jezikovnih variant) ali v njegovo opuščanje.

Obravnavanje jezika je kompleksna naloga, ki se dotika različnih disciplin, kajti jezik ni samo sistem znakov, ni namenjen samo sporazumevanju, ni eden in edini atribut etničnosti. Pisati o jezikovnem profilu mladih, ki se čutijo pripadnike slovenske manjšine, pomeni v prvi vrsti razumeti mlado generacijo, poznati njene vrednote in prioritete, poznati mikro in makro (tudi globalno) okolje, v katerem ta generacija živi, upoštevati

status in specifičnosti slovenske skupnosti ter vplive družbenih procesov, ki oblikujejo identiteto in zaznamujejo jezikovno obnašanje mladih.

Za lažje razumevanje položaja slovenskega jezika v sosednjih državah želimo v uvodu izpostaviti nekatera teoretična izhodišča, ki nam pomagajo razumeti kompleksnost jezika, ter razumeti, zakaj imajo pripadniki slovenske manjšine različen odnos do slovenščine, zakaj se različno identificirajo s slovenščino in slovenstvom, zakaj prihaja do različnih jezikovnih procesov v posameznem zamejstvu ter kako družbeni procesi in politika države vplivajo na izbiro jezika na formalni in neformalni ravni. Teoretična izhodišča v povezavi s primeri iz drugih okolij, ki jih navaja literatura, lahko apliciramo na primere jezikovnostičnih območij v sosednjih državah in na slovenski jezik kot jezik manjšine.

Jezik in identiteta

V zadnjih letih se je med znanstveniki obravnavanje povezave jezika in identitete razvilo v eno izmed najbolj dinamičnih mejnih področij, ki združuje jezikoslovje s sociologijo in psihologijo. Defniranje pojma *identiteta* zahteva široko in raznoliko obravnavo. Ne obstaja ena sama definicija. Pojem identiteta obravnavajo znanstvene vede različnih disciplin, od zgodovinskih, socioloških, psiholoških, antropoloških do jezikoslovnih. Identiteta je del posameznika ali skupnosti ter povezuje in združuje tako elemente posameznikove identitete kot elemente skupinske identitete. Identiteta posameznika vedno vsebuje sestavine in refleksije določene družbe ali skupnosti. Obravnavanje povezave jezika in identitete razjasnjuje tudi vlogo in pomen slovenskega jezika med pripadniki slovenske manjšine. Jezik in identiteta sta povezani in jezik je brez dvoma najpomembnejši znak/simbol posameznika (Joseph 2004), kar potrjujejo tudi rezultati raziskav, ki so jih izvedli raziskovalci v zamejstvu.

Kultura in predvsem jezik sta najvidnejši in hkrati prikriti simbol etničnosti, ker nosita v sebi preteklost, izkušnje sedanosti in odnos do prihodnosti. Znanstveniki ugotavljajo, da se jezik prenaša iz generacije v generacijo v okviru družine, predvsem na podlagi govornih vzorcev staršev (Fishman 1977), toda obstajajo tudi skupnosti, kjer se ta generacijski

prenos izgublja. Jezik prav tako simbolizira kulturno dediščino (tudi če ga ne govorijo vsi člani skupnosti) (Edwards 1992).

Čeprav jezik predstavlja samo eno, po mnenju nekaterih sicer najpomembnejšo etnično značilnost, pa ustvarja tudi mejo med različnimi skupinami oziroma skupnostmi (Giles 1979). Seveda je težko odgovoriti, katera izmed teh značilnosti je najpomembnejša, katera je osrednja in kje so meje med posameznimi značilnostmi v sami skupini ali med različnimi skupinami. Fishman (1977) poudarja oziroma ločuje značilnosti, ki so pomembne za posameznikovo etnično identiteto, in značilnosti, ki so pomembne za percepcije drugih o etnični pripadnosti.

Etnična identiteta je brez dvoma bila in je še vedno ena izmed identitet posameznika ali skupine, ki ima specifično vlogo. Lahko je objektivno ali subjektivno definirana, včasih pa se v njej prepletajo elementi obeh. Objektivno in zgodovinsko pogojene značilnosti ustvarjajo meje med skupinami, poudarjajo in pomenijo skupne vezi socializacije, ni pa nujno, da predstavljajo nek generacijski kontinuum. Objektivni pristop je lahko v nekaterih primerih problematičen, kajti tudi po mnenju Edwardsa (2009) ta pristop na zelo enostaven in enostranski način skupine kategorizira, s tem pa zanemarja generacijski dejavnik in ne upošteva sprememb, ki se pojavljajo v družbenem kontekstu. In prav v takih primerih ima pomembno mesto »subjektivna« perspektiva identitete, kajti prav pripadnost etnični skupini zaznamujejo subjektivni občutki. Pripadnost etnični skupnosti se razlikuje od pripadnosti sorodni/krvni skupnosti prav po tem, da je etničnost domnevna identiteta in kot taka stvar mnenja, mišljenja, prepričanja (Edwards 1985, 127).

Za mnoge etnične skupine, tudi za slovensko, jezik predstavlja pomembno dimenzijo družbene identitete, ki simbolizira različnost od drugih etničnih skupin. Slovenski jezik v večkulturnih/večnarodnih območjih na nek način postavlja meje, včasih tudi ovire. Barth je med vsemi znanstveniki najbolj poudaril pomembno vlogo meje med različnimi skupinami, ki živijo v stiku (Barth 1969). Kulture (jeziki) znotraj meja se lahko spreminjajo. Spreminjajo se tudi zaradi medsebojnega odnosa in povezovanja ter se na nek način tudi medsebojno zlivajo. Toda na obstoj same meje delujejo drugačni, dolgotrajnejši procesi. Meja ostaja, čeprav se v nekaterih okoljih vloga jezika in njegova raba

spreminjata. Zaradi različnih interesov lahko enega od jezikov nadomesti drug jezik, pri čemer prvi začne izgubljati svojo komunikacijsko vlogo. Ti procesi povzročajo spremembo v kulturi in jezikovnih vzorcih, ne pa v spremembi meje. O globokem pomenu meje in jezika lahko povzamemo misel, zapisano o jeziku koroškega pisatelja Florjana Lipuša, ki v svojih delih črpa iz koroškega narečja in arhaičnih usedlin ter iz živega sodobnega jezika in raznih sociolektov: »Meje jezika so njegov svet ... Ekstremne lege njegovega jezika so sicer bolj kot z zavestnim modernizmom povezane z družbeno mejno lego oz. družbeno mejno lego slovenščine v zamejstvu. Lipušev jezik je jezik meje, na meji; jezik, ki se bori za golo pravico biti pred raznarodovalno politiko večine, pred škornji, ki so še vedno za vsak primer spravljani v omarah.« (Harlamov 2013)

Tudi drugi znanstveniki se ob obravnavi jezikov v stiku dotikajo problema meje. Giles (1979, 275) etnično mešana območja in meje obravnava kot dvodimenzionalni prostor ter v prostoru razlikuje trdo in mehko lingvistično (jezikovno) in nelingvistično (nejezikovno) mejo, ki omogoča, da se pripadniki etničnih skupin gibljejo iz enega prostora v drugega, odvisno, kako sami sprejemajo mejo.¹ Model, ki ga je mogoče aplicirati tudi na območja, kjer slovenska narodna skupnost živi, je dinamičen in omogoča, da zaradi različnih motivov posamezna skupina omehča mejo s tem, da se jezikovno prilagodi.

Tabouret - Kellerjeva (1997) je v svojih delih, ki se nanašajo na etnično mešana okolja, poudarila močno povezavo jezika in identitete. Jezik ne odraža samo individualne, temveč tudi družbeno identiteto posameznika. Jezikovno zaznamovano identiteto posameznika v večjezičnem okolju je povezala s teorijo jezikovnega prilagajanja Gilesa in Smitha (1979). Kadar je posameznik motiviran za jezikovno prilagajanje, s tem izraža tudi

1 Pri tem je Giles (1979) navedel naslednje tipe:

A – okolje, kjer etnične skupine zaznavajo trdo jezikovno in nejezikovno mejo (na primer v Britaniji pakistanska in kitajska skupnost),

B – okolje, kjer etnične skupine zaznavajo trdo nejezikovno in mehko jezikovno mejo (na primer v ZDA azijske skupnosti – asimilirale so angleški jezik, a ohranile specifične razpoznavne značilnosti – kultura, koža, hrana itd.),

C – okolje, kjer etnične skupine zaznavajo mehke nejezikovne, toda trde jezikovne meje (na primer francoski Kanadčani, ki se med angleškimi Kanadčani razlikujejo po jeziku),

D – okolje, ki ga zaznamujeta mehka jezikovna in mehka nejezikovna meja (na primer Bretonci v Franciji, Valižani itd.).

stališče in svoj odnos do drugega. Preklop k jeziku drugega pomeni tudi družbeno integracijo. Giles in Byrn (1982) sta nadgradila teorijo prilaganja in poudarila, da ima posameznik v večjezičnem okolju vedno precej možnosti za usvojitve novega jezika, »skoraj« na ravni rojenega govorca, in se tako identificira z jezikom. Še posebej v primerih, ko je identifikacija z njegovo skupnostjo šibka in mu njegov jezik ni pomemben, ko ne verjame, da znanje jezika prispeva k boljšim medskupinskim odnosom, ko verjame, da ima njegova lastna etnična skupnost šibko etnolingvistično vitalnost, ko zaznava svojo lastno skupnost kot nepomembno in ko se bolj identificira s pripadnostjo katerikoli drugi skupini (tudi profesionalni) kot pa svoji lastni.

Učenje jezika in stopnja sporazumevalne zmožnosti v jeziku imata prav tako pomemben vpliv na oblikovanje identitete, zato je jezik in identiteto mogoče povezati tudi s teorijami, ki obravnavajo dvojezičnost, in sicer z Lambertovim modelom učenja drugega jezika (Lambert 1977) ter s Cumminsovo teorijo (1979, 1984), ki se nanaša na razmerje med kognitivnimi in jezikovnimi procesi glede na površinsko in globinsko znanje jezika. Jezikovna dejanja posameznika niso samo lastnosti posameznika ali skupnosti, temveč so sredstva, s katerimi se posamezniki identificirajo sami s sabo in z drugimi.

Jezik predstavlja tudi tiho dimenzijo etničnosti in ni nujno povezan z etnično identiteto posameznika. Različni primeri v svetu kažejo, da se etnične in jezikovne meje vedno ne prekrivajo, da ima lahko ena etnija več jezikov (na primer Švica), prav tako en jezik ni nujno trajno obeležje neke etnije. Pripadniki kake skupnosti lahko opustijo svoj jezik in sprejmejo jezik okolja, toda kljub temu ohranijo svojo identiteto. Vse bolj se uveljavljajo hibridne, nepolarne in fluidne identitete, ki so simbolno povezane z jezikom (Kosic - Pertot 2014).

Jezik je lahko povezan z identiteto samo simbolično, ko se posamezniki opredeljujejo kot pripadniki neke etnične skupine, čeprav jezika te skupine ne znajo, na primer Valižani, Bretonci itd.² Podobno tezo o jeziku

2 To velja tudi za Slovence v Ameriki ali Kanadi (tretja ali četrta generacija slovenskih izseljencev), ki niti ne govorijo niti ne razumejo slovenskega jezika, tudi njihovo poznavanje slovenske kulture je zelo skromno, pa se vendarle počutijo in opredeljujejo kot Slovenci (Klemenčič 2002).

in etnični pripadnosti navaja tudi Smolicz (1984), ki izhaja iz avstralskega primera, kjer je osnovo za ohranjanje manjšinskega jezika treba iskati znotraj teorije o vrednotah (angl. *core values*). Prav tako posamezne etnične skupine različno poudarjajo in izpostavljajo vlogo in pomen svojega jezika (kakšno mesto in vlogo ima jezik v jedru vrednot), kar se kaže v rabi in znanju materinščine ter tudi v samoovrednotenju znanja jezika. O tem govorijo tudi empirični podatki našega raziskovanja (glej naslednja poglavja), ki prav tako kažejo, da pripadniki slovenske narodne skupnosti v Italiji, Avstriji, na Madžarskem in Hrvaškem različno vrednotijo znanje svoje materinščine, kar ima seveda širše in globlje vzroke. Ocena znanja jezika ne kaže samo stališča do jezika, temveč odseva tudi stališče posameznika do skupine, ki ji pripada.

Odnos med jezikom in etnično identiteto z multidisciplinarnega vidika obravnava Edwards (1985). Mnogi avtorji izhajajo iz teze, da je etnična diferenciacija v mešanih skupnostih poseben tip družbene diferenciacije, in tako je z njo mnogokrat povezana tudi jezikovna diferenciacija. Na osnovi zgoraj zapisane teze Trudgill (1986) navaja naslednja dva tipa skupnosti:

- tip, kjer jezik kot najpomembnejša značilnost definira etnično skupino. V večini teh primerov se posamezniki identificirajo z določeno etnično skupino na osnovi maternega jezika, čeprav so vsi dvo- ali celo večjezični. Tako različne etnične skupine ohranjajo svojo identiteto in se ločujejo prav skozi jezik. To je značilno za številna etnično mešana okolja po svetu;
- tip, kjer posamezne identitete skupnosti niso označene po različnih jezikih, temveč po različnih zvrsteh istega jezika. Razlike tega tipa lahko izhajajo oziroma so obdane z enakimi mehanizmi kot pri tistih, ki nastopajo pri sociolektih.

Izhajajoč iz predpostavke, da je jezik povezan z etničnostjo, pa si je treba zastaviti vprašanje o odnosu med jezikom in etničnostjo. Po mnenju nekaterih (Fishman 1977; Ryan in Giles 1982) je odnos posreden, zaznan skozi način, kako se jezik uporablja kot kazalec etnične identitete. Različna raba jezika pa je lahko tudi znak etničnega razlikovanja.

Etničnost je vedno razumljena kot nekaj izvirnega, pristnega, in kot navaja Fishman (1985, 71), je pri definiranju etničnosti prav fenomen izviranosti največkrat vezan na jezik celo do take stopnje, da sta izviranost in jezik v medsebojni soodvisnosti.

Analiziral je povezave in hkrati nakazal tudi nasprotja, ki nastopajo v povezavi jezik–kultura/etničnost. Če povzamemo povezave, to pomeni (Fishman 1991):

1. da je jezik povezan s kulturo na osnovi specifičnih indeksov oziroma meril. Prav zaradi te povezave (dokler je ta še nedotaknjena) lahko jezik vedno najboljše izraža ali formulira interese, vrednote, nazore, poglede te kulture, toda pri tej povezavi to ni katerikoli jezik, temveč samo tisti, ki je zgodovinsko in intimno povezan s kulturo. Še več, samo jezik, ki je tradicionalno povezan s kulturo, lahko to kulturo odraža in prenaša veliko bolj zgoščeno in preprosto kot pa katerikoli drugi jezik;
2. da je jezik povezan s kulturo simbolično. Jezik je najvažnejši simbol (sistem) kulture;³
3. da obstaja posebni vidik povezave jezika in obnašanja v smislu »delna/celotna povezava«, ki odraža delno/celotno identiteto med določenim jezikom in kulturo. Del vsake kulture je besedno konstituiran, sestavljen, izražen, izvajan skozi jezik, s katerim je ta kultura tudi tesno povezana.

Fishman je v svoji analizi poudaril vidik jezika v povezavi s kulturo, ki ga ima ta na oblikovanje identitete. Identiteta sama po sebi ne more biti nedotakljiva in shranjena v nekem sterilnem in zaprtem prostoru. Jezik je opazen, tradicionalno povezan z identiteto in obravnavan kot pomemben vir oziroma izvor posameznikove etnične identitete, in sicer tako na stopnji družbene integriranosti kot družbene identifikacije. Fishmanovo poudarjanje povezave jezika z etnično identiteto pa je na nek

3 Pri tem lahko dopolnimo in navajamo Maya, ki piše, da jezik ne »pade ali zraste« enostavno samo na osnovi jezikovnih zaslug. Vsi jeziki so v osnovi enakovredni v lingvističnem smislu. Družbene in politične okoliščine pa imajo velik vpliv na simbolični in komunikacijski položaj jezika. Jeziku se te posebnosti enostavno dodajo. To je značilno zlasti tam, kjer obstajajo razlike med večinskim in manjšinskim jezikom (May 2000).

način v nasprotju s tistimi avtorji, ki navajajo, da jezik ni nujno stalni znak etnične identitete posameznika (Smolicz 1984). Po mnenju nekaterih avtorjev v svojih interpretacijah ni vedno dosleden (Atkinson 2000).

Fishman piše (1991, 7): *»[...] preferiran in zgodovinsko povezan materni jezik ima vlogo v procesu individualne in skupinske samoopredelitve in samorealizacije ne samo kot mit (to je kot dejstvo, čigar objektivna resnica je manj pomembna kot subjektivna), ampak tudi kot pristna identifikacijska in motivacijska želja v etnično/kulturni sferi oziroma domeni [...]«*

Raba oziroma prisotnost nekega jezika v okolju (v našem primeru slovenskega jezika) je pomembno znamenje skupnostne identitete, ko pa se temu pridružijo še subjektivni dejavniki, na primer percepcija, se še okrepi latentno že prisotna povezava med etnično lojalnostjo in ohranjanjem jezika. Čeprav ohranjanje jezika kot sredstva komunikacije ni najpomembnejše za krepitev etnične identitete, pa se to lahko v določenih trenutkih tudi spremeni. Z ohranjanjem jezika je tesno povezana tudi promocija jezika.

Myhill (1999) v svojih študijah jezik povezuje z identiteto in teritorijem. Jezikovne procese, predvsem ohranjanje manjšinskega jezika, navezuje na teorijo dveh jezikovnih ideologij, in sicer: jezik – identiteta, jezik – teritorij. Hkrati poudarja, da niti ena niti druga jezikovna ideologija nista idealni za vse manjšinske skupnosti in da v različnih okoljih prav na primeru manjšinskega jezika prevladuje ena ali druga teorija. Po njegovem mnenju je boljša prva, saj poudarja pravice posameznika v zvezi z rabo materinščine (J1). V prvem primeru Myhill jezik poveže z identiteto posameznika in poudari podedovano, čustveno ter neposredno povezavo med osebo in njenim jezikom. V drugem primeru poudari povezavo s teritorijem, in sicer da naj bi se na vsakem območju/teritoriju v vseh situacijah – na javnih mestih in v medskupinskem komuniciranju – uporabljalo en določen jezik, medtem ko bi bil drugi jezik rezerviran za področje zasebnosti. Ta teorija ne določa, kateri jezik je prvi in kateri drugi, poudarja pa zgodovinski dejavnik, po katerem ima prednost tisti jezik, ki je bil prvi na določenem teritoriju. Pri tem ugotavljamo, da Myhill zanemarja določene vidike, med njimi pravnega, ki vključuje zaščito in moč posameznega jezika, saj se prav prek njiju odraža moč posamezne skupine tako v političnem kot v ekonomskem pogledu.

Družbeni vidik jezikovnih procesov na stičnih območjih

Zgodovinski, družbeni, ekonomski in politični dejavniki ustvarjajo in oblikujejo večjezično okolje, v katerem ima vsak jezik svoj status in položaj. Izbira jezika je vedno odločitev posameznika, toda v večkulturnem/večjezičnem okolju je ta odločitev družbeno ali politično determinirana in odraža klimo, v kateri posameznik lahko živi v svojem jeziku oziroma ima pravico živeti v svojem jeziku. Prisotnost dveh ali več jezikov v nekem okolju nujno privede do jezikovnega stika, ki vodi k jezikovni izbiri. Slovenski jezik kot jezik slovenske narodne skupnosti v sosednjih državah prihaja v stik z italijanskim, nemškim, madžarskim in hrvaškim jezikom, zato je pomembno razumeti in poznati jezikovne procese, ki so posledica stika jezikov. Prav zato navajamo izbor mednarodne literature, ki jezikovni stik umešča v interdisciplinarni teoretični okvir. Navedena teoretična izhodišča lahko apliciramo tudi na stik slovenščine z drugim/večinskim jezikom.

Študije, ki so začele obravnavati jezikovni stik, so bile prvotno omejene samo na jezik kot sistem, šele Weinreich (1953) in Haugen (1972) sta obravnavo jezikovnega stika razširila ter vključila tudi psihološke in sociološke dejavnike. V zadnjih letih pa se je pri študiju jezikovnih stikov precej spremenilo. Poudarek se je s samih stikov prenesel na jezikovne stike kot procese, pri čemer se posebej poudarjajo medakcijski (interakcijski) vidiki (Clyne 1992). Giles in drugi (1977) so jezikovni stik razširili s pomočjo akomodacijske teorije/teorije prilagajanja in mu tako dodali družbenopsihološki vidik. Jezikovni stik ne pomeni samo stika dveh ali več jezikov, dveh ali več abstraktnih sistemov jezikovnih znakov, temveč pomeni mnogo več – je stik med ljudmi, ki te jezike uporabljajo. Jezikovna zmožnost omogoča posamezniku, da v večkulturnem okolju vstopi v interakcijo in da glede na družbene norme in pravila uporablja enega, dva ali več jezikov. Stik dveh jezikov je stik dveh skupin, od katerih običajno ena predstavlja večino, druga manjšino. Stik zrcali tudi odnos med skupinama, ali skupine živijo ena z drugo ali ena mimo druge. Izhajajoč iz trditve, da ima jezik mnogo več kot samo komunikacijsko vlogo, lahko prav z jezikom in njegovo sporazumevalno zmožnostjo v dveh jezikih na

osnovi dvojezičnega posameznika ugotavljamo uravnoteženost oziroma neuravnoteženost položaja skupnosti, v našem primeru slovenske manjšinske skupnosti. Kot navaja literatura (Lambert 1955; Nećak Lük 1995), uravnotežena dvojezičnost pomeni, da je stopnja jezikovne zmožnosti obeh jezikov v določenem ravnotežju, kar pomeni, da ima posameznik v obeh jezikih zelo nizko ali zelo visoko stopnjo jezikovne zmožnosti. Na drugi strani pa se neuravnoteženost kaže z dominantno dvojezičnostjo, kjer dvojezični govorec obvlada enega izmed jezikov boljše kakor drugega. Pri tem literatura ne navaja, kako je določena stopnja znanja prevladujočega jezika določena, kot tudi ni določena razlika v stopnji sporazumevanja. V našem primeru, v primeru slovenske manjšinske skupnosti v sosednjih državah, lahko uravnoteženost oziroma neuravnoteženost ugotavljamo na osnovi samoovrednotenja znanja slovenskega in večinskega jezika.

Različni zgodovinski, družbeni, politični in osebni dogodki botrujejo temu, da na jezikovnostičnih območjih prihaja do procesov prilagajanja, ki lahko vodijo v ohranjanje slovenskega jezika, v jezikovni premik ali v opuščanje slovenskega jezika. Rezultat je vedno odvisen od tega, ali določena družba posameznike z različnimi formalnimi in tudi neformalnimi ukrepi motivira k rabi dveh jezikov, manjšinskega in večinskega, torej k dvojezičnosti, ali pa z ukrepi ustvarja pogoje za rabo samo jezika večine. V takih okoljih status posameznih jezikov definira jezikovna politike države, s katero ta skuša urejati tudi odnose med različnimi etničnimi skupinami. Jezikovna politika vedno sloni na principu izbire (Splosky 2009). Politika države do različnih skupnosti je lahko oprta na družbene cilje, ki omogočajo bolj ali manj enakopravno vključevanje pripadnikov manjšinskih skupnosti v širšo družbo ob ohranjanju etnične raznolikosti, lahko pa politika države teži k ciljem, ki so usmerjeni k poenotenju, torej k opuščanju etnične raznolikosti. Na ta način jezikovna politika zaznamuje vsebino in smeri jezikovnih procesov na jezikovnostičnih območjih, torej tudi na območjih, kjer slovenska narodna skupnost živi. Jezikovno politiko lahko opredelimo kot *»sklop racionalnih in institucionaliziranih postopkov, s katerimi neka družba vpliva na jezikovne oblike javne komunikacije in na oblikovanje zavesti udeležencev te komunikacije o teh oblikah«* (Škiljan 1988, 8). Načrtovanje jezika je podrejeno jezikovni politiki

države in vključuje načrtovanje jezikovnega korpusa načrtovanja statusa jezika – predvsem določanje, kateri jezik oziroma zvrst se bo pojavljala v različnih oblikah sporočanja, in načrtovanje prestiža. V večjezičnih okoljih sta jezikovna politika in jezikovno načrtovanje ideološko obarvana, kar se odraža na vlogi posameznih jezikov in posledično zrcali odnose moči med različnimi skupinami in tudi različnimi družbenopolitičnimi in ekonomskimi interesi (Ricento 2006).

Številna jezikovnostična območja v svetu se med seboj razlikujejo, zato bi bilo težko oblikovati en sam tip. Tudi stična območja, kjer slovenski jezik prihaja v stik z drugim, torej z italijanščino, nemščino, madžarščino in hrvaščino, so različna. Prav zato so znanstveniki razvili številne tipologije, v katerih pa vedno nastopa manjšinski jezik, kajti vloga in položaj manjšinskega jezika odsevata odnos družbe oziroma države do jezikovne raznolikosti in s tem do manjšinske skupnosti. Razlika med večino in manjšino oziroma med jezikom večine in manjšine se običajno v različnih okoljih ne odraža samo v številčnosti, temveč predvsem v obsegu pravic, privilegijev in moči.

Med najpomembnejšima spremenljivkama, ki nastopata v vsaki tipologiji, sta tip in stopnja avtonomije manjšinske skupnosti. Tipologije največkrat izhajajo iz podobnih konceptov in obravnavajo podobne elemente ter se med seboj dograjujejo in nadgrajujejo. Tipologije pomagajo razumeti različne jezikovne procese, ki se razvijajo v določenih okoljih, tudi v okoljih, kjer živijo pripadniki slovenske narodne skupnosti, in so bili predmet našega raziskovanja. O tem je več zapisano in predstavljeno v naslednjih poglavjih.

Foster (Edwards 1992) je pri oblikovanju tipologije poleg geografsko-demografske komponente (prostor, naselitev, strnjenost, mejnost itd.) izpostavil tri najpomembnejše dejavnike, ki vplivajo na oblikovanje tipologij: zgodovino, subjektivno komponento in ekonomijo. Zgodovinska dimenzija vključuje zgodovinski razvoj območja, ki ga manjšina naseljuje. Subjektivna komponenta tipologije položaja manjšinskega jezika vključuje psihološko dimenzijo, nanaša pa se na čustva pripadnikov manjšine (predvsem na čustva v povezavi z jezikom) in na jezik oziroma na njegovo rabo. Subjektivna občutja posameznika največkrat izzovejo percepcije jezikovne, ekonomske ali katerekoli druge realnosti. Gospodarski vidik

oziroma ekonomski dejavniki so povezani tudi z jezikom, kar se kaže tudi v rezultatih našega raziskovanja. Povezava »ekonomija–jezik« se nanaša predvsem na ekonomsko motivacijo posameznika za rabo manjšinskega jezika (Novak Lukanović 2016).

Vitalnost jezika

Posamezni avtorji s postavitvijo različnih teoretičnih modelov (Fishman 1972; Giles in drugi 1977; Fishman 1991) iščejo odgovore na vprašanje, kateri dejavniki na ravni posameznika in družbe vplivajo na vitalnost jezika, ki je kompleksen in dinamičen pojav.

Giles, Bourish in Taylor (1977) so pri poskusu, da bi na področju medetničnih odnosov družbenopsihološke procese postavili v družbenokulturni kontekst, razvili koncept etnolingvistične vitalnosti. Konceptualni okvir te teorije je zasnovan na teoriji o jezikovnem prilagajanju (akomodaciji) in teoriji o medskupinskih odnosih (Tajfel 1978). Teorija jezikovnega prilagajanja se ne nanaša samo na večkulturno/večjezično okolje, temveč izhaja iz dejstva, da se govorniki prilagajajo sogovorniku tako, da izbirajo jezik ali zvrst jezika in s tem ustrezno prilagajajo svoje jezikovno obnašanje. Tako objektivnih kot subjektivnih motivov oziroma vzrokov za prilagajanje je seveda dovolj. Največkrat je to nezaveden pojav, ki poteka v smeri divergence in konvergence. V večjezičnih okoljih prilagajanje odraža tudi percepcijo odnosov med različnimi etničnimi skupinami v stiku, kar se kaže tudi v primeru večjezičnega okolja, kjer slovenski jezik prihaja v stik z italijanskim, nemškim, madžarskim in hrvaškim jezikom.

Teoretični model etnolingvistične vitalnosti Gilesa in drugih (1977) vključuje oboje – skupino in jezik – ter sloni na trodelnem (trofaktor-skem) objektivnem modelu, v katerem demografija (A), status (B) in institucionalna podpora (C) predstavljajo osnovne in najpomembnejše dejavnike, ki prispevajo k preživetju in razvoju etnolingvistične skupine. Koncept etnolingvistične vitalnosti je tako zgrajen na funkcijah in pomenu jezika etnične skupine. Vsak izmed omenjenih treh dejavnikov pa vsebuje številne spremenljivke. Tako status (B) vsebuje ekonomsko,

družbeno in jezikovno kategorijo, demografija (A) odraža absolutno število, razvrstitev in koncentracijo prebivalstva, institucionalna podpora (C) pa vsebuje formalne in neformalne subkategorije, medije, izobraževanje, vladne urade, vero, kulturo itd.

Vsak izmed omenjenih dejavnikov – status, demografija in institucionalna podpora – vpliva na vitalnost skupnosti in s tem tudi na jezikovno vitalnost, ki se odraža na funkcionalni rabi posameznega jezika, na individualni in institucionalni ravni.

Omenjenemu objektivnemu modelu etnolingvistične vitalnosti je lahko dodana tudi subjektivna dimenzija, s tem pa je tipologija obravnavana tudi s psihološke perspektive (Bourhis, Giles in Rosenthal 1991). Integriranje subjektivne ocene pripadnikov skupine z objektivno informacijo o vitalnosti je brez dvoma kompleksen proces. Tudi Allard in Landry (1992) sta na osnovi svojih raziskovanj menila, da so percepcije, ki so jih identificirali Giles in drugi v modelu etnolingvistične vitalnosti, na nek način preozke/»pretihe«. Po njunem mnenju bi bilo treba zastaviti mnogo širši okvir mnenj posameznika (angl. *beliefs*) o vseh elementih, ki ustvarjajo etnolingvistično vitalnost posamezne skupnosti. Na ta način bi se tudi bolj kompleksno in celovito razložil odnos pripadnikov manjšin tako do uporabe materinščine kot tudi do njihove motivacije za učenje in rabo maternega in drugega jezika. Presodila sta, da bi bil tako zastavljen komplet mnenj/prepričanj dober napovednik jezikovnega obnašanja tam, kjer dve jezikovni skupnosti živita v istem družbenem okolju. Koncept mnenj (*beliefs*) sta tako uvrstila kot eno izmed psiholoških spremenljivk aditivnega in subtraktivnega modela dvojezičnosti.

Za resnično razumevanje specifičnih jezikovnih situacij v okolju in specifičnosti večjezične družbe v obmejnih področjih ob slovensko-italijanski, slovensko-avstrijski, slovensko-madžarski in slovensko-hrvaški meji, kjer slovenska narodna skupnost živi, je pomembno tudi, kako se ljudje odzivajo na različne jezike oziroma na različne jezikovne variante, ki se govorijo v njihovem okolju, kako sprejemajo jezikovno različnost in kakšen odnos si v večjezičnem okolju ustvarijo do posameznih jezikov. Percepcija posameznika o jeziku in njegova jezikovna oziroma sporazumevalna zmožnost (kompetenca) vplivata na jezikovno izbiro v določenem trenutku in določenem okolju. V dvo-/večjezičnih okoljih je

stališče do jezika bolj kompleksno in »ni tako nenavadno, da se pojavljajo različne stopnje razhajanj (diskrepance) med stališčem do jezika in jezikovnim obnašanjem posameznika«, lahko pa obstaja tudi potencialni konflikt znotraj samega stališča do enega ali drugega jezika (Lewis 1980, 264).

Politična situacija na državni ali lokalni ravni tudi močno vpliva na oblikovanje stališč posameznika ali skupnosti do jezika. Tako na primer Bourish (1983) piše, da so spremenjene politične razmere v Quebecu povezovali s spremenjenimi navadami do francoskega in angleškega jezika. Podobno je bilo tudi v Walesu, ko se je med prebivalci skupaj s povečano pripadnostjo valižanski identiteti povečalo zanimanje za valižanski jezik, prav tako pa se je spremenilo stališče prebivalcev do dvojezičnih govorcev. Brez dvoma so tudi politični dogodki v sosednjih državah v različnih obdobjih vplivali na stališče do slovenskega jezika.

V večkulturnih družbah je s stališča enakopravne rabe jezika večine in manjšine pomemben tudi prestiž samega jezika. Manjšina, ki govori jezik, po statusu ocenjen kot mednarodni oziroma kot jezik visokega statusa, je tako že v samem izhodišču v prednostnem položaju v primerjavi z manjšino, ki govori jezik brez prestižnega položaja. Na drugi strani pa se lahko tudi znotraj določenega teritorija prestiž jezika zaradi različnih vzrokov (največkrat zaradi ekonomskih motivov) spremeni (Liebkind 1982, 368).

Možnost, zmožnost in stališča kot pogoji za vitalnost slovenskega jezika

Številne sociolingvistične študije, ki obravnavajo vlogo in položaj manjšinskega jezika v etnično heterogenih družbah, le-tega največkrat obravnavajo v povezavi z jezikovno politiko. Študije so predvsem usmerjene v analizo političnih odločitev in ukrepov ter v rezultate, ki naj bi jih politika imela za jezik in manjšinsko skupnost. V povezavi z jezikovno politiko se študije usmerjajo tudi v obravnavo procesov ohranjanja ali opuščanja določenega jezika in v iskanje teoretičnih modelov, ki bi se lahko uporabili za revitalizacijo določenega jezika, največkrat manjšinskega jezika. Eden izmed takih modelov je model GIDS (angl. *Graded Intergenerational*

Disruption Scale), ki ga je oblikoval Fishman (1991). Model ima osemstopenjsko lestvico oziroma osem faz. Čeprav posamezne faze ne zagotavljajo ustreznega opisa vseh statusov jezika, pa model sloni na pomenu medgeneracijskega prenosa jezika in izpostavlja, da medgeneracijski prenos ni samo individualna odločitev staršev, temveč da družbeno okolje in institucionalni ukrepi politik pomembno oziroma celo ključno vplivajo na odločitev staršev pri njihovi izbiri jezika v jezikovnem obnašanju do otrok. Faze upoštevajo medgeneracijski prenos jezika v vseh domenah – doma in v okolju. Vsaka faza nakazuje prioritete, ki jih je treba izvajati, da se proces opuščanja jezika preusmeri. Manjšinski jezik je v tem modelu vedno v nekem tekmovalnem odnosu z dominantnim jezikom. Tudi Unesco (2003) je na osnovi Fishmanove lestvice izdelal dejavnike jezikovne vitalnosti in ogroženosti. Med najpomembnejše dejavnike je Unesco uvrstil prav medgeneracijski prenos jezika. Model smo uporabili pri analizi ogroženosti slovenskega jezika oziroma porabščine v Porabju na Madžarskem (Novak Lukanović in Munda Hirnök 2016).

Grin in Moring (2002) vitalnost jezika povezujeta s tremi pogoji: priložnostjo oziroma možnostjo rabe jezika, zmožnostjo rabe jezika in željo po rabi jezika. V našem raziskovanju med mladimi v slovenskem zamejstvu lahko ugotavljamo rabo slovenskega jezika in vitalnost slovenske narodne skupnosti na osnovi modela COD (angl. *Capacity-Opportunity-Desire*), ki vsebuje »zmožnost–možnost–stališče/željo« in ga lahko dopolnujemo tudi s podatki o medgeneracijskem prenosu jezika (Grin in Vaillancourt 1999).

Vsak posamezni pogoj, ki ga opredeljuje model COD, je pomemben in potreben za posameznika – pripadnika manjšine, toda potrebna je interakcija vseh treh, če je cilj zastavljene politike raba manjšinskega jezika v vseh domenah javnega življenja, torej ohranjanje manjšinskega jezika. Zastavljena politika, ki upošteva že omenjene pogoje modela COD, zagotavlja vitalnost manjšinske skupnosti, in če politika sledi temu cilju, torej želi biti učinkovita, mora implementirati različne ukrepe, ki posegajo na področja od izobraževanja, javnih uradov, medijev do promocije jezika. Vsi ti pa imajo učinke, ki se odražajo v treh parametrih: možnost, zmožnost, stališča. Parametre lahko opišemo:

- posameznik mora imeti zagotovljene *možnosti* – pravnoformalne in družbene, da lahko jezik uporablja;
- posameznik mora imeti ustrezno jezikovno znanje, mora biti sposoben, da lahko jezik uporablja (*zmožnost*);
- posameznik mora imeti ustrezen odnos, *stališče*, *željo*, da se odloči za rabo jezika.

Parameter »možnost« zaznamuje družbenopolitični vidik jezikovnih procesov na stičnih območjih. Možnost pomeni, da obstajajo pogoji, da posameznik lahko uporablja svoj materni oziroma prvi jezik, predvsem v različnih domenah družbenega življenja. Pomembno je, kako politika države obravnava jezike oziroma etnične skupnosti v stiku, kakšen položaj ima manjšinska skupnost, kako država podpira kulturno dejavnost, kakšni so odnosi med večino in manjšino, kakšna je družbenopolitična podpora. Instrumenti oziroma mehanizmi, ki jih družba sprejema, ustvarjajo pogoje oziroma možnost, da se zagotavlja etnična/jezikovna enakopravnost. Položaj manjšinskega jezika odseva odnos družbe oziroma države do etnične raznolikosti in s tem do manjšinske skupnosti, kar teorija sistematično predstavi v različnih tipologijah, o katerih pišemo v prejšnjem poglavju. Politika države pa je tista, ki določene elemente upošteva, izpostavlja ali zanemarja. Tipologije nam tudi pomagajo razumeti različne jezikovne procese in odnose med skupinami, ki se razvijajo v določenih okoljih. Demografija, status in institucionalna podpora ustvarjajo pogoje »možnosti«. Možnost v najširšem pomenu vpliva na zmožnost in stališča oziroma željo, kar v končni medsebojni povezavi zgradi vitalnost manjšinske skupnosti. Vitalnost manjšinske skupnosti pa je končni rezultat oziroma uspeh zastavljene in implementirane politike posamezne države. Možnost tudi pomeni, da jezik ni diskriminiran in da država z ustavo in številnimi zakoni in zakonskimi akti daje osnovo za uporabo jezika manjšine.

»Zmožnost« je v prvi vrsti povezana s sporazumevalno zmožnostjo posameznika. Po Hymesu (1972) sporazumevalna zmožnost/kompetenca pomeni ne le znanje jezika (jezikovni potencial posameznika), temveč tudi zmožnost rabe jezika v različnih okoliščinah in je povezana s pomenom »sporazumevati se v jeziku«. Sporazumevalna zmožnost tako obsega oceno jezikovnega znanja, ki jo lahko ugotavljamo z objektivnimi

in subjektivnimi kazalci. V procesu sporazumevanja smo lahko uspešni le, če imamo razvito jezikovno zmožnost. Ta pomen neposredno ne opredeljuje nivoja sporazumevanja in se lahko razteza od minimalne do maksimalne zahtevnosti jezikovnega znanja. Prav tako pa se jezikovna zmožnost ugotavlja na različnih nivojih – na nivoju razumevanja, branja, pisanja, govorjenja. Stopnja jezikovne zmožnosti je zlasti pomembna pri rabi jezika na institucionalni ravni.

Mnogokrat je posameznikovo jezikovno znanje različno na posameznih nivojih. Teorija upošteva dve ravni zmožnosti (Cummins 1979):

- osnovno sporazumevalno zmožnost, primerno za sporazumevanje na medosebni ravni, ki jo imenuje površinska sposobnost;
- drugo spoznavno/akademsko zmožnost, pri kateri gre za zmožnost uporabljati jezik kot instrument mišljenja.

Pri ugotavljanju sporazumevalne zmožnosti v dveh jezikih pa je treba upoštevati, da jezik nastopa tudi kot element identitete oziroma identifikacije skupnosti. Posameznik se lahko identificira z eno ali drugo jezikovno skupnostjo ali pa z obema in pri tem je pomembno tudi stališče posameznika tako do jezika manjšine kot do jezika večine.

Parameter »stališče« predstavja kompleksno in psihološko celoto, ki vključuje znanje ter tudi občutke in obnašanje posameznika. Stališča so zelo občutljiva na situacijske dejavnike – različne politične dogodke, politične odločitve, ekonomske ukrepe in situacije itd.

Stališče je po vsebini raznoliko. Tako na primer Gardner (1985) stališča do jezika obravnava samo v povezavi z odnosom do učenja drugega jezika in poudarja, da stališče do jezika določa tudi uspešnost posameznika pri usvajanju jezika, predvsem drugega (L2). Cooper in Fishman (1974) poudarjata, da stališče do jezika in do različnih jezikovnih zvrsti zaznamuje javno obravnavanje v uradni jezikovni politiki in rabo jezika na uradnih mestih. Ta pristop zanemarja psihološke dejavnike posameznika, ki so vezani na posameznikov individualni pristop do jezika. Nekateri avtorji pa poudarjajo razliko med stališčem do jezika v smislu etničnosti (pri tem gre za stališče do specifičnega jezika) in »pragmatičnim« stališčem, kar pomeni, da v stališču do jezika in do njegove rabe prevladujejo predvsem uporabni razlogi. Seveda pa se tako jasno opredeljeno razlikovanje včasih težko prestavi v vsakdanje življenje. Tako zastavljena

distinkcija je preveč enostavna, še posebej, če upoštevamo, kaj pomeni jezik v povezavi z etničnostjo, kajti razmerje med jezikom in etničnostjo je vedno predmet interdisciplinarnega obravnavanja. Stališče do jezika je treba vedno obravnavati z najširše perspektive, ki upošteva vse vidne in nevidne ocene o jeziku in njegovih zvrsteh, o njegovih govorcih, vse, kar se nanaša na promocijo, ohranjanje ali načrtovanje jezika in celo na učenje jezika (Baker 1992). Tako je lahko stališče do jezika opazno, prikrito ali oboje hkrati, trenutno ali dolgotrajno, površinsko ali pa v osnovi globoko zakoreninjeno. Številne študije poročajo (Bourish 1983), da je stališče do jezika, ki ga ima posameznik ali skupina, zelo občutljivo tudi na lokalne pogoje ter na politične in zgodovinske spremembe v okolju.

Model COD ne pokaže samo vitalnosti jezika (v našem primeru vitalnosti slovenskega jezika), temveč tudi nakazuje možnost, da država na področju jezikovne politike sprejme različne ukrepe, ki so namenjeni:

- izboljšanju jezikovnih kompetenc govorcev manjšinskega jezika (»zmožnost«);
- ustvarjanju novih priložnosti za rabo jezika (»možnost«);
- vplivanju na stališča govorcev, da bi povečali njihovo željo po rabi jezika (»stališča«).

V modelu COD se izvajanje sistematičnih ukrepov jezikovne politike na vseh treh področjih hkrati odraža v povečani rabi manjšinskega jezika, v našem primeru povečani rabi slovenščine v različnih situacijah, in posledično v izboljšanju njegove vitalnosti.

Raba manjšinskega jezika v domenah (zasebnih in javnih), kot jih definira Fishman (1972), je rezultat ustrezno implementirane politike (ne samo jezikovne), ki se odraža v vseh treh parametrih in kaže jezikovno obnašanje posameznika. Analiza le-teh pa nam da odgovor na vprašanje, kje in koliko se manjšinski jezik (v našem primeru slovenski jezik) uporablja v konkretnem individualnem in družbenem položaju.

Za ohranjanje manjšinskega jezika oziroma za njegovo vitalnost je zelo pomembno, da ima katerikoli deležnik (ne samo pripadnik manjšine, temveč tudi pripadnik večinske populacije) željo oziroma motivacijo, da prepreči ali zavrne jezikovni preklon in da sprejme oziroma zavrne vse aktivnosti, ki bi privedle do izgube jezika (konkretno manjšinskega jezika). To pa pomeni, da ima jezikovna politika vrednost za posameznika

in skupnost. Prav zato je potrebno, da na eni strani posamezniki, predvsem pripadniki manjšine, razumejo ukrepe jezikovne politike države in v njih vidijo prednosti ali nevarnosti za vitalnost svojega jezika, na drugi strani pa ima tudi raziskovanje pomembno sporočilo, kajti na osnovi teorije empirično dokaže ustreznost, prednost in učinkovitost teoretičnih modelov.

Med posebej pomembnimi ukrepi politike, ki jih ta implementira s ciljem ohranjanja manjšinskega jezika, sta izobraževanje in vloga/položaj manjšinskega jezika v njem. Šola je, enostavno povedano, eno izmed najpomembnejših področij, kjer se lahko načrtno in usmerjeno poučuje manjšinski jezik. Položaj manjšinskega jezika je v izobraževalnem sistemu v vsaki državi različen, kar pomeni, da:

- jezik nastopa v funkciji učnega jezika;
- jezik nastopa v funkciji učnega predmeta;
- je jezik obvezen ali izbirni učni predmet.

Čeprav obstajajo številni modeli/tipi izobraževanja, v katere so vključeni pripadniki manjšin (Skutnabb - Kangas 1981), pa se v sami izvedbi izobraževanja marsikje skrivajo številni prikriti načini, ki omejujejo manjšinski jezik v izobraževanju (število ur, starost učencev, število učencev v skupinah itd.), in postavlja se vprašanje, ali omejeno pravico jezika v izobraževanju lahko obravnavamo kot kršenje človekovih pravic (Kontra in drugi 1999). Prav zato je za slovensko narodno skupnost pomembno, kakšen tip izobraževanja se izvaja, kakšno vlogo in mesto ima slovenski jezik v učnem programu, ali je omogočeno kontinuirano izobraževanje v jeziku manjšine, komu je izobraževanje namenjeno (kdo so subjekti v njem) – ali samo manjšina ali tudi večina, kakšna je vsebina izobraževanja in kakšni so izobraževalni cilji.

Izobraževanje je brez dvoma eno izmed zelo pomembnih področij, toda ne dovolj zadostno, da bi bilo lahko jamstvo za dolgoročno vitalnost manjšinske skupnosti. Pomembno je, da se jezik uporablja tudi v javnih ustanovah, na primer na sodišču ali v javni administraciji, in da je jezik medijev, kulturnih prireditev. Mnogokrat pozabljamo ali pa zanemarjamo zelo pomembno dejstvo, ki močno zaznamuje vitalnost manjšin, to je, da sami pripadniki manjšine želijo uporabljati svoj jezik, ga prenašati iz generacije v generacijo in si na vsakem koraku prizadevati za njegovo

uporabo. In to ne samo prizadevati, da se uporablja doma, v krogu družine, temveč da se uporablja tudi v javnosti. Prav tako smo lahko priča pojavu, ko ideološko obarvano izobraževanje doseže ravno nasproten učinek med starši, ko zaradi družbenih ali ekonomskih vzrokov ne želijo, da se njihovi otroci učijo manjšinski jezik.

V obmejnem prostoru, kjer pripadniki slovenske narodnosti živijo, pa je jezik oziroma jezikovno znanje pomemben element integracijskega konteksta v skupnem komunikacijskem polju – to pomeni sporazumevanje s sosedi, s pripadniki stičnih jezikovnih skupnosti (Bernjak 2003).

Pri obravnavanju jezikovnega znanja je treba upoštevati motivacijo za učenje in rabo manjšinskega jezika na stičnih območjih, na katero pa pomembno vplivajo tudi ekonomski dejavniki. S teorijo jezikovnega tržišča se raziskovalci temeljiteje ukvarjajo šele v zadnjih desetletjih, prve empirične študije na to temo pa so začele nastajati v zadnjem desetletju.

Ob obravnavanju ekonomije jezika in politike pluralnosti je po mnenju enega izmed vodilnih raziskovalcev (Grin 1996) treba upoštevati naslednje parametre:

1. vrednost jezikovne različnosti (jezik večine, jezik tradicionalne avtohtone manjšine, jezik imigrantske skupine) ter obseg finančne in institucionalne podpore,
2. vrednost ustrezne medskupinske komunikacije, ki obsega tudi ustrezno jezikovno poučevanje,
3. vrednost jezikovne vitalnosti, ki vključuje tudi učinek jezika na trgovinske tokove.

Ekonomski vidik jezika v večkulturnem okolju je največkrat omenjen samo kot ena izmed spremenljivk, ki nastopa v povezavi z motivacijami, in sicer v primerih, ko je posameznik ekonomsko motiviran, da se uči jezika in da ga v specifičnih situacijah tudi uporablja. V številnih primerih ekonomska spremenljivka vpliva na oblikovanje odnosa posameznika do specifičnega jezika. Gospodarska moč manjšine zaznamuje večplastnost etnične identitete posameznika, vpliva tudi na pozitivno vrednotenje lastne skupine in se odraža na participacijskem vidiku, to je na vključevanju v kulturne, socialne, družbene organizacije, in na komunikacijskem vidiku – jezikovni dejavnosti in jezikovni zmožnosti. Če povzamemo, to pomeni, da je gospodarsko ekonomski dejavnik na najrazličnejše načine

– posredno in neposredno – povezan z vsemi vidiki, ki vplivajo na jezikovne procese, od ohranjanja in opuščanja jezika do strategij jezikovnega prilagajanja, to je konvergentnih in divergentnih jezikovnih procesov (Novak – Lukanović 2016).

Medsebojno sprejemanje in sožitje različnih jezikovnih skupin v mešanih okoljih je mogoče tudi ob upoštevanju med seboj prepletenih ekonomskih in jezikovnih procesov. V okoljih, kjer sta prisotna dva jezika, večinski in manjšinski, pa ekonomski argument lahko promovira manjšinski jezik, toda samo v primeru, ko ima ta tudi neko »instrumentalno« vrednost. V primerih, ko manjšinski jezik nima te vrednosti, tudi ekonomski argument ostaja osamljen in brez vrednosti. Istočasno povečana instrumentalna vrednost nekega jezika in njegov ekskluzivizem lahko preuredita/prerangirata družbo prav na jezikovni osnovi in jo povežeta z ekonomsko in družbeno blaginjo govorcev. V tem primeru jezik igra regulatorja neenakega dostopa do moči (Rannut 1999, 100).

Zaključek

Pri obravnavi jezika si vedno najprej postavljamo vprašanja, kakšen je status jezika, kje se uporablja, katera različica jezika prevladuje kje in kdaj, zakaj standardni jezik in ne narečje, zakaj nekatere skupnosti ohranjajo jezik med generacijami, zakaj se pri nekaterih skupnostih jezik med generacijami izgublja in kakšna je njegova vloga v družbi. Postavlja se tudi vprašanje, kdo je odgovoren za ohranjanje manjšinskega jezika – država ali posameznik. Odgovori na vprašanja nas usmerjajo v različna področja. Jezik ima številne in večplastne funkcije, statuse in skoraj nemogoče je zaobseči ali predvideti en sam odnos med jezikom ali njegovo različico in njegovo vlogo, ki jo ima v določenem okolju – na lokalni, nacionalni ali mednarodni ravni. Primeri kažejo, da govorci manjšinskih jezikov lahko preklopijo na večinski jezik, da se jezikovno prilagajajo, da ne obstaja več medgeneracijski prenos manjšinskega jezika in da se manjšinski jezik uporablja samo v določenih domenah. Ovrednotenje takih razpletov jezikovnih stikov pa je mogoče razložiti oziroma utemeljiti na osnovi

empiričnega raziskovanja ob uporabi teorij, ki vključujejo družbene dejavnike, predvsem tiste, ki se nanašajo na enakopravnost in pravičnost.

Tak pogled na jezik pa implicira oziroma nakazuje postavitev/konceptualizacijo statusa jezika, ki je vedno povezan z jezikovno politiko in jezikovnim načrtovanjem. V večjezičnih okoljih sta jezikovna politika in jezikovno načrtovanje ideološko obarvana, kar se odraža na vlogi posameznih jezikov in posledično zrcali odnose moči med različnimi skupinami in tudi različnimi družbenopolitičnimi in ekonomskimi interesi (Ricento 2006). Jezikovno obnašanje posameznikov ali skupnosti in politika družbe sta vedno obremenjeni z ideologijo. Ukrepi in oblike, ki jih narekuje ideologija, pa niso dovolj, da bi upravičili usmeritve in cilje določene politike. Zavedati se je treba tudi, da je vsaka jezikovna politika uspešna in učinkovita le, če si tudi posamezniki, pripadniki manjšine in celotna družba želijo ohranjati jezik in sprejemati oziroma podpirati vse aktivnosti, katerih cilj je vitalnost jezika v vseh domenah. Jezik morajo sprejemati kot vrednoto v najširšem pogledu.

Obravnava jezika se dotika tudi koncepta »enakopravnosti« in »neenakopravnosti« ter področja jezikovnih človekovih pravic. V povezavi z jezikom vedno govorimo o nediskriminaciji. Definicija nediskriminacije je široka, toda vedno se nanaša na idejo enakosti med govorniki in ne na idejo enakosti med jeziki. Nediskriminacija je bolj stališče kot pa natančno pravilo (Coulmas 1991, 49) in zahteva, da se prepreči katerokoli obliko prisile: ne sme se ustvarjati agresivnega stališča do manjšinskih jezikov in tudi ne agresivne politike v korist manjšinskih jezikov. Rezultat lahko privede do jezikovne nepravičnosti.

Mednarodne organizacije s številnimi dokumenti spodbujajo razvijanje jezikovnih politik, ki vsaki jezikovni skupnosti omogočajo rabo njenega prvega oziroma maternega jezika v čim večjem obsegu, istočasno pa spodbujajo k obvladanju še enega državnega ali regionalnega in enega mednarodnega jezika. Samo zavestna večjezičnost lahko vsem jezikom omogoči, da najdejo svoj prostor v globaliziranem svetu. Večjezičnost kot politika in kot vrednota posameznika in skupnosti izhaja iz načel enakopravnosti in vrednotenja različnosti jezikov in kultur kot pomembnega vira znanja in modrosti. Istočasno pa je medsebojno razumevanje in sporazumevanje tudi predpogoj za mirno sobivanje različno govorečih v

globalnem svetu. Ne glede na mednarodne dokumente, na primer Listino za regionalne in manjšinske jezike (European Charter for Regional or Minority Languages 1992), pa ima vsaka država odgovornost, da izbira svojo politiko na področju etnične enakopravnosti, ki vključuje tudi področje jezika.

Na koncu lahko poudarimo, da danes lahko govorimo o medsebojnem vplivu (interakciji) večjezičnosti na eni strani ter dinamiki transnacionalizma, globalizma in evropeizma na drugi strani. Ena izmed pomembnih posledic teh dinamik je občutna/velika sprememba funkcij in položajev različnih jezikov v primerjavi enega z drugim oziroma jezikov v stiku, kar se odraža tako na nacionalni, regionalni kot globalni ravni in zaznamuje nacionalne jezikovne politike in jezikovne prakse v večkulturnih okoljih. Vse to pa odpira številne izzive za sodobne družbe, zaznamovane z različnostjo, in kliče po oziroma celo zahteva institucionalne odgovore novih politik, ki se nanašajo na jezik in večjezičnost.

Pregled literature kaže, da ni veliko del, ki bi se ukvarjala z večjezičnostjo v današnji sodobni Evropi oziroma del, ki bi identificirala in integrirala ključne družbene in politične dimenzije in njihov vpliv na jezikovne politike in jezikovne prakse, ki so na nek način zaznamovale »nov tip večjezičnosti« in celo spodkopale staro, tradicionalno povezavo jezika in države (angl. *nation – state*). Postavljajo se vprašanja, kako naj bi se postavil ustrezen in pravičen jezikovni okvir transnacionalnih politik.

Kot je zapisala mednarodno priznana znanstvenica s področja dvojezičnosti, dvo-/večjezičnega izobraževanja in tudi aktivistka za jezikovne pravice Tove Skutnabb Kangas, je jezikovna in kulturna raznolikost potrebna za obstoj našega planeta, tako kot je potrebna biološka raznolikost. Žal pa svet veliko pozornost posveča problemu ohranjanja biološke raznolikosti, medtem ko na ohranjanje jezikovne raznolikosti pozablja – jeziki izginjajo, sveta pa te izgube ne zanimajo (Skutnabb - Kangas 1999, 188).

V povezavi s to mislijo lahko v zaključku citiramo slovenskega psihologa Trstenjaka (1989, 17), ki je zapisal: »[...] *enotnost humanosti ob rastoči različnosti kultur in jezikov, to je prava podoba človeške družbe.*«

Literatura in viri

- Allard, R. & Landry, R., 1992. Ethnolinguistic Vitality Beliefs and Language Maintenance and Loss. V W. Fase, K. Jaspert & S. Kroon (ur.) *Maintenance and Loss of Minority Languages*. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam, 171–195.
- Atkinson, D., 2000. Minorisation, Identity and Ethnolinguistic Vitality in Catalonia. V *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 3, 185–197.
- Baker, C., 1992. *Attitudes and Language*. Multilingual Matters, Clevedon.
- Barth, F., 1969. *Ethnic Groups and Boundaries*. Little Brown, Boston.
- Bernjak, E., 2003. Vloga manjšinskih jezikov v združeni Evropi: perspektive razvijanja slovenščine kot manjšinskega jezika v »Evropi regij«. V A. Vidovič - Muha (ur.) *Slovenski knjižni jezik – aktualna vprašanja in zgodovinske izkušnje: ob 450-letnici izida prve slovenske knjige*. Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete, Ljubljana, 127–137.
- Bourhis, R., Giles, H. & Rosenthal, D., 1981. Notes on the Construction of a »Subjective Vitality Questionnaire« for Ethnolinguistic Groups«. *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 2, 145–155.
- Bourhis, R. Y., 1983. Language Attitudes and Self-Reports of French-English Language Usage in Quebec. *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 4, 163–180.
- Clyne, M., 1992. Linguistic and Sociolinguistic Aspects of Language Contact, Maintenance and Loss. V W. Fase, K. Jaspert & S. Kroon (ur.) *Maintenance and Loss of Minority Languages*. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam, 17–36.
- Cooper, R. L. & Fishman, J. A., 1974. The Study of Language Attitudes. *International Journal of the Sociology of Language* 3, 5–19.
- Coulmas, F., 1991. *A Language Policy for the European Community*. Mouton de Gruyter, Berlin.
- Cummins, J., 1979. Linguistic Interdependence and the Educational Development in Bilingual Children. *Review of Educational Research* 49, 222–251.
- Cummins, J., 1984. *Bilingualism and Special Education: Issues in Assessment and Pedagogy*. Short Run Press, Clevedon.

- Edwards, J., 1982. Language Attitudes and Their Implications among English Speakers. V E. B. Ryan & H. Giles (ur.) *Attitudes Towards Language Variations*. Edward Arnold, London, 20–33.
- Edwards, J., 1985. *Language, Society, Identity*. Basil Blackwell, Oxford.
- Edwards, J., 1992. Sociopolitical Aspects of Language Maintenance and Loss. V W. Fase, K. Jaspert & S. Kroon (ur.), *Maintenance and Loss of Minority Languages*. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam, 37–54.
- Edwards, J., 2009. *Language and Identity*. Cambridge University Press, Cambridge.
- European Charter for Regional or Minority Languages*, Strasbourg, 5. XI. 1992, <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/0900001680695175>
- Fishman, J. A., 1977. Language and Ethnicity. V H. Giles (ur.) *Language, Ethnicity and Intergroup Relations*. Academic Press, New York.
- Fishman, J. A., 1985. *The Rise and Fall of the Ethnic Revival*. Mouton, The Hague.
- Fishman, J. A., 1991. *Reversing Language Shift*. Multilingual Matters, Clevedon.
- Gardner, R. C., 1982. Language attitudes and language learning. V E. B. Ryan & H. Giles, (ur.) *Attitudes Towards Language Variation: Social and Applied Contexts*. Edward Arnold, London, 132–147.
- Giles, H. R., Bourish, R. & Taylor, D., 1977. Towards a Theory of Language in Ethnic Group Relations. V H. Giles (ur.) *Language, Ethnicity and Intergroup Relations*. Academic press, London.
- Giles, H., 1979. Ethnicity Markers in Speech. V K. R. Schere & H. Giles (ur.) *Social Markers in Speech*. Cambridge University Press, Cambridge, 251–280.
- Giles, H. & Byrne, J., 1982. The Intergroup Model of Second Language Acquisition. *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 3, 17–40.
- Giles, H., Hewstone, M. & Ball, P., 1983. Language Attitudes in Multilingual Settings: Prologue with Priorities. *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 2–3, 81–100.
- Giles, H. & Smith, P., 1997. Accomodation Theory: Optimal Levels of Convergence. V H. Giles & R. St. Clair (ur.) *Language and Social Psychology*. Blackwell, Oxford.
- Grin, F., 1990. The Economic Approach to Minority Languages. *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 1–2, 153–173.

- Grin, F., 1996. The Economics of Language: Survey, Assessment and Prospects. *International Journal of the Sociology of Language* 121, 17–45.
- Grin, F. & Vaillancourt, F., 1999. *The Cost-Effectiveness Evaluation of Minority Language Policies: Case Studies on Wales, Ireland and the Basque Country*. ECMI Monograph n. 2. European Centre for Minority Issues, Flensburg.
- Grin, F. & Moring, T., 2002. *Support for Minority Languages in Europe. Final report*. European Commission Contract No 2000-1288/001 – 001 EDU – MLČEV.
- Haugen, E., 1972. *The Ecology of Language*. Stanford University Press, Stanford.
- Harlamov, A., 2013. Meje jezika so njegov svet. Florjan Lipuš, pisatelj v središču. *Pogledi* 6, 23. Dostopno na: <http://pogledi.delo.si/ljudje/meje-jezika-so-njegov-svet>.
- Hymes, D. H., 1972. On Communicative Competence. V J. B. Pride & J. Holmes (ur.) *Sociolinguistics. Selected Readings*. Penguin, Harmondsworth, 269–293.
- Klemenčič, M., 2000. Nacionalna struktura mesta Rock Springs s posebnim ozirom na Slovence. V I. Štrukelj (ur.) *Kultura, identiteta in jezik v procesih evropske integracije*. Društvo za uporabno jezikoslovje Slovenije, Ljubljana, 214–233.
- Kontra, M., Phillipson, R., Skutnabb-Kangas, T. & Várady, T., 1999. Conceptualising and Implementing Linguistic Human Rights. V M. Kontra, R. Phillipson, T. Skutnabb-Kangas & T. Várady (ur.) *Language: A Right and Resource*. Central European University Press, Budapest, 1–21.
- Kosic, Pertot, 2014. *Jeziki in identitete v precepu. Mišljenje, govor in predstave o identiteti pri treh generacijah maturantov šol s slovenskim učnim jezikom v Italiji*. Slori, Trst.
- Lambert, W. E., 1977. Effects of Bilingualism in the Individual. V P. A. Hornby (ur.) *Bilingualism: Psychological, Social and Educational Implications*. Academic Press, New York, 15–27.
- Lewis, G. E., 1980. *Bilingualism and Bilingual Education: A Comparative Study*. University of New Mexico Press, Albuquerque.
- Liebkind, K., 1982. The Swedish-Speaking Finns: A Case Study of Ethnolinguistic Identity. V H. Tajfel (ur.) *Social Identity and Intergroup Relations*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Martin - Jones, M., 1989. Language, Power, and Linguistic Minorities: the Need

- for an Alternative Approach to Bilingualism, Language, Maintenance and shift. V R. Grillo (ur.) *Social Anthropology and Politics of Language*. Routledge, London.
- May, S., 2000. Uncommon languages: The Challenges and Possibilities of Minority Language Rights. *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 5, 366–385.
- Munda Hirnök, K. & Novak Lukanović, S., 2016. Slovenščina v Porabju: stopnja vitalnosti. V D. Grafenauer & K. Munda Hirnök (ur.) *Raznolikost v raziskovanju etničnosti: izbrani pogledi*. Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana, 192–219.
- Myhill, J., 1999. Identity, Territoriality and Minority Language Survival. *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 1, 34–50.
- Nečak Lük, A., 1998. Jezik v etničnih študijah: nekaj raziskovalnih pristopov in izsledkov iz slovenske izkušnje. V I. Štrukelj (ur.) *Jezik za danes in jutri*. DUJS, Ljubljana, 77–90.
- Novak Lukanović, S., 2010. Jezik v mednarodni komunikaciji – ekonomski vidik. V W. Wintersteiner, G. Gombos & D. Gronold (ur.) *Grenzverkehr/ungen: Mehrsprachigkeit, Transkulturalität und Bildung im Alpen-Adria-Raum/Ména/mejã: večjezičnost, transkulturalnost in izobrazba/Confni/confronti: plurilinguismo, transculturalità e istruzione/Border dis/solutions: multiculturalism, transculturality and education*. Wieser, Klagenfurt/Celovec, 155–165.
- Novak Lukanović, S., 2016. Jezik in ekonomska vrednost v večkulturnih okoljih. V D. Grafenauer & K. Munda Hirnök (ur.) *Raznolikost v raziskovanju etničnosti: izbrani pogledi*. Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana, 220–242.
- Rannut, M., 1999. The Common Language Problem. V M. Kontra, R. Phillipson, T. Skutnabb - Kangas & T. Várady, (ur.) *Language: A Right and Resource*. Central European University Press, Budapest, 99–114.
- Ricento, T., 2006. Language Policy: Theory and Practice – An Introduction. V T. Ricento (ur.) *An Introduction to Language Policy. Theory and Method*. Blackwell Publishing, Oxford, 10–23.
- Nelde, P., 1980. *Languages in Contact and in Conflict*. Steiner, Wiesbaden.
- Skutnabb-Kangas, T., 1981. *Bilingualism or Not: The Education of Minorities*. Multilingual Matters, Clevedon.

- Skutnabb-Kangas, T., 1999. Linguistic Diversity, Human Rights and the »Free« Market. V M. Kontra, R. Phillipson, T. Skutnabb-Kangas & T. Várady, (ur.) *Language: A Right and Resource*. Central European University Press, Budapest. 187–222.
- Smolicz, J. J., 1984. Minority Languages and the Core values of Culture. *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 5, 23–41.
- Spolsky, B., 2009. *Language Management*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Škiljan, D., 1988. *Jezična politika*. Naprijed, Zagreb.
- Tabouret-Keller, A., 1997. *Language and identity*. V F. Coulmas (ur.) *The Handbook of Sociolinguistics*. Blackwell, Oxford, 315–326.
- Trstenjak, A., 1989. *Skozi prizmo besede*. Slovenska matica, Ljubljana.
- Trudgill, P., 1986. *Sociolinguistics. An Introduction to Language and Society*. Harmondsworth, Penguin Books, Middlesex.
- UNESCO, 2003. *Unesco ad Hoc Expert group on Endangered Languages, Language vitality and endangerment*, <http://www.unesco.org/culture/ich/doc/src/00120-EN.pdf>
- Weinreich, U., 1953. *Languages in Contact*. New York Linguistic Circle, New York.

Znanje in raba slovenskega jezika med mladimi v slovenskem zamejstvu v Italiji

Devan Jagodic

Uvod

Pri analizi položaja in perspektiv mladih v slovenskem zamejstvu v Italiji (v nadaljevanju SZI) je vprašanje jezika ključnega pomena, saj jezik tu ne igra le vloge sredstva sporočanja, temveč deluje tudi kot najprepoznavnejši in najneposrednejši znak slovenske prisotnosti na skrajno zahodnem robu avtohtonega poselitvenega ozemlja. Da je jezik lahko (tudi) pomemben identitetni simbol, trdijo danes mnoge vede, ki se z jezikom ukvarjajo, od sociologije do psihologije, od antropologije do etničnih študij; znano je tudi, da je v večjezičnih družbenih okoljih, še posebej pa na območjih, kjer so naseljene narodnostne ali jezikovne manjšine, simbolna funkcija jezika izrazitejša zaradi posebno izpostavljenega statusa teh skupnosti. Narodnostne in jezikovne manjšine namreč z jezikom izražajo, razvijajo in reproducirajo svojo (ogroženo) kulturo, medtem ko kultura z jezikom »ustvarja simbole, utrjuje misli in krepi spomin« (Skubic 2005, 8–9). V teh okoljih se zato pogosto dogaja, da ljudje ustvarijo do jezika zapleten sistem odnosov, percepcij, reprezentacij in verovanj, ta kompleksna struktura pa se reflektira v diskurzu o jeziku, ki je večkrat ideološko pogojen (Grgič 2016, 9).

Raziskave, ki obravnavajo Slovence v Italiji, večinoma pripisujejo jeziku pomembno vlogo pri prenašanju narodne identitete in samozavesti (Bratina in Sussi 1988; Stranj 1992; Susič 1998), nekatere pa štejejo ohranjanje jezika¹ celo za pogoj, da se ohrani tudi skupnost (Kaučič - Baša 1991, 1997). Res je tudi, da nekateri pogledi na tovrstno vzročno-posledično

1 Izraz *ohranjanje jezika* (angl. *language maintenance*) se v tem besedilu vedno nanaša na ohranjanje jezika v rabi, torej na ohranjanje števila govorcev jezika, ne pa na ohranjanje jezika samega.

zvezo med jezikom in narodno identiteto od tega vsaj na videz odstopajo, zlasti v sodobnem času, ko se zaradi učinkov družbene modernizacije in globalnih integracijskih procesov intenzivnost odnosov med italijansko (večinsko) in slovensko (manjšinsko) skupnostjo stopnjuje, tradicionalne etnične in jezikovne meje pa se vzporedno rahljajo. Tipičen primer teh etničnih in jezikovnih prepletanj so mešani zakoni, nekoč prisotni le v urbanih središčih, danes pa razširjeni tudi v okoliških naseljih, torej tam, kjer je slovenska skupnost tradicionalno najbolj kompaktno naseljena. Nekdanjim trdnim in fiksnim identitetam se tako pridružujejo sestavljene oblike večplastnih ali hibridnih identitet (Pertot 2007), glede katerih se poraja vprašanje, ali so še vedno neizogibno povezane z znanjem in rabo manjšinskega jezika oziroma z dejavnim vključevanjem v slovensko jezikovno okolje.

Na naseljitvenem območju Slovencev v Italiji smo tako priča nastajanju novih okolij jezikovnega stikanja, v katerih sta oba elementa – slovenski in italijanski – prisotna drug ob drugem. Za razliko od preteklosti se v nekdanj homogena slovensko govoreča okolja (otroški vrtci in šole, kulturna in športna društva, neformalne skupine) v vedno večji meri vključujejo tudi pripadniki večinske skupnosti, kar po eni strani prispeva k demografski krepitvi ključnih manjšinskih družbenih dejavnikov, po drugi pa razkraja tradicionalno etnojezikovno podobo slovenske skupnosti, ki postaja čedalje kompleksnejša in težje določljiva. To še posebej velja za mlade generacije Slovencev, ki jih od svojih italijanskih vrstnikov danes ločuje čedalje manjša družbena razdalja. Mladi v SZI so danes močno integrirani v prostor, v katerem živijo, od večinskega prebivalstva pa se dejansko razlikujejo le še po jeziku in kulturi, medtem ko so predhodni elementi diferenciacije polagoma izpuhteli (Brezigar 2017).

Jezika (mladih) Slovencev v Italiji pa vendarle ne moremo obravnavati samo z vidika njegovih identitetnih implikacij, temveč tudi kot samostojen organizem, ki raste in se spreminja vzporedno z razvojem družbe, v kateri »živi«. Za slovenski jezik na ozemlju Furlanije - Julijske krajine je značilno, da živi v tesnem stiku z italijanščino (v nekaterih območjih videmske in goriške pokrajine tudi s furlanščino, v Kanalski dolini pa še z nemščino), se z njo prekriva tako v narečjih kot v knjižnih govoricah in na tak način prispeva k oblikovanju svojevrstne regionalne jezikovne

krajine. Slovenski jezik in njegova narečja se uporabljajo v celotnem obmejnem pasu, kjer je historično naseljena slovenska narodna oziroma jezikovna skupnost: v Kanalski dolini se govori ziljsko narečje, ki spada v koroško narečno skupino, na preostalem ozemlju avtohtone slovenske naselitve pa so v rabi primorska narečja, in sicer rezijansko v dolini Rezije, tersko v Terski dolini in nadiško v Nadiških dolinah, na Goriškem se govorita briško (v Goriških brdih) in kraško narečje (na goriškem Krasu) ter na Tržaškem kraško (na Krasu zahodno od Trsta), notranjsko (v ožji okolici Trsta in na Krasu vzhodno od mesta) in istrsko (na skrajnem jugu pokrajine).

Zaradi vsakdanjega stika z romanskim svetom, predvsem pa zaradi specifične politične zgodovine in prisotnosti državnih meja, ki so dalj časa ovirale stike med Slovenci z obeh strani in s tem dejansko onemogočale uresničitev načela skupnega slovenskega kulturnega prostora, je slovenski jezik v Italiji polagoma razvil nekatere samosvoje poteze v primerjavi z jezikom v rabi v matični Sloveniji. Posebnosti se ne kažejo le v narečjih, temveč tudi v pokrajinskih različicah pogovornih zvrsti, ki vključujejo uveljavljene izposojenke in interference iz italijanščine, do katerih prihaja na vseh jezikovnih ravneh. Raba pokrajinskih različic slovenščine je še posebej razširjena med mladimi na Tržaškem in Goriškem,² manj pa med njihovimi vrstniki na Videmskem, ki so podvrženi še večjemu vplivu italijanščine. Jezikovni profil mladih v SZI namreč še zdaleč ni enoten; vsako območje ima svoje specifične sociolingvistične posebnosti, ki so v dobri meri posledica zgodovinsko, prostorsko, politično, gospodarsko in kulturno pogojenih situacij.

2 Pokrajinski različici slovenskega pogovornega jezika na Tržaškem in Goriškem lahko poimenujemo na različne načine; nekateri jima pravijo kar »zamejščina« oziroma »itavenščina«, s čimer označujejo »eno od struktur pojavov jezikovnega stikanja, ki so za ta idiom značilni, in sicer tvorjenje besed z italijansko leksikalno osnovo (korenem) in slovenskimi obrazili« (Grgič 2016, 62).

Sociolingvistični položaj Slovencev v Italiji: zgodovinski, pravni in družbeni okvir

Za jezikovni prostor, v katerem živijo mladi Slovenci v Italiji, je značilno, da se razmere na Tržaškem in Goriškem močno razlikujejo od razmer na Videmskem, čeprav vse tri teritorialne enote povezujeta skupni etnični izvor in skupna upravno-politična nadgradnja – dežela Furlanija - Julijska krajina. Razlike med posameznimi deli skupnosti so zgodovinsko pogojene, saj so posamezna območja slovenske naselitve v preteklosti pripadala različnim političnim tvorbam. Slovenci iz današnje tržaške in goriške pokrajine ter iz Kanalske doline na skrajnem severovzhodu videmske pokrajine so do konca prve svetovne vojne delili politično usodo z ostalimi deli slovenskega naroda znotraj Avstro-Ogrske, medtem ko je bilo slovensko govoreče prebivalstvo Beneške Slovenije in Rezije stoletja pod oblastjo Beneške republike, leta 1866 pa se je priključilo Italiji. Ta zgodovinska dejstva so določala tudi položaj slovenščine na posameznih območjih. Na Tržaškem, Goriškem in v Kanalski dolini je bila slovenščina do razpada Avstro-Ogrske leta 1919 uradni jezik in učni jezik v osnovnih šolah, medtem ko v Beneški Sloveniji in Reziji nova italijanska oblast ni omogočila nobene oblike javne rabe slovenščine in v šole ni uvedla slovenskega pouka. Vse do odobritve zakona za globalno zaščito slovenske jezikovne manjšine (zakon št. 38/2001: *Določila za zaščito slovenske jezikovne skupnosti dežele Furlanije - Julijske Krajine*) je italijanska država Slovence na Videmskem obravnavala le kot »prebivalce slovanskega izvora« (Jagodica, Kaučič Baša in Dapit 2017).

Na Tržaškem in Goriškem je do prelomne spremembe v družbenem položaju slovenskega jezika prišlo po prvi svetovni vojni, najprej s priključitvijo teh krajev Italiji, nato pa v dvajsetih letih z nastopom fašizma. Fašistična oblast je raznarodovalno politiko nad Slovenci izvajala v prvi vrsti z nasilnim zatiranjem rabe slovenščine,³ v takih razmerah pa je

3 V obdobju desetih let je bila prepovedana vsakršna pisna in ustna raba slovenščine na vseh področjih javnega življenja; z Gentilejevo šolsko reformo so bile ukinjene šole s slovenskim jezikom, s čimer je bila Slovincem odvzeta možnost učenja slovenskega knjižnega jezika; poitalijančena so bila slovenska krajevna in osebna imena; ukinjen je bil slovenski tisk in razpuščena so bila slovenska društva ter kulturne ustanove; prepovedana je bila raba slovenščine v cerkvi, duhovniki, ki so vztrajali pri slovenskem verskem obredju,

jezik zdrsnil v izrazito diglosijo,⁴ saj je bila njegova raba mogoča le še v zasebnem sporazumevanju, a tudi tu pod hudim zunanjim pritiskom. Šele po drugi svetovni vojni so se z obnovitvijo šolstva s slovenskim učnim jezikom in z institucionalno predpisano – sicer pa v minimalni meri uresničeno – prisotnostjo slovenščine v javnosti⁵ jezikovne razmere nekoliko normalizirale. Tudi tedaj pa so oblasti v marsičem ovirale rabo slovenskega jezika, kar je mnogim pripadnikom skupnosti dajalo občutek, da je italijanščina zaradi širše distribucije funkcijsko polnejši jezik. Pomanjkanje priložnosti za rabo slovenščine je skupaj s kompleksi jezikovne manjvrednosti vodilo k spremembi govornih navad, k postopni zamenjavi rabe slovenščine z italijanščino,⁶ v skrajnih primerih k popolni jezikovni in tudi kulturni asimilaciji.

Da se slovenski jezik na Tržaškem in Goriškem še danes nahaja v močno izpostavljenem položaju, kaže že dejstvo, da pada celotno »breme« dvojezičnosti še vedno skoraj izključno na pripadnike slovenske manjšine; ti poleg slovenščine navadno poznajo tudi vsaj eno zvrst italijanskega jezika,⁷ medtem ko pripadniki večine, razen redkih primerov, ne obvladajo slovenščine niti pasivno in se s Slovenci sporazumevajo izključno v italijanščini. Razloge za nepoznavanje slovenskega jezika med večinskim prebivalstvom gre primarno iskati v skromnem uresničevanju

pa so bili preganjani; Slovencem je bil odtujen gospodarski kapital, ki jim je omogočal zaposlovanje v slovenskem jezikovnem okolju. Sestavni del jezikovne politike je bil prisilno premeščanje Slovencev, zaposlenih v državnih službah (učiteljev, železničarjev), v notranjost Italije in njihovo nadomeščanje z Italijani iz notranjosti.

- 4 *Diglosija* (Ferguson 1959) je posebna vrsta dvojezičnosti, do katere pride takrat, ko imata jezika v stiku izrazito neenake možnosti za rabo. V takih razmerah je raba šibkejšega jezika omejena na neformalno sporazumevanje, znanje tega jezika pa je zato omejeno.
- 5 V tržaški pokrajini je Posebni statut o pravicah manjšine, priložen *Londonskemu memorandumu* iz leta 1954, priznal vsem pripadnikom slovenske skupnosti pravico do rabe jezika v odnosu z oblastmi, italijanske oblasti pa te pravice niso uresničevale, razen v redkih primerih, omejenih na štiri pretežno slovenske občine. Urejanje zaščite slovenščine v goriški pokrajini je temeljilo izključno na 6. členu *Ustave Republike Italije*, ta pa se je (delno) izvajal izključno na področju manjšinskega šolstva.
- 6 Crystal (2000, 17) opredeljuje *zamenjavo jezika* (angl. *language shift*) kot »postopen ali nepričakovan prehod posameznika ali skupine iz enega jezika v drugega«.
- 7 Jezikovni repertoar večine tržaških in goriških Slovencev vključuje poleg slovenskega narečja in slovenskega standardnega jezika tudi italijansko narečje in italijanski standardni jezik. Raven obvladovanja posameznega koda je odvisna od izobrazbe ter bivanjskih in delovnih okoliščin govorca.

institucionalne dvojezičnosti, predvsem v mestnem okolju, kjer ima večinsko prebivalstvo izredno malo možnosti za stik s slovenščino. Na ozemlju Furlanije - Julijske krajine je namreč italijanščina edini uradni jezik – slovenščina se v javnosti uporablja le v redkih primerih, dvojezični napisi so prisotni izključno na nekaterih območjih zunaj mestnih središč, italijanski šolski sistem pa kljub nekaterim izjemam v večinskih šolah učenja slovenščine ne predvideva.⁸ V takih razmerah ima slovenski jezik funkcijo pretežno intraskupinskega koda: zunaj družinskih in prijateljskih krogov ga uporabljajo le tisti govorniki, ki obiskujejo slovenske manjšinske šole, tisti, ki delajo v manjšinskih organizacijah in v podjetjih, ki poslujejo (tudi) v slovenščini,⁹ in tisti, ki se udeležujejo slovenskih kulturnih in športnih prireditev ali obiskujejo slovenske verske obrede (Jagodič, Kaučič Baša in Dapit 2017, 72).

Pravni položaj slovenskega jezika v Italiji opredeljuje že omenjeni zaščitni zakon št. 38/2001. Ta priznava vrsto jezikovnih pravic, med njimi tudi pravico do rabe slovenščine v odnosih z javnimi upravami in pravico do vidne dvojezičnosti na javnih mestih z dvojezičnimi cestnimi oznakami in tablami. Omenjeni zakon prevzema elemente jezikovnega varstva iz Posebnega statuta, priloženega *Londonskemu memorandumu*,¹⁰ ne predvideva pa

-
- 8 Izjemo predstavljajo nekateri izobraževalni zavodi z italijanskim učnim jezikom, ki v zadnjih letih ponujajo fakultativno učenje krajevnih manjšinskih jezikov. Formalno podlaga za tovrstne jezikovne tečaje predstavlja državni zakon št. 482/1999 (*Zakonska določila v zvezi z zaščito zgodovinskih jezikovnih manjšin*), ki omogoča večinskim osnovnim šolam in prvostopenjskim srednjim šolam, da uvedejo poučevanje jezikov in kulturnih tradicij avtohtonih manjšin. Zakon predvideva tudi sofinanciranje tečajev iz posebnega finančnega sklada, ki pa je iz leta v leto bolj omejen. Na tem mestu velja omeniti tudi pobudi dveh tržaških večstopenjskih zavodov, in sicer zavoda Iqbal Masih, ki je v šolskem letu 2010/2011 prvič vključil pouk slovenščine kot evropskega tujega jezika v redni šolski program na srednji šoli prve stopnje Francesco Rismondo na Melari, ter zavoda Giovanni Lucio, ki je s šolskim letom 2014/2015 pouk slovenščine uvedel na srednji šoli prve stopnje Nazario Sauro na Miljah.
- 9 Po likvidaciji slovenske Tržaške kreditne banke in posledičnem propadu sistema tako imenovanega slovenskega družbenega gospodarstva se je število tržaških in goriških podjetij v slovenski lasti znatno zmanjšalo, s tem pa so se zmanjšale tudi možnosti za zaposlovanje v slovenskem govornem okolju.
- 10 Iz Posebnega statuta je izšel niz pravic, kot sta javna raba slovenskega jezika in pravica do šol v slovenskem jeziku, vendar so bile te omejene na pokrajino Trst (cona A), ki so jo upravljali zavezniki v sodelovanju z italijansko državo; delno so bile razširjene tudi na pokrajino Gorica, in sicer na podlagi določil iz obdobja angloameriške uprave med letoma 1945 in 1947 ter Mirovne pogodbe z Italijo, sklenjene v Parizu leta 1947. Slovensko

obveznosti njihovega izvajanja – o tem, ali naj se namestijo dvojezični napisi in se uvede dvojezično poslovanje, v skladu z zakonom dejansko odloča vsaka javna ustanova zase. V vsakdanjem življenju so zato priložnosti za rabo slovenščine v javnih ustanovah – vsaj v mestih Trst in Gorica, kjer živi največji del slovenske manjšine – še vedno dokaj omejene,¹¹ sploh pa se zakonska določila izvajajo z veliko zamudo. V zadnjem obdobju je sicer mogoče zaslediti določen napredek,¹² vse bolj aktualno pa postaja vprašanje, ali so slovensko govoreči državljani dovolj ozaveščeni o obstoju teh pravic oziroma ali so jih pripravljene dosledno koristiti. Po večletnem razkolu med pridobljeno pravno zaščito in njenim (ne)uresničevanjem je sedaj na vrsti strah pred novim prepadom, tokrat med vsaj delno uresničeni jezikovnimi pravicami in njihovim (ne)koriščenjem.

Za rabo slovenskega jezika na Tržaškem in Goriškem je predvsem pomembno to, da skupnost razpolaga z razvejanim omrežjem vzgojno-izobraževalnih ustanov, ki ponujajo pedagoške in didaktične dejavnosti v slovenščini na različnih nivojih in področjih. Kot sestavni del italijanskega izobraževalnega sistema so te vpletene v razvojni proces državnega šolstva, kot manjšinske ustanove pa se soočajo s specifičnimi vprašanji izobraževanja v manjšinskem jeziku (Bogatec 2017). Sistem vzgojno-izobraževalnih ustanov s slovenskim učnim jezikom vključuje vse stopnje od vrtca (celo od jasli) do drugostopenjske srednje šole, ki se konča z maturo.¹³ Ker je šolsko okolje eno izmed redkih, kjer se govori slovenščina

prebivalstvo videmske pokrajine pa je moralo za priznanje svojega statusa in specifično pravno zaščito počakati na odobritev zakona št. 38/2001, četudi so bile pred tem nekatere pravice delno uvedene z zakonom št. 482/1999. Zakon št. 38/2001 in deželni zakon št. 26/2007 (*Deželna določila za zaščito slovenske jezikovne manjšine*) vsebujeta specifične določbe za videmsko pokrajino, s katerimi se podpirajo tudi lokalne jezikovne različice.

- 11 Deloma drugače je v občinskih uradih v nekaterih manjših občinah na Tržaškem in Goriškem, kjer predstavljajo Slovenci večino prebivalstva in so zato izvoljeni občinski upravitelji; v teh občinah se poleg italijanščine uporablja slovenščina v občinskih svetih in (predvsem ustno) v poslovanju občinskih uradov, obseg dvojezičnosti pa se od občine do občine razlikuje.
- 12 Ugotovitve raziskave o izvajanju 8. člena zaščitnega zakona (Susič in drugi 2011) dokazujejo, da na ozemlju tržaške in goriške pokrajine večina javnih uprav nudi – sicer z zelo različno stopnjo intenzivnosti in doslednosti – možnost ustnega in pisnega odgovora v slovenščini, razpolaga z dvojezičnim osebjem (vsaj z eno osebo), javno obvešča v slovenščini in nudi dvojezične obrazce.
- 13 V teh šolah poteka pouk – z izjemo ur italijanskega in ostalih tujih jezikov – v slovenščini, in sicer v skladu z ministrskimi smernicami, ki veljajo tudi za šole z italijanskim učnim

zunaj zasebne sfere, učenci tu ne pridobivajo samo znanja slovenskega jezika, temveč razvijajo tudi slovenske govorne navade. Poleg tega predstavljajo javne slovenske vzgojno-izobraževalne ustanove pomembno mrežo priložnosti za rabo slovenščine tudi družinam učencev in ljudem, ki so v teh ustanovah zaposleni. V obeh pokrajinah prav tako delujejo nekatera vzgojna središča in dijaški domovi zasebnega značaja, ki nudijo pošolske dejavnosti v slovenščini in na tak način dopolnjujejo vlogo šolskih institucij pri širjenju znanja in rabe jezika.¹⁴

V videmski pokrajini je sociolingvistični položaj Slovencev veliko bolj problematičen, saj je socialna razsežnost slovenščine tu bistveno ožja, zlasti na področju šolstva. Na Tržaškem in Goriškem so šolske in številne druge ustanove (vsaj uradno) slovenske enojezične enote, na Videmskem pa doseže slovenski jezik najvišji status navadno v sožitju z italijanščino oziroma v dimenziji dvo- ali večjezičnosti. Na tem kriteriju temelji tudi zasnova dvojezičnega večstopenjskega šolskega zavoda v Špetru, ki je edina državna šolska ustanova s poukom v slovenskem in italijanskem jeziku v vsej pokrajini, saj je v Kanalski in zgornji Terski dolini (ne pa v Reziji) učni program obogaten le z omejenim številom ur iz slovenskega knjižnega jezika (Jagodič, Kaučič Baša in Dapit 2017).¹⁵ Redki so tudi pri-

jezikom. Slovenski jezik in književnost je dodaten predmet, ki je sestavni del šolskega kurikula. Tudi učna načrta za predmeta zemljepis in zgodovina sta delno dopolnjena v primerjavi s tistima, ki veljata za šole z italijanskim učnim jezikom.

- 14 Te ustanove so Slovenski dijaški dom Srečka Kosovela v Trstu ter Dijaški dom Simona Gregorčiča in Mladinski dom v Gorici. Na izobraževalnem področju sta dejavna tudi Slovenski izobraževalni konzorcij Slov.I.K., ki nudi izobraževalne dejavnosti za dijake in odrasle na administrativnem, organizacijskem in gospodarskem področju, ter socialno podjetje Ad Formandum, ki ponuja izobraževalne storitve na področju turizma in sociale ter posluje tudi v slovenskem jeziku. Stalno rast prav tako beležijo tečaji slovenščine za odrasle, ki jih prirejajo različna izobraževalna središča in združenja.
- 15 Res pa je, da se tudi dvojezični pouk v Benečiji po srednji šoli prve stopnje prekine, in kljub na deklarativni ravni vztrajni prizadevnosti lokalne skupnosti ne zaznavamo pravih pogojev, niti konkretnih pobud, namenjenih reševanju tega specifičnega problema (Jagodič, Kaučič Baša in Dapit 2017). V Kanalski dolini sta julija 2011 občini Naborjet - Ovčja vas in Trbiž izglasovali zahtevo po uvedbi trijezičnega šolanja, ki se trenutno pilotno izvaja v Ukvah, na Trbižu in Tablji. Deželni svet Furlanije - Julijske krajine je decembra 2018 vpisal v proračunski zakon postavko za financiranje tega projekta, ki omogoča didaktično dejavnost v jezikih tu naseljenih manjšin. Toda slovenščina in nemščina si za zdaj utirata pot le v obliki dodatne pedagoške ponudbe, slovenska manjšina in župani Kanalske doline pa zahtevajo sistemsko ureditev tega modela.

meri, da je slovenščina na Videmskem prvi jezik, ki se ga otrok nauči v družini ali bližnjem okolju, in ni pravzaprav za nobenega govorca jezik, ki ga najbolj obvlada, čeprav je za marsikoga edino sredstvo za izražanje čustev, na primer v književnosti (Gruden 2005, 142). Skupek zgoraj opisanih težav sicer ni odvisen le od zaščitne zakonodaje, *»temveč od šibke ali neizoblikovane, mešane, izbrisane, zamenjane ali pa ravno drugačne zavesti, ki prepreči razumevanje preprostega dejstva, da je katerikoli izraz slovenstva v Italiji neizmerno visoka in dodana vrednost, ki obogati sicer kompleksno, vendar razgibano eksistenco posameznika«* (Jagodic, Kaučič Baša in Dapit 2017, 83).

Govorne navade mladih v slovenskem zamejstvu v Italiji: pregled opravljenih raziskav

Raziskave govornih navad mladih v SZI (Kaučič - Baša 1997; Carli 2002; Komac Gliha 2009; Jagodic 2011) označujejo slovenščino kot jezik, ki mu zmanjkuje vitalnosti. V glavnem potrjujejo, da se slovenščina navadno uporablja samo med Slovenci, ki se med seboj poznajo, torej v intraskupinskem sporazumevanju; v sporazumevanju z ljudmi, ki jih ne poznajo, in v formalnih govornih položajih, kjer je možnost rabe manjšinskega jezika močno okrnjena, pa mladi uporabljajo skoraj izključno italijanščino. Govorna praksa mladih v SZI je torej diglosična, vendar se njihove govorne navade pomembno razlikujejo glede na to, ali so obiskovali slovenske šole ali ne (Kaučič - Baša 1997). Med govorniki slovenščine s slovensko izobrazbo so nadalje očitne razlike med generacijami, saj dijaki slovenskih šol v vsakdanjem življenju pogosteje uporabljajo slovenščino kot generacija petintridesetletnikov, ki je obiskovala iste šole pred nekaj desetletji (Jagodic 2011). Po končanem obveznem šolanju v slovenščini se namreč večji del dijakov zaposli ali se vpiše na visokošolski študij v italijanskem okolju;¹⁶ v novih življenjskih okoliščinah so stiki z nekdanjimi sošolci in prijatelji vse manj pogosti, krepijo pa se razmerja z novimi, pretežno italijansko govorečimi znanci. Sočasno s spremembo socialnih

16 Slovenski jezik in književnost se poučujeta tudi na univerzah v Trstu, Vidmu, Padovi, Rimu in Neaplju.

stikov se spreminjajo tudi govorne navade, v smer vse pogostejše rabe italijanskega jezika. Ko ta vstopi tudi v družinsko sfero, v primeru sklepanja mešanih zvez ali zakonov, govorec slovenščine ohrani stik z maternim jezikom le z ustrezno motiviranostjo.

Novejše raziskave kažejo, da se skladno s spreminjanjem narodnostne in jezikovne sestave slovenske predšolske in šolske populacije v zadnjih dvajsetih letih govorne navade pomembno spreminjajo že v šolskem in pošolskem okolju. V vrtce in šole s slovenskim učnim jezikom v Italiji se namreč že dalj časa vpisujejo tudi otroci iz družin, v katerih splošni pogovorni jezik ni oziroma je le redko slovenščina (Bogatec 2017),¹⁷ kar je privedlo do nezanemarljivih sociolingvističnih posledic. Vpliv slovenskih vzgojno-izobraževalnih ustanov na okolje ni več omejen zgolj na pripadnike slovenske narodne skupnosti, kot se je dogajalo v preteklosti, temveč zaobjema tudi pripadnike večinskega prebivalstva (Bogatec 2017, 114). Proces rastočega vključevanja otrok iz mešanih in neslovenskih zakonov v slovenske vrtce in šole odraža postopno izboljšanje družbene in politične klime na območju slovenske naselitve v Furlaniji - Julijski krajini, res pa je, da tudi zaradi prisotnosti učencev in dijakov, ki jim je slovenščina drugi ali tuji jezik, zlasti pri zunajšolskih dejavnostih prihaja do postopne zamenjave rabe manjšinskega jezika z večinskim. Pri maturantih drugostopenjskih srednjih šol na Tržaškem in Goriškem na primer opazamo, da pri sporazumevanju med sošolci raba slovenščine postopoma upada, in sicer v prid izmenični rabi slovenščine in italijanščine glede na govorni položaj (Pertot 2014).

Na zamenjavo koda poleg prisotnosti učencev in dijakov, ki jim je slovenščina drugi ali tuji jezik, vplivajo tudi drugi dejavniki, na primer skromna jezikovna zmožnost oziroma poznavanje le nekaterih slovenskih idiomov (običajno narečja in pokrajinskega jezika), tudi s strani otrok,

17 Rastoče vpisovanje otrok iz mešanih in neslovenskih zakonov je v dvajsetih letih radikalno spremenilo sestavo predšolske in šolske populacije. Za primerjavo navajamo podatek, da je sredi devetdesetih let prejšnjega stoletja velika večina vpisanih (61 %) izhajala iz slovenskih družin, polovico manj (31 %) je bilo otrok iz mešanih zakonov in le redki so prihajali iz italijanskega narodnostnega okolja (7 %), medtem ko so v šolskem letu 2014/2015 večinski delež vpisanih predstavljali otroci iz mešanih zakonov (40 %), kar petkrat večji je postal delež otrok neslovenskih staršev (35 %), delež vpisanih iz slovenskih družin pa se je zreduciral na četrtino celotne populacije (25 %) (Bogatec 2017).

ki jim je slovenščina prvi jezik. Slovencem v Italiji je namreč skupno to, da ne morejo razviti veččin v tistih registrih slovenščine, ki so vezani na javno življenje, kjer manjšina slovenščine ne uporablja (Kaučič - Baša 1992), zaradi okrnjenega znanja slovenščine in pomanjkanja izkušenj s slovenskim sporazumevanjem v javnosti pa imajo težave pri tvorjenju formalnih besedil tudi v situacijah, ko je raba slovenščine pričakovana (na primer v slovenskih ustanovah v Italiji). Primanjkljaj v znanju specifičnega (predvsem strokovnega) besedišča se prenaša tudi v splošno besedišče praktičnega sporazumevanja. Večina tržaških in goriških Slovencev zato ne obvlada slovenskih izrazov za poimenovanje določenih pojavov iz vsakdanjega življenja, te vrzeli pa zapolnjujejo z ustreznimi italijanskimi ali napačno poslovenjenimi izrazi.¹⁸

Vzroki za postopno opuščanje rabe slovenščine kot manjšinskega jezika so po mnenju nekaterih avtorjev pretežno družbenopolitične narave (npr. Kaučič - Baša 1998, 2002; Carli 2002). Ti so mnenja, da moramo orisano stanje pripisati predvsem dolgoletnemu nepriznavanju slovenščine v javnosti in nižjemu statusu, ki ga v družbi uživa v primerjavi z italijanščino. Slovenci v Italiji so avtohtona, priznana in zaščitena skupnost, a to še zdaleč ne pomeni, da je manjšinski jezik dejansko in vsestransko prisoten v okolju. Ostaja namreč nesporno dejstvo, da je okolje, v katero je ta skupnost potopljena, skoraj v celoti bodisi italijansko govoreče bodisi slovensko govoreče z izrazito izstopajočimi lokalnimi posebnostmi in minimalno izpostavljenostjo sporazumevalnim praksam in jezikovnim rabam, ki se razlikujejo od lokalnih. Iz italijanskega okolja usvajajo govorniki nove vsebine in nova znanja, s tem pa tudi jezikovne elemente in prakse. Slovenska okolja v zamejstvu nudijo govornikom predvsem stik z lokalno realnostjo in posledično tudi z lokalnimi jezikovnimi

18 Posebna vrsta vrzeli v slovenskem besedišču so poimenovanja za pojave, ki so značilni za italijansko okolje in jih Slovenija ne pozna. Za nekatere tovrstne pojave v slovenskem knjižnem jeziku ni poimenovanj: z vidika slovenskega jezika v Italiji so to prazna mesta v slovenskem knjižnem slovarju, ki jih je nujno treba zapolniti. Manjšina jih, ko naleti nanje pri tvorjenju pisnih besedil, zapolnjuje nesistematično in neusklanjeno; dobršen del tovrstnih izrazov so prisiljeni skovati novinarji manjšinskih medijev. Slovenska strokovna terminologija, ki nastaja na ta način, je neusklanjena in pogosto neustrezna, tako da jo je mogoče razumeti samo s priloženim izvornim besedilom v italijanščini (Jagodic, Kaučič Baša in Dapit 2017).

rabami, ki se včasih že močno distancirajo od slovenskega jezikovnega kontinuuma (Grgič 2017).¹⁹

Grgičeva (2017) za tako sociolingvistično stanje ne krivi le pravno-formalnega okvira, saj ta sam po sebi ne zagotavlja razvoja lokalnih idiomov znotraj slovenskega jezikovnega kontinuuma: »[...] za *spodbujanje komunikacijskih praks govorcev v manjšinskem jeziku in promocijo jezika med večinskim prebivalstvom bi bila potrebna implementacija aktivnih jezikovnih politik, ki bi delovale kot motivatorji.*« Avtorica pogreša predvsem izdelane (uradne) dokumente in izvedbene akte na področju načrtovanja, izvajanja in podpiranja ukrepov za doseganje ciljev, povezanih z jezikom in njegovo rabo, ki bi na podlagi strokovnih analiz določali enotne cilje ter posledične kriterije, strategije in ukrepe na področju didaktike in promocije jezika med različnimi ciljnimi skupinami. Predvsem na izobraževalnem področju se v novih razmerah stopnjuje potreba po drugačnih in ustrežnejših pedagoško-didaktičnih modelih ter po učinkovitejših didaktičnih pripomočkih, ki naj upoštevajo nehomogenost skupin učencev in dijakov glede na predznanje slovenskega jezika ter specifične potrebe okolja, v katerem je slovenščina manjšinski jezik.

V sodobnih razmerah nastopajo kot dejavniki postopnega opuščanja manjšinskega jezika zgoraj naštet, pa tudi drugi vplivi, ki so izraz moderne informacijske in globalizirane družbe (Jagodici 2011). Med njimi velja poudariti široko izpostavljenost, zlasti mlajših generacij, tiskanim in spletnim medijem v italijanskem (in tudi angleškem) jeziku, ki s svojo pestro ponudbo obvladujejo pomembna področja sodobnega življenja, kot so politika, kultura, šport, zasebni odnosi itd. Medijska razširjenost slovenskega jezika sicer obstaja, pravzaprav je teh možnosti zaradi novih informacijskih virov in orodij vedno več oziroma so vedno lažje dostopne,²⁰ vendar še vedno ne v taki meri, kot jih ponuja italijan-

19 Izraz *jezikovni kontinuum* avtorica uporablja kot potencialno nevtralen pojem za označevanje vseh možnih idiomov, ki jih percipiramo kot povezane v samostojen jezikovni grozd, ne glede na njihovo raznolikost.

20 Če izvzamemo celotno ponudbo iz matične Slovenije in se omejujemo le na medije slovenske narodne skupnosti v Italiji, je mogoče izpostaviti na primer pomembne izboljšave v vidljivosti slovenskih televizijskih programov RAI zaradi digitalizacije italijanske televizije konec leta 2010, pa tudi vzpostavitev spletnih portalov *Primorskega dnevnika*, *Novega glasa*, *Novega Matajurja*, *Doma* in drugih slovenskih medijev, ki omogočajo

ska stran. Ob tako neuravnovešeni ponudbi, predvsem pa ob splošnem pomanjkanju priložnosti za rabo jezika v vsakdanji praksi,²¹ se mora pripadnik manjšine zato še posebej potruditi, da s časom ne izgubi stika s slovensko besedo.

Izsledki raziskave »Mladi v slovenskem zamejstvu«

V zgoraj orisani pregled se vključuje tudi raziskava *Mladi v slovenskem zamejstvu: družbeni in kulturni konteksti ter sodobni izzivi*, katere izsledki in spoznanja bodo podrobneje predstavljeni v nadaljevanju. Namen jezikovnega razdelka raziskave je bil pridobiti vrsto podatkov in informacij, ki naj prispevajo k opredelitvi jezikovnega profila mladih v SZI. Pridobljene podatke, ki smo jih zbrali v kvantitativnem in kvalitativnem delu raziskave, bomo prikazali v šestih tematskih sklopih: jezikovne značilnosti anketirancev in intervjuvancev, znanje slovenskega jezika, raba slovenskega jezika v vsakdanjem življenju, izpostavljenost medijem v slovenskem jeziku, stališča do slovenskega jezika, ocene o prihodnosti slovenskega jezika v SZI.²² V sklepnih mislih bomo nato strnili ključne ugotovitve raziskave, ob tem pa izpostavili nekaj možnih izhodišč in usmeritev za učinkovito jezikovno načrtovanje.

Jezikovne značilnosti anketirancev

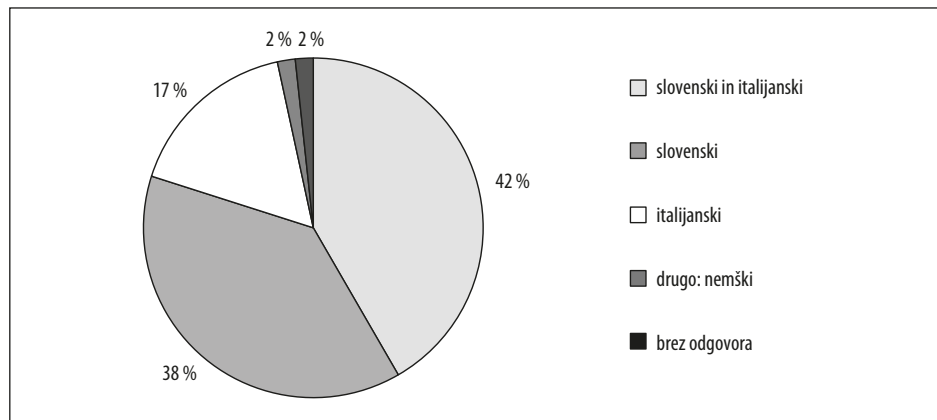
Prvi tematski sklop je bil namenjen zbiranju informacij o jezikovnih značilnostih anketirancev, začenši z njihovim maternim jezikom. Materni jezik ali materinščina je jezik, ki se ga v zgodnjem otroštvu običajno

redno spremljanje »zamejskega« dogajanja prek internetne povezave.

- 21 *Priložnost za rabo jezika* (Kaučič - Baša 1998, 48–61) je taka govorna situacija, v kateri govorci določenega jezika doživljajo rabo tega jezika kot samoumevno ali vsaj primerno. O samoumevnosti rabe nekega jezika odloča *jezikovna zmožnost* udeležencev pogovora, njihov *odnos do jezika* in njihove *govorne navade*, v javni sferi pa tudi *pravne norme o rabi tega jezika* (status jezika *de iure*) in *njihovo izvajanje* v praksi (status jezika *de facto*).
- 22 Za oris uporabljene raziskovalne metodologije ter splošnih značilnosti skupine anketirancev in intervjuvancev glej uvodno poglavje monografskega zvezka, str. 9–35.

naučimo kot prvega, zato ga imenujemo tudi prvi jezik. Je jezik, ki se ga navadno naučimo v okviru doma, in je večinoma jezik, v katerem govorijo naši starši, čeprav ni nujno, da (a) je to tudi jezik, ki ga nato celo življenje poznamo/obvladamo najboljše, (b) je to (običajno) en sam jezik, ki se ga (običajno) naučimo od ene same osebe – od matere, (c) je to jezik, ki ga imamo celo življenje za »svojega« (Grgič 2017, 92).²³ Človek ima glede na življenjske okoliščine lahko tudi več maternih jezikov, kar je še posebej značilno za večjezična okolja. V naši anketni skupini na primer ugotavljamo, da ima večina (42 %) mladih dva materna jezika, to je slovenščino in italijanščino, oba jezika pa sta vzporedno prisotna v govornem repertoarju že od zgodnjih let (graf 1). Le 38 % anketirancev navaja za materni jezik slovenščino, medtem ko je za 17 % anketirancev materni jezik italijanščina.

Graf 1: Materni jezik anketirancev (N = 60)

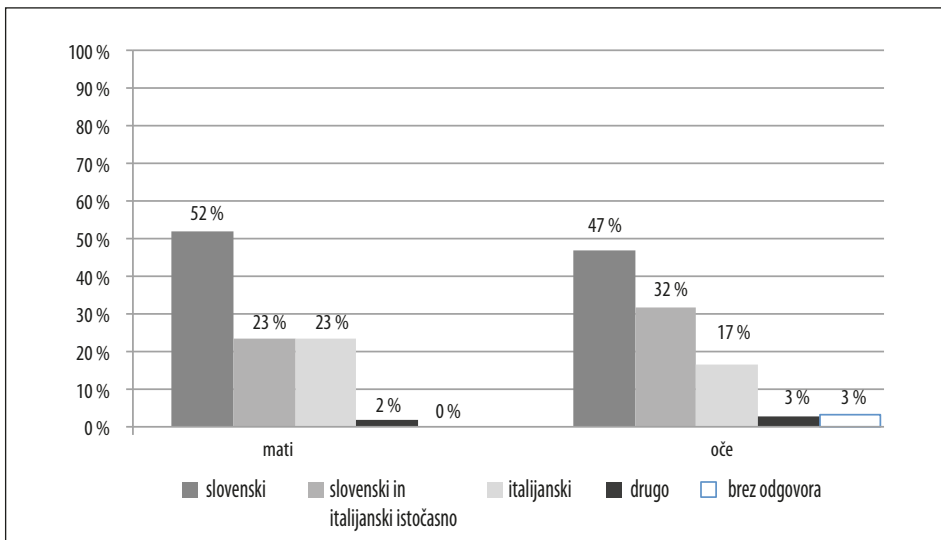

Sočasno usvajanje in uporaba dveh jezikov že od zgodnjih let sta povečini posledici heterogene jezikovne sestave družin anketirancev, kar je sicer značilen pojav v območjih slovensko-italijanskega jezikovnega stikanja. V uvodnem sociolingvističnem orisu smo na primer ugotovili, da je med populacijo učencev in dijakov, ki obiskujejo slovenske ali

²³ Jezik ali jeziki, ki jih govorec usvaja v zgodnjem otroštvu, niso vedno tudi jeziki okolja, v katerem odrasča, ali šol, ki jih obiskuje; v vsakem primeru se njegova izpostavljenost jeziku ali jezikom v življenju spreminja (Grgič 2017).

dvojezične šole v Italiji, primerov mešanega slovensko-italijanskega družinskega izvora danes čedalje več oziroma da so tovrstni primeri v teh ustanovah že večinski. Jezikovna heterogenost v družinah anketirancev je razvidna tudi iz naslednjega grafikona, iz katerega izhaja, da ima pomemben delež anketirancev po vsaj enega starša z italijanskim maternim jezikom (v 32 % primerov je to oče in v 23 % primerov mati), pogoste pa so tudi družinske razmere, kjer je vsaj eden izmed staršev dvojezičen že od zgodnjega otroštva.

Graf 2: Odgovori anketirancev na vprašanje, kateri je materni jezik njihovih staršev (N = 60)

Intervjuvani mladi v kvalitativnem delu raziskave izhajajo pretežno iz jezikovno homogenih družin, kjer imata oba starša za materni jezik slovenščino. V vseh teh primerih so starši poskrbeli za ustrezen prenos znanja jezika in govornih navad otroku, slovenščina pa je tudi glavni jezik sporazumevanja v družini. Edino izjemo predstavlja primer intervjuvanke I6 (zaposlena, 26 let), doma iz Beneške Slovenije. Njeno pričevanje ponazarja značilne lokalne sociolingvistične okoliščine, kjer se medgeneracijski prenos jezika v družini ni uresničil (v njenem primeru že med starimi starši in starši) in ima slovenščina v domačem sporazumevanju posledično izredno omejeno vlogo:

Doma govorimo samo italijanščino, ker moji starši ne znajo dovolj slovenščine, oziroma narečja. Moji stari starši govorijo, imajo kot materni jezik slovensko narečje, ampak ga niso posredovali naprej svojim otrokom, tako da vsi moji stari starši govorijo slovensko, moji starši pa ne. Jaz pa sem se ga naučila v šoli.

Na vprašanje, ali se s starimi starši sporazumeva v krajevnem slovenskem narečju, pa intervjuvanka I6 odgovori tako:

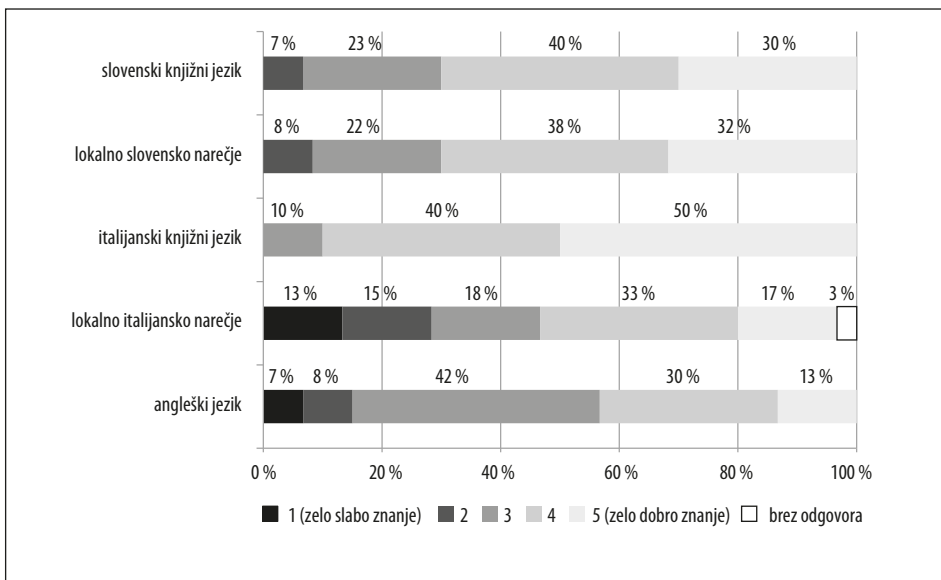
Ne, v bistvu, ko sem bila stara recimo okoli 12 let, tako, sem začela vprašati tudi babico, da bi mi začela govoriti malo, ampak zdaj to ni postalo spontano. Včasih se reče kakšna beseda in sem dobila vsaj dovolj občutka, da to razumem, ampak ne bi znala jaz govorit spontano [...], ne obvladam narečja.

Znanje slovenščine

Mlade anketirance smo nadalje prosili, naj ocenijo svoje znanje različnih idiomov, za katere smo predpostavljali, da so sestavni del lastnega govornega repertoarja. Ti idiomi so: slovenščina (knjižni jezik in lokalne narečne različice), italijanščina (knjižni jezik in lokalne narečne različice) in angleščina kot jezik sporazumevanja v mednarodnem okolju. Na voljo so imeli lestvico od 1 do 5, pri čemer je ocena 1 ponazarjala »zelo slabo znanje« in ocena 5 »zelo dobro znanje«. Na osnovi prejetih odgovorov, ki sicer ne odražajo objektivnih razmer, saj so pridobljene samoocene odraz subjektivnega zaznavanja, lahko vendar sklepamo, da anketiranci med navedenimi idiomi najbolje obvladajo italijanski knjižni jezik: kar polovica (50 %) jih namreč navaja, da italijanski standard pozna »zelo dobro« (ocena 5), dodatnih 40 % pa svojemu poznavanju tega idioma pripisuje solidno oceno 4 (graf 3). Za primerjavo je poveden podatek, da slovenski knjižni jezik »zelo dobro« pozna (ocena 5) le 30 % anketirancev, kar pomeni, da je med anketirano mladino jezikovna zmožnost v italijanskem standardu – vsaj na podlagi lastnega zaznavanja in kritičnega presojanja – znatno bolj razvita kot v slovenskem.

Govorni repertoar Slovencev v Italiji – vsaj tistih, ki živijo na Tržaškem in Goriškem – poleg dvojezičnosti označuje tudi dvojna diglosija (Francescato in Ivašič 1978): govorniki slovenskega jezika poleg obeh standardov navadno poznajo tudi slovensko in italijansko narečje, vse te idiome pa uporabljajo glede na govorni položaj, namen sporočila in naslovnika (Pertot 2014). Zanimivo je, da se v naši raziskavi pri samooce- njevanju poznavanja lokalnih italijanskih in slovenskih narečnih različic razmerje med jezicoma spreobrne, saj anketiranci kažejo boljše obvlada- nje lokalnih slovenskih narečij kot pa italijanskih (graf 3). Na tako stanje deloma vplivajo odgovori mladih v videmski pokrajini, kjer so narečne različice italijanščine manj razširjene, medtem ko je poznavanje sloven- skih narečij še vedno močno ukoreninjeno v okoliških naseljih tržaške in goriške pokrajine. Na osnovi prejetih odgovorov lahko tudi sklepamo, da je stopnja poznavanja slovenskega narečja primerljiva s poznavanjem knjižne slovenščine, pravzaprav se z njim skoraj prekriva, medtem ko je poznavanje lokalnega italijanskega narečja daleč manj razvito od pozna- vanja knjižne italijanščine.

Graf 3: Samoocena znanja jezikov anketirancev (N = 60)

Omenili smo, da se v narečnih in zlasti v pokrajinskih različicah pogovornih zvrsti med mladimi v SZI vse bolj vključujejo uveljavljene izposojenke in interference iz italijanščine, medtem ko se slovensko besedišče postopoma krči. Vpliv italijanščine na razvoj besedišča in sploh na sporazumevalne veščine mladih Slovencev v Italiji je razviden iz pričevanja intervjuvanke I2 (dijakinje, 18 let): *»Ker govorimo vsaki dan v resnici v neki bolj narečni slovenščini, smo tudi pogojeni od italijanskih izrazov. Bi se najprej rešila teh italijanskih izrazov, ker za nekatere sploh v slovenščini mi prav zmanjka, ko govorim.«* Po končanem obveznem šolanju jezikovna zmožnost v knjižni slovenščini praviloma še dodatno upada, saj se večina dijakov zaposli ali nadaljuje študij v italijansko govorečem okolju, v družinskem in ožjem prijateljskem krogu pa navadno ohranja le rabo narečij ali pokrajinskih različic pogovornih zvrsti. Nazorno je v tem pogledu pričevanje intervjuvanca I5 (zaposlenega, 24 let): *»Moram reč po pravici, da ko sem bil na šoli, sem govoril precej boljše knjižno slovenščino, se pravi ta pravo slovenščino. Zdej večinoma se pogovarjam v narečju.«*

Za razvijanje sporazumevalnih veščin v slovenščini po končanem obveznem šolanju je za mlade v SZI zato ključnega pomena, da vzpostavijo redne stike in povezave s slovenskim matičnim okoljem. Številni dijaki slovenskih srednjih šol v Italiji se odločijo za nadaljevanje študijske poti na fakultetah v Sloveniji, prvenstveno v Ljubljani in Kopru, kjer lahko obogatijo poleg specifičnega (strokovnega) besedišča tudi splošno besedišče vsakodnevnega sporazumevanja. Nekateri se v slovenščini izpopolnijo do take mere, da se ob vsakršni vrnitvi v izvorno zamejsko jezikovno okolje počutijo že skoraj v zadregi, kot na primer intervjuvanec I3 (študent, 22 let), ki obiskuje ljubljansko univerzo:

Znanje slovenskega jezika bi rad izpopolnjeval še naprej, ker imam velike pomanjkljivosti. Mislim pa, da sem na dobri ravni. Odkar sem v Ljubljani, imam težave v zamejstvu, ker ne vem nikoli, kako se pogovarjat z zamejci – do katere meje lahko uporabljam knjižno slovenščino, da ne bom zvenel smešen. So mi že očitali, da kaj se delam nekega vzvišenega, češ da prihajam z Ljubljane ...

Izbira visokošolskega izobraževanja v slovenskem matičnem okolju je še posebej odločilna za razvoj sporazumevalnih veščin pri mladih iz videmske pokrajine. Možnost učenja slovenščine na dvojezičnem večstopenskem šolskem zavodu v Špetru se po končani prvostopenjski srednji šoli grobo prekine, le redki učenci pa se naposled odločijo za vpis v drugostopenjske srednje šole s slovenskim učnim jezikom v Gorici ali Trstu. Večina se jih tako vključi v večinske šolske zavode in tako postopoma izgubi stik s knjižno slovenščino, dokler je verjetno nekega dne popolnoma ne pozabi. Nekateri pa se po končani drugostopenjski srednji šoli vendarle odločijo za visokošolski študij v Ljubljani, tudi zaradi štipendij, ki jih ponuja Republika Slovenija. Med njimi tudi intervjuvanka I6 (zaposlena, 26 let):

Sem študirala slovenistiko in anglistiko v Ljubljani in v bistvu tam sem bolj izboljšala slovenščino. Drugače, ko sem bila jaz v osnovni šoli, je ta trajala 5 let, samo 5 let. Potem smo šli v italijanske šole, niti ni bila opcija, da bi šli naprej nekam drugam, kot sedaj nekateri gredo naprej na srednjo šolo v Gorico, ampak takrat se ni niti razmišljalo o tem. In smo imeli kakšne tečaje, in to je bilo to. In potem, ko sem imela 16 let in so organizirali prvič mladinsko poletno šolo v Ljubljani in sem šla tja in tam sem se res nekako spet vzpostavila v stik s slovenščino. In me je začela bolj zanimat.

V prvem monografskem zvezku publikacije o mladih v slovenskem zamejstvu smo ugotovili, da se mladi v SZI v primerjavi z vrstniki iz drugih treh obravnavanih zamejstev v večji meri zavzemajo za vrednoto večjezičnosti, »ki je vrednota s širšim pomenom, saj poleg narodnomanjšinskega vsebinskega konteksta zajema vidike, ki so v modernem času eksistencialno pomembni za splošno družbeno komunikacijo mladih in za področje njihovega zaposlovanja« (Kržišnik - Bukić 2017, 261). Poleg slovenščine in italijanščine mladi v SZI danes navadno obvladajo vsaj en tuj jezik, ki se ga naučijo v šoli; v večini primerov je to angleščina, ki je danes najbolj uveljavljen jezik za mednarodno sporazumevanje. Iz grafa 3 je razvidno, da angleščino suvereno obvlada (oceni 5 in 4) dobra četrtnina

(43 %) anketirancev, skoraj enak delež pa jih ocenjuje, da tega jezika ne poznajo niti dobro niti slabo (ocena 3). Med drugimi poznanimi jeziki jih 30 % navaja nemščino, 13 % španščino, 10 % francoščino, 8 % hrvaščino, tri osebe ruščino, dve portugalsščino in ena furlanščino.

Pozitiven odnos, ki ga imajo mladi v SZI do večjezičnosti, se odseva v besedah intervjuvanca I1 (dijaka, 17 let). Iz njegovega razmišljanja izhaja privilegirani položaj, ki naj bi ga prebivalci obmejnega območja Furlanije - Julijske krajine imeli zaradi neposredne izpostavljenosti vsem trem glavnim evropskim jezikovnim družinam (romanski, slovanski in germanski), ki se na tem območju stikajo. Med raznimi prednostmi, ki jih prinaša dvojezičnost, intervjuvanec izpostavlja večjo sposobnost prilaganja in zato tudi lažje usvajanje drugih tujih jezikov:

Jaz govorim tudi v angleščini ali pa, kadar grem v Dalmacijo, na Balkan, na Hrvaško, tudi hrvaško, brez nobene problema, saj je zelo sorodna slovenščini, tako da brez težav. Mislim, da za otroke, ki govorijo več jezikov, je nekaj pozitivnega; zato ker mi smo se rodili v nekem okolju, kjer smo se naučili enega latinskega, romanskega jezika in enega slovanskega jezika. In se učimo tudi germanski jezik, angleščino. Pravijo, da je to najboljše okolje, v katerem se lahko otrok rodi, zato ker mi smo prav na meji, kjer se stikata dve kulturi, ki sta povsem različni, od slovanske proti vzhodu do latinske proti zahodu, in mislim, da smo v tem smislu najbolj popolni in se lahko tudi naučimo brez problemov tudi drugih jezikov.

Raba slovenščine v vsakdanjem življenju

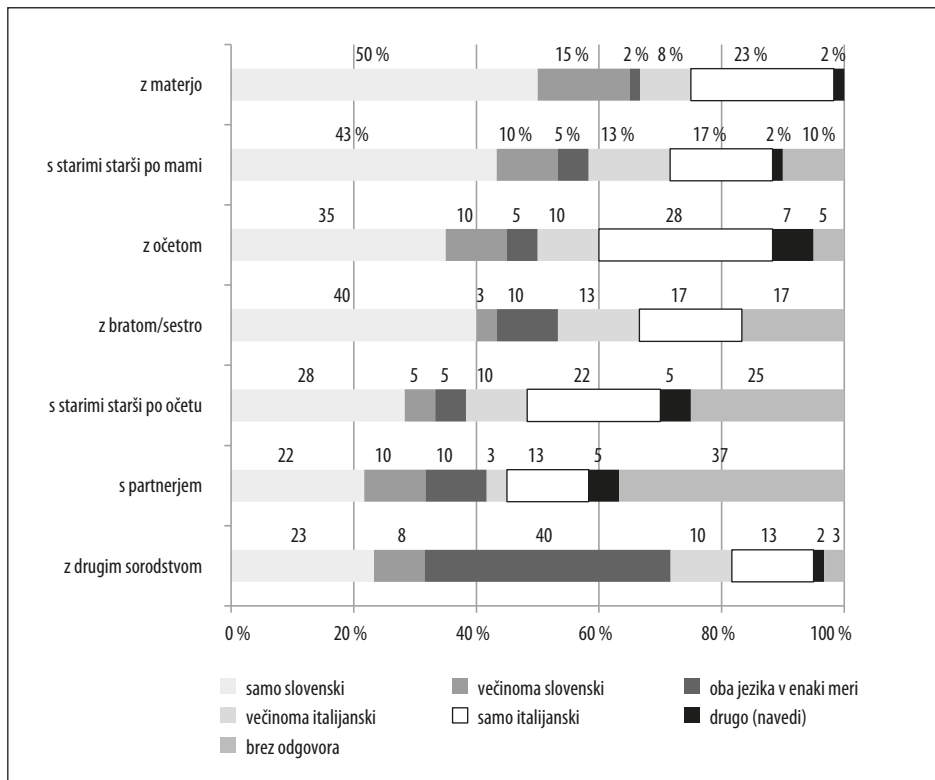
Z naslednjim sklopom vprašanj smo preverjali, v kolikšni meri anketirani mladi uporabljajo slovenski in italijanski jezik pri sporazumevanju z različnimi izbranimi sogovorniki in v nekaterih specifičnih govornih položajih iz vsakdanjega življenja. Vprašanja o rabi jezikov smo razvrstili v pet temeljnih sklopov, tako imenovanih *govornih domen*, in sicer v rabo jezikov v družini, v krogu prijateljev in znancev, v šolskem in visokošolskem

okolju, na delovnem mestu in v nekaterih drugih izbranih vsakodnevnih okoliščinah. Pri vprašanih o rabi navedenih jezikov (slovenskega in italijanskega) nismo izrecno razlikovali med knjižnim jezikom in narečjem.

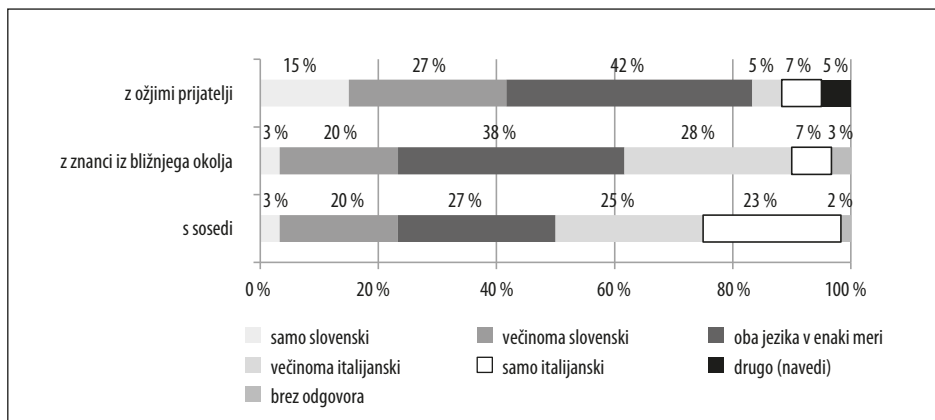
Družina je temeljnega pomena za razvoj govornih navad, saj je to institucija, v kateri razvijamo prvi odnos do jezikov in kjer preživljamo večji del svojega časa. Jezikovna sestava družin mladih v SZI je danes vse bolj heterogena, kar ima neposreden vpliv na sporazumevalne prakse v domačem okolju. V jezikovno mešanih družinah je govorec slovenščine izpostavljen večjemu pritisku in bo materni jezik ohranil le s primerno motiviranostjo. Družinski člani iz večinskega okolja namreč manjšinski jezik praviloma slabo poznajo, včasih ga niti pasivno ne obvladajo, zato je v družinskem življenju večkrat najbolj enostavno in praktično, da postane italijanščina glavni pogovorni jezik. Na osnovi doslej opravljenih raziskav sicer ni mogoče enoumno opredeliti stopnje ogroženosti prenosa manjšinskega jezika v jezikovno mešanih družinah, iz empirične evidence pa je razvidno, da govorno vedenje v družini pogojuje otrokovo rabo jezikov v zunajšolskih in neformalnih situacijah (Bogatec 2011).

Anketirance smo prosili, naj navedejo jezik, ki ga uporabljajo pri sporazumevanju z izbranimi družinskimi člani: materjo, očetom, bratom ali sestro, starimi starši po materi in očetu ter drugim sorodstvom. Iz grafa 4 je razvidno, da slovenščino uporabljajo (izključno ali večinoma) predvsem pri sporazumevanju z materjo (65 %) in s starimi starši po materi (53 %), v manjši meri z očetom (45 %) in z bratom ali sestro (43 %), še manj pa s starimi starši po očetu (33 %). Z bratom ali sestro je pogost tudi model enakovredne rabe obeh jezikov (10 %), oba jezika pa se redno uporabljata pri sporazumevanju z ostalim sorodstvom (40 %). Izključna ali pretežna raba italijanščine je razširjena posebej pri pogovorih z očetom (38 %), v dobri meri je prisotna tudi pri sporazumevanju s starimi starši po očetu (32 %), z materjo (31 %), s starimi starši po materi (30 %) in z bratom ali sestro (30 %). V družinski okvir smo prav tako vključili sporazumevanje s partnerjem (m/ž) v primeru, da ga anketiranci imajo; ugotovili smo, da se jih s partnerjem izključno ali večinoma pogovarja v slovenščini slaba tretjina (32 %), 16 % jih pretežno uporablja italijanščino, 10 % pa jih uporablja oba jezika v enaki meri.

Graf 4: Raba jezikov v družini (N = 60)

Graf 5: Raba jezikov v krogu prijateljev in znancev (N = 60)

Še večji je vpliv italijanščine pri govornih navadah anketirancev v krogu prijateljev in poznanstev (graf 5). Pri sporazumevanju z ožjimi prijatelji sicer 42 % anketirancev navaja, da še vedno uporabljajo samo ali večinoma slovenščino, komaj se iz sfere tesnih prijateljev pomikamo v krog manj intimnih poznanstev, pa že opazimo, da se pretežna raba slovenščine skoraj razpolovi (23 %). S sosedi ali znanci iz bližnjega okolja se namreč večina anketirancev večinoma pogovarja v italijanščini ali pa v enakovredni meri uporablja oba jezika.

Z naslednjim sklopom vprašanj smo preverjali sporazumevalne prakse anketirancev v šolskem, visokošolskem in službenem okolju. Zaradi nizkega števila prejetih odgovorov za posamezen govorni položaj ne bomo izrecno navajali odstotnih vrednosti, saj so statistično nepomembne, temveč bomo le opisno predstavili izhajajoče trende.

Vseh anketirancev v SZI, ki obiskujejo šolo, je le 15; vsi zahajajo v drugostopenjske srednje šole s slovenskim učnim jezikom v Trstu ali Gorici. Ker predpostavljamo, da je z izjemo predmetov italijanščine in tujih jezikov slovenščina v šolah edini učni jezik, rabe jezikov med poukom nismo preverjali. Pri sporazumevanju s sošolci zunaj pouka in dijaki iz drugih razredov prevladuje izključna ali pretežna raba slovenščine, marsikdo pa z vrstniki tudi redno ali izključno uporablja italijanščino. S šolskimi profesorji se večina anketirancev zunaj pouka sporazumeva samo v slovenščini, nekateri pa navajajo, da uporabljajo tudi italijanščino.

Pri anketirancih, ki obiskujejo univerzo ($N = 33$), so odgovori bolj raznoliki. Upoštevati je treba, da se študenti iz SZI izobražujejo na različnih fakultetah v Italiji, Sloveniji ali tujini, a jih večina vendarle obiskuje tržaško ali videmsko univerzo, kar pomeni, da se izobražujejo v (pretežno) italijansko govorečem okolju. S profesorji in kolegi na fakulteti tako približno polovica anketirancev, ki spadajo v to podskupino, uporablja samo ali večinoma italijanščino, to pa je jezik, ki prevladuje tudi v pogovorih s kolegi iz drugih fakultet. Pri sporazumevanju z vsemi zgoraj navedenimi sogovorniki slovenščino izključno ali pretežno uporablja približno tretjina anketirancev, ki spadajo v to podskupino.

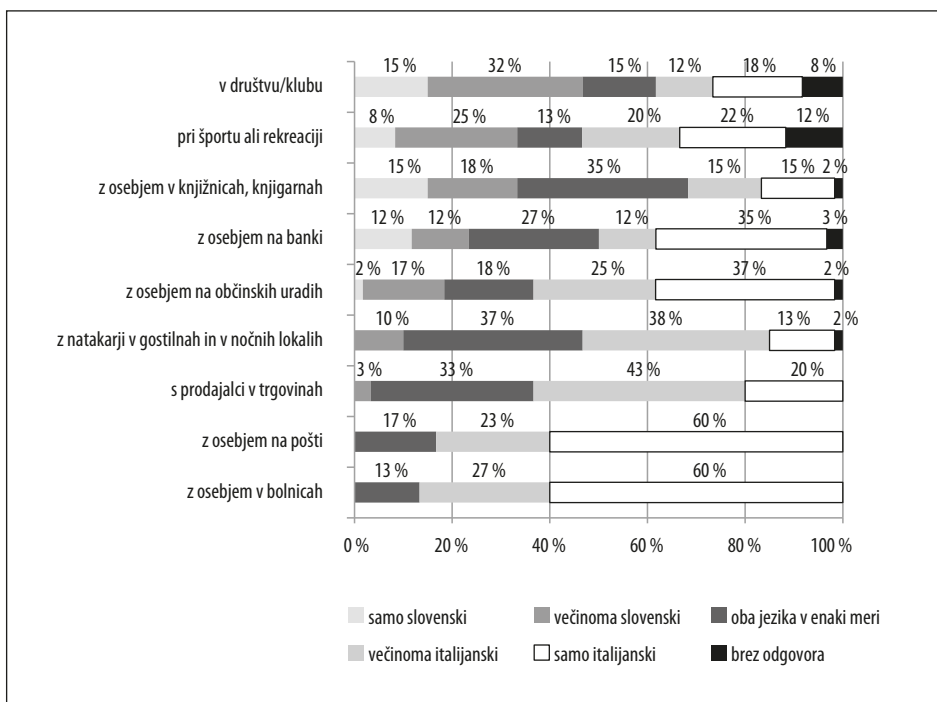
Na vprašanja o rabi slovenščine v službenem okolju so odgovarjali anketiranci, ki so zaposleni ali sočasno delajo in študirajo ($N = 21$). Iz analize odgovorov izhaja, da sta na delovnem mestu raba italijanščine

in slovenščine dokaj enakovredno prisotni pri sporazumevanju z vsemi izbranimi sogovorniki: od kolegov do nadrejenih, od strank do partnerjev in dobaviteljev. Na osnovi prejetih odgovorov lahko torej sklepamo, da je približno polovica teh delovno aktivnih anketirancev zaposlena v »slovenskih« podjetjih, organizacijah ali institucijah ali pa v firmah, ki poslujejo s slovenskimi partnerji, dobavitelji ali strankami. Sploh pa so eden izmed glavnih delodajalcev v SZI državni vrtci in šole s slovenskim učnim jezikom, ki zaposlujejo nezanemarljivo število pedagoških, upravnih in pomožnih strokovnih sodelavcev, med njimi tudi veliko mladih.

Nadalje smo preverjali še sporazumevalne prakse anketirancev v nekaterih izbranih govornih situacijah iz vsakdanjega življenja v kraju stalnega prebivališča. V uvodnem sociolingvističnem orisu smo ugotavljali, da je pomanjkanje priložnosti za rabo slovenščine v vsakdanjem življenju eno izmed temeljnih vodil k postopni zamenjavi rabe slovenščine z italijanščino. Omejene priložnosti za rabo manjšinskega jezika jasno izhajajo tudi iz pregleda pridobljenih odgovorov anketirancev, prikazanih v grafu 6. Po eni strani je že res, da je izključna ali pretežna raba slovenščine še vedno dokaj razširjena pri sporazumevalnih praksah, ki jih anketiranci razvijajo v društvu ali klubu (47 %), pri športu in rekreaciji (33 %), z osebjem v knjižnicah in knjigarnah (33 %) in deloma tudi z osebjem v banki (24 %); v vseh navedenih primerih gre za okolja, kjer je še vedno možno govoriti slovensko, saj Slovenci v Italiji razpolagajo z razčlenjeno mrežo kulturnih, športnih in rekreativnih društev in ustanov, s svojimi knjižnicami in knjigarnami, bankami in njihovimi podružnicami, kar omogoča ohranjanje relativne stopnje jezikovne vitalnosti. Res pa je tudi, da v vseh ostalih izbranih govornih položajih raba italijanščine povsem izpodriva rabo slovenščine. Pri sporazumevanju z natakarji v gostilnah ali nočnih lokalih slovenščino na primer pretežno uporablja le 10 % anketirancev, s prodajalci v trgovinah samo 3 %, v nobenem primeru pa slovenščina ni glavni jezik sporazumevanja z osebjem na pošti ali v bolnicah, torej znotraj javnih institucij. Delna izjema so le občinski uradi, kjer se slovenščine poslužuje 19 % anketirancev; v nekaterih manjših občinah na Tržaškem in Goriškem, kjer so Slovenci še vedno večina prebivalstva, se manjšinski jezik poleg večinskega namreč uporablja v poslovanju občinskih uradov, čeprav pretežno v ustni obliki.

Iz raziskave je razvidno, da komaj se iz bolj intimnih in neformalnih položajev (družina, ožji krog prijateljev in znancev) ali tipičnih »manjšinskih« govornih domen (slovenske šole, organizacije, društva itd.) pomikamo proti bolj formalnim govornim okoliščinam, se raba slovenščina postopoma že krči v korist vse pogostejše rabe italijanščine. V tem pogledu pridobljeni podatki potrjujejo ugotovitve iz predhodno opravljenih raziskav.

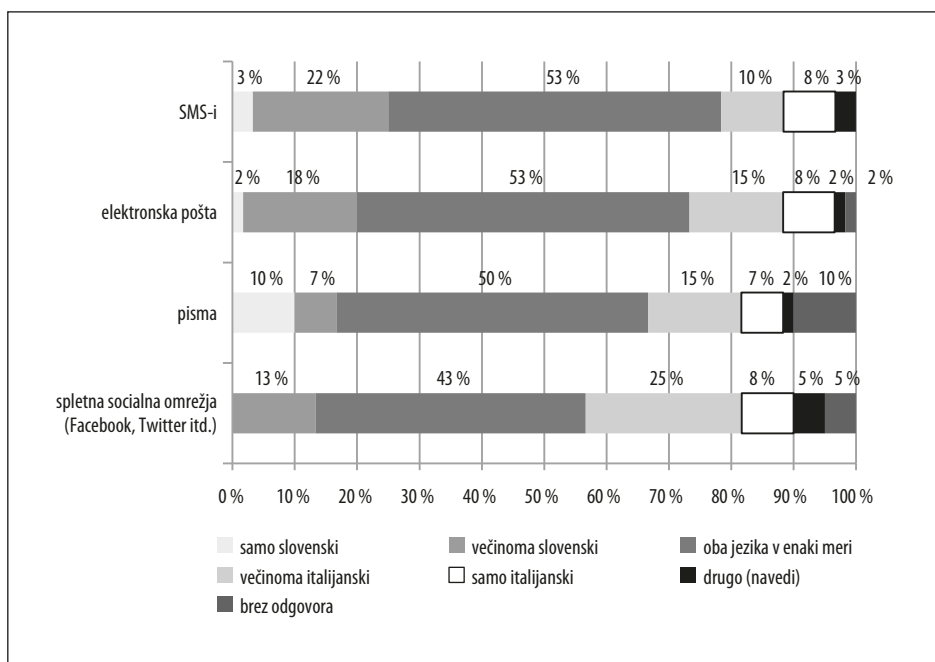
Graf 6: Raba jezikov v navedenih situacijah iz vsakdanjega življenja v kraju stalnega prebivališča (N = 60)

Večinski jezik si utira pot tudi pri pisnem sporazumevanju anketirancev. Z raziskavo smo preverjali stopnjo rabe slovenščine in italijanščine pri pisanju SMS-sporočil in pisem ter pri uporabi elektronske pošte in spletnih socialnih omrežij (Facebooka ali Twitterja). Pri vseh navedenih oblikah pisnega sporazumevanja prevladuje model enakovredne rabe obeh jezikov, čeprav na spletnih socialnih omrežjih tretjina anketirancev

izjavlja, da uporablja izključno ali pretežno italijanščino, medtem ko jih slovenščino pretežno uporablja le 13 % (samo slovenščine pa ne uporablja nihče!). Nekatere raziskave o pisnih navadah med mladimi Slovenci v Italiji (Pertot 2014) kažejo, da ustvarjalci besedil pogosto izbirajo jezik glede na obravnavano temo, izbira slovenščine pa korelira z jezikovno zmožnostjo v tem jeziku. Izbira enega ali drugega jezika je seveda v dobri meri odvisna tudi od jezikovnih značilnosti naslovnika.

Graf 7: Raba jezikov pri osebnem dopisovanju (N = 60)

Zanimivi in povedni so tudi zbrani podatki o rabi jezikov med tihim razmišljanjem anketirancev. Mišljenje je sestavni del notranjega govora (skupaj s pogovorom s samim seboj, notranjo mentalno konverzacijo, štejetjem, molitvijo, sanjanjem in spominjanjem), notranji govor pa spremljata branje in pisanje (Pertot 2014, 35). Predhodno opravljene raziskave med Slovenci v Italiji kažejo, da raba slovenščine med tihim razmišljanjem upada, medtem ko narašča mešana uporaba slovenščine in italijanščine ter same italijanščine (Pertot 2014). Na osnovi prejetih odgovorov teh

trendov ne moremo potrditi, lahko pa se omejimo na ugotovitev, da je v naši anketni skupini razmišljanje v slovenščini (še vedno) dokaj razširjeno; 41 % anketirancev namreč navaja, da mislijo samo ali vsaj pretežno v tem jeziku, medtem ko jih slaba tretjina (32 %) enakovredno razmišlja v obeh jezikih, četrtnina (25 %) pa samo ali večinoma v italijanščini.

Izpostavljenost medijem v slovenskem jeziku

V uvodnem orisu sociolingvističnih razmer, ki zaznamujejo položaj Slovencev v Italiji, smo ugotavljali pomen izpostavljenosti govorcev medijem v slovenskem jeziku, najsi bo to tradicionalnim ali novim, digitalnim. Slovenska organizirana skupnost razpolaga z dokaj širokim izborom medijev (časopisov, revij, almanahov in drugih publikacij, radijskih in televizijskih oddaj, spletnih strani in portalov itd.), ki prispevajo k ohranjanju in širjenju slovenskega jezika ter zavesti, poleg tega pa obveščajo o temah, vezanih na specifično »manjšinsko« stvarnost, ki jim druga množična občila le redko namenjajo pozornost.²⁴ Mladi v SZI se sicer lahko poslužujejo tudi številnih in raznolikih medijev iz osrednjeslovenskega

24 Med tiskanimi mediji je od leta 1945 na trgu *Primorski dnevnik*, ki je dostopen v vseh treh pokrajinah dežele Furlanije - Julijske krajine, kjer živijo Slovenci. V Gorici izhaja tednik *Novi glas*, na Videmskem pa tednika *Novi Matajur* in kulturno-verski petnajstdnevni list *Dom*. Vsi zgoraj omenjeni mediji so na voljo tudi v spletni obliki in so prisotni na socialnih omrežjih. Številne so tudi revije, na primer mesečnik *Mladika*, dvojezična revija *Isonzo – Soča*, informacijski bilten *Slovit* v Čedadu ali revija *Emigrant*, ki prinaša informacije o dogodkih in Slovencih v emigrantstvu ter o pomembnih dogodkih predvsem v Benečiji. Poleg tega v slovenščini izhajajo tudi almanahi in številne druge publikacije, ki jih izdajajo občine, kulturna in rekreacijska društva, inštituti, politične stranke, župnijske skupnosti, kulturni domovi, šole in druge javne in zasebne ustanove.

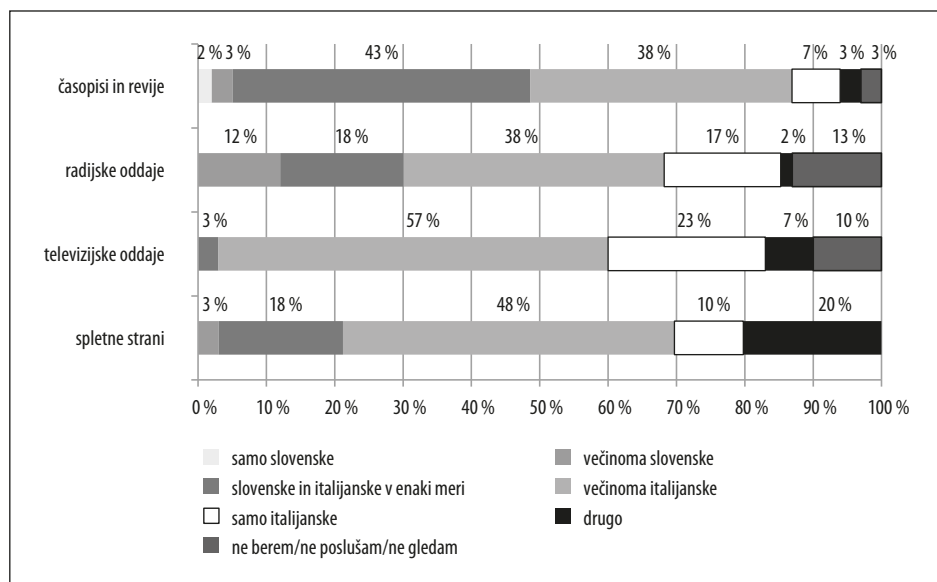
Slovenska narodna skupnost v Italiji ima tudi radiotelevizijske oddaje v slovenščini, za katere skrbi Deželni sedež RAI v Trstu, ki izvaja storitve za jezikovne manjšine v skladu z zakonom št. 103/1975 in na podlagi specifičnih konvencij z družbo RAI. Slovenska radijska postaja, ki deluje v okviru deželnega sedeža RAI v Trstu, predvaja različne oddaje v slovenščini; Radio Trst A ponuja vsak dan približno 13 ur slovenskega programa, ki obsega sedem radijskih dnevnikov in veliko žanrsko in vsebinsko raznolikih oddaj. Dnevne radijske oddaje v knjižni slovenščini in slovenskih narečjih ponuja tudi Radio Spazio, ki pripada videmski škofiji.

Od leta 1995 obstaja televizijska postaja Rai Tre bis. Na letni ravni predvaja več kot 200 ur programa, in sicer televizijske dnevnike, ki širijo deželne vesti in novice o slovenski narodni skupnosti v Italiji, ter oddaje v slovenščini.

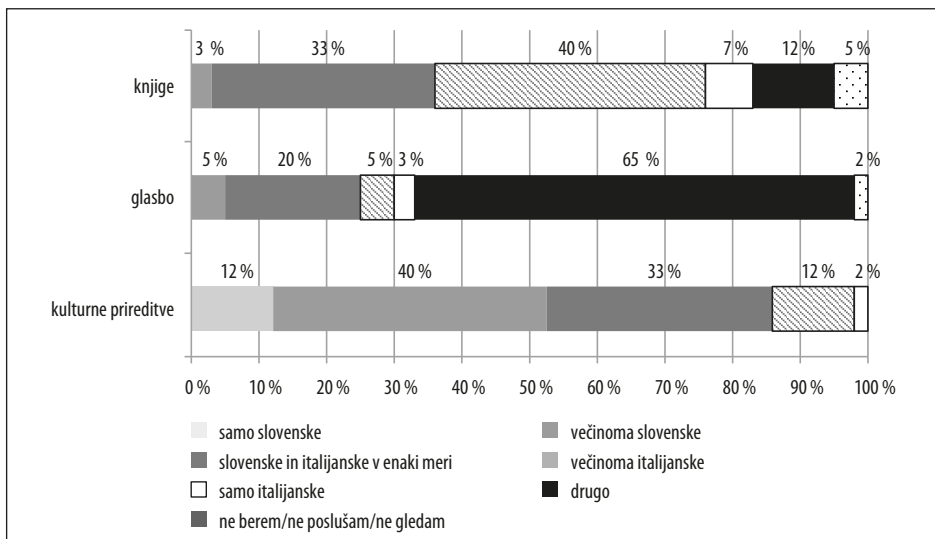
prostora, ki so s pomočjo novih informacijskih omrežij danes vse lažje dostopni. Kljub temu je celotna medijska ponudba v slovenskem jeziku, ki jo imajo na voljo, še vedno skromna v primerjavi z medijsko ponudbo v italijanskem jeziku, kar še posebej velja za televizijske in radijske oddaje.

To izhodiščno neskladje med izpostavljenostjo italijanskim in slovenskim medijem jasno izhaja tudi iz spoznanj naše raziskave (graf 8). Pomislimo le, da kar 80 % anketirancev spremlja izključno ali pretežno italijanske televizijske oddaje, pretežno slovenskih pa nihče, da jih 58 % obiskuje izključno ali pretežno italijanske spletne strani, pretežno slovenske pa le 3 %, ali pa, da jih 55 % posluša samo ali večinoma italijanske radijske oddaje, pretežno slovenske pa le 12 %. Med slovenskimi mediji so mladi še najbolj navezani na tiskovine: 43 % jih namreč bere slovenske in italijanske časopise ter revije v enaki meri, le 5 % jih bere pretežno slovenske, kar 45 % pa jih bere samo ali pretežno italijanske.

Graf 8: Odgovori anketiranih na vprašanje, v katerem jeziku spremljajo posamezne medije (N = 60)

Graf 9: Odgovori anketiranih na vprašanje, v katerem jeziku berejo knjige in poslušajo glasbo ter ali obiskujejo prireditve v slovenskem jeziku (N = 60)

Tudi kulturno življenje mladih anketirancev v SZI poteka pretežno v italijanskem jeziku. Skoraj polovica (47 %) jih v prostem času bere samo ali večinoma italijanske knjige, in to kljub dejstvu, da Slovenci v Italiji razpolagajo s svojimi knjižnicami, knjigarnami in založbami, ki nudijo dostop do bogatega izbora slovenskih leposlovnih in strokovnih besedil.²⁵ Malo je tudi mladih, ki poslušajo pretežno slovensko glasbo (5 %); v naj-

25 Osrednja knjižnica Slovencev v Italiji je Narodna in študijska knjižnica (NŠK) v Trstu, ki je odgovorna za zbiranje, urejanje, hranjenje in vrednotenje kulturne in znanstvene dediščine Slovencev v Italiji. V njenem okviru delujeta tudi Knjižnica Damir Feigel v Gorici in Odsek za zgodovino in etnografijo, ki hrani arhivsko gradivo o slovenski narodni manjšini. Na naselitvenem ozemlju Slovencev v Italiji delujejo še druge javne in zasebne knjižnice, ki bogatijo tovrstno ponudbo.

Tržaško knjižno središče (TKS) in Katoliška knjigarna v Gorici sta za slovensko narodno skupnost v Italiji referenčni središči, kjer so na voljo književna dela slovenskih avtorjev, literatura, prevedena v italijanščino, in učbeniki.

V okviru slovenske narodne skupnosti deluje pet založb: Založništvo tržaškega tiska (ZTT), Založba Most, založba Mladika, zadruga Novi Matajur in zadruga Goriška Mohorjeva, v sklopu katere deluje Goriška Mohorjeva družba. Omenjene založbe med drugim objavljajo dela pisateljev, pripadnikov slovenske narodne skupnosti v Italiji; med njimi je tudi nekaj mednarodno uveljavljenih avtorjev, kot so Miroslav Košuta, Boris Pahor, Alojz Rebula in Marko Sosič.

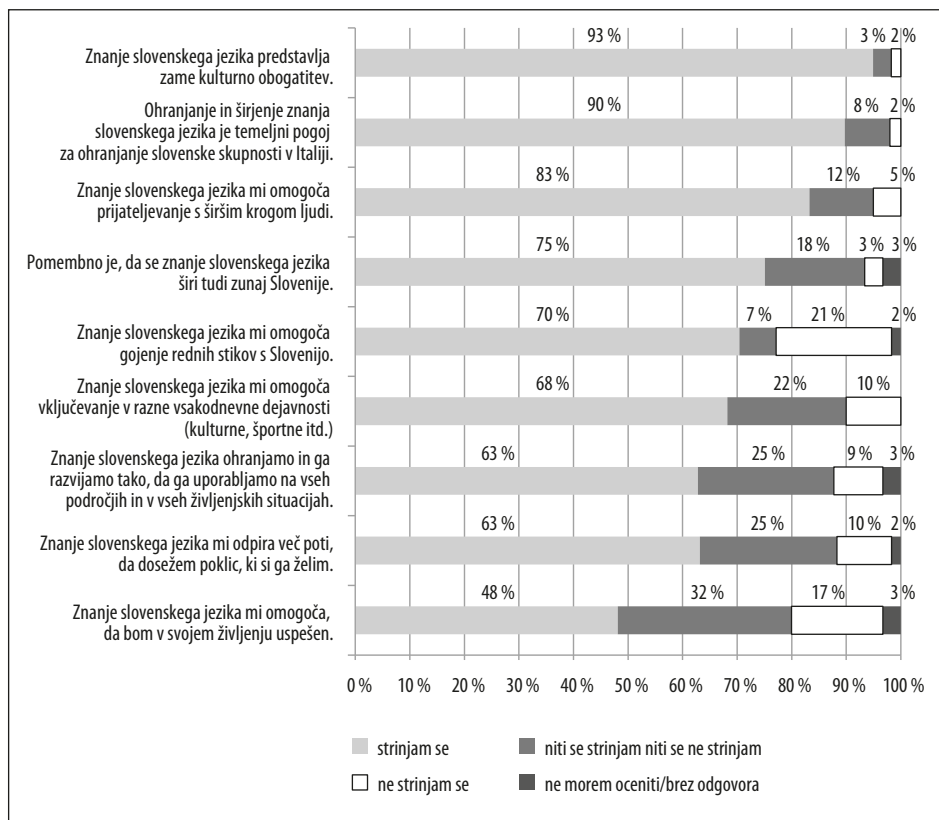
boljšem primeru to delajo v kombinaciji z italijansko glasbo, še bolj pa z mednarodno glasbo v angleškem ali drugih jezikih, ki je med mladimi najbolj priljubljena. Za ohranjanje stika s knjižno slovenščino je, sodeč po prejetih odgovorih, še najbolj pomembno obiskovanje kulturnih prireditvev, saj se dobra polovica (52 %) anketirancev udeležuje pretežno dogodkov v slovenščini. Slovenci v Italiji namreč razpolagajo z razvejano mrežo profesionalnih in ljubiteljskih ustanov, ki ponujajo bogato ponudbo prireditvev na različnih kulturnih področjih, kot so glasba, gledališče, kino, književnost in likovna umetnost.

Stališča do slovenskega jezika

Z naslednjim sklopom vprašanj smo želeli pridobiti stališča mladih anketirancev do slovenskega jezika. *Jezikovna stališča* ne kažejo le odnosa do jezika, temveč predvsem do jezikovne skupnosti in govorcev določenega jezika oziroma varietete. Raziskovalci jim priznavajo določen vpliv pri usmerjanju jezikovnega obnašanja, čeprav pogosto obstaja neskladje med ocenjenimi stališči in dejanji, ki so domnevno povezana z njimi (Edwards 2009, 83), oziroma ni trdnih pravil, ki bi narekovala, kako stališča vplivajo na vedenje, ali obratno, saj je preveč neposrednih dejavnikov, ki vplivajo na to (Ule 2009, 155).²⁶ Številne študije prikazujejo le omejeno prognozično moč jezikovnih stališč za izbiro koda, vendar pa druge raziskave tovrstno povezavo potrjujejo. Trudgill na primer predpostavlja »*znaten vpliv stališčnih dejavnikov*« na jezikovne spremembe (1986, 56), hkrati pa jasno nakaže, da jih ne razume kot gonilno silo, temveč kot olajševalni oziroma pospeševalni dejavnik, saj »*prilagajanje lahko sčasoma postane stalno, posebno kadar so stališčni dejavniki za to ugodni*« (n. d., 39; po Kristiansen in Jørgensen 2005, 290).

26 Vpliv stališč na obnašanje je načeloma odvisen predvsem od konteksta oziroma situacije, v kateri se izražajo stališča, značilnosti stališč, osebnostnih lastnosti nosilca stališč in stopnje vpletenosti človeka v vsebino stališč (Ule 2009, 155–157).

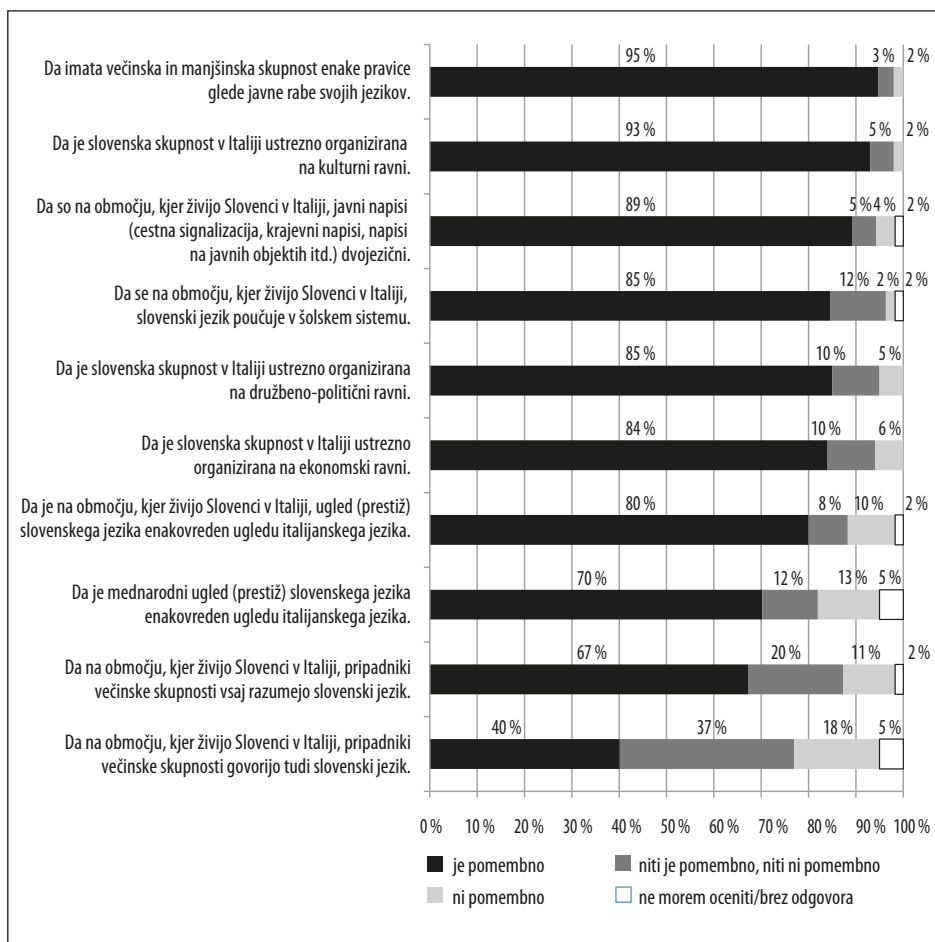
Graf 10: Stališča anketirancev do trditev o slovenskem jeziku (N = 60)

Stališča mladih anketirancev do slovenščine oziroma do znanja tega jezika so načeloma pozitivna, kar je razvidno iz njihovih odgovorov na vrsto postavljenih trditev (graf 10). Skoraj vsi se na primer popolnoma strinjajo ali strinjajo s trditvama, da »znanje slovenskega jezika predstavlja kulturno obogatitev« (93 %), velika večina jih tudi prepričano trdi, da »znanje slovenščine omogoča prijateljevanje s širšim krogom ljudi« (83 %), »gojenje rednih stikov s Slovenijo« (70 %) oziroma »vključevanje v razne vsakodnevne dejavnosti (kulturne, športne itd.)« (69 %). Nekoliko manj izrazito, še vedno pa načeloma privolilno, je njihovo strinjanje s trditvijo, da »znanje slovenščine odpira več poti, da dosežejo poklic, ki si ga želijo« (63 %), še manj pa s trditvijo, da jim »znanje slovenskega jezika omogoča, da bodo v svojem življenju uspešni« (48 %). Z vidika

posameznika anketiranci očitno dojemajo znanje slovenščine predvsem kot kulturno obogatitev in pomemben socializacijski dejavnik, šele nato kot sredstvo za doseganje poklicnih in kariernih ciljev. Z vidika družbe ocenjujejo ohranjanje in širjenje znanja slovenskega jezika kot »temeljni pogoj za ohranjanje slovenske skupnosti v Italiji« (90 % se jih s to trditvijo popolnoma strinja ali strinja), veliko pomembnost pa pripisujejo tudi širjenju znanja slovenščine zunaj Slovenije (75 %).

Graf 11: Ocene anketirancev o tem, kaj je temeljnega pomena za dolgoročno ohranjanje in razvijanje slovenstva v Italiji (N = 60)

Nadalje smo preverjali, kaj je po mnenju anketirancev najpomembnejše za dolgoročno ohranjanje oziroma razvijanje slovenstva v Italiji. Iz prejetih odgovorov (graf 11) ugotavljamo, da je temeljnega pomena predvsem to, »da imata večinska in manjšinska skupnost enake pravice glede javne rabe svojih jezikov« (95 %), »da je slovenska skupnost v Italiji ustrezno organizirana na kulturni ravni« (93 %) in »da so na območju, kjer živijo Slovenci v Italiji, javni napisi (cestna signalizacija, krajevni napisi, napisi na javnih objektih itd.) dvojezični« (89 %). Pomembno je tudi to, »da se slovenski jezik poučuje v šolskem sistemu« (85 %), »da je slovenska skupnost v Italiji ustrezno organizirana na družbenopolitični ravni« (85 %) in »da je slovenska skupnost v Italiji ustrezno organizirana na ekonomski ravni« (83 %) ter »da je na območju, kjer živijo Slovenci v Italiji, ugled slovenskega jezika enakovreden ugledu italijanskega jezika« (80 %).

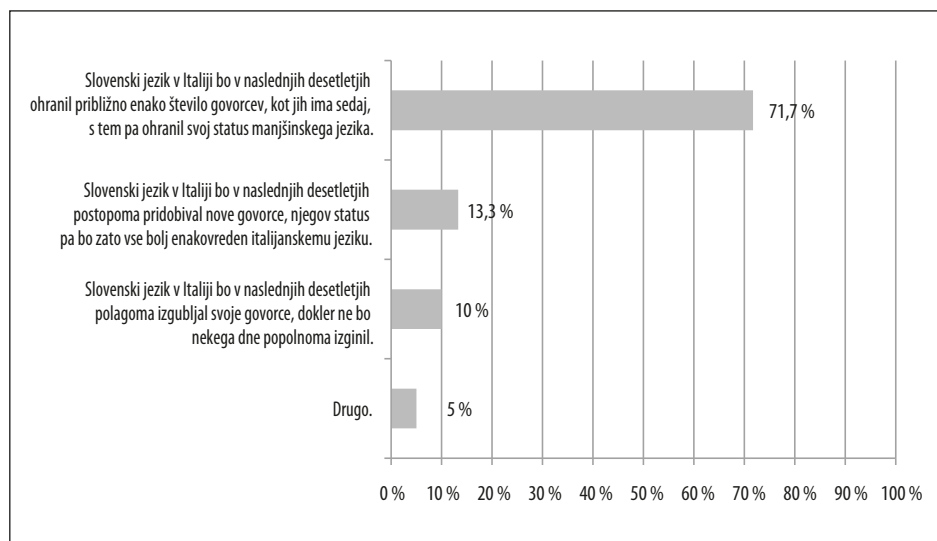
Nekoliko manj je pomembno, vsaj na osnovi prejetih odgovorov, »da je mednarodni ugled slovenskega jezika enakovreden ugledu italijanskega jezika« (70 %) oziroma »da na območju, kjer živijo Slovenci v Italiji, pripadniki večinske skupnosti vsaj razumejo slovenski jezik« (67 %); izmed vseh navedenih trditev pa se anketirancem zdi daleč najmanj pomembno, »da na območju, kjer živijo Slovenci v Italiji, pripadniki večinske skupnosti aktivno govorijo tudi slovenski jezik« (40 %). Iz prejetih odgovorov lahko sklepamo, da večina anketirancev dejansko sprejema dane okoliščine, ko je breme aktivne dvojezičnosti izključno na ramenih pripadnikov slovenske manjšinske skupnosti, nima pa posebnih pričakovanj in pravzaprav niti zahtev, da bi se pripadniki večinskega naroda uspešno naučili manjšinskega jezika, vsaj ne do take mere, da bi nekega dne postali aktivni govorci.

Ocene o prihodnosti slovenskega jezika v slovenskem zamejstvu v Italiji

Z zadnjim vprašanjem v jezikovnem razdelku ankete smo anketirance prosili, naj izrazijo, kakšna je po njihovem mnenju prihodnost slovenskega jezika v Italiji. Prejeti odgovori zrcalijo precejšnjo mero optimizma,

vsaj če jih primerjamo z uvodoma predstavljenimi sociolingvističnimi trendi, ki napovedujejo veliko bolj črnoglede in zaskrbljujoče scenarije. Velika večina (72 %) anketirancev namreč meni, da bo slovenski jezik v Italiji v prihodnjih desetletjih ohranil približno enako število govorcev, kot jih ima sedaj, 13 % pa jih celo ocenjuje, da bo slovenščina postopoma pridobivala nove govorce in da bo njen status vse bolj enakovreden italijanščini. Le desetina (10 %) anketirancev ocenjuje, da bo slovenski jezik v prihodnje polagoma izgubljal svoje govorce, dokler ne bo nekega dne popolnoma izginil (graf 12).

Graf 12: Ocene anketirancev o prihodnosti slovenskega jezika v SZI

Pri napovedih o prihodnosti slovenskega jezika v Italiji so posebej nazorna stališča, ki so jih izrazili intervjujanci v kvalitativnem delu raziskave. Nekateri namreč potrjujejo zgornje prepričanje, da se bo slovenščina ohranila tudi v prihodnje, češ da je jezik neodpovedljiv del narodnostne identitete tu živčih Slovencev, tudi zaradi vseh oblik zatiranja, ki jih je ta utrpel in uspešno prebrodil v polpretekli zgodovini tega obmejnega območja. Zaradi tega naj bi bila tudi skrb za ohranjanje in razvijanje lastnega maternega jezika pri Slovencih v Italiji veliko bolj izrazita kot pri rojakih iz Republike Slovenije, ki so vse bolj podvrženi vplivu drugih

tujih jezikov, prvenstveno angleščine. Tako je vsaj prepričan intervjuvavec I1 (dijak, 17 let):

Po mojem se bo slovenski jezik ohranil bolj na našem zamejskem področju kot v sami Sloveniji. Ne vem, upam skoraj, da ne bo tako. Ker če svoja država ne ohrani svojega jezika, je malo grozno, bomo videli. Mislim, da vsekakor to dejstvo, da smo bili veliko let v zamejstvu zatirani zaradi svojega jezika, nismo smeli dajati slovenske priimke nekoč na tem področju, je vsekakor ključovalo k temu, da smo ohranili svoj jezik. Če ti zatiraš neko stvar, jo še bolje ohraniš in vsekakor imaš nek poseben odnos do tega, ne. Mislim, da smo zamejci do slovenščine veliko bolj prizadevni in veliko bolj spoštljivi do jezika kot sami Slovenci, ki pa nekako zavračajo skorajda njihov jezik, po mojem. In ker imam tudi sam prijatelje iz Slovenije, ki ne govorijo v slovenščini niti zdaleč, uporabljajo angleške besede, ma res, lahko po 3-4 v enem stavku, kjer jih je 10, nekaj groznega.

Drugi intervjuvanci zagovarjajo stališče, da se bo v Furlaniji - Julijski krajini slovenščina ohranila predvsem kot jezik lokalnega sporazumevanja, čedalje bolj pa se bo oddaljevala od splošnega pogovornega jezika, ki se uporablja v Sloveniji. Intervjuvavec I3 (študent, 22 let) teh pokrajinsko ali narečno obarvanih pogovornih različic ne obsoja, saj jih jemlje za sestavni del »zamejske identitete«:

Ja, ampak se bo ohranila neka druga slovenščina ... V zamejstvu govorimo nek drug jezik, ki ni navadna slovenščina, smo ga preoblikovali po svoje, lahko ne na uradnih, profesionalnih nivojih, ampak ljudje med sabo se pogovarjajo v dialektu, po naše. Ta novo izmišljeni jezik, je pripeljal do tega, kar smo se pač pogovarjali. Postaja vse bolj različna slovenščina, ki jo govorijo znotraj Slovenije, ki se bo ohranila, tudi ker pri mlajših generacijah opažam, da se naprej pogovarjajo v dialektu. In to mi je zelo všeč, ker nas tudi identificira.

Povezave s slovenskim matičnim prostorom so po mnenju nekaterih intervjuvancev neobhodno potrebne za dolgoročni razvoj slovenskega jezika v Italiji. To še posebej drži za beneškoslovensko okolje, kjer so vsakodnevni stiki s slovenščino izredno omejeni, še posebej po zaključenem prvostopenjskem srednješolskem šolanju na dvojezičnem zavodu v Špetru. Intervjuvanka I6 (zaposlena, 26 let) svoje zaupanje črpa iz spoznavanja, da so prekomejni stiki in povezave v porastu, predvsem pa je zanjo pomembno dejstvo, da se vse večje število mladih beneških Slovencev odloča za visokošolski študij v Sloveniji, kar je bilo v preteklosti prava redkost:

Mogoče pa se ni ohranilo narečje, ki so ga nekoč spontano doma govorili, ampak se mi zdi, da vseeno povezava s Slovenijo, ki mogoče nekoč ni bila tako močna, se vedno bolj vzpostavlja, tudi glede na to, da smo nekateri šli sploh študirat v Ljubljano. Nekoč tega ni bilo. Pred mano vem, da sta dva študenta iz Benečije, potem smo bili mi trije, potem še trije, sedaj verjetno bo šlo to naprej. Tudi ker nekateri grejo se učiti na srednjo šolo v Gorici, mogoče ta povezava postaja vedno bolj močna. Ne vem pa, kako se bo to spremenilo v domačem okolju, ne vem, če bojo potem govorili slovenščino doma. Vseeno se mi zdi, da je boljše, da to ne bo zamrlo, ta interes za slovenščino.

Res pa je, da smo pri intervjuvancih zasledili tudi nekatere bolj črno-glede napovedi. Intervjuvanec I1 (dijak, 17 let) je sicer po naravi optimist, a ne more mimo ugotavljanja, da je del Slovencev v Italiji danes močno izpostavljen jezikovni in kulturni asimilaciji, kar je za skupnost lahko dolgoročno pogubno. Dobršen del odgovornosti pripisuje starejšim generacijam, češ da te niso dovolj skrbele za prenos jezika in narodnostne samozavesti kasnejšim rodovom:

Po mojem vedno bolj propada ta skupnost, na žalost ... Jaz poznam ogromno ljudi, ki so Slovenci oziroma slovenski zamejci, ampak so vstopili, ni nekaj negativnega, ampak so vstopili v kakšno italijansko šolo ali vsekakor samo italijansko družbo in po mojem izgubljajo svoje slovenstvo,

tudi če so še vedno Slovenci, slovenski zamejci, ampak izgubljajo to kulturo in narodno pripadnost, ki jim je bila dana. Verjetno tudi to je krivda staršev, ki niso dovolj dobro podpirali pri sinovih, to je za vse malo različno. Po mojem se vsekakor nekam malo izgublja, po drugi strani pa se odpira to, tako da za to po mojem še deset let in bomo vedeli točno, kaj se dogaja.

»To«, kar se po intervjuvančevem mnenju odpira, so zametki približevanja pripadnikov večinske skupnosti slovenskemu jeziku in kulturi. Porast zanimanja za slovenski jezik, ki ga ugotavlja ob vpisovanju številnih italijansko govorečih prijateljev na jezikovne tečaje, bi po njegovem mnenju v prihodnje lahko prispeval k dvigu ugleda manjšinskega jezika na lokalni ravni:

Jaz sicer imam prijatelje, ki so Italijani in so se začeli učiti slovenščine, vsaj tako, so šli na kakšne lekcije, da so začeli uporabljati sklone in glagole in pridevnike, kar se mi je zdelo zelo pozitivno tudi za bodoče generacije. Vse se začne iz malega in ponavadi iz malega nastane veliko. Po mojem tudi to bo lahko pripeljalo do tega, da bo vsekakor slovenščina en priznan jezik povsod v Italiji oz. vsaj v naši FJK, kjer pa je še dosti ljudi, ki so ostali v drugi svetovni vojni in pred vojno in so recimo še desničarsko usmerjeni, in tudi to se mi zdi zelo žalostno dandanes.

Tudi intervjuvanka I4 (študentka, 23 let) poudarja zgodovinsko utrjene predsodke, ki naj bi jih pomemben del lokalne večinske populacije še vedno imel do Slovencev, kar jih apriorno odvrča od učenja manjšinskega jezika. Večje upanje polaga na italijansko govoreče sodržavljane, ki izhajajo iz drugih italijanskih okolij in pri katerih opaža, da se slovenskemu jeziku približujejo z znatno večjim zanimanjem in prepričanjem, saj so ti osebki manj obremenjeni s težko preteklostjo obmejnega prostora in zato manj podvrženi negativnim medetničnim stereotipom:

Drugače mislim, da recimo Italijani na našem ozemlju jih ne zanima študirat slovenščine, ker itak, če morejo čez

mejo, poznajo vsi italijanščino in se ne bodo niti mučili s tem učenjem. Opažam pa recimo, da tisti, ki prihajajo od drugod, ki ne živijo prav ob meji, pa dosti bolj cenijo slovenski jezik, slovensko kulturo in podobno. Sem imela sedaj priložnost spoznat enega fanta, starega nekaj čez 30, ki je s Pordenona in se je preselil v Gorico in zdaj dela v Novi Gorici, in v bistvu se je zelo rad naučil slovenskega jezika in tudi prebira razne knjige o zgodovini, o naši kulturi in podobno. Ga zanima tudi, bi želel se naučit slovensko, se pravi, da dosti bolj ceni on te kraje. Jim je do tega, da se naučijo enega jezika in mislijo, da smo mi tudi, da imamo ta privilegij se roditi v tem dvojezičnem območju.

Intervjuvanka I6 (zaposlena, 26 let) meni, da se italijansko govoreči državljani približujejo slovenskemu jeziku iz dveh glavnih vzgibov: po eni strani zato, da podrobneje spoznajo svoje nekdanje slovenske družinske korenine ali da enostavno razširijo svoja kulturna obzorja, po drugi strani pa zato, ker jim učenje jezika prinaša več zaposlitvenih možnosti, tudi zaradi bližine slovenskega tržišča.

Mislim, da en razlog je tudi ta, da slovenščina, čeprav ni tako internacionalno pomembna kot angleščina, je vseeno en jezik več in veliko staršev misli, da več jezikov, ko bo znal njihov otrok, več možnosti bo imel na katerem koli področju, je kot neka investicija tudi to. Drugače pa tudi nekateri starši se počutijo pač del slovenske manjšine in hočejo, da se to ohranja tudi pri njihovih otrocih. Se mi pa zdi, da je na splošno zelo prisotno to, da jeziki so pomembni, da to evropsko mišljenje, da več jezikov znamo, več bo možnosti za zaposlitev, ampak tudi mogoče, da te kulturno izpopolnjuje, nekako te naredi boljšega državljana. [...] Se mi zdi, da osebe, ki se zdaj zanimajo za slovenščino, ne gledajo lih na neko konkretno možnost zaposlitve, ampak bolj kot na [...] razvijanje neke dvojezičnosti, ali tudi če ni popolna dvojezičnost, ki

bi potem omogočila lažjega učenja, razumevanja tudi na drugih področjih, ne vem, če je prav konkretno povezano z zaposlitvijo.

Zanimivi so odgovori intervjuvancev na vprašanje, kateri so po njihovem mnenju potrebni ukrepi za zagotavljanje ohranjanja oziroma razvijanja slovenskega jezika tudi v prihodnje. Večina pridobljenih odgovorov poudarja izjemno pomembno vlogo, ki jo pri tem procesu odigravajo slovenska društva in organizacije. Po njihovem mnenju to niso le prostori, ki omogočajo druženje in aktivno preživljanje prostega časa med posameznimi člani, temveč so tudi pomemben dejavnik družbene in kulturne kohezije tu naseljene slovenske skupnosti. Dejavna in angažirana participacija v teh sredinah je zato ključnega pomena za ohranjanje vitalnosti slovenskega jezika, kulture in narodne zavesti ter jo je zato treba izrecno spodbujati in promovirati.

Po drugi strani mislim, da tudi naša društva so en ogromen, izredno pomemben kraj, izhodišče, kjer se jezik uporablja. Lahko ne toliko pri nas, ki se že doma pogovarjamo v slovenskem dialektu, ampak predvsem pri tistih osebah, ki se v slovenščini, o zamejstvu govorim, pogovarjajo izključno v šolah in se doma pogovarjajo v italijanskem. So kulturna društva in druge ustanove naše zamejske izredno pomembne. Sem opazil pri sošolcih, ki so bili iz italijanskih družin in so obiskali slovenske šole in so cel cikel izobraževanja delali na slovenskih šolah, in potem ta kulturna društva, športna društva in druge vrste organizacij so bile edini kraj izven družine, kjer so se te osebe pogovarjale v slovenščini, ker so bile te osebe z mesta, so imele italijanske prijatelje ali drugi razlogi. (Intervjuvanec I3, študent, 22 let)

Po mojem bi bilo treba kot prvo podpirati društva, ki so slovenska društva, ki so v Italiji, glasbene šole, gledališča, telovadnice in razne športe. Ker na žalost denar je sveta

vladar danes. Če ti imaš veliko denarja, lahko povzdigneš vsa društva na eno določeno raven, lahko podpiraš, lahko vabiš nove ljudi, da vstopijo in jim nudiš razne tečaje, tudi razna predavanja in take stvari. Medtem ko, če ni denarja, kdo bo plačal tega, ki bo prišel predavat? Kdo bo plačal trenerje? Kdo bo plačal glasbenika in učitelja? Jaz kot prvo bi skušal zbrati denar tako, da bi bil namenjen tudi, predvsem Slovincem v Italiji ... (Intervjuvanec I1, dijak, 17 let)

Poleg prepotrebne gmotne podpore bi bilo treba v okviru slovenskih društev in organizacij poskrbeti za ustrezno kadrovsko politiko. Veljalo bi vključiti ali ustvariti sposobne voditelje z ustreznim znanjem slovenskega jezika, saj mora biti skrb za slovenščino v teh enotah »prioriteta«. Posebno pozornost bi bilo treba nameniti tudi strateškemu spodbujanju participacije mladih, ki se v teh sredinah izgublja.

Sledila bi določenim vrednotam slovenstva. Širila bi kulturo, običaje, predvsem pa slovenski jezik. Mislim, da bi zbirala kader oziroma voditelje ali trenerje ali karkoli, če si v slovenskih društvih, bi zbirala slovenske. Na tak način bi se tudi ohranil. Če je slovensko društvo mislim, da je slovenski jezik ena prvih, najvažnejša, če ne ena izmed prvih. Ja, slovenski jezik v slovenskih društvih in organizacijah mora biti prioriteta. (Intervjuvanka I4, študentka, 23 let)

Bi vključevala mlade, ker vem, da dosti mladih nima stika ne z društvi ne z organizacijami. Je težko vključevati. Tudi gledališče, veliko jih ne bi imelo niti abonmaja, če ne bi blo za pouk, verjetno bi se dalo približati tudi v temu. Ne samo naša generacija, ampak tudi tisti mlajši, so naša bodočnost, na splošno. Je treba dosti dosti investirati v to. (Intervjuvanka I2, dijakinja, 18 let)

Intervjuvanka I6 (zaposlena, 26 let), doma iz Beneške Slovenije, je mnenja, da je vprašanje ohranjanja oziroma razvijanja slovenskega jezika v veliki meri odvisno od posameznika, njegovih življenjskih izbir, njegove motiviranosti in doslednosti pri rabi jezika v nenaklonjenem družbenem okolju in od njegove pripravljenosti prenašati jezik prihodnjim rodovom. Medgeneracijski prenos znanja in rabe manjšinskega jezika je namreč nujen predpogoj za ohranjanje jezika tudi v prihodnje, za to pa je potrebna ustrezna samozavest.

Nisem, tudi ker ne vem, če bi imela otroka. Sigurno bi mu govorila v italijanščini, ker je moj materni jezik in ker mi pride bolj spontano, ampak bi mu hkrati tudi govorila v slovenščini. Mislim, da bi mu govorila pol in pol, ker slovenščina mi je tudi postala kot nekakšen materni jezik. Je vedno italijanščina moj prvi jezik, ampak potem, ko sem živela toliko časa v Ljubljani, sem se navadila včasih tudi razmišljati v slovenščini in mislim, da bi govorila oba. To je tudi odvisno od tega, kdo bi bil moj partner. Ker če bi bila z nekom iz Slovenije, bi mogoče tudi bilo lažje govoriti v slovenščini, ampak tudi če bi bila z nekom iz Italije, bi bilo lažje govoriti v slovenščini, ker bi čutila še večjo potrebo po tem, da se jezik ohrani. [...] Narečje ne vem, kako bi ga posredovala, ker jaz ga ne obvladam. Ampak bi absolutno posredovala slovenščino in bi verjetno tudi kakšno ali besedo ali take stvari, ki so mi ostale od narečja. Tudi moji starši kakšno besedo poznajo.

Zgornje pričevanje jemljemo za zanimiv primer potencialne revitalizacije slovenskega jezika na Videmskem, to je v okolju, kjer je slovenska beseda še vedno pod močnim asimilacijskim pritiskom, a smo tam po drugi strani tudi priča – predvsem zaradi prisotnosti dvojezičnega vrtca in šole – ugodnejšim okoliščinam za jezikovno deasimilacijo mlajših generacij, kar vključuje tudi ponovno usvajanje oziroma učenje slovenščine med tistimi, pri katerih je medgeneracijski prenos jezika zastal. Tudi zato je dvojezično šolanje za Beneško Slovenijo pomemben dosežek, samo po sebi pa še vedno nezadosten pogoj za ohranjanje ali oživitev

medgeneracijskega prenosa jezika, kot ugotavlja tudi pred nedavnim izvedena terenska raziskava²⁷ (Mezgec 2017). Potrebni so dodatni napor in ukrepi na področju jezikovnega načrtovanja, ki bodo podrobneje obravnavani v sklepnih mislih tega poglavja.

Zaključek

Jezikovni profil mladih v SZI, ki ga razodeva raziskava *Mladi v slovenskem zamejstvu: družbeni in kulturni konteksti ter sodobni izzivi*, se v marsičem ujema s spoznanji iz predhodno opravljenih raziskav o govornih navadah mladih Slovencev v Italiji. Mladi, ki so sodelovali v anketi, v dobri meri reflektirajo jezikovne značilnosti populacije, ki v zadnjih letih izhaja iz šol s slovenskim učnim jezikom oziroma iz dvojezične šole v Špetru. Gre namreč za jezikovno heterogeno skupino, ki je odraz različnih družinskih okolij; večina anketirancev izhaja iz mešanih italijansko-slovenskih zakonov, nekateri so iz izključno italijansko govorečih družin, le 38 % pa jih je iz homogenih slovensko govorečih družin. Če upoštevamo tipologijo pripadnikov slovenske narodne skupnosti v Italiji, ki jo Sara Brezigar predlaga na osnovi koncentričnega modela etnojezikovnih manjšin²⁸ (Kühl 1997), lahko na podlagi pridobljenih podatkov sklepamo, da se

27 Gre za raziskavo *Slovenščina v Beneški Sloveniji in vloga dvojezične šole v Špetru pri medgeneracijskem prenosu jezika: stališča staršev*, ki je sestavni del ciljnega raziskovalnega projekta *Priložnosti in možnosti za ohranjanje oziroma revitalizacijo slovenščine med slovensko manjšinsko skupnostjo v sosednjih državah*. Pri izvedbi projekta so sodelovali: Inštitut za narodnostna vprašanja (nosilec projekta), Slovenski raziskovalni inštitut – SLORI, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani in Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU.

28 V skladu s tem modelom naj bi manjšino sestavljali različno intenzivni pripadniki, ki jih Brezigarjeva (2004, 111–112) ponazarja s tremi koncentričnimi krogi: a) trdo jedro manjšine: sestavljajo ga posamezniki, ki se imajo za Slovence, uporabljajo slovenščino v domačem okolju, si delijo slovenske vrednote in slovensko kulturo, se udeležujejo slovenskih kulturnih prireditev in praznikov itd.; b) osrednji pas: sestavljajo ga posamezniki, za katere slovenščina ni nujno (edini) jezik, ki ga uporabljajo doma; četudi v domačem okolju uporabljajo (tudi) večinski jezik, je zanje značilno, da sebe vidijo kot Slovence; c) zunanji pas: sestavljajo ga posamezniki, ki ne poznajo slovenskega jezika, temveč otroke vključujejo v slovenske šole in slovenska društva. Vsi trije pasovi so po avtoričinem mnenju del manjšine, čeprav se pri drugem in tretjem že pojavlja kreolizacija, to je nastanek nove, mešane kulture.

tako imenovano »trdo jedro« skupnosti postopoma krči, vzporedno pa se krepijo njeni »zunanji pasovi«, to je tisti deli skupnosti, kjer so skupinske identitete bolj prehodne, kjer je participacija manjša, kjer sta znanje in raba slovenskega jezika šibkejša. V večini obravnavanih primerov slovenščina sicer še vedno ohranja vlogo glavnega sredstva sporazumevanja v družini, raba italijanščine pa je prav tako zelo razširjena, še posebej pri pogovorih, ki jih imajo anketiranci z očetom, s starimi starši po očetu in s širšim sorodstvom. Še prodornejši je vpliv večinskega jezika pri sporazumevalnih praksah v krogu prijateljev in vrstnikov, zlasti v okviru manj intimnih poznanstev. Sploh pa raziskava potrjuje pravilo, da ko se iz neformalnih položajev (družina, ožja prijateljstva) ali tipičnih »manjšinskih« govornih domen (slovenske šole, organizacije, društva itd.) pomikamo proti bolj formalnim položajem, se raba slovenskega jezika postopoma krči v korist vse pogostejše in doslednejše rabe italijanskega jezika. Na ozemlju Furlanije - Julijske krajine je namreč italijanščina edini uradni jezik, priložnosti za javno rabo manjšinskega jezika pa so izredno omejene. Slovenščina ima zato funkcijo pretežno intraskupinskega koda, saj je pripadniki večinske skupnosti praviloma ne obvladajo.

Raziskava nadalje potrjuje, da so anketiranci v veliko večji meri izpostavljeni italijanski kulturni in medijski ponudbi (v dobri meri tudi angleški) kot slovenski, kar še posebej velja za spremljanje televizijskih in radijskih oddaj, branje knjig in deskanje po spletu. Slovenska narodna skupnost v Italiji sicer razpolaga z zadovoljivo mrežo lastnih medijev in založb, po številu nadpovprečno v primerjavi z drugimi slovenskimi zamejstvi, a očitno to še ni dovolj, da bi zacelilo razkorak s produkcijo v italijanskem jeziku, ki je zaradi širšega kroga ciljnih uporabnikov znatno bolj raznolika in hitreje dostopna. Prevladujočo izpostavljenost večinski kulturni in medijski ponudbi jemljemo za enega izmed temeljnih vzrokov za postopno upadanje jezikovne zmožnosti v slovenščini med mladimi v SZI, na katero pravzaprav opozarjajo že sami anketiranci. Ti na podlagi samoocenjevanja ocenjujejo, da je lastno znanje slovenskega jezika šibkejšo v primerjavi z znanjem italijanskega jezika, kar še posebej velja za poznavanje knjižnih različic. Ugotovitev je seveda nezanemarljiva, saj je v obmejnih in večjezičnih družbah neuravnotežena jezikovna zmožnost govorcev večkrat povod za kodni prekop iz manjšinskega v večinski jezik.

Med najbolj optimističnimi ugotovitvami, ki jih raziskava prinaša, velja poudariti predvsem pozitivna stališča, ki jih imajo mladi anketiranci in intervjuvanci do slovenščine, še bolj pa njihove svetle napovedi o prihodnosti manjšinskega jezika na obravnavanem območju. Pridobljene ocene in predvidevanja res zvenijo dokaj optimistično, zlasti če jih primerjamo z vse bolj zaskrbljujočimi trendi, ki jih zaznavajo opravljene raziskave, poleg tega pa je treba tudi upoštevati, da slovenska organizirana skupnost v Italiji nima vpeljanih praks in niti izdelanih strategij na področju jezikovnega načrtovanja. V literaturi je namreč utemeljeno, da ohranjanje manjšinskih jezikov ni samodejno in da zlasti v urbanem okolju manjšine ohranjajo jezik le tako, da načrtujejo njegovo rabo;²⁹ če tega ne delajo, puščajo, da teče proces zamenjave jezika, ki se v takih razmerah vedno sproži samodejno naprej (Kaučič - Baša 1998 in drugi).³⁰ Ob pomanjkanju ustreznih strategij in ukrepov jezikovnega načrtovanja je zato verjetno upravičeno predvidevati, da se bo proces opuščanja slovenščine kot manjšinskega jezika nadaljeval tudi v prihodnje oziroma da bo italijanščina vse bolj izpodrivala slovenščino v govornem repertoarju mladih v SZI.

Tovrstni pesimistični scenarij pa vendar ni edini mogoč, saj ima slovenska narodna skupnost še vedno odprto možnost, da s ciljno usmerjenimi ukrepi upočasni tok izgubljanja svojih pripadnikov ali da ga izravnava z vzporednim pridobivanjem novih govorcev slovenščine. To možnost pravzaprav narekujejo tudi nekatere razvojne perspektive, ki jih uvajajo spremenjene geopolitične in družbeno-psihološke okoliščine v obmejnem pasu po vstopu Slovenije v Evropsko unijo in šengenski prostor. Lahko namreč trdimo, da se po dolgih letih medetničnih napetosti

29 V drugačnem položaju so izolirane ruralne manjšinske skupnosti, ki imajo malo stikov z zunanjim svetom in v katere se ne priseljujejo pripadniki večinskega naroda: take skupnosti lahko ohranijo svoj prvotni jezik tudi brez posebnih družbenih ukrepov. V današnjem globaliziranem in čedalje bolj tesno povezanem svetu je pa takih skupnosti seveda vedno manj.

30 Ugotovljeno je (Bratt Paulston 1987 v Kaučič - Baša 1998), da manjšine, ki pojmujejo svoj jezikovni položaj kot danost in si v zvezi z njim ne postavljajo nikakršnih ciljev, zagotovo izgubijo prvotni jezik in za njim tudi identiteto. Manjšinske skupnosti, ki se povezujejo predvsem v imenu ekonomskih interesov, izgubijo jezik in identiteto nekoliko pozneje. Ohranjajo pa se manjšine, ki načrtujejo ustrezni družbeni položaj in rabo svojega jezika, ki razvijajo jezik kot tak in ki jezik učijo.

in načrtovanih poskusov asimilacije odnosi med lokalnima avtohtonima skupnostma – italijansko večinsko in slovensko manjšinsko – končno le razvijajo v znamenju vse bolj umirjenega in sproščene sobivanja, med pripadniki večinske skupnosti pa se postopoma stopnjuje zanimanje za slovenski jezik in kulturo. V novem kontekstu evropskih integracijskih procesov, lažjih čezmejnih povezav, trdnejših pravnih podlag (zaščitnega zakona) in stabilnejših finančnih dotacij (Slovenci v Italiji prejemajo od Republike Italije in Republike Slovenije letne javne prispevke za razvijanje družbenih in kulturnih dejavnosti v slovenskem jeziku) se perspektive potencialno odpirajo na vseh treh ravneh jezikovnega načrtovanja, to je na področjih načrtovanja statusa jezika, korpusa jezika in usvajanja jezika.³¹

Na področju načrtovanja *statusa jezika* so razvojne možnosti tesno povezane z uresničevanjem določil, ki jih predvideva zaščitni zakon št. 38/2001. Dolgoročno ohranjanje slovenščine v rabi bo v dobri meri odvisno od tega, ali se bo manjšinskemu jeziku dejansko odprl dostop do javnih položajev. Priložnosti za slovensko sporazumevanje v uradih javne uprave, v sodstvu in pri javnih storitvah (na primer v javnem zdravstvu, pri transportu in na drugih področjih vsakdanjega življenja) bi skupaj z vidno dvojezičnostjo vplivale najprej na percepcijo slovenščine kot jezika, ki je za javno rabo primeren in torej ni nižjerazreden, nato pa še na jezikovno vedenje Slovencev. V času, ko se javni rabi manjšinskega jezika končno odpirajo zametki novih perspektiv, je tako vse bolj pomembno, da slovenska organizirana skupnost redno nadzira izvajanje pridobljenih jezikovnih pravic, pa tudi, da opozarja pristojne institucije in javnost v primeru njihovega neizvajanja ali kršitve. Prav tako aktualno je tudi vprašanje, ali so slovensko govoreči državljani, predvsem pa mlade generacije Slovencev, dovolj ozaveščeni o obstoju teh pravic oziroma ali so jih pripravljene dosledno uporabljati v vsakdanjem življenju. V naslednjih letih mora zato skupnost vložiti poseben trud v spodbujanje svojih (mladih)

31 *Jezikovno načrtovanje* (angl. *language planning*) načeloma obsega tri sklope: načrtovanje korpusa jezika (angl. *corpus planning*), tj. jezika samega po sebi; načrtovanje statusa jezika (angl. *status planning*), tj. njegovega pravnega in družbenega položaja; načrtovanje usvajanja jezika (angl. *acquisition planning*), tj. pridobivanja znanja in razvijanja sporazumevalne zmožnosti v tem jeziku.

pripadnikov k rabi slovenskega jezika na vseh javnih mestih, kjer jo zakon predvideva in omogoča.

Eden izmed pogojev za rabo slovenščine v javni upravi je tudi usklajena slovenska terminologija, ki naj bi se uporabljala na tem področju. A na razvoj terminologije in sploh na načrtovanje *korpusa jezika* vplivajo potrebe: če se na določenem področju jezik sistematično rabi, se ustrezna terminologija razvija spontano, govorniki pa se jo spontano učijo. V okoljih, kjer ima manjšinski jezik status uradnega jezika, skrbi za standardizacijo njegove pravno-upravne terminologije država (Kaučič Baša 2004); za usklajevanje slovenskega strokovnega besedišča, ki je potrebno za slovensko poslovanje v italijanski javni upravi, pa bi v danih pogojih morala poskrbeti slovenska manjšina sama. V zadnjem obdobju beležimo na tem področju pomemben napredek, ki ga predstavlja vzpostavitev tako imenovanega Centralnega urada za slovenski jezik pri Avtonomni deželi Furlaniji - Julijski krajini. Urad se v sodelovanju s slovenskimi strokovnimi ustanovami med drugim ukvarja z normiranjem upravno-pravne terminologije in jezikovno standardizacijo na področju javne uprave – v ta namen je bila ustanovljena posebna delovna skupina, ki skrbi za terminološko normiranje spornejših terminov.

Nove potencialne perspektive pa se odpirajo zlasti na tretji ravni jezikovnega načrtovanja, to je na področju načrtovanja *usvajanja jezika*. Pri razmišljanju o možnih ukrepih za upočasnitev ali celo zaježitev procesa opuščanja manjšinskega jezika bi morala biti prizadevanja usmerjena po eni strani v utrjevanje znanja in rabe slovenščine znotraj manjšinske skupnosti, po drugi strani pa v pridobivanje novih govorcev tega jezika.

Pospeševati rabo slovenščine znotraj manjšine pomeni še nadalje ustvarjati pogoje za sporazumevanje v različnih idiomih slovenskega jezika – od narečja do knjižnega jezika – znotraj skupnosti namenjenih ustanov (mednje štejemo tudi šole s slovenskim učnim jezikom), organizacij in društev, pa tudi v javnih ali javnosti namenjenih prostorih – trgovinah, lokalih, bankah itd. Tu se namreč samoumevno prakticira slovenščina zunaj družinskih in prijateljskih krogov in tu se tudi oblikujejo slovenske govorne navade; prav zato je pomembno, da te organizacije in podjetja utrjujejo in promovirajo tudi produktivni jezikovni stik s sorodnimi organizacijami in podjetji iz Slovenije. Na ta način se ohranja in

razvija jezikovna kontinuiteta med prostorom, v katerem je slovenščina splošni sporazumevalni jezik, in tistim, kjer je slovenščina manjšinski jezik, ter se posledično prepreči ustvarjanje vzporednih jezikovnih standardov, ki sčasoma vodijo do diferenciacije jezika in percepcije preloma jezikovnega kontinuuma (Grgič 2019). Ker imajo te organizacije skupaj z manjšinskimi mediji pomembno jezikovno-pedagoško vlogo, bi morali imeti ljudje, ki v njih delajo, ustrezno znanje slovenščine in bi morali biti ustrezno ozaveščeni o družbenih, kulturnih in psiholoških dejavnikih, ki vplivajo na položaj in percepcijo jezika. Jezikovna politika bi morala zato skrbeti za stalno in dosledno jezikovno izpopolnjevanje vseh tistih oseb, ki so neposredno soudeleženi pri ustvarjanju javnega mnenja in ki imajo zato neposreden vpliv na govorne navade in jezikovno zmožnost pripadnikov slovenske skupnosti.

Zlasti pri mladi generaciji govorcev samo učenje jezika (torej pridobivanje znanj v didaktično strukturiranih okoljih – v šolah ali na tečajih) ni zadosten pogoj za razvoj spretnosti in veščin, ki so nujne za uspešno in suvereno sporazumevanje v vseh kontekstih njegove rabe. V okolju, kjer je slovenščina manjšinski jezik, mladi govorniki namreč nimajo realnih možnosti, predvsem pa ne potrebujejo, da bi bili dnevno izpostavljeni manjšinskemu jeziku. Zato je tam, kjer je ta izpostavljenost omejena, nujno, da se podkrepi z ustreznimi orodji, ki se sicer uporabljajo tudi v didaktično strukturiranih okoljih, ki pa hkrati spodbujajo še spontano usvajanje jezika in posledično razvijanje potrebnih sporazumevalnih veščin in spretnosti. Za to so seveda potrebne specifične jezikovne politike in prakse, predvsem na področju didaktike manjšinskega jezika. Pouk slovenščine na ravni in z metodologijami J1, osnovan delno po modelu pouka slovenščine v Sloveniji, predvsem pa po modelu pouka italijanščine na italijanskih šolah v Italiji, ima sicer močno simbolično valenco, ne ustreza pa vedno dejanskim potrebam (Grgič 2019). Iz sorodnih izhodiščnih predpostavk izhaja tudi zasnova priljubljenega spletnega portala *SM(e)Jse – Slovenščina kot manjšinski jezik*,³² ki se je uveljavil kot zbirališče novih in že obstoječih

32 Spletni portal *SM(e)Jse – Slovenščina kot manjšinski jezik* je zbirališče novih in že obstoječih orodij, gradiv in informacij za razvoj sporazumevalnih veščin in spretnosti v slovenskem jeziku. Portal sta oblikovala Slovenski raziskovalni inštitut – SLORI in Slovenski dijaški dom Srečka Kosoveca v Trstu, njegov namen pa je spodbujati izpostavljenost

orodij, gradiv in informacij za razvoj sporazumevalnih veščin in spretnosti v slovenskem jeziku. Projekt temelji na kombiniranju metodologije poučevanja/učenja tujih ali drugih jezikov z metodologijami poučevanja prvih jezikov in z metodologijami razvoja sporazumevalnih spretnosti in veščin, ki izhajajo iz področij komunikologije in retorike, zavzema pa se tudi za čim večjo izpostavljenost konkretnim sporazumevalnim praksam in rabam jezika v realnih življenjskih situacijah (Grgič 2019).

Ohranjanje manjšinskega jezika v rabi neizogibno predpostavlja poseben trud tudi v smeri iskanja in pridobivanja novih potencialnih govorcev, še posebej med novimi rodovi. »*Manjšina je namreč obsojena na izumrtje ali propad, če si za cilj postavlja ohranjanje trenutnih pripadnikov in njihovih potomcev,*« ugotavlja Brezigarjeva (2013, 97–98) in nadaljuje: »*Naj bo namreč še tako učinkovita pri ohranjanju pripadnikov, jih bo z vsako generacijo nekaj izgubila zaradi izseljevanja, asimilacije, mešanih zakonov itd. Zato je strategija ohranjanja manjšinskih skupnosti, ki temelji na etnični čistosti njenih pripadnikov, obsojena na propad. Dolgoročni razvoj in obstoj manjšine je možen le v primeru, da je manjšinska skupnost sposobna privabiti nove člane in jih vključiti v svojo stvarnost.*« Pridobivanje novih govorcev manjšinskega jezika seveda ni enostaven in niti kratkoročen proces, še zdaleč pa ne sam po sebi umeven,³³ saj od jezikovnih načrtovalcev zahteva veliko načrtnega dela in sredstev. Kljub (bolj ali manj upravičenim) dvomom v uspešnost tega procesa si je drugačno pot k dolgoročnemu ohranjanju slovenščine kot manjšinskega jezika težko

različnim rabam živega slovenskega jezika (narečnim, knjižnim, splošnim pogovornim, žargonskim, slengovskim itd.) na območju italijansko-slovenskega jezikovnega stikanja, predvsem v Italiji.

- 33 Brezigarjeva (2013) zaključuje svoje razmišljanje o učenju slovenščine med večinskim prebivalstvom Furlanije - Julijske krajine z dokaj grenkim spoznanjem, da rastočega zanimanja za učenje slovenščine ne gre enačiti z zanimanjem za rabo slovenščine. Kot namreč jasno kažejo ugotovitve nedavnih raziskav (Jagodica 2013), se večinsko prebivalstvo slovenščini približuje zlasti zato, da spozna osnovne prvine slovenskega jezika in kulture, ne pa, da bi pridobilo poglobljeno znanje, ki bi omogočalo vsakodnevno komunikacijo v slovenščini. Tako povečano zanimanje za slovenščino za zdaj posredno pomeni, da več ljudi v tem okolju razume slovenščino. Okolje, kjer večinsko prebivalstvo vsaj deloma razume manjšinski jezik, nedvomno ustvarja boljše pogoje za ohranjanje tega jezika, vendar je šele povečanje rabe manjšinskega jezika tista sprememba, ki bi lahko pripeljala do dolgoročne širitve slovenske jezikovne skupnosti.

zamisliti, tudi zaradi negativnih demografskih trendov, ki neprestano krčijo tako imenovano ožje jedro slovenske skupnosti.

Na področju pridobivanja novih govorcev manjšinskega jezika se nove razvojne možnosti obetajo zlasti ob ugotavljanju rastočega zanimanja za učenje slovenščine med večinskim prebivalstvom, o čemer pričata že omenjeni porast vpisovanja otrok iz družin z italijanskim pogovornim jezikom v vrtce in šole s slovenskim učnim jezikom ter naraščajoče število tečajev slovenščine za odrasle, ki jih prirejajo tako javne kot zasebne ustanove (Strani 2011; Jagodic in Čok 2013). Vzroki za stopnjevanje zanimanja so različni, v glavnem povezani s slovenskimi družinskimi koreninami, z željo po spoznavanju novih jezikov in kultur ali pa s čisto praktičnimi vzgibi, kot na primer z možnostjo širitve zaposlitvenih obzorij. Res pa je tudi, da se večina obiskovalcev teh tečajev, med njimi tudi veliko mladih, zadovoljuje z usvajanjem osnovnih jezikovnih spretnosti in veščin; zanima jih torej le prvi stik s slovenskim jezikom, ne izkazujejo pa primerne motiviranosti, da bi nekega dne ta jezik suvereno obvladali in uporabljali (Jagodic 2013). Izziv, s katerim se mora slovenska manjšina soočiti, je spreminjanje govornih navad in ne zgolj poučevanje slovenščine – samo bo omogočilo širitev jezikovne skupnosti. Poudarek naj bo torej na prehodu iz »učenja« jezika v »rabo« jezika, kar pa je seveda vse prej kot enostavna naloga.

Načrtovanje pridobivanja novih govorcev slovenščine in vizija širitve tradicionalnih mejá manjšine predstavljata velik izziv za slovensko skupnost v deželi Furlaniji - Julijski krajini, predvsem pa prinašata pomemben premik od klasičnega pojmovanja etnične skupnosti, saj zahtevata, da se slovenščina začne obravnavati in »tržiti« ločeno od identitetnih vprašanj (Pertot 2007). Izkušnje nekaterih naprednejših evropskih manjšin kažejo na uspešnost tovrstnih modelov »trženja« manjšinskega jezika, zlasti med mladimi pripadniki večine, perspektiva njihovega prenosa v razmere slovenske manjšine v Italiji pa naleti na odpor nekaterih konservativnejših dejavnikov v manjšini, ki si ob vztrajnem nezaupanju do večinskega soseda raje prizadevajo za ohranjanje etnične in jezikovne »čistosti« trenutnih govorcev. Prihodnost slovenskega jezika v deželi Furlaniji - Julijski krajini je torej tesno povezana z vprašanjem priorit, ki si jih mora postaviti sama manjšinska skupnost (z njo pa tudi Republika

Slovenija, saj mora biti skrb za utrjevanje in širitev slovenskega jezikovnega prostora v slovenskem nacionalnem interesu), in z vprašanjem smotrne delitve virov pri oblikovanju lastne jezikovne politike. Vse bolj se namreč občuti potreba po celoviti razvojni viziji, ki bi omogočila zavestno usmerjanje razvoja slovenščine kot manjšinskega jezika na poti k njegovi revitalizaciji in modernizaciji.

Literatura in viri

- Bogatec, N., 2011. Projekt šola 2010. Predstavitev rezultatov. Dostopno na: <http://www.slori.org/pdf/predstavitevSOLA2010.pdf> (20. februar 2018).
- Bogatec, N., 2017. Šolanje, izobraževanje in raziskovanje v slovenskem jeziku v Italiji. V N. Bogatec & Z. Vidau (ur.) *Skupnost v središču Evrope. Slovenci v Italiji od padca Berlinskega zidu do izzivov tretjega tisočletja*. Slovenski raziskovalni inštitut – SLORI, Založništvo tržaškega tiska – ZTT, Trst, 102–116.
- Bratina, D. & Sussi, E., 1988. Il segno come affermazione e negazione: simboli e identità etnica. V Supplemento al Bollettino IRRSAE n. 2, Presenza e contributo della cultura slovena a Trieste. Associazione Culturale Regionale »Gruppo 85«, Trst. 23–32.
- Bratt Paulston, C., 1987. Catalan and Occitan: Comparative Test Cases for a Theory of Language Maintenance and Shift. *International Journal of the Sociology of Language*, 31–62.
- Brezigar, S., 2004. Politike promocije manjšinskih jezikov: primer pridobivanja znanja na Tržaškem in Goriškem. *Razprave in gradivo* 44, 106–133.
- Brezigar, S., 2013. Ali se slovenska jezikovna skupnost v Furlaniji Julijski krajini lahko širi? Poučevanje in učenje slovenščine med večinskim prebivalstvom kot perspektiva za dolgoročno ohranjanje manjšinskega jezika. V D. Jagodic & Š. Čok (ur.) *Med drugim in tujim jezikom: poučevanje in učenje slovenščine pri odraslih v obmejnem pasu Furlanije Julijske krajine/Fra lingua seconda e lingua straniera: insegnamento e apprendimento dello sloveno in età adulta nella fascia confinaria del Friuli Venezia Giulia*. ATI-CZŽ JezikLingua, SLORI, Trst.
- Brezigar, S., 2017. Slovenska skupnost v Italiji med preteklostjo in prihodnostjo. V N. Bogatec & Z. Vidau (ur.) *Skupnost v središču Evrope: Slovenci v Italiji od padca Berlinskega zidu do izzivov tretjega tisočletja*. ZTT, SLORI, Trst, 21–30.
- Carli, A., 2002. Fra mantenimento e obsolescenza: alcune note sulla situazione dello sloveno a Trieste. *Plurilinguismo* 7, 103–116.
- Edwards, J., 2009. *Language and Identity*. Cambridge University Press, New York.
- Ferguson, A. C., 1959. Diglossia. *Word* 16, 325–340.

- Francescato, G. & Ivašič, M., 1978. La comunità slovena in Italia: aspetti di una situazione bilingue. *Quaderni per la promozione del bilinguismo* 21-22, 1–38.
- Grgič, M., 2016. *Jezik: sistem, sredstvo in simbol. Identiteta in ideologija med Slovenci v Italiji*. SLORI, Slov. I. K., Trst – Gorica.
- Grgič, M., 2017. Italijansko-slovenski jezikovni stik med ideologijo in pragmatiko. *Jezik in slovstvo* 62 (1), 89–98, 121.
- Grgič, M. 2019. Spletni portal Slovenščina kot manjšinski jezik: izhodišča in metodologije. Dostopno na: <https://www.smejse.it/predstavitev> (20. februar 2018).
- Gruden, Ž., 2005. Il centro scolastico bilingue di San Pietro al Natisone (Udine). V Ž. Gruden (ur.) *Dvajset korakov/Venti passi*. Dokumentarni zbornik ob dvajsetletnici dejavnosti dvojezičnega šolskega središča v Spetru/Pubblicazione documentaria sui vent'anni di attività del centro scolastico bilingue di San Pietro al Natisone. Zavod za slovensko izobraževanje/Istituto per l'istruzione slovena, Špeter/San Pietro an Natisone, 141–149.
- Jagodić, D., 2011. *Between language maintenance and language shift: the Slovenian community in Italy today and tomorrow*. Eesti ja soome-ugri keeleteaduse ajakiri, 2011, Special Issue, 195–213.
- Jagodić, D., 2013. Učenje slovenščine kot drugega/tujega jezika pri odraslih v obmejnem pasu Furlanije - Julijske krajine: anketa med udeleženci jezikovnih tečajev. V D. Jagodić & Š. Čok (ur.) *Med drugim in tujim jezikom: poučevanje in učenje slovenščine pri odraslih v obmejnem pasu Furlanije Julijske krajine / Fra lingua seconda e lingua straniera: insegnamento e apprendimento dello sloveno in età adulta nella fascia confinaria del Friuli Venezia Giulia*. ATI-CZŽ JezikLingua, SLORI, Trst.
- Jagodić, D. & Čok, Š. (ur.), 2013. *Med drugim in tujim jezikom: poučevanje in učenje slovenščine pri odraslih v obmejnem pasu Furlanije Julijske krajine / Fra lingua seconda e lingua straniera: insegnamento e apprendimento dello sloveno in età adulta nella fascia confinaria del Friuli Venezia Giulia*. ATI-CZŽ JezikLingua, SLORI, Trst.
- Jagodić, D., Kaučič Baša, M. & Dapit, R., 2017. Jezikovni položaj Slovencev v Italiji. V N. Bogatec & Z. Vidau (ur.) *Skupnost v središču Evrope: Slovenci v Italiji od padca Berlinskega zidu do izzivov tretjega tisočletja*. ZTT, SLORI, Trst, 21–30.

- Kaučič - Baša, M., 1991. *Slovenščina kot jezik sošeske v Trstu*. Magistrska naloga. Filozofska fakulteta, Ljubljana.
- Kaučič - Baša, M., 1997. Where do Slovenes Speak Slovene and to whom? Minority Language Choice in a Transactional Setting. *International Journal of the Sociology of Language* 124, 51–73.
- Kaučič - Baša, M., 1998. *Javna raba slovenščine kot manjšinskega jezika na Tržaškem*: doktorsko delo. Filozofska fakulteta, Ljubljana.
- Kaučič - Baša, M., 2002. Scelta del codice linguistico e status della lingua: Il caso degli sloveni in Italia. V P. Cordin in drugi (ur.), *Lingue di confine, confini di fenomeni linguistici, Parallela 8. Atti dell'ottavo incontro italo-austriaco dei linguisti (Trento)*. Bulzoni, Roma, 197–216.
- Kaučič - Baša, M., 2004. Ohranjanje slovenščine na Tržaškem in Goriškem. Nekaj elementov za tezo o vzrokih opuščanja manjšinskih jezikov. *Slovenščina v šoli* 9 (3), 12–29.
- Komac Gliha, N., 2009. *Slovenščina med jeziki Kanalske doline*. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana; SKS Planika, Ukve; SLORI, Trst.
- Kristiansen, T. & Jørgensen, J. N., 2005. Subjective Factors in Dialect Convergence and Divergence. V P. Auer, F. Hinskens & P. Kerswill (ur.) *Dialect Change: Convergence and Divergence in European Languages*. Cambridge University Press, Cambridge, New York, 287–302.
- Kržišnik - Bukič, V., 2017. Zaključni razmislek o splošnem položaju mladih v slovenskem zamejstvu. V V. Kržišnik - Bukič (ur.) *Mladi v slovenskem zamejstvu: družbeni in kulturni konteksti ter sodobni izzivi, zvezek 2, Splošni položaj mladih v slovenskem zamejstvu*. INV, Ljubljana; SNIUJ, SZI, Celovec; SLORI, Trst, 265–284.
- Mezgec, M., 2017. Slovenščina v Beneški Sloveniji in vloga dvojezične šole v Špetru pri medgeneracijskem prenosu jezika: stališča staršev. *Slovenščina* 2.0 5 (2), 1–32.
- Pertot, S., 2007. V imenu očeta: medgeneracijski prenos slovenskega jezika in identitete po moški liniji. V M. Košuta (ur.) *Živeti mejo* (Zbornik Slavističnega društva Slovenije, 18). Slavistično društvo Slovenije, Trst – Ljubljana, 255–266.
- Pertot, S., 2014. Dvajset let med slovenščino in italijanščino: primerjava med generacijami maturantov srednjih šol druge stopnje s slovenskim učnim jezikom v Italiji o uporabi slovenščine in italijanščine kot jezikov

- sporazumevanja in notranjega govora. V S. Pertot & M. Kosić, *Jeziki in identitete v precepu: mišljenje govor in predstave o identiteti pri treh generacijah maturantov šol s slovenskim učnim jezikom v Italiji*. SLORI, Trst, 13–56.
- Skubic, A. E., 2005. *Obrazi jezika*. Študentska založba, Ljubljana.
- Strani, P. (ur.), 2011. *Odrasli in slovenščina: nasveti in predlogi za tečaje slovenskega jezika in kulture na slovensko-italijanskem narodnostnem območju*. Državna agencija za razvoj šolske avtonomije, Območna enota za Furlanijo Julijsko krajino, Trst.
- Stranj, P., 1992. *La comunità sommersa. Sloveni in Italia dalla A alla Z*. Editoriale Stampa Triestina, Trst.
- Susič, E., 1998. Slovenci v Italiji: jezik in identiteta. V I. Štrukelj (ur.) *Jezik za danes in jutri: zbornik referatov na II. kongresu*, Ljubljana, 8. 10.–10. 10. 1998. Grafika Soča, Nova Gorica, 112–122.
- Susič, E., Vidali, Z., Janežič, A., Bogatec, N., Ozbič, M. & Štoka, R., 2011. *Raziskava o preverjanju izvajanja zaščite slovenske manjšine po 8. členu zakona št. 38/2001*. Raziskovalno poročilo po nalogu Institucionalnega paritetnega odbora za probleme slovenske manjšine. SLORI, Trst.
- Trudgill, P., 1986. *Dialects in contact*. Blackwell, Oxford.
- Ule, M. 2009. *Socialna psihologija: analitični pristop k življenju v družbi*. Založba FDV, Ljubljana.

Slovenski jezik na avstrijskem Koroškem in Štajerskem

Martina Piko - Rustia

Uvod

Čeprav je jezik eden izmed temeljev identitete narodnih skupnosti, so raziskave o sociolingvistični situaciji slovenskega jezika na Koroškem v primerjavi z drugimi vprašanji, na primer vprašanjem dvojezične topografije in dvojezičnega šolstva, redkejše. Specifičnim sociolingvističnim vprašanjem so se na Koroškem posvetili Franc Merkač (1986, 2003) in Herta Maurer - Lausegger (1993, 1995, 2005, 2015, 2016) ter drugi posamezniki (Schellander 1988; Verdel 1990; Smole 1995; Sadjak - Opetnik 2007). Raziskave o stališčih mladih do jezika/jezikov, rabe jezika/jezikov v vrtcih in šolah, slovensko-nemških stikov, jezikovnih kompetenc mladih, interferenc ipd., pogosteje zasledimo šele v zadnjem desetletju v okviru diplomskih, magistrskih in doktorskih nalog na univerzah v Avstriji in Sloveniji (Madrian 2008; Polainer 2009; Danilović 2010; Vasić 2010, Ovsenik 2010; Ogris 2011; Ogris 2012; Hadalin 2012; Jerovšek 2014; Pölz 2016; Černjak 2017; Kolb 2018; Schuster 2018). Na Univerzi v Gradcu v zadnjih letih nastajajo tudi naloge o aktualni družbeni situaciji na Štajerskem (Križaj 2012; Haring 2014; Kostmann 2016; Ruckenstuhl 2016).

Mnogo bolj številne so raziskave o koroških slovenskih narečjih, ki jih slavist Ludvik Karničar (1994) označuje kot »*most do slovenskega knjižnega jezika*«. Raziskave o koroških narečjih so tudi posebno težišče raziskav na vseh treh inštitutih za slavistiko v Celovcu, Gradcu in na Dunaju. Tradicionalno naselitveno območje Slovencev na Koroškem so podeželske vasi na območjih Zilje, Roža in Podjune, kjer so v preteklosti in še danes narečja (bila) primarno komunikacijsko sredstvo v družinah in na vasi. Danes večje število koroških Slovencev živi v mestih Celovec, Gradec in Dunaj ter manjše število tudi v Beljaku. V zadnjem desetletju je

opazno močno priseljevanje Slovencev iz Slovenije, ki se naseljujejo tako v mestih kot v tradicionalnih naselitvenih dvojezičnih območjih Koroške (npr. v Pliberku, Šmihelu ipd.).

Slovenska narečja so bila na Koroškem močno izpostavljena neznanstveni teoriji *vindišarstva*, ki trdi, da slovenska narečja zaradi prepojenosti z nemškimi izposojenkami naj ne bi bila več slovenska in zaradi tega tudi ne sestavni del slovenskega knjižnega jezika.¹ Zato tudi ne preseneča, da so ob raziskavah priznanih slovenskih dialektologov, na primer Tineta Logarja (1973) in Zinke Zorko (2009), bile opravljene številne znanstvene raziskave koroških narečij za vse štiri narečne skupine na Koroškem, in sicer za: ziljske govore (Pronk 2009; Neweklowsky 2013), rožanske govore (npr. Maurer - Lausegger 1980, 1996 in drugi), podjunske govore (Zdovc 1968), obirske govore (Karničar 1979, 1990), za območje Sel (Isačenko 1939, Priestly 1994) in Celovško kotlino (Sturm - Schnabl 1973). Namen teh raziskav je tudi, da ovržejo ideološke in poljudne teorije o posebnem jeziku *vindiš* na Koroškem. Omenjena teorija je z ustanovitvijo društva *Verein der Kärntner Windischen*² leta 2012 dobila nov zagon.

Negativno vrednotenje slovenskih narečij na Koroškem je bil eden izmed močnih dejavnikov opuščanja rabe narečij in posledično tudi slovenskega jezika v družinah in družbi. Na proces asimilacije sta močno vplivala tudi travma izseljevanja koroških Slovencev v času druge svetovne vojne in tako imenovani *Ortstafelsturm*, konflikt ob podiranju tabel leta 1972, ki je odnose med manjšino in večino močno zaostрил in usodno prizadel današnjo srednjo generacijo. Močno je na upad števila govorcev slovenskega jezika vplivala odprava obveznega dvojezičnega šolstva leta 1958.

Slovenci na Štajerskem so že po prvi svetovni vojni postali *skrita manjšina*. Slovenščina je postala *hišni jezik*, asimilacijski pritiski so privedli do tega, da se je vse več ljudi priznalo za nemško govoreče Avstrijce (Promitzer 2015). Kljub zagotovljenim pravicam po 7. členu Avstrijske

1 Oznaka *windisch* je v tej zvezi povezana s teorijo koroškega nemškonacionalnega zgodovinarja Martina Wutteja, ki je v razpravi leta 1927 s tem pojmom opredelil prebivalstvo na dvojezičnem območju Koroške, »ki ima skupne geografske, ekonomske, antropološke, zgodovinske, kulturne, jezikovne in politične značilnosti«. Njegova osnovna teza je, da so »koroški Slovenci bližji koroškim Nemcem kot Slovencem na Kranjskem«. Wutte (1927) razlikuje dve skupini: domovini zveste in Nemcem prijazne Slovence ter nacionalne Slovence.

2 Glej: www.kaerntnerwindische.com.

državne pogodbe (v nadaljevanju ADP) so Slovenci na Štajerskem začeli pridobivati manjšinske pravice šele leta 1988 z ustanovitvijo Kulturnega društva Člen 7 za avstrijsko Štajersko, kar je bilo za današnjo generacijo mladih usodno. Slovenščine nista podpirali niti šola niti Cerkev, kot je bilo to na primer na Koroškem (Weitlaner 2013a).

Med prvimi se je znanstvenega raziskovanja problematike Slovencev na Štajerskem lotil Mirko Križman, ki je ugotovil, da je zavest o slovensko govorečih ljudeh v okolici avstrijske Radgone različna. Prebivalci iz slovenskih pokrajin, ki so se, bodisi zaradi dela ali poroke, na avstrijsko stran preselili kasneje, so se opredeljevali kot Slovenci. Od rojstva tam živeči ljudje so se opredeljevali različno po generacijah, mnogi so se izrekli za slovensko govoreče Avstrijce. Predvsem mladina je imela zelo nejasne pojme o identiteti, v večini primerov se je izrekla za Avstrijce, ki še malo govorijo slovensko (Križman 1987, 1989).

Tudi na avstrijskem Štajerskem je bilo glavni nosilec jezikovne zavesti narečje, ki ga govori starejša generacija, mlajši pa uporabljajo nemško narečje okolice. Pismenost v slovenskem jeziku je prav zaradi pomanjkanja šol bila redka, le redki so znali brati in pisati slovenski knjižni jezik. Jezik na Štajerskem se je »iz generacije v generacijo prenašal po ustni tradiciji in je ostal dokaj arhaičen. Pravi čudež je, da se je sploh ohranil,« je ugotavljala Zinka Zorko (2005, 133).³

Naselitveno območje in številčnost Slovencev na avstrijskem Koroškem in Štajerskem

Tradicionalno naselitveno območje koroških Slovencev sega od Šmohorja na Zilji na zahodu do Labota v Podjuni na vzhodu. Na severu dvojezično območje sega do Šmohorja, Dobrača, Osojskega jezera, Gospe Svete, Djekš in Labota. Leta 1974 je Avguštin Malle (1974, 38) naselitveno območje Slovencev na Koroškem označil kot »sklenjeno in enotno slovensko ozemlje«. V času po drugi svetovni vojni se naselitveno območje Slovencev na Koroškem ni bistveno skrčilo – od začetka devetnajstega stoletja dalje

3 Glej tudi: Zorko 2004 in 2008.

se je severna meja slovenstva na Koroškem močno pomikala proti jugu –, vseeno pa se je bistveno razredčilo število govorcev znotraj tega območja.⁴ V letu 1900 je pri uradnem popisu prebivalstva na Koroškem še 21,9 % oseb navedlo slovenščino kot pogovorni jezik, pri ljudskem štetju leta 2001 le še 2,5 %. Število govorcev slovenskega jezika je na Koroškem višje od tega, kar izkazuje statistike. Glavni problem predstavlja močen upad govorcev glede na generacije, ker je med tistimi, ki jim je slovenščina prvi jezik, zelo majhno število mladih (Domej 2008)⁵.

Po vojni se je število Slovencev na avstrijskem Štajerskem v Radgonskem kotu, Lučanah in na Soboti drastično krčilo do leta 1981, ko se je na avstrijskem Štajerskem v obmejnem pasu le še 73 oseb prištelo k slovenskemu občevalnemu jeziku (na celotnem Štajerskem 842 oseb). V desetletju do leta 1991, po ustanovitvi društva Člen 7, se je število več kot podvojilo, v vsej deželi na 1695 in na avtohtonem območju na 246 oseb. Pri zadnjem ljudskem štetju leta 2001 je skrita manjšina postala vidna, v celotni deželi je število naraslo na 2192 govorcev (z avstrijskim državljanstvom), na avtohtonem območju pa na 452 oseb (Klemenčič in Klemenčič 2006/2007, 152–153).⁶

Pravni okvir urejanja položaja slovenskega jezika kot manjšinskega jezika v Avstriji

Pravni okvir, ki določa položaj slovenskega jezika kot manjšinskega jezika na avstrijskem Koroškem in Štajerskem, je 7. člen ADP iz leta 1955. V tem členu so zagotovljene pravice Slovencev na avstrijskem Koroškem in Štajerskem ter pravice Hrvatov na Gradiščanskem do lastnih organizacij in tiska, do pouka v slovenskem jeziku v osnovnih in srednjih šolah, do udeležbe v kulturnih, upravnih in sodnih ustanovah, do politične participacije oziroma javnega zastopstva v političnem življenju, do uporabe

4 Glej tudi: Ocena številčnosti Slovencev v Avstriji (Obid 2017, 107–111).

5 Glej tudi: Zupančič 1999.

6 O razvoju slovenske manjšine na avstrijskem Štajerskem glej tudi: Promitzer, Ch., 1996, Klemenčič 1997; Zupančič 1999; Haberl - Zemljič 2004 in 2012; Čede in Fleck 2005.

slovenščine kot uradnega jezika in do dvojezičnih napisov topografskega značaja (Bundeskanzleramt Rechtsinformationssystem 2017a).

Vodilo avstrijske politike do avtohtonih in z zakonom priznanih narodnih skupin je zapisano 8. členu zvezne ustave (Bundesverfassung), v kateri Republika Avstrija (zveza, dežele in občine) priznava svojo jezikovno in kulturno raznolikosti, ki prihaja do izraza v avtohtonih narodnih manjšinah, in se obvezuje, da bo spoštovala, ščitila in pospeševala jezik in kulturo ter obstoj in ohranjanje teh narodnih skupnosti. Nemščina je, ne glede na pravice, ki so jezikovnim manjšinam zajamčene z zveznimi zakoni, državni jezik Republike Avstrije (Bundeskanzleramt Rechtsinformationssystem 2017b).

Poleg zakonov na ustavnopravni ravni urejajo položaj manjšin v Avstriji *Zakon o narodnih skupnostih* iz leta 1976 (BGBl. Nr. 396/1976) in spremembe oziroma novela tega zakona (Bundeskanzleramt Rechtsinformationssystem 2017c) ter manjšinska šolska zakona za Koroško in Gradiščansko.

Pravice slovenske manjšine na Koroškem na področju šolstva ureja manjšinski šolski zakon za Koroško (Bundeskanzleramt Rechtsinformationssystem 2017č), ki je v neposredni povezavi s 7. členom ADP iz leta 1955 ustavno zagotovljena pravica. Manjšinski šolski zakon za Koroško je bil sklenjen leta 1959 in omogoča avstrijskim državljanom slovenske manjšine elementarno izobrazbo v slovenskem jeziku in sorazmerno število lastnih srednjih šol. Po političnih diskusijah je bila leta 1988 izvedena reforma šolskega zakona. V sklopu omenjene šolske reforme so na Koroškem v dvojezičnih šolah znižali prag števila učencev in učenk za samostojne razrede in uvedli tako imenovane asistenčne oziroma timske učitelje, ki odslej skupaj z razrednim učiteljem timsko poučujejo na ljudskih šolah s slovenskim in nemškim učnim jezikom. Z reformo so tudi izboljšali (nadaljnje) izobraževanje učiteljic in učiteljev (Bundeskanzleramt Rechtsinformationssystem 2018d). V letu 2001 je prišlo do ponovnega noveliranja manjšinskega šolskega zakona, ki je razširil dvojezični pouk tudi na četrto šolsko stopnjo; pred tem je dvojezični pouk potekal na prvih treh stopnjah, na četrti stopnji pa kot predmetni pouk (Bundeskanzleramt Rechtsinformationssystem 2018e).

Čeprav imajo Slovenci na Štajerskem po 7. členu ADP zagotovljene tudi pravice do pouka v materinskem jeziku, šolskega pouka slovenščine na avstrijskem Štajerskem do konca osemdesetih let dvajsetega stoletja ni bilo. Za avstrijsko Štajersko tudi ni bil sklenjen manjšinski šolski zakon (Weitlaner 2013b, 169).

Položaj slovenščine kot uradnega jezika določa uredba zvezne vlade z dne 31. maja 1977 o določitvi sodišč, upravnih oblasti in drugih uradov, pred katerimi je slovenščina pripuščena kot uradni jezik dodatno k nemščini (Bundeskanzleramt Rechtsinformationssystem 2017f).

Uredba o sosvetih za narodne manjšine v Avstriji je bila sprejeta 18. januarja 1977 (Bundeskanzleramt Rechtsinformationssystem 2017g). Medtem ko so imeli Slovenci na Koroškem pravno zagotovljene osnovne manjšinske pravice od leta 1955 naprej, jih je slovenska manjšina na avstrijskem Štajerskem začela uporabljati šele leta 1988, ko je bilo ustanovljeno Kulturno društvo Člen 7 za avstrijsko Štajersko, dejansko priznana pa je bila pravzaprav šele leta 2004 z vključitvijo Slovencev na Štajerskem v Sosvet za slovensko narodno skupnost pri Uradu zveznega kanclerja. Vlada je sklep o sprejetju štajerskih Slovencev v sosvet sprejela 16. decembra 2003 – zastopniki društva Člen 7 so se za sprejetje trudili vse od leta 1990 (Domej 2003).

V novi deželni ustavi Koroške, ki jo je Koroška deželna vlada sklenila 1. junija 2017, je omenjena tudi slovenska narodna skupnost na Koroškem.⁷ Deželna vlada je po skupnem dogovoru predlagala vključitev stavka: »*Skrb dežele in občin velja v enaki meri nemško in slovensko govorečim deželanom.*« Februarja 2017 je deželni svetnik in kulturni referent Christian Benger (član ljudske stranke ÖVP) zahteval nenadomestljivo črtanje omenjenega odlomka (ORF-Kärnten 2017a), kar je sprožilo ogorčenje javnosti in vlade. Po ponovnih pogajanjih deželne vlade je bil sprejet predlog za vključitev členov 5 in 7c. V členu 7c je zapisano: »*Dežela Koroška se priznava, sklicujoč se na člen 8, 2. odstavek, zvezne ustave, k svoji zrasli jezikovni in kulturni raznolikosti, ki prihaja do izraza v slovenski manjšini na Koroškem. Jezik in kulturo, tradicije in kulturno dediščino je treba spoštovati, ščititi in pospeševati. Skrb dežele velja vsem deželanom v*

7 Ustanove in pravniki so si pred tem več let prizadevali za prisotnost slovenske manjšine v novi ustavi (Hafner in drugi 2014).

enaki meri.« V 5. členu nove Koroške deželne ustave, ki se nanaša na prvi odstavek 8. člena zvezne ustave, je izpostavljeno, da je »nemški jezik, ne glede na pravice, ki so jezikovnim manjšinam zajamčene z zveznimi zakoni, jezik izvršbe Dežele Koroške« (Bundeskanzleramt Rechtsinformationssystem 2017h; Land Kärnten 2017).

Predlog krovnih organizacij koroških Slovencev, da se odlomek o nemščini kot deželnem jeziku dopolni z besedami, da sta na dvojezičnem ozemlju avstrijske Koroške deželna jezika nemščina in slovenščina, ni bil uvrščen v končno besedilo. To je sprožilo številne proteste s strani političnih in drugih ustanov koroških Slovencev. Odločno in odmevno so protestirale slovenske mladinske organizacije, ki so 14. februarja 2017 v Celovcu pred deželno vlado organizirale protestni shod (ORF-Kärnten 2017b), ob sprejetju deželne ustave, 1. junija 2017, pa protestno akcijo v koroškem deželnem zboru (ORF-Kärnten 2017c).

Dejanska funkcionalnost jezika – položaj slovenščine na avtohtonih območjih na avstrijskem Koroškem in Štajerskem

Manjšinske jezikovne pravice konstituirajo samo legitimno zunanjo zaščito (Novak Lukanović 2003, 11), na razvoj jezika pa najbolj vpliva dejanski položaj manjšine. Kakšen je torej aktualni položaj slovenske manjšine na Koroškem in Štajerskem glede na zagotovljene manjšinske pravice po 7. členu ADP?⁸

Lastne organizacije Slovencev

Pravico do lastnih organizacij na podlagi 7. člena ADP so Slovenci na Koroškem lahko koristili, ker so slovenska kulturna društva in organizacije, ki so bile med drugo svetovno vojno ukinjene, kmalu po vojni začele ponovno delovati. Osrednja kulturna ustanova Slovenska prosvetna zveza

8 Glej tudi: Belšak 2007; Kustec 2009; Valentinčič 2012; Šinko 2012.

(v nadaljevanju SPZ) je bila ponovno vzpostavljena leta 1946, Krščanska kulturna zveza (v nadaljevanju KKZ) pa je kot krovna kulturna organizacija začela delovati leta 1953.⁹ Na Koroškem delujejo številna krajevna kulturna društva in neformalne skupine, ki so včlanjene v osrednji kulturni organizaciji: v KKZ okoli šestdeset društev in skupin ter v SPZ okoli petdeset društev in skupin – večina jih je včlanjenih v obe krovni kulturni organizaciji. Slovenci na Koroškem imajo samostojne regionalne in krajevne kulturne domove, galerije in dva muzeja. Deluje tudi Društvo slovenskih pisateljev in pisateljic v Avstriji. Samostojna slovenska glasbena šola je delovala od leta 1978, julija 2015 je postala 28. oddelek glasbene šole dežele Koroške in se danes imenuje Slovenska glasbena šola Dežele Koroške. Znotraj SPZ deluje osrednja slovenska študijska knjižnica, knjižnice imajo tudi društva in šole. Na področju znanosti delujeta Slovenski znanstveni inštitut (1973) in Slovenski narodopisni inštitut Urban Jarnik (1992), na področju kmetijstva Skupnost južnokoroških kmetov (SJK), ki je od leta 1951 zastopana v kmetijski zbornici, trenutno s štirimi zborničnimi svetniki, in Kmečko-izobraževalna skupnost (KIS, od leta 1988) ter posamezne krajevne kmečke in gospodarske interesne skupnosti. Na področju gospodarstva delujeta Slovenska gospodarska zveza (v nadaljevanju SGZ, ustanovljena leta 1988), znotraj katere deluje Mlada SGZ, in Alpsko-jadranski center za čezmejno sodelovanje (AACC, ustanovljen 2000). Koroški Slovenci imajo prav tako samostojno slovensko zadruženstvo, trgovine in banke (posojilnice). Deluje tudi Društvo koroških slovenskih pravnih in Slovensko zdravniško društvo.

Samostojne mladinske organizacije so Koroška dijaška zveza (v nadaljevanju KDZ, ustanovljena 1961), Klubi koroških Slovencev in Slovenk na Koroškem (v nadaljevanju KSSŠK, ustanovljen 1976 kot KSŠ Celovec), v Gradcu (v nadaljevanju KSSŠG, ustanovljen 1974) in na Dunaju (v nadaljevanju KSSŠD, ustanovljen 1923) ter nadstrešna organizacija SMO

⁹ Pred vojno je kot strešna organizacija delovala Slovenska krščansko-socialna zveza za Koroško (od leta 1907). Od leta 1886 so na Koroškem ustanavljali podružnice Ciril-Methodove družbe (CMD). Prvo slovensko pevsko društvo Gorotan v Šmihelu je bilo ustanovljeno leta 1893. Slovenska katoliško-izobraževalna društva so formalno ustanavljali od leta 1902 naprej.

– Slovenske mladinske organizacije koroških Slovencev (ustanovljena 2010).

Področje športa pokrivajo Slovenska športna zveza (od leta 1949) in številna slovenska športna društva za številne športne panoge – številčno najmočnejše je nogometno društvo Slovenski atletski klub (SAK, ustanovljen leta 1970).

Na verskem področju delujejo na Koroškem samostojne enote slovenske Katoliške akcije znotraj Katoliške cerkve na Koroškem, med njimi Katoliška mladina. Katoliško slovensko društvo v Radgoni je bilo uradno ukinjeno leta 1929, slovensko bogoslužje pa že leta 1920 (Haberl - Zemljič 2012, 87–93).¹⁰ Na dvojezičnem območju Koroške je slovensko ali dvojezično bogoslužje.

Na avstrijskem Štajerskem je šele Kulturno društvo Člen 7 za avstrijsko Štajersko, ki je leta 1988 začelo delovati v družbeno Slovincem skrajno nenaklonjenih okoliščinah, doseglo postopno uresničevanje po 7. členu ADP zagotovljenih manjšinskih pravic. Medtem ko so na Koroškem tudi v obdobju med svetovnima vojnama še naprej obstajali dvojezične šole, župnije, slovenski časopisi, društva, posojilnice idr., so na Štajerskem že takrat ukinili do tedaj vzpostavljene slovenske strukture, ki jih ponovno postopno vzpostavljajo (društvo Člen 7 leta 1988, Pavlova hiša leta 1998, Slovenska čitalnica leta 2013).

Politična participacija Slovencev

Prav tako so Slovenci na Koroškem lahko koristili pravico do politične participacije oziroma javnega zastopstva v političnem življenju. Zveza slovenskih organizacij (v nadaljevanju ZSO) deluje od leta 1955 in je izšla iz Osvobodilne fronte za slovensko Koroško, Narodni svet koroških Slovencev (NSKS) je bil ustanovljen leta 1949. Leta 2003 je začela delovati Skupnost južnokoroških Slovencev in Slovenk (SKSS). Samostojno politično nastopanje na volitvah na občinski, deželni in državni ravni na Koroškem sega v čas monarhije, od leta 1991 so slovenske liste združene

¹⁰ Glej tudi: Haberl - Zemljič 2004.

v Enotni listi. Deluje tudi samostojna mladinska politična organizacija Mlada EL. Na Koroškem se Slovenci vključujejo tudi v večinske stranke, kjer so uspešni na deželnozborskih, državnih in evropskih volitvah, zagotovljenega mandata v koroškem deželni zboru Slovenci na Koroškem nimajo. Na avstrijskem Štajerskem je društvo Člen 7 tudi politični zastopnik tamkajšnje slovenske manjšine.

Slovenski tisk in drugi slovenski mediji

Tudi medijska oskrba je na Koroškem v primerjavi s situacijo Slovencev na Štajerskem potekala kontinuirano od 19. stoletja naprej, s prekinitvami v času obeh vojn, tako na področju založništva¹¹ kot časopisja¹². Na Koroškem trenutno izhajata tednika Novice¹³ (izdajatelja sta osrednji politični organizaciji Narodni svet koroških Slovencev in ZSO) in tedenski cerkveni list Nedelja s štirinajstdnevnimi tematskimi prilogami. Oba časopisa sta dostopna tudi na spletu. Poleg najstarejše Mohorjeve družbe (od 1851) delujeta založbi Drava (od 1953) in Wieser (od 1989). Na avstrijskem Štajerskem slovenskih časopisov ni, publicistično dejavnost izvaja Pavlova hiša, ki izdaja publikacije s tematiko Slovencev na Štajerskem.

Že pod zasedbo angleških zavezniških sil so se začeli na začetku leta 1946 prenositi slovenskih radijskih oddaj, in sicer iz bunkerja pod celovško Križno Goro¹⁴. Danes deluje na Koroškem celodnevni radio, ki ga sooblikujeta Slovenski spored avstrijske državne radiotelevizije ORF in zasebni radio Agora na zasebni radijski frekvenci. Slovenski spored ORF je v celoti slovenski, zasebni radio Agora pa je večjezičen in je slovenščina prisotna le v določenih programskih delih. Od leta 1989 je na Koroškem

11 Mohorjeva založba je bila ustanovljena že leta 1851.

12 Časopisi: Mir (1888–1920), Koroški Slovenec (1921–1941), Nedelja (od 1926, s prekinitvijo 1941–1945), Koroška kronika, ki so jo izdajale tedanje zasedbene oblasti (1945–1950), Vestnik (1946–2013), Naš tednik – od 1949, od 1951 Naš tednik – Kronika, od 2003 Naš tednik in od 2003 tednik Novice.

13 Tednik Novice je osrednji tiskani vir o političnem, kulturnem, gospodarskem, družbenem in športnem življenju koroških Slovencev. Na razlike med slovenščino manjšine na avstrijskem Koroškem in slovenščino v Sloveniji opozarja diplomsko delo (Štupica 2009).

14 O razvoju slovenskega radia na Koroškem glej: Bogataj 1996.

stalnica v programu avstrijske televizije polurna televizijska oddaja *Dober dan, Koroška*, vidna vsako nedeljo na mreži ORF 2. Leta 2009 je avstrijska radiotelevizija razširila vidnost oddaje na območje celotne Štajerske, temu primerno se oddaja imenuje *Dober dan, Koroška/Dober dan, Štajerska*. Od takrat naprej so v televizijskem programu ORF prisotni tudi Slovenci na Štajerskem z rednimi prispevki o njihovih dejavnostih. Ponočitve oddaje predvajajo tudi na vseavstrijski mreži ORF in RTV Slovenija. Slovenski spored ORF ima od leta 2004 v okviru skupne spletne strani za avstrijske manjšine zgledno urejeno spletno stran, na kateri dnevno (razen ob koncih tedna) poročajo o aktualnih dogodkih znotraj manjšine in o manjšinskih temah, na njej si je mogoče (po celem svetu) ogledati tudi televizijsko oddajo¹⁵.

Slovenci na Štajerskem so v zadnjih desetih letih dosegli medijsko oskrbo v slovenskem jeziku, kar bistveno širi prisotnost slovenskega jezika na Štajerskem. Leta 2012 je začel obratovati radijski oddajnik na *Soboti/Soboth*, leta 2013 v *Lučanah/Leutschach* in leta 2015 v Gornji Radgoni, ki predvaja slovenski radijski spored ORF iz celovškega studia.

Četrtno čezmejno oddajo *Servus-Srečno-Ciao* s prispevki iz Koroške, Furlanije - Julijske krajine in Slovenije od leta 2007 pripravlja koroški deželni studio avstrijske radiotelevizije, predvajajo pa jo ob sobotah, in sicer po koroških dnevnih deželnih poročilih *Kärnten heute*. Oddaja je v nemščini, širi pa poznavanje in vedenje o Sloveniji.

Dvojezično/slovensko šolstvo

Podobno kot za druga področja velja tudi za področje šolstva. Medtem ko Slovenci na Štajerskem niso uživali nobenega pouka v slovenskem jeziku vse do konca osemdesetih let dvajsetega stoletja, je bilo na Koroškem od leta 1945 celo obvezno dvojezično šolstvo, ki so ga po številnih protestih leta 1958 ukinili. Od takrat poteka na ljudskih šolah dvojezični pouk za prijavljene učence in učenke, kar pomeni, da morajo starši svoje otroke ob začetku šolskega leta k dvojezičnemu pouku posebej prijaviti. Do leta

15 Glej: <http://volksgruppen.orf.at/>; <http://volksgruppen.orf.at/slovinci>.

1938 je bila na koroških osnovnih šolah utrakvistična šolska ureditev,¹⁶ med vojno pa je bil slovenski jezik prepovedan.

V razredih od prve do četrte osnovne šolske stopnje, kjer poteka dvojezični pouk skupaj s prijavljenimi in neprijavljenimi otroki, danes poučujeta dva učitelja, razredni in asistenčni oziroma timski učitelj, ob večjem številu učencev so razredi ločeni.¹⁷ Na novih srednjih šolah na dvojezičnem območju od pete do osme obvezne šolske stopnje poteka pouk v nemščini, pouk slovenščine pa kot predmetni pouk (Volavšek Kurasch 2018). Na Slovenski gimnaziji, ki je bila ustanovljena leta 1957 (Domej 2017), je slovenščina učni jezik za otroke od prve do osme gimnazijske stopnje (od pete do dvanajste stopnje šolanja), nemščino poučujejo kot predmet. V Kugyjevih razredih Slovenske gimnazije poteka trojezični pouk (slovenski, nemški in italijanski poleg obvezne angleščine), izobraževalno ponudbo koristijo poleg slovensko in nemško govorečih Korošcev tudi dijaki in dijakinje iz Slovenije ter slovenski in tudi neslovenski dijaki in dijakinje iz Italije. Zasebna dvojezična šola Višja šola za gospodarske poklice Zavoda šolskih sester v Šentpetru pri Šentjakobu, ki je začela delovati leta 1989,¹⁸ nudi pouk v slovenskem in nemškem jeziku v približno enaki meri. Na dvojezični trgovski akademiji (TAK), ki je bila ustanovljena leta 1990, poteka dvojezični pouk na petletni višji šolski stopnji (od devete do trinajste stopnje šolanja) v približno enaki meri v slovenščini in nemščini.

V šolskem letu 2016/2017 je bilo do zaključenega vpisnega roka na ljudskih šolah (1. 10. 2016) 2.053 otrok (45,66 %) prijavljenih k dvojezičnemu pouku (Sandrieser in drugi 2018, 43). V istem šolskem letu je na območju veljavnostnega območja manjšinskega šolskega zakona delovalo

16 Na Koroškem so bile ljudske (osnovne) šole od leta 1869 utrakvistične, kar pomeni, da je slovenščina kot del pouka služila predvsem usvajanju nemškega jezika, ki je bil uradni učni jezik. Od leta 1880 sta na šolstvo in jezik vplivala nemški Schulverein in slovenska Družba svetega Cirila in Metoda za slovensko šolstvo.

17 Število otrok v razredu mora doseči število 7 učencev in učenk ter ne sme preseči števila 20 učencev in učenk, od 21. učenca ali učenke naprej je treba razrede deliti. Če je na posamezni šolski stopnji vsaj 9 učencev in učenk prijavljenih k dvojezičnemu pouku in vsaj 9 učencev in učenk ne, je treba voditi paralelne razrede – en razred dvojezičen, drugi enojezičen (Bundeskanzleramt Rechtsinformationssystem, 2017d).

18 Slovenska »Narodna šola« v Šentpetru je bila ustanovljena že leta 1908 (Jubilejni zbornik 2008).

skupno devetinpetdeset ljudskih šol (ena izmed njih kot ekspozitura), na sedeminpetdesetih šolah so bile prijave k dvojezičnemu pouku. Zunaj tega območja delujeta še dve dvojezični ljudski šoli v Celovcu.

Na novih srednjih šolah število prijav – glede na močno število prijav na ljudskih šolah – upada. V šolskem letu 2016/2017 je bilo na sedemnajstih novih srednjih šolah znotraj veljavnostnega območja dvojezičnega šolstva in na dveh šolah zunaj tega območja 321 dijakov in dijakinj (8,53 %) prijavljenih k slovenskemu predmetnemu pouku (Sandrieser in drugi 2018, 43, 79–80, 89). Skupno je na Koroškem v letu 2016/2017 obiskovalo pouk slovenščine 4.304 učencev in učenk, dijakov in dijakinj: na ljudskih šolah 2.281, na sekundarni stopnji I 853 in na sekundarni stopnji II 1.170 (Sandrieser in drugi 2018, 89).¹⁹ Na podlagi bilateralnega dogovora med Ministrstvom za šolstvo in šport Republike Slovenije in avstrijskim Ministrstvom za šolstvo, znanost in šport od leta 2005 na koroških slovenskih in dvojezičnih srednjih šolah poučujejo jezikovni asistenti iz Slovenije (Perenič 2006, Urbanc 2017).

Dvojezični učitelji za slovenske ljudske šole na Koroškem se izobražujejo za poučevanje v obeh deželnih jezikih na celovski Pedagoški visoki šoli. Slovenščina je kot študijski program prisotna na univerzah v Celovcu, Gradcu in na Dunaju (na inštitutih za slavistiko).

Popolnoma drugačna je situacija na avstrijskem Štajerskem. Na Velikem Boču/*Großwals* so do sredine tridesetih let dvajsetega stoletja še poučevali slovenščino, cilj pa ni bil ohranjanje jezika, temveč čimprejšnje znanje nemškega jezika (Weitlaner 2013b, 169). Šele na začetku

19 V šolskem letu 2016/2017 je skupno 980 dijakov in dijakinj obiskovalo Slovensko gimnazijo oziroma dvojezične višje izobraževalne šole (Sandrieser in drugi 2018, 81–85). Na drugih koroških splošnoizobraževalnih višjih šolah (v Celovcu in Velikovcu) je v tem letu obiskovalo pouk slovenščine skupno 221 dijakov in dijakinj kot izbirni predmet (82) oziroma kot prosti predmet (139). Na poklicnih šolah je v istem letu pouk slovenščine skupno obiskovalo 501 dijakov in dijakinj kot izbirni (277) ali prosti (224) predmet. Za slovensko šolstvo na Koroškem sta pristojna Deželni šolski svet (od 2019 Izobraževalna direkcija Koroške) ter nadzornica za obvezne šole z dvojezičnim poukom po manjšinskem šolskem zakonu za Koroško ter pouka slovenščine na ljudskih in glavnih šolah/novih srednjih šolah na Koroškem. Višje šolstvo nadzoruje nadzornik za zadeve Zvezne gimnazije in zvezne realne gimnazije za Slovence v Celovcu, zadeve Dvojezične zvezne trgovske akademije v Celovcu ter zadeve pouka slovenščine na srednjih in višjih šolah v območju Deželnega šolskega sveta za Koroško (Deželni šolski svet za Koroško 2018).

devetdesetih let dvajsetega stoletja so na zasebnih iniciativah in s pomočjo društva Člen 7 začeli ponujati slovenščino na štajerskih šolah. Pouk je najprej potekal kot prosti predmet na glavnih šolah v HS Gamlitz (Gomilica) in HS Arnfels (Arnež) (Lenart 1995). V letu 1995 je društvo Člen 7 doseglo, da so slovenščino uvedli v več ljudskih in glavnih šolah kot prosti predmet.²⁰ Razvoj je od takrat naprej razveseljivo napredoval, v šolskem letu 2016/2017 je bilo na avstrijskem Štajerskem vpisanih k slovenskemu pouku več kot 300 učencev in učenk. Pouk slovenščine ponujajo v šolskih okrajih Lipnica/*Leibnitz*, Radgona/*Radkersburg*, Lonč/*Deutschlandsberg*, Vrba/*Feldbach*, Bruck/Mur in Voitsberg ter v Gradcu/*Graz*. Slovenščino ponujajo na obveznih šolah (ljudskih in novih srednjih šolah) predvsem kot prosti predmet, le na posameznih šolah lahko učenci in učenke izberejo slovenščino kot izbirni predmet. V Radgoni/*Bad Radkersburg* (BORG), ki jo obiskujejo tudi dijaki in dijakinje iz sosednje Slovenije, lahko dijaki in dijakinje izberejo slovenščino kot izbirni predmet ter v slovenščini tudi maturirajo. Slovenščino kot materinščino poučujejo v Gradcu na novi srednji šoli NMS St. Andrä. Od šolskega leta 2012/2013 pouk slovenščine potek tudi na gimnazijski ravni (Mehrschulenkurs) na šoli KLEX, Klusemann Extern (Weitlaner 2013b, 170). V obmejni regiji so zlasti pomembni čezmejna partnerstva in čezmejno sodelovanje šol, kar krepi jezikovno znanje in poznavanje sosedne države (glej tudi: Strapatsas in Stoiser 2008/2009). Učitelji se za predmet slovenščine lahko izobražujejo le na Inštitutu za slavistiko Univerze v Gradcu, na Pedagoški visoki šoli v Gradcu te možnosti ni.

V vrtcih na avstrijskem Štajerskem le posamično ponujajo slovenščino, otroški vrtec v Radgoni sodeluje z vrtcem v Gornji Radgoni (Weitlaner 2013b, 170). Na avstrijskem Koroškem na dvojezičnem območju delujejo občinski in zasebni dvo- in trojezični vrtci.

Ob navadno celodnevni zaposlitvah obeh staršev dobiva popoldansko (slovensko ali dvojezično) varstvo za otroke od prve do osme stopnje šolanja vse večji pomen; ta varstva na Koroškem delujejo na podlagi zasebnih iniciativ ali na javnih dvojezičnih šolah kot šolska varstva (*Ganztägige Schulform*).

20 Društvo Člen 7 je leta 1995 na anketno povpraševanje, kdo se zanima za pouk slovenščine na Štajerskem, prejelo 284 prijav (Weitlaner 2013b, 169).

Tako kot na avstrijskem Štajerskem se tudi na Koroškem k slovenskemu pouku vse bolj prijavljajo tudi otroci iz popolnoma neslovenskih družin. Proces močnejšega vključevanja pripadnikov večinskega naroda v dvojezični izobraževalni sistem na območju dvojezičnega šolstva na Koroškem se je začel na začetku devetdesetih let dvajsetega stoletja. Koroška se je začela zavedati svojega pomena kot stičišča treh pomembnih jezikovnih in kulturnih krogov – germanskega, slovanskega in romanskega. Prav tako se je tudi štajerska obmejna regija začela zavedati prednosti čezmejnega povezovanja, sodelovanja in učenja jezika soseda.

K novemu pozitivnemu ovrednotenju dvojezičnosti in dvojezičnih območij je nedvomno pripomogel proces širjenja in združevanja Evrope, v kateri je znanje jezikov postalo kapital. Številni dijaki in dijakinje iz enojezičnih družin so na Koroškem medtem opravili zrelostni izpit na Slovenski gimnaziji v Celovcu. Ker so bili starši iz vrst večinskega naroda in ponemčenih družin polni dvomov in vprašanj, ali bodo njihovi otroci šolanje v slovenskem jeziku zmogli, če jezika doma ne govorijo oziroma ne govorijo več, je avstrijsko Zvezno ministrstvo za pouk in kulturne zadeve v sodelovanju z Deželnim šolskim svetom za Koroško leta 2000 izdalo informacijsko brošuro, ki obravnava vprašanja prednosti in tudi predsodkov do dvojezične vzgoje v šoli in v družini (Ogris 2000). Ker je povpraševanje po dvojezični vzgoji naraslo tudi v dvo- in večjezičnih otroških vrtcih na Koroškem, je Delovna skupnost dvo- in večjezičnih vrtcev v letu 2001 izdala informativno brošuro tudi za dvojezično vzgojo predšolskih otrok (Ogorevc - Feinig 2001). Leta 2019 je Izobraževalna direkcija za Koroško izdala dvojezično brošuro o dvo- in večjezični vzgoji in izobrazbi na veljavnostnem območju manjšinskega šolskega zakona (Sandrieser in Vrbinc 2019).

Dvo- in večjezično vzgojo spremlja tudi Inštitut za vzgojne vede in izobraževanje na Univerzi v Celovcu, kjer sta Vladimir Wakounig²¹ in Georg Gombos²² razvijala nove pedagoške modele za zasebne dvo- in večjezične vrtce ter za obe ljudski šoli v Celovcu. Novi pedagoški pristopi

21 Seznam publikacij V. Wakouniga glej: https://campus.aau.at/cris/search/index?category=projects&clear=true&persidf=-1981324124_employee

22 Seznam publikacij G. Gombosa glej: <https://campus.aau.at/cris/search/index?category=publications>

predvidevajo učenje dveh ali več jezikov v daljših časovnih obdobjih. Zato že v vrtcih uvajajo princip »en dan – en jezik« oziroma princip »ena oseba – en jezik«. Na Javni dvojezični ljudski šoli 24 v Celovcu menjava jezikov poteka po tednih (en teden slovensko – en teden nemško).

Pomembni so tudi tečajji slovenskega jezika za odrasle, mlade in otroke, ki jih ponujajo jezikovni inštituti v Avstriji, večerne oziroma izobraževalne šole v Avstriji (npr. WIFI – Izobraževalni inštitut gospodarske zbornice, VHS – Ljudska visoka šola idr.) in izobraževalne ustanove (npr. Dom v Tinjah), krajevna društva na Koroškem (npr. društvo Tri rožice na Zilji), osrednje kulturne (KKZ in SPZ) in politične (SKSS) organizacije na Koroškem, študentski klub na Dunaju (KSŠSD), Slovenska športna zveza (Teden jezikov in športa), Pavlova hiša na Štajerskem idr.

Na Koroškem je velik izziv v prihodnosti stalno upadanje števila otrok, predvsem na podeželju, kar pospešuje zapiranje tako imenovanih malih šol na podeželju, predvsem tudi na območju dvojezičnega šolstva. Na Štajerskem na določenih ljudskih in novih srednjih šolah poteka pouk slovenščine kot stalnica, na mnogih šolah se ponudba spreminja oz. niha zaradi števila prijav. Na Štajerskem se tudi trudijo, da bi dosegli možnosti za izobraževanje otrok v slovenskem jeziku od vrtca do mature.

Slovenščina kot uradni jezik in dvojezični napisi topografskega značaja

Položaj slovenščine kot uradnega jezika določa uredba zvezne vlade, ki določa, kje je slovenščina kot uradni jezik pripuščena k nemščini (Bundeskanzleramt Rechtsinformationssystem 2017f). Biro za slovensko narodno skupnost, kot direkcija urada Deželne vlade, na svoji spletni strani ponuja obrazce v slovenskem jeziku, da bi se povečala funkcionalnost slovenščine kot uradnega jezika.²³ Pomoč pri uradovanju v slovenščini nudi tudi Narodni svet koroških Slovencev.²⁴ Od 1. maja 2004 imajo vsi slovensko govoreči državljani Evropske unije pravico do uporabe slovenščine na vseh omenjenih uradnih mestih na južnem Koroškem.

23 Glej: www.volksgruppenbuero.at/narodnaskupnost.

24 Glej: www.nsk.at/za_vas_fuer_euch/sl/C25/slovensko-na-uradih.

Na področju topografije je zvezna vlada od podpisa ADP leta 1955 predložila pet uradnih predlogov z dvema dodatnima različicama za območje dvojezične Koroške. Leta 1972 so po postavitvi dvojezičnih krajevnih napisov te nasilno odstranili. Vprašanje dvojezičnih tabel na Koroškem so rešili leta 2011 s kompromisnim predlogom, ki predvideva 164 dvojezično označenih krajev.²⁵

Na avstrijskem Štajerskem o vprašanju topografije in uradnega jezika razprave ni. Glede na zapoznelo uresničitev zagotovljenih pravic sta prioriteti kulturnopolitična dejavnost in šolsko vprašanje, torej primarna dejavnost za (ponovno) učenje jezika. Dvojezični napisi na Štajerskem bi bili vidni znak, niso pa zahteva (Kleine Zeitung 2013).

Slovenščina zunaj avtohtonih ozemelj – slovenščina v mestnih okoljih v Avstriji

Medtem ko se število Slovencev v avtohtonih naselitvenih območjih, kjer veljajo manjšinske pravice in zakoni, krči, se število Slovencev v mestnih okoljih, predvsem v Celovcu, Gradcu in na Dunaju, dviga (prim. tudi Zupančič 1999). Pri ljudskem štetju leta 2001 je v Gradcu živelo 995 slovensko govorečih oseb z avstrijskim državljanstvom, na Dunaju 1.412 in v Celovcu 1.722 oseb (Statistik Austria 2003a, 2003b, 2003c). V avstrijskih mestnih okoljih (in ne le v teh) se povečuje tudi število priseljencev s slovenskim državljanstvom, ki se zaradi službe v Avstrijo stalno naselijo.²⁶ Predvsem v Gradcu in na Dunaju je zato nastala izrazita potreba po jezikovni oskrbi otrok od otroškega vrtca do mature.

V Celovcu je leta 1976 zasebna iniciativa staršev organizirala dodatni pouk slovenščine za ljudskošolske otroke, ki takrat v Celovcu niso imeli možnosti dvojezičnega pouka. Iz te iniciative je nastalo društvo »Naš

25 O vprašanju topografije so objavljeni dokumenti na spletni strani Narodnega sveta koroških Slovencev (NSKS): www.nsk.at/za_vas_fuer_euch/sl/C24/topografija; www.ortstafel.info.

26 O močni pristonosti Slovencev v Celovcu pričata npr. tudi fb-skupini Slovenci v Celovcu (2.500 sledilcev) in Slovenci v Celovcu – delo&kultura&bivanje (nad 2.100 sledilcev); delujeta tudi fb-skupini Slovenci v Avstriji (nad 26.000 sledilcev), Slovenci v Avstriji – pomoč, nasveti, delo (nad 10.000 sledilcev), idr. Stanje oktobra 2019.

otrok« (ustanovljeno 24. oktobra 1977) z namenom, da podpira vzgojo in varstvo otrok v predšolski dobi in v dobi obveznega šolanja v obeh deželnih jezikih. Oktobra leta 1978 je začel delovati prvi dvojezični vrtec v Celovcu. V Celovcu na pobudo zasebnih iniciativ danes delujeta dva zasebna vrtca²⁷ in zasebna dvojezična šola Mohorjeve (ustanovljena leta 1989). Število prijav na zasebni šoli je bilo osnova za poznejšo razsodbo ustavnega sodišča, po kateri se je razširilo veljavnostno območje manjšinskega šolskega zakona tudi na Celovec; v šolskem letu 1991/1992 je v Celovcu začela delovati še Javna dvojezična ljudska šola 24. Na obeh šolah v Celovcu so vsi otroci prijavljeni k dvojezičnemu pouku. V Celovcu delujejo tudi številne srednje in višje izobraževalne ustanove, kjer je slovenščina učni oziroma izbirni ali prosti jezik.

Iz dvojezičnega območja je prav tako izvzeto mesto Beljak, kar je omenil tudi intervjuvanec A1 (zaposlen, 27 let): *»Ni bilo možnosti (za učenje jezika v ljudski šoli v mestu Beljak, op. a.), ni predvideno. Zakaj je to tako, ne vem, ampak so izključili naše kraje.«*

Slovenščino kot materinščino poučujejo v Gradcu na novi srednji šoli NMS St. Andrä (od šolskega leta 2011/2012) (Vučanjk 2012/2013). Od leta 2012/2013 imajo dijaki in dijakinje možnost, da obiskujejo pouk slovenščine tudi na gimnazijski ravni (Mehrschulenkurs²⁸) na šoli KLEX, Klusemann Extern (Weitlaner 2013, 170).

Na Dunaju je bila leta 2014 ustanovljena Slovenska iniciativa Dunaj (v nadaljevanju SID), katere cilj je podpirati slovensko kulturno delovanje na Dunaju za odrasle in otroke. SID si je uspešno prizadevala za pouk slovenskega jezika kot materinščine, ki slovenskim učencem omogoča vpis obiska tega pouka v šolsko spričevalo. V šolskem letu 2017/2018 je na Dunaju začel delovati bilingvalni dvojezični vrtec.²⁹

27 Drugi dvojezični vrtec Sonce je v Celovcu je bil ustanovljen leta 1984.

28 Glej: www.schule-mehrsprachig.at.

29 Glej tudi: <https://www.facebook.com/SIDunaj>.

Osnovna socializacija – slovenski jezik v družini

Kljub razveseljivemu razvoju na področju šolstva je Teodor Domej, nekdanji šolski nadzornik za slovenščino na srednjih in višjih šolah na Koroškem, v svojem govoru ob slovenskem kulturnem prazniku leta 2010 ugotovil, da število prijav k dvojezičnemu pouku na Koroškem sicer razveseljivo narašča, znanje slovenščine pri otrocih pa zaskrbljujoče upada. Domej je v svojem slavnostnem govoru med drugim izpostavil: *»Odločitev o tem, kateri jezik bo otrokov prvi jezik, sprejmejo starši. Kot ne smemo novorojenčka prepustiti samemu sebi, ker ne bi mogel preživeti, tudi ne smemo pričakovati, da se bo jezikovno razvil brez naše vztrajne in ljubeče pozornosti. Ali drugače rečeno, slovenski jezik si jemljemo sami, če ga ne dajemo naprej.«*

V dvajsetem stoletju sta agresivna in tiha asimilacija privedli do tega, da so v družinah množično opustili slovenščino kot pogovorni oziroma kot družinski jezik. Medtem ko je bilo po drugi svetovni vojni družbeno sprejemljivo, da so pripadniki večinskega naroda vsakodnevno (besedno) napadali pripadnike manjšine, je danes večinski narod na splošno bolj ozaveščen, da je diskriminatorno izražanje nesprejemljivo; ne nazadnje starši tudi številne »neslovenske« otroke vpisujejo k dvojezičnemu pouku oziroma v slovenske šole ali tečaje. Temu pojavu lahko sledimo v vseh zamejstvih (Piko - Rustia 2016, 142–143).

Asimilacijski proces je na Koroškem najbolj prizadel današnjo srednjo generacijo. Ta je v velikem številu odraščala brez nekdanjega družinskega jezika v slovenskem narečju in šolanja v slovenskem knjižnem jeziku. Na Koroškem skupina ljudi, ki znova odkriva, »reaktivira« svojo identiteto, postaja močnejša; predvsem najmlajši rodovi (tretja generacija) znova odkrivajo slovenske jezikovne korenine v svojih družinah. Nemalokrat so otroci iz tako imenovanih »nemških« družin, ki ji starši prijavijo k slovenskemu pouku, pravzaprav iz »ponemčenih« družin, v katerih starejša generacija še govori eno izmed koroških slovenskih narečij.

Čeprav je slovenski jezik danes v vseh zamejstvih družbeno bolje sprejet, je vse manj otrok z aktivnim znanjem slovenščine ob vstopu v vrtec ali šolo. Slovenščina je danes v mnogih družinah – tudi nekdanj

slovenskih – jezik, ki se ga otroci šele učijo iz šolskih vadnic, podobno kot italijanščino, angleščino, ruščino idr. »tuje« jezike. Opazno je tudi, da namesto družin funkcijo poučevanja in posredovanja slovenskega jezika vse bolj prevzemajo izobraževalne ustanove (vrtci, šole, varstva itd.). Čeprav v družinah starši oziroma stari starši slovensko še znajo, jezika ne govorijo. Tudi večja odsotnost otrok od doma kot nujnost ob navadno celodnevni zaposlenosti obeh staršev in drugih članov družine povzroča, da jezikovno vzgojo, tudi slovensko, v veliki meri prevzemajo vzgojne ustanove. Nekateri starši jezikovno vzgojo v slovenskem jeziku docela prepuščajo in končno tudi prepustijo vrtcu, šoli in varstvu (Piko - Rustia 2016, 145).

Družine, ki so odgovorne za posredovanje in tudi oblikovanje odnosa do jezika, so danes soočene z raznovrstnimi spremembami, na primer s spremembami struktur družin ter s spremembami medgeneracijskega dialoga in medgeneracijskega učenja. Herta Maurer - Lausegger (2015, 13) je opozorila na bistvene spremembe podeželskega okolja na Koroškem, kjer je avtohtono območje naselitvenega prostora Slovencev na Koroškem: *»Število otrok v družinah v zadnjih desetletjih močno upada. Stari starši in starejši rodovi, ki so bili nekdaj posredovalci domačega slovenskega govora najmlajšim, danes največkrat ne živijo pod isto streho ali v neposredni sosesčini. Tako se je v družinah izgubil nekdaj najpomembnejši vezni člen, ki je skrbel za aktivno sporazumevanje v domačem krajevnem govoru.«*

Na Koroškem iniciativi *Dvo- in večjezičnost v družini in Slovenščina v družini* (Piko - Rustia in drugi 2011) promovirata slovenščino kot družinski jezik. Za ohranjanje in razvoj jezika je bistveno, da ga govorimo in da ga starši posredujejo svojemu otroku od prvega trenutka naprej kot družinski jezik ali pa kot enega izmed družinskih jezikov v mešanih zakonih. Tudi intervjuvanci so omenili pomen družine kot posrednika jezika.

Sicer imamo vedno več prijav v šolah, ampak ljudje oziroma otroci sploh ne znajo več in ne govorijo več. In najvažneje je to ... ali bilo bi to, da jih starši naučijo. Ker se zanašati na šolo, je premalo, ker v šoli se ne bodo naučili jezika, to je farsa. (Intervjuvanec A1, zaposlen, 27 let)

Kot rečeno, zibelka ali osnova vsakega jezika je pač doma, v družini, in šola tega ne more in tudi ni njena naloga, da bi to nadoknadila, kar se zdaj tiče materinega jezika.
(Intervjuvanec A2, zaposlen, 24 let)

Definicije pojmov

V slovarjih SSKJ in Duden pojma *družinski jezik* oziroma *Familiensprache* ne najdemo. Splošna definicija pojma družinski jezik kot »jezik, ki ga uporabljamo v družini« je presplošna, da bi zajela vse njegove pomen-ske odtenke. Brigitta Busch (2008, 144) ugotavlja, da so »*pojmi materni jezik, družinski jezik, prvi in drugi jezik, izvorni in ciljni jezik, standardni in nestandardni jezik, jezik manjšine, tuji jezik konstrukti, ki so v posameznih okoliščinah lahko smiselni, so pa v svojem bistvu problematični, ker ne odsevajo kompleksnih življenjskih realnosti večjezičnih oseb, temveč jih tlačijo v naprej določene kategorije*«.

Definicija pojma družinski jezik kot »skupni« jezik družine, v katerem družina med seboj komunicira, oži njegovo vsebino, ker bi bil potemtakem v večjezičnih družinah družinski jezik le »skupni jezik« družine, po navadi večinski, ne pa vsi jeziki, ki jih v družini govorijo. Treba je upoštevati, da starši in stari starši vnašajo v družinski vsakdan svoje lastne družinske jezike, ki so lahko jezik manjšine, jezik večine, standardni jezik, narečje ipd. Vsi ti dejavniki kot skupek vplivajo na jezikovni in kulturni razvoj otroka in tudi na družinski jezik oziroma jezik.

Jezikovni iniciativi *Dvo- in večjezičnost v družini in Slovenščina v družini* opozarjata na pomen slovenščine kot materinščine. Kot materni jezik oziroma materinščino pojmuje tisti jezik/tiste jezike, ki ga/jih otrok osvoji v otroštvu brez formalnega pouka v šoli. Jezik, ki se ga otrok v zgodnjem otroštvu nauči avtomatizirano, se globoko zasidra tako na glasovni ravni kot tudi na ravni jezikovne strukture. Materni jezik je tudi tisti jezik, v katerem otroku posredujemo vrednote, norme, pravila, ki so izraz kulturnega ozadja ožje in širše družine, v kateri so lahko pripadniki avtohtonih manjšin, večinskega naroda ali pa izseljenci v tujih državah oziroma priseljenci iz drugih držav.

Namesto pojma materni jezik se danes na splošno uveljavlja pojem *prvi jezik/prvi jeziki*. Pojem prvi jezik/prvi jeziki je za definicijo dejanskega »prvega« otrokovega jezika bolj ekspliciten in točen; v večjezičnih družinah prvi jezik obsega tako materin kot očetov jezik, kadar mati z otrokom govori drugačen jezik kot oče (prim. Triarchi - Herrmann 2003, 32). Otrok lahko ima enega ali dva prva jezika, ki tvorita njegovo osnovno socializacijo. Če otrok od rojstva naprej komunicira v dveh jezikih, govorimo o dvojnem oziroma bilingvalnem ali simultanem jezikovnem učenju (Rothweiler 2007, 115).

V večjezičnih okoljih je jezik večine otrokov drugi jezik, s katerim vzpostavlja stike zunaj lastne družine, če se družina doma pogovarja izključno v manjšinskem jeziku. Pojem *drugi jezik* označuje tisti jezik/tiste jezike, ki se jih otrok uči kasneje kot prvi jezik oziroma po tem, ko prvi jezik že obvlada. Učenje tujega jezika ima svojo posebnost v tem, da se ga učimo v državi, kjer tega jezika ne govorijo (Rothweiler 2007, 106–107).

Če sta manjšinski družinski jezik in večinski družbeni jezik v otrokovem razvoju enako močno prisotna, je to dobra podlaga za otrokov uravnotežen dvojezični razvoj in za učenje nadaljnjih tujih jezikov.

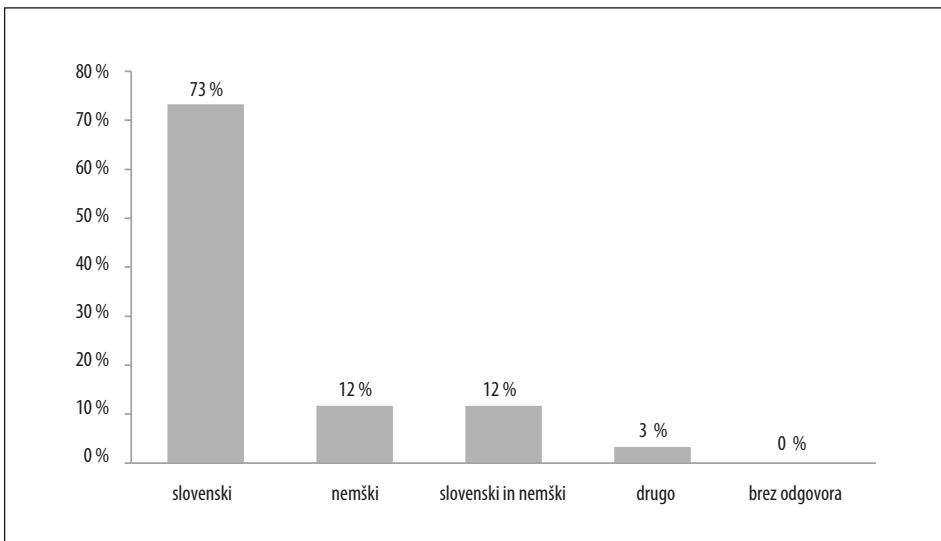
Jezični v družinskem okolju pri mladih na avstrijskem Koroškem in Štajerskem

Velika večina (73,3 %) anketiranih mladih v slovenskem zamejstvu v Avstriji (v nadaljevanju SZA) navaja kot prvi oziroma materni jezik samo slovenščino, za 11,7 % je materni jezik nemščina, isti delež navaja oba jezika kot svoja prva jezika. 1 anketiranec je kot materinščino navedel nemščino in podjunščino, prav tako 1 anketiranec pa slovenščino, nemščino in srbščino.

Iz podatkov lahko sklepamo, da je identifikacija s slovenstvom prek maternega jezika med mladimi v SZA izrazita, kljub temu pa razni strokovnjaki ugotavljajo, da jezikovna kompetenca v slovenščini med

pripadniki mlajše generacije nazaduje.³⁰ Vsi pripadniki slovenske narodne skupnosti so danes dvojezični, posamezni (slovensko) enojezični so le še v najstarejši generaciji. Medtem ko so se v današnji srednji generaciji številni pripadniki manjšine nemščine naučili šele v šoli – predvsem v kmečkem okolju otroci vrtca niso obiskovali –, danes otroci pogosteje odraščajo z obema jezikoma hkrati, torej z dvema prvima jezikoma, ali pa se drugega jezika začnejo učiti najkasneje v vrtcu. Tudi v vaškem okolju je danes bistveno močnejše prisoten le večinski jezik.

Graf 1: Materni jezik anketirancev (N = 60)

Tudi nekateri intervjuvanci so omenili, da so se nemščine učili šele v vrtcu oziroma šoli.

Šele v šoli sem sploh imel prve stike z nemščino. Že, da sem kje v radiu ali pa v televiziji ali pa kje kaj slišal, videl, in tudi preko mojih dveh bratov kaj dojel, ampak nikoli ne aktivno govoril. Šele v šoli potem, v ljudski šoli, sem imel prve stike z nemščino. In kar se tega tiče, mislim, da

30 O slovenščini na dvojezičnem avstrijskem Koroškem glej: Maurer - Lausegger 2016.

to sploh ni problem, ker nekateri mislijo, da morajo tudi pač nemško govoriti z otroki, ker imajo strah, da bi se ne naučili nemščine. Ampak mislim, da smo se tudi mi, kljub temu da nikoli nismo govorili, dokaj dobro naučili tudi nemščine. (Intervjuvanec A2, zaposlen, 24 let)

Nemščino sem se šele »v šuvi naučiva«, in ja, pa knjižno slovenščino pa »tuj« (tudi, op. a.). (Intervjuvanka A6, dijakinja, 17 let)

V vrtcu sem se naučil nemščine. Kljub temu sem pretežno govoril v slovenščini, tudi s prijatelji. Ker v našem vrtcu niso vsi govorili slovensko, zato sem tam tudi govoril nemško. Preden si prišel v vrtec nisi znal nemško? Ne. No, malenkosti. (Intervjuvanec A4, dijak, 16 let)

Najprej smo govorili samo slovensko. V vrtcu sem začela govoriti tudi nemško, potem smo začeli tudi doma govoriti malo več nemško. (Intervjuvanka A3, študentka, 22 let)

Ob stiku z novim večinskim jezikom v vrtcu ali šoli se otroci začnejo prilagajati okolju in prevzemati večinski jezik, tudi na primer v igri. Ne le v vrtcu, tudi doma starši včasih opažajo projekcijo večinskega okolja v svetu otroških iger, ko na primer »punčke/barbike« govorijo/razumejo le večinski jezik. Intervjuvanka A5 (zaposlena, 26 let) tako navaja:

Jaz se spomnim, da me je moj stric vedno kregal, ker so potem prišle prijateljice iz vrtca domov (na obisk, op. a.) – vrtec je tudi bil dvojezičen – in doma smo se potem vedno igrali nemško, če smo z igračami ali tako ... Te igre so vedno bile v nemščini – z barbikami [...] – te so znale samo nemško. To me je stric vedno kregal. Zdaj ima pa sam otroke in tudi vidi, če se oni igrajo, se tudi igrajo večinoma v nemščini.

Kar 80 % anketirancev ima matere slovenskega izvora, 11,7 % jih ima matere, katerih materni jezik je nemščina, 6,7 % jih navaja, da je mama odraščala z dvema maternima jezikoma, in 1 anketiranec pojasnjuje, da je njegova mati Srbkinja. 75 % očetov anketiranih mladih je slovenskega izvora, 20 % očetov ima za materni jezik nemščino, 3,3 % pa večinski in manjšinski jezik. 1 anketiranec (1,7 %) na vprašanje ni odgovoril. Sicer je zaznaven rahel upad med starši in otroki, ki navajajo slovenščino kot prvi jezik (80 % mater oziroma 75 % očetov in 73 % mladih), vendar ta upad ni izrazit.

Jezikovna okolja v družinah so zelo heterogena, prav tako načini komunikacije v enem ali drugem jeziku. To je razvidno tudi iz odgovorov intervjuvancev:

Mama se je preselila iz nemškega dela Koroške in zavoljo tega je pa vse bilo nemško tam. Pri očetu pa je bilo vse mešano oziroma slovensko-nemško mešano. Oče je znal slovensko, se je tudi že učil knjižni jezik. Znal je slovensko v tem smislu, da je znal govoriti enostavne reči (stvari, op. a.) [...]. Oče se je tudi z nama, torej s sestro pa z menoj, učil knjižni jezik. Ene reči je z nama naredil, take delovne liste, zelo preproste, ampak kljub temu je nekako skušal posredovati en odnos ali pa ene besede, pa to, kar je pač znal.

Kljub temu jaz slovenščino bolj povežujem z dedom, ker pač prvi slovenski stavek, ki ga imam v glavi, je izrekel ded, tako da prve slovenske besede so »deda«. Sicer je oče tudi prispeval k temu, pač pa je ta navezanost na deda »tudi zva na važna rieč« (zelo pomembna stvar, op. a.).

No, pri nas doma smo potem tudi nemško govorili, seveda, kot skupen jezik za vse, tu pa tam tudi slovensko. Ali pa če smo bili v Sloveniji, je to tudi to bilo v redu. V ožji družini pa ni bilo tako, da je slovenščina bila na slabšem, po vrednosti pa tudi po občutku ne, kvantitativno seveda različno, pač pa oba jezika sta bila na istem nivoju.

Odnos do jezika je bil pozitiven?

Ja, točno. (Intervjuvanec A1, zaposlen, 27 let)

Jaz izviram iz ene zelo, kako bi rekel, narodno zavedne družine, tako z mamine kot z očetove strani. Če se najprej osredotočimo zdaj na xxx (kraj, op. a.), ki je že sam po sebi zelo slovensko obarvan. Še danes tam okoli 90 % prebivalcev govori slovensko, jih je pa tudi vedno manj. Doma smo vedno govorili samo slovensko, izključno, nikoli tudi ni bilo enega stavka ne v nemščini. Imam dva brata in tudi z njima se nikoli nisem v nemščini pogovarjal, vedno v slovenščini. [...] Sorodstvo isto tako kot družina – vse je bilo slovensko, oziroma cela moja okolščina je slovenska bila, vedno, že od ranega otroštva. (Intervjuvanec A2, zaposlen, 24 let)

Najprej smo govorili samo slovensko. V vrtcu sem začela govoriti tudi nemško, potem smo začeli tudi doma govoriti malo več nemško. Zdaj je tako: s starimi starši govorim samo slovensko, s starši pa pravzaprav oboje. Pri sestrah in bratih pa je različno. Z eno sestro govorim pravzaprav samo nemško, s tadrugo večinoma nemško, včasih pa tudi slovensko. Pri bratih pa je tako: z enim govorim samo nemško, z drugim pa oboje. Ne vem, zakaj, je pač tako. S starimi starši po očetovi strani ne morem govoriti nemško. To bi bilo čudno. Z omo (babico, op. a.) po mamini strani govorim pravzaprav tudi samo slovensko, si pa nekako lahko predstavljam, da bi se pogovarjali v nemščini. (Intervjuvanka A3, študentka, 22 let)

Pri nas v družini je pet otrok. Doma smo vedno govorili slovensko, moj ati je pravzaprav z xxx (kraj, op. a.) in se je potem naučil slovensko, ampak on z nami pravzaprav tudi govori slovensko. On se je naučil, ko sem jaz prišla

na svet. Nemško se samo pogovarjamo, če je z xxx (kraj, op. a.) kakšna žlahta tu in še potem v glavnem med seboj slovensko. Če pa oni potem nekaj vprašajo, jim pa prevedemo. V glavnem v narečju in potem v gimnaziji pač v pisni slovenščini. (Intervjuvanka A5, zaposlena, 26 let)

Starih staršev zdaj nimam več, starši pravzaprav z mano zmeraj »svaveju marnvajo« (govorijo slovensko, op. a.). Pogovorno, dialekt. In to pravzaprav že celo življenje. Nemščina sploh ni prisotna. Nemščino sem se šele »v šuvi naučiva« (v šoli naučila, op a.), in ja, pa knjižno slovenščino pa tuj, in doma pač pravzaprav že »zmirm svovej marnvamo« (vedno slovensko govorimo, op. a.). (Intervjuvanka A6, dijakinja, 17 let)

Kar se tiče družine mojega očeta, torej tam so pravzaprav tudi slovenski vplivi ... ali madžarski? Mislim da bolj slovenski, pri starih starših mojega očeta. Njegova mama je še govorila nekaj slovenščine tudi, on pa ne več. Moj stari oče tudi ni govoril slovensko. [...] Moj družinski krog so sestavljali moja babica, moj oče, moja mama in moj brat. Moja babica in moja mama sta sicer govorili slovensko z menoj v mojem zgodnjem otroštvu. Samo mojemu očetu to ni bilo tako prav, ker on tega ni razumel. Tako se dvojezičnost pri meni ni prav izšla, kar se mi zdi škoda. (Intervjuvanec A7, študent, 20 let)

Za večino anketiranih mladih na Koroškem je prvi jezik eno izmed koroških slovenskih narečij, v tem jeziku verjetno tudi povečini razmišljajo. Problem predstavlja komunikacija s širšim okoljem, ker otroci v vrtcu in šoli pogosto nimajo sogovorcev, s katerimi bi lahko govorili in urili vsakdanji jezik med vrstniki v slovenščini oziroma je nemščina tako dominantna, da se tudi otroci slovensko govorečih staršev med seboj pogovarjajo v večinskem jeziku. Tako ostajajo referenčne osebe za slovenski pogovorni jezik predvsem starejše osebe.

Znanje jezika/jezikov po lastni oceni

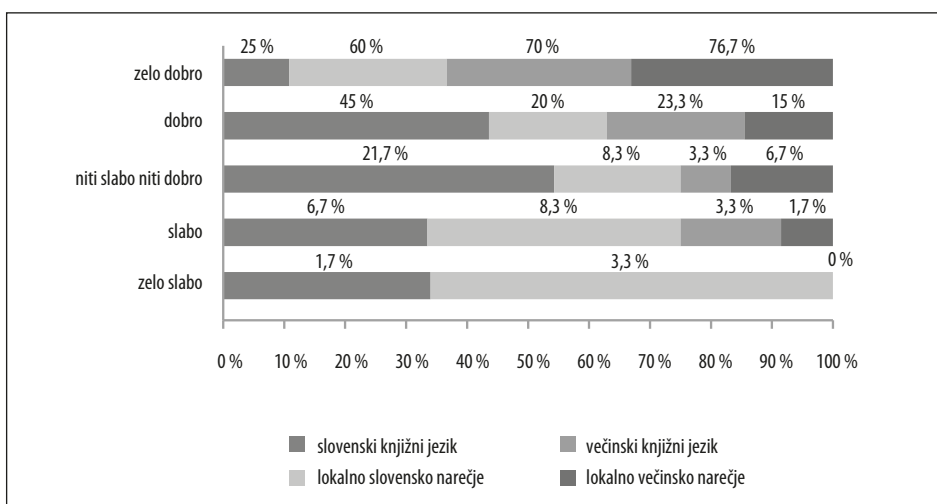
Podatki kažejo, da anketirani mladi v Avstriji najbolj obvladajo lokalno nemško narečje (76,7 % zelo dobro) in nemški knjižni jezik (70 % zelo dobro). Lokalno slovensko narečje sledi na tretjem mestu (60 % zelo dobro).³¹ Četrtnina (25 %) anketirancev pa ocenjuje kot zelo dobro svoje znanje slovenskega knjižnega jezika. Prav tako vidimo, da mladi relativno kritično ocenjujejo svoje lastno obvladanje slovenskega knjižnega jezika. Vsekakor pa jih 70 % misli, da obvladajo slovenski knjižni jezik vsaj dobro, če ne zelo dobro. Le 15,8 % anketirancev obvlada angleščino zelo dobro, 41,7 % dobro, 33,3 % niti dobro niti slabo. Med drugimi tujimi jeziki sta pri anketirancih močneje prisotni italijanščina (13,3 % s slabim znanjem, 26,7 % s srednjim in 3,3 % z dobrim znanjem) ter hrvaščina (5 % s slabim znanjem, 10 % s srednjim in 1,7 % z dobrim znanjem). Posamezniki so navedli znanje francoskega, španskega, ruskega, makedonskega, nizozemskega in latinskega jezika. 1 anketiranec obvlada znakovni jezik.

Podatki potrjujejo domneve o izraziti lokalni identiteti v avstrijskem zamejstvu, še bolj pa o velikem pomenu lokalnih narečij (prim. Vavti 2012). Študije kažejo, da tudi na Koroškem narečje izginja na račun pogovorne knjižne slovenščine. Eden izmed vzrokov za ta razvoj je družbeno-ekonomski razvoj znotraj manjšine. Z večjim številom izobražencev je povezana tudi večja kompetenca izražanja v slovenskem knjižnem jeziku (Arbeitsgemeinschaft Alpen-Adria 2004, 182). Prav tako je večja jezikovna in narečna raznolikost znotraj mladih družin vzrok, da postane jezik sporazumevanja za govorce različnih narečij ali drugih jezikov pogovorni knjižni jezik, kar je vsekakor pozitiven razvoj, saj je pred tem to funkcijo širšega medsebojnega sporazumevanja prevzemal večinski jezik.

31 Slovenci na Koroškem so razdeljeni na štiri večje koroške narečne skupine: ziljsko, rožansko, podjunsko in obirsko. Zinka Zorka, ki je s študenti raziskala območje avstrijske južne Štajerske, je ugotovila, da ljudje še govorijo jezik, ki je arhaičen, ker je bil izrinjen iz javnega življenja. Na zahodu, v Mlakah in Radvanju govorijo koroško podjunsko narečje, v Ivniku, Arnežu in Gradišču pa koroško severnopohorsko-remšniško narečje. V okolici Lučan – Veliki Boč, Klanci – prevladuje severnoštajerski kozjaški govor, v Radgonskem kotu pa se ohranja panonsko prekmursko-slovenskogoriško mednarečje (Zorko 2005, 137; glej tudi: Zorko 2004, 2008).

Jezikovna iniciativa *Slovenščina v družini*, ki deluje v Celovcu na pobudo KKZ opozarja na pomen narečij kot mosta do slovenskega knjižnega jezika. Pomen narečij za učenje jezika je izpostavil tudi intervjuvavec A1 (zaposlen, 27 let): »Kajti žinjam (mislim, op. a.) – to sem prej hotel reči pri šoli – zelo je pomagalo, da je ta učitelj zmeraj tudi rekel, kako se kaj reče v narečju, da sem potem imel povezave s knjižnim jezikom.«

Graf 2: Samoocena znanja jezikov anketirancev (N = 60)

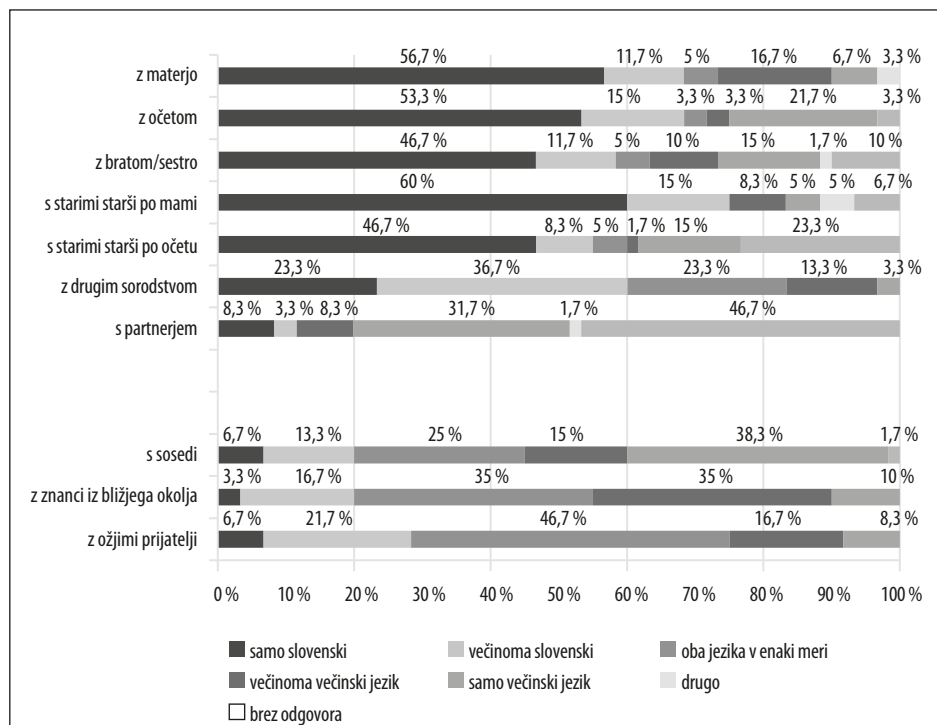

Slovenščina v družinskem krogu in bližnjem okolju

Najbolj dosledno se anketirani mladi v Avstriji pogovarjajo s starimi starši po mami (60 % samo slovensko), na drugem mestu sledijo pogovori z materami (56,7 %) in nato pogovori z očetmi (53,3 %). 1 anketiranec je izpostavil, da se z mamo in staro mamo pogovarja v lokalnem pogovornem narečju, 1 anketiranec pa se z mamo in staro mamo pogovarja v srbščini. S starimi starši po očetu se 46,7 % anketirancev pogovarja izključno v slovenskem jeziku, pri čemer je treba upoštevati, da jih 23,3 % na vprašanje sploh ni odgovorilo, ker jim je stari oče po očetovi strani že umrl. Tudi z brati in sestrami se mladi pogosto pogovarjajo v slovenskem jeziku (46,7 % samo slovensko), vendar nekoliko v manjši meri kot

s starši in starimi starši.³² Raba slovenščine je prav tako izrazita v širšem sorodstvenem krogu, v katerem se 60 % anketirancev pogovarja samo ali večinoma v slovenščini, ter v ožjem prijateljskem krogu, v katerem velik delež mladih uporablja manjšinski jezik v vsaj enaki meri kot večinskega. Jezik manjšine je torej najbolj prisoten v družinskem ter osebnem in intimnem okolju, signifikantna izjema so partnerstva. Le 11,6 % anketirancev govori s partnerjem samo ali večinoma slovensko, nihče oboja jezika v enaki meri, 31,7 % jih govori izključno nemško, slaba polovica anketirancev pa na vprašanje ni odgovorila, saj partnerja nimajo. 1 anketiranec se s partnerjem pogovarja v italijanščini. V tem primeru pride do izraza dejstvo odseljivanja mladih v urbane centre zunaj Koroške (prim. Vavti 2012), kjer najdejo poleg službe in izobrazbe pogosto tudi ljubezen.

Graf 3: Jezik v družini ter v krogu sosedov, prijateljev in znancev (N = 60)

32 Podobno je ugotovila Darja Ovsenik (2010, 98–99) za dijake in dijakinje Dvojezične trgovske akademije v Celovcu, kjer so podatki pokazali, da je več družin, kjer se dijaki s starši pogovarjajo večinoma ali samo v slovenščini, s svojimi brati in sestrami pa jih je več, ki se pogovarjajo mešano (slovensko in nemško).

Že pri prvem prestopu iz družinskega okolja v bližnje sosedstvo je razvidno, da v soseščini večinoma ali izključno uporablja večinski jezik več kot polovica (53,3 %) anketirancev, tudi pri pogovorih z znanci iz bližnjega okolja je večinski jezik močneje prisoten (pri 45 % večinoma ali izključno). Z ožjimi prijatelji anketiranci večinoma govorijo v obeh jezikih v enaki meri, 28,4 % se jih z njimi pogovarja večinoma ali izključno v slovenščini. Najmanj se mladi, po podatkih ankete, večinoma nemško ali samo nemško pogovarjajo z materami in očeti, širšim sorodstvom, ožjimi prijatelji ter v društvih in ustanovah.

Slovenščina v društvih, ustanovah in pri športu ter v drugih situacijah vsakdanjega (javnega) življenja

V društvih in ustanovah le 10 % anketiranih mladih govori večinoma večinski jezik in 10 % samo večinski jezik, oba jezika v enaki meri uporablja 16,7 % mladih, ostali se v društvih in ustanovah pogovarjajo v glavnem slovensko, med njimi 21,7 % samo slovensko, kar kaže tudi na močno vključenost mladih (predvsem na Koroškem) izključno v slovenska društva in ustanove. Podobno ugotavlja Darja Ovsenik (2010, 109) v svoji raziskavi za dijake in dijakinje Dvojezične trgovske akademije v Celovcu – največ slovenščine uporabljajo, ko se udeležujejo prireditev slovenskih društev, kjer samo ali večinoma slovenščino uporablja 61 % dijakov iz Avstrije. Nekoliko manj prisoten je manjšinski jezik pri športu in rekreaciji (le 5 % anketiranih mladih pri športnih dejavnostih govori samo slovensko, 18,3 % večinoma slovensko ali oba jezika v enaki meri). Tako kot v dvojezično šolstvo se v slovenska društva vključujejo tudi nemško govoreči otroci, ki imajo tudi v slovenski društveni dejavnosti dodatne možnosti za učenje in rabo slovenskega jezika. V slovenske skupnosti, slovensko šolstvo in slovenske društvene dejavnosti se na Koroškem vključujejo poleg pripadnikov večine tudi pripadniki drugih manjšin, drugih slovanskih in neslovanskih evropskih narodov ter priseljenci iz evropskih in neevropskih držav, ki so naseljeni v zamejskih območjih (Piko - Rustia 2016). Slovenska društva so pomembni jezikovni in socializacijski prostori za vse otroke (slovensko, nemško in drugo govoreče) na dvojezičnem območju.

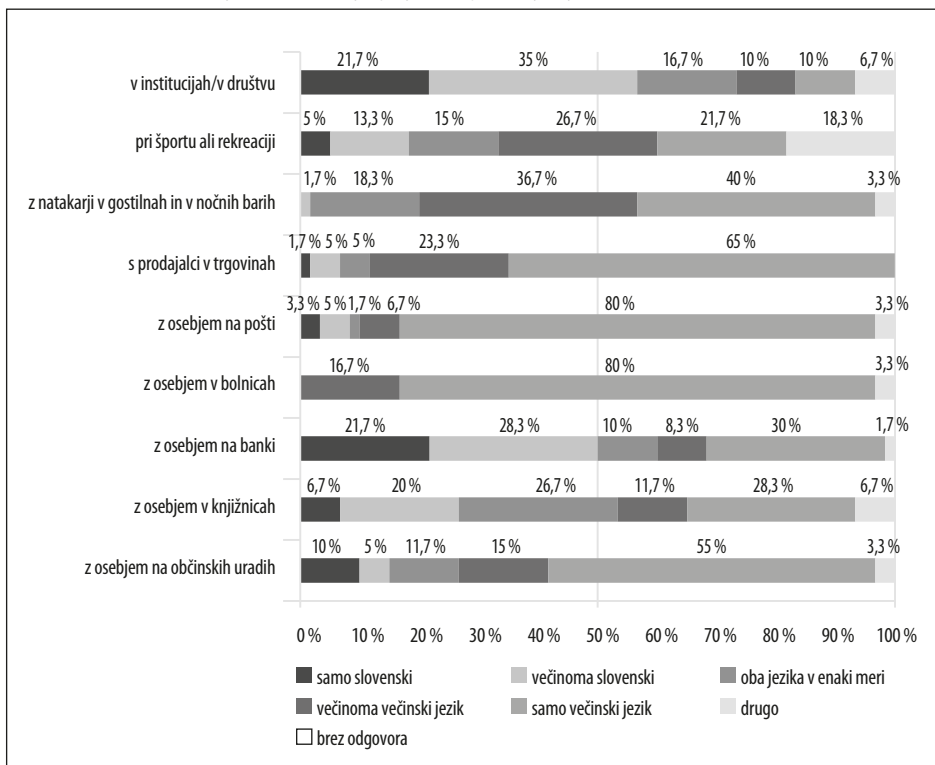
Intervjuvanka A5 (zaposlena, 26 let) je tako povedala:

Pa tudi če je to taka malenkost, ena ura na teden, ampak tam se družijo naši dvojezični otroci, pogovarjamo se samo v slovenščini. Tudi če pride kakšen otrok, ki od doma ne govori slovensko, ampak se v šoli uči ... tudi z njimi govorimo samo slovensko. Tako da je to res naš dvojezični prostor, naš kulturni dom [...].

Splošna jezikovna podoba, ki je razvidna iz diagrama, kaže, da je raba slovenščine v javnosti redka, najmanj slovenščino uporabljajo z osebjem v bolnicah, med vsemi zamejstvi tudi v najmanjšem obsegu. Eden izmed vzrokov, da so starši današnje srednje generacije govorili s svojimi otroki nemško, je bil tudi strah, da bodo otroci »trpeli, ko v bolnici ne bodo znali nemško«. V nekoliko večji meri je slovenščina prisotna v občevanju z osebjem na občinskih uradih (26,7 % vsaj v enaki meri), predvsem na dvojezičnem območju južne Koroške, kjer slovensko govoreči uradniki spregovorijo tudi v slovenščini. Dokaj razširjena je raba slovenskega jezika na banki, polovica (50 %) anketirancev jih tam govori samo slovensko ali večinoma slovensko. Za to imajo zasluge slovenske posojilnice na dvojezičnem območju, ki imajo dolgo tradicijo.³³ Slovenske posojilnice in zadruga so tudi pomembni delodajalci, zato je v toliko večji meri slovenščina prisotna tudi pri prodajalcih v trgovinah. Prestrukturiranje slovenskega bančništva in združenja ter močno krčenje tega sektorja predstavljata zato ne le problem za delovna mesta, temveč tudi za rabo slovenščine v javnem prostoru, predvsem tam, kjer delujejo slovenske banke in trgovine, ki so poleg društvene dejavnosti pomemben gospodarski in tudi jezikovni steber. V nekoliko večji meri je slovenščina prisotna tudi v občevanju z osebjem v knjižnicah (26,7 % samo ali večinoma slovensko, 26,7 % oba jezika v enaki meri). V manjši meri jo uporabljajo anketiranci z natakariji v gostilnah in trgovinah, kar je pričakovano, saj mladi koristijo širšo ponudbo, med njimi tudi slovensko. Tudi na pošti je slovenščina manj prisotna, vendar jo skoraj 10 % anketirancev uporablja vsaj v enaki meri.

33 V Šentjakobu v Rožu je bila leta 1872 ustanovljena prva slovenska kreditna zadruga v Avstriji. Glej tudi: Zveza bank 2011.

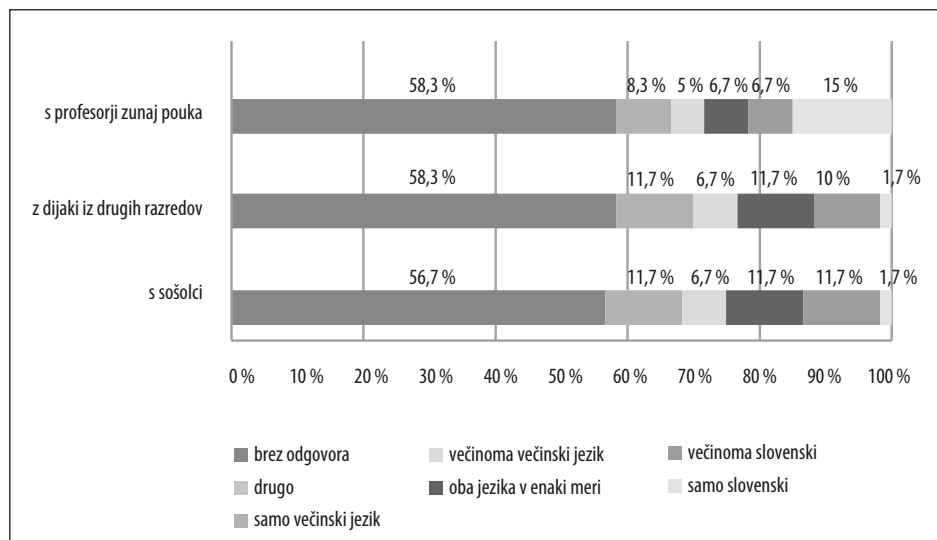
Graf 4: Jezik v situacijah vsakdanjega javnega življenja (N = 60)

Slovenščina v šoli, na fakulteti in na delovnem mestu

S sošolci se samo v slovenščini pogovarja le 1,7 % anketirancev, več mladih uporablja samo večinski jezik, in sicer 11,7 %³⁴. Pri navedbah je treba odšteti 56,6 % anketirancev, ki ne hodijo v šolo, ostali se v večji meri pogovarjajo večinoma v slovenščini ali v obeh jezikih v enaki meri (23,4 %), večinoma večinski jezik uporablja 6,7 % anketiranih mladih. Zelo podobna je slika pri pogovorih z dijaki iz drugih razredov.

34 Podobno sliko kaže raziskava Darje Ovsenik (2010, 103) na Dvojezični trgovski akademiji v Celovcu za dijake z avstrijskim državljanstvom.

Graf 5: Jezik v šoli (N = 60)

Slovenski pogovorni jezik se med mladimi na avstrijskem Koroškem uveljavlja takrat, kadar so v razredih večje skupine govorcev slovenskega narečja ali knjižne slovenščine. A niti takšno izhodišče ni jamstvo za rabo slovenskega jezika, v manjšinski situaciji se namreč težje razvija sodoben slovenski mladinski sleng oziroma žargon, ki je še posebej za najstnike pomembno sredstvo komuniciranja. S profesorji zunaj pouka se dijaki pogovarjajo pretežno v slovenskem jeziku, razen tisti, ki ne obiskujejo slovenskih šol. Raziskava na Dvojezični trgovski akademiji v Celovcu, izvedena v šolskem letu 2008/2009, je pokazala, da povezave podatkov posameznih dijakov glede na govorni položaj (med poukom, odmori in zunaj šole) kažejo, da se večina dijakov podobno sporazumeva povsod – malo je takih, ki v položajih, povezanih s šolo, bistveno spremenijo izbiro jezika, kar še posebej drži za komunikacijo s sošolci (Ovsenik 2010, 103). Jezikovne situacije v šoli so intervjuvanci opisali tako:

V ljudski šoli vem, da nas je bilo štirinajst v razredu, in od teh, ne vem, osem ali devet prijavljenih k slovenščini. Od teh nas je bilo pet ali šest, ki smo od doma znali. Tako da smo se mi pravzaprav z učiteljem pogovarjali

v slovenščini, ampak tako med seboj v razredu vedno v nemščini. (Intervjuvanka A5, zaposlena, 26 let)

Intervjuvanka A5 je opozorila tudi na pomen aktivne vloge učiteljev pri oblikovanju »prostorov« za slovenščino in tudi na deloma napačna pričakovanja staršev, ki svoje otroke prijavijo k dvojezičnemu pouku. Ker to ni predmetni pouk, temveč dvojezični pouk, je treba tudi starše temu ustrezno pripraviti in informirati:

Ampak zdaj se vedno bolj zavedam tega [...], kakšno nalogo imaš (kot učitelj, op. a), pa da to, kar delamo tudi v društvu, da imamo prostor za slovenščino, da to lahko v šoli tudi ustvariš. [...] Nekateri pač tudi iz napačnih razlogov (prijavijo otroke k slovenskemu pouku, op. a.), ker se starši enostavno ne zavedajo, kaj pomeni dvojezičen pouk. »Aha, a bissl Slowenisch dazu is eh liab, oba nur nit zu viel« (Malo slovenščine zraven je itak lepo, ampak ja ne preveliko, op. a).

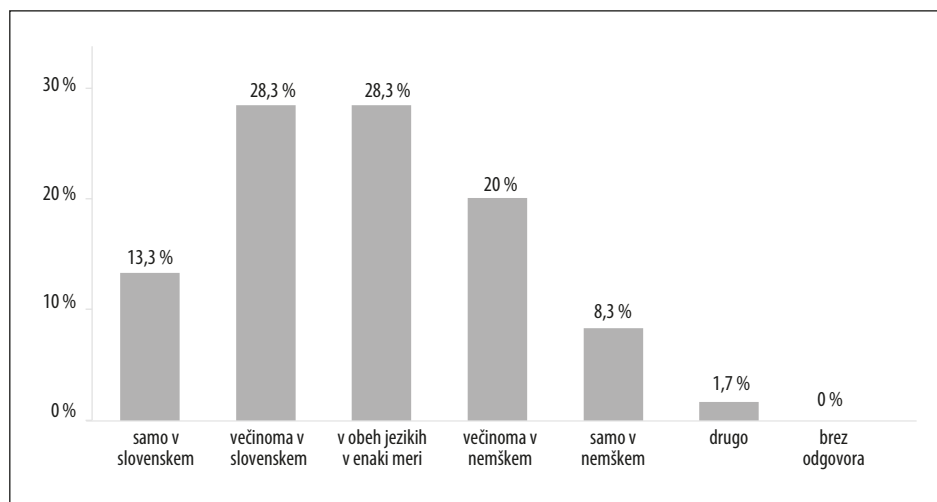
Na avstrijskih univerzah je v pogovorih s kolegi pričakovano bistveno bolj prisoten samo večinski jezik (16 % anketirancev, pri tem je treba upoštevati 60 % tistih, ki niso na univerzah), vendar je skoraj v enaki meri v pogovorih prisotna tudi slovenščina (večinoma ali v enaki meri oziroma tudi v manjši meri). V še večji meri (23 %) je v pogovorih s profesorji prisotna samo nemščina, vendar je slovenščina v eni ali drugi obliki prisotna pri 16 % anketirancih. Za razliko od drugih zamejstev so študenti iz Koroške redkeje odločijo za študij v Sloveniji. Posamezniki koristijo možnost izpopolnjevanja na slovenskih univerzah, redkejši posamezniki opravijo celoten študij v Sloveniji.

Na delovnem mestu je samo slovenski ali večinoma slovenski jezik prisoten v komunikaciji z nadrejenimi in kolegi pri 13,3 % anketirancev, kar priča o dosledni rabi jezika znotraj slovenskih ustanov, znatno manj je slovenščina prisotna v pogovorih s strankami, partnerji in dobavitelji. 1 anketiranec se z nadrejenimi in kolegi pogovarja bosansko, angleščino v delovnem okolju uporablja le 1 anketiranec.

Osebni odnos mladih do jezika/jezikov

Po podatkih ankete mladi v Avstriji relativno pogosto razmišljajo v slovenskem jeziku – skupno 70 % mladih razmišlja v obeh jezikih v enaki meri (28,3 %), večinoma v slovenščini (28,3 %) ali celo samo v slovenščini (13,3 %). Le 28,3 % jih misli večinoma ali izključno v nemščini.

Graf 6: Jezik, v katerem mladi navadno razmišljajo (N = 60)

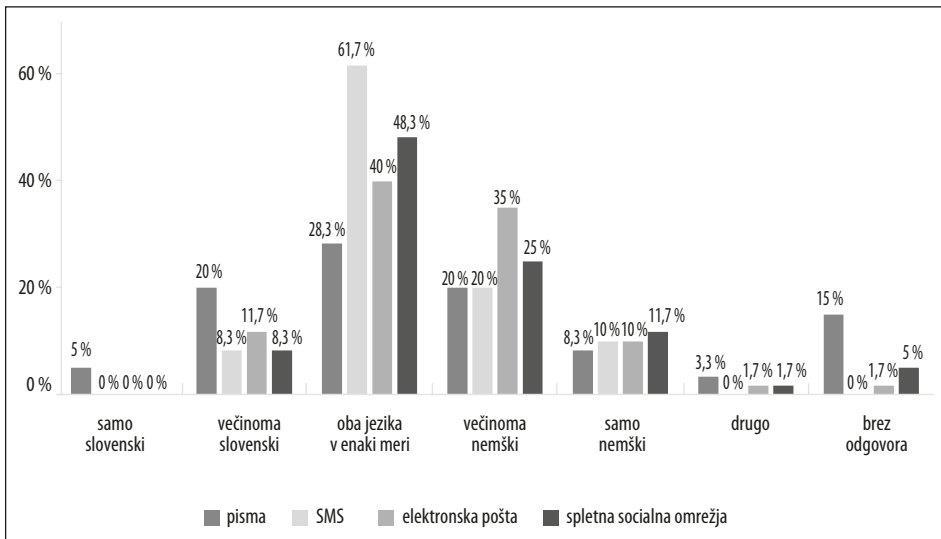
V pogovorih so mladi izpostavili, da je razmišljanje v enem ali drugem jeziku odvisno tudi od teme in okolja – o temah, povezanih z družino, dvojezično šolo ipd., razmišljajo v slovenskem jeziku, o temah, povezanih s širšim okoljem (uradi, nemški prijateljski krog, univerza ipd.), razmišljajo v nemškem jeziku, torej v jeziku, v katerem tudi v tistih okoljih komunicirajo. Drugi pa razmišljajo pretežno ali izključno v slovenskem jeziku, na primer intervjuvanec A2 (zaposlen, 24 let):

Slovenski jezik mi pomeni zelo veliko, je občutek, kako bi rekel, varnosti. V slovenskem jeziku ali pa v domačem narečju se počutim zelo varno in je tudi z njim povezan občutek navezanosti do doma in občutek, kot sem že rekel varnosti, materine ljubezni. Je tudi zame najlepši jezik, čeprav je tudi recimo nemški jezik zelo lep, francoski,

angleški, vsi jeziki so po svoje zelo lepi. Ampak seveda slovenski je materni jezik, je zdaj, objektivno gledano, še vedno najlepši, in jezik, v katerem tudi misliš in sanjaš.

Raba jezika pri osebnem dopisovanju

Graf 7: Raba jezikov pri osebnem dopisovanju (N = 60)

Pri dopisovanju v obliki pisem dobra četrtnina (28,3 %) anketirancev v Avstriji navaja, da uporablja oba jezika v enaki meri. Večinoma slovenščino oziroma večinoma nemščino uporablja pri osebni dopisovanju v pisnih izenačeno število vprašanih (po 20 %), samo slovenski jezik (5 %) oziroma samo nemščino (8,3 %) uporablja relativno majhen delež anketirancev. Ker mladi danes pisem ne pišejo več, je pri vprašanju o rabi jezika pri osebni dopisovanju v obliki pisem večje število anket (15 %) brez odgovora. 1 anketiranec je kot jezik dopisovanja v pisnih navedel španski, italijanski, angleški in nemški jezik ter 1 anketiranec nemški in angleški jezik.

Pri dopisovanju s SMS-i največje število anketirancev uporablja oba jezika v enaki meri (61,7 %), večje število jih uporablja večinoma večinski

jezik (20 %) kot večinoma slovenski jezik (8,3 %), samo večinski jezik uporablja 10 % anketirancev, samo slovenskega pa nihče. Ravno obratno kot pri dopisovanju v obliki pisem, kjer je relativno veliko število anket brez odgovorov, so pri SMS-ih odgovorili vsi anketiranci. V drugih jezikih se pri dopisovanju s SMS-i ne pogovarja nihče izmed anketirancev.

Po elektronski pošti komunicira 35 % anketirancev večinoma v nemškem jeziku, oba jezika v enaki meri uporablja pri e-pošti 40 % anketirancev, večinoma slovenski jezik 11,7 %. Samo večinski jezik jih pri e-pošti uporablja 10 %, samo slovenskega pa nihče. Le 1 anketiranec na vprašanje ni odgovoril, prav tako 1 anketiranec je kot jezik komunikacije po e-pošti navedel španščino, italijanščino, angleščino in nemščino.

Podobna je slika pri spletnih socialnih omrežjih, kjer pa lahko opazimo, da je slovenščina prisotna v nekoliko večji meri, saj 48,3 % anketirancev navaja, da jo uporablja enako pogosto kot nemščino. Facebook je lahko tudi pobudnik ali indikator vitalnosti slovenskega jezika manjšinskih skupnosti v zamejstvu in po svetu.³⁵ Posplošeno pa lahko ugotovimo, da je pri vprašanju o osebnem dopisovanju z različnimi komunikacijskimi sredstvi bila najbolj priljubljena opcija odgovora povsod tista, ki govori o enako pogosti rabi obeh jezikov.

Mladi in raba klasičnih medijev

Časopisi in revije

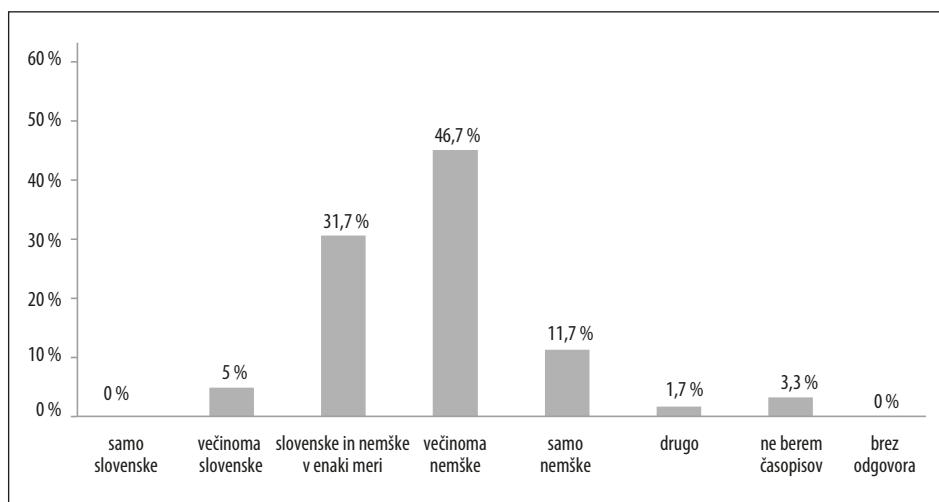
Večina anketiranih mladincev v Avstriji koristi pretežno nemško čtivo. 58,4 % jih bere večinoma ali izključno nemške časopise in revije. Pri anketiranju so mladi opozorili, da slovenskih dnevnikov ni, zato v primerjavi z anketiranimi mladimi v Italiji mladi v Avstriji v nekoliko večji meri koristijo samo ali večinoma večinske tiskane medije (v Avstriji 58,4 %, v Italiji 45 %).

Slaba tretjina anketiranih mladih navaja, da uporabljajo slovensko in nemško gradivo v enaki meri. Nemški jezik močno dominira v

³⁵ Glej: Valentincič 2017.

vsakdanjiku pripadnikov slovenske manjšine v Avstriji, kar se izraža tudi v pričujočih podatkih. V teh pogojih pravzaprav preseneča, da 36,7 % anketirancev uporablja vsaj v enaki meri ali celo večinoma slovenske tiskane medijske vire. Nihče se ne poslužuje izključno slovenskih tiskanih medijev, le 5 % jih bere večinoma slovenske časnike.

Graf 8: Branje časopisov in revij (N = 60)

Na Koroškem izhajata tednika Novice in Nedelja; Novice poročajo o aktualnih družbenopolitičnih, kulturnih, družbenih in športnih temah z izključno koroško-slovensko tematiko, cerkveni list Nedelja pa poleg verskih tem obravnava kulturno življenje in aktualna družbena vprašanja Slovencev na Koroškem ter štirinajstdnevno izdaja tematske številke kot priloge časopisu, v katerih obravnavajo najrazličnejše teme (kultura, literatura, jezik, družine, potopisi, aktualna družbena vprašanja idr.). Tednik Novice je v letu 2015 podprl izdajo dijaškega lista Podmornica, ki je v tem izšel v dveh številkah – pripravili so ga dijaki Slovenske gimnazije in člani dijaškega kluba KDZ v Celovcu. Cerkevni list Nedelja izdaja tudi tematske številke z literarnimi prispevki mladih literarnih ustvarjalcev ob literarnem natečaju *Pisana promlad*. Študentska kluba na Dunaju in v Gradcu sta v preteklosti izdajala svoji glasili Punt (Dunaj) in Informator (Gradec). Trenutno delujoči klubi (KSSŠD, KSŠŠG in KSŠŠK) o svojih

dejavnostih informirajo z okrožnicami, na spletnih straneh, po Facebooku ipd., ne izdajajo pa glasil.

Lastna glasila spodbujajo mlade k aktivnemu sooblikovanju vsebin, kot je omenil intervjuvanec A4 (dijak, 16 let):

Kaj misliš, da bi lahko manjšinski mediji storili, da bi imeli nekoliko več vsebin, ki bi bile zanimive za mlade? Kaj bi si želel? Ali ti kaj manjka?

Z xxx (oseba, op. a.) smo imeli na primer idejo, da naredimo politični kompas, ki mladim razloži politično situacijo. Kaj so desničarji in levičarji.

V manjšinskem okviru?

Ne, na splošno politično. Da bi to vključili v slovenske medije ali ... morda šport.

To bi vi radi izdelali in potem nekje objavili. Na spletu?

Ne, to smo pravzaprav hoteli dodati časopisu Podmorica, ki ga piše KDZ.

Intervjuvanci so zelo različno ocenili manjšinsko medijsko ponudbo glede na svoja pričakovanja in njihov lastni pristop do medijev:

Pri časopisih je pač tako, da je Nedelja zelo cerkveno usmerjena, včasih preveč, da manjkajo druge teme. V Novicah je jezik tu in tam takšen, da ne paše in jaz nočem brati fovš (napačne, op. a.) slovenščine. Jaz tudi ne govorim perfektno. Če pa mene zmeraj rukne (vrže, op. a.), ko berem, to ni fajn. (Intervjuvanec A1, zaposlen, 27 let)

Samokritična je ocena intervjuvanke A3 (študentka, 22 let), da »bi mladina morala tudi sama zase nekaj narediti«:

Na splošno ne poslušam veliko radia, tako da tudi slovenski radio ne. Novice berem, če sem v klubu. Če sem v nedeljo doma, pač gledam Dober dan, Koroška. Ampak, da bi si ogledala po internetu stream ... to ne. Nedelje ne berem. Kaj še obstaja?

Obiskuješ manjšinske spletne strani?

Ne, teh ne obiskujem. Pravzaprav manjšinskih medijev ne koristim veliko.

Kaj se ti zdi zanimivo, kaj manj zanimivo? A te kaj moti? Ali bi lahko kaj spremenili?

Za mladino ni veliko ponudbe. Na spletnih straneh sploh ne vem, ali imajo kaj zanimivega za mladino. Radio Agora ima včasih nekatere zanimive stvari. Slovenski spored ORF, ne vem, to pač tudi ni za mladino. To je bolj za starejše, glasba ... Ti bi ja tudi lahko nekaj naredili za mladino.

Kaj bi lahko manjšinski mediji nudili mladini?

To je težko vprašanje.

Ali to v klubu ni tema?

V zadnjem času o tem pravzaprav nismo govorili. Seveda je problem, da se mladina s tem ne ukvarja. Potem pač tudi ničesar ni za mladino. Mladina bi morala tudi sama zase nekaj narediti.

Ali misliš, da bi na tem področju bila mladina lahko bolj aktivna?

Ja, na vsak način. Preko medijev si pač prezenten.

Posamezni mladinci so aktivno vključeni v medijsko delo. Tednik Novice in cerkveni list Nedelja ponujata mladim tudi možnost opravljanja prakse v poletnih mesecih, prav tako Slovenski spored ORF:

Vsekakor spremljam medije, manjšinske medije, na Koroškem, ker sem pač tudi poklicno zaposlen v medijih, slovenskih, in jih tudi sooblikujem [...]. Koristim in spremljam pa tudi druge medije, kot so tiskani mediji, Novice in Nedelja, to sta tednika. Za Nedeljo sem tudi že delal in sam pisal, tako da sem tudi tam sooblikoval [...] Lahko rečemo, da dnevno spremljam in koristim te naše medije.

Zdi se mi zelo pomembno, da jih imamo, lastne medije. Vsekakor je še veliko, kar bi se dalo popraviti in izboljšati, to pa je proces – vedno – razvoja. Nikoli ne smeš obstati na eni piki, reči »aha, to je zdaj super, smo zadovoljni, zdaj pa naprej tako delamo«, ampak se moraš vedno razvijati naprej, iti s časom in se prilagajati potrebam in željam potrošnikov.

Finančni okviri verjetno tudi omejujejo razvoj manjšinskih medijev?

Seveda, to vidimo pri Novicah, a ne, iz meseca v mesec ne vejo, ali bodo preživeli, oziroma iz leta v leto se borijo za preživetje, ker pač so odvisni od podpor. Nedelja je tukaj malo na boljšem, ker je pod okriljem škofije in zaenkrat zgleda še ni finančne težave. Radijske in televizijske oddaje so tudi pod okriljem državne radiotelevizije, tako da tudi tam ni zdaj nujno problem denar, temveč mogoče tudi iznajdljivost ali nekje en mlad, svež veter. O tem pa je treba diskutirati in razpravljati, iskati nove poti, kako tudi mlade dosežeš.

Manjšinski mediji pokrivajo cel spekter – lokalno, regionalno –, zmanjka pa za svetovno dimenzijo, ker so tudi kadri majhni?

Ja tudi mislim, da tudi ni naloga teh medijev, da bi pokrivali svetovno ...

Kako doseči mlade prek medijev?

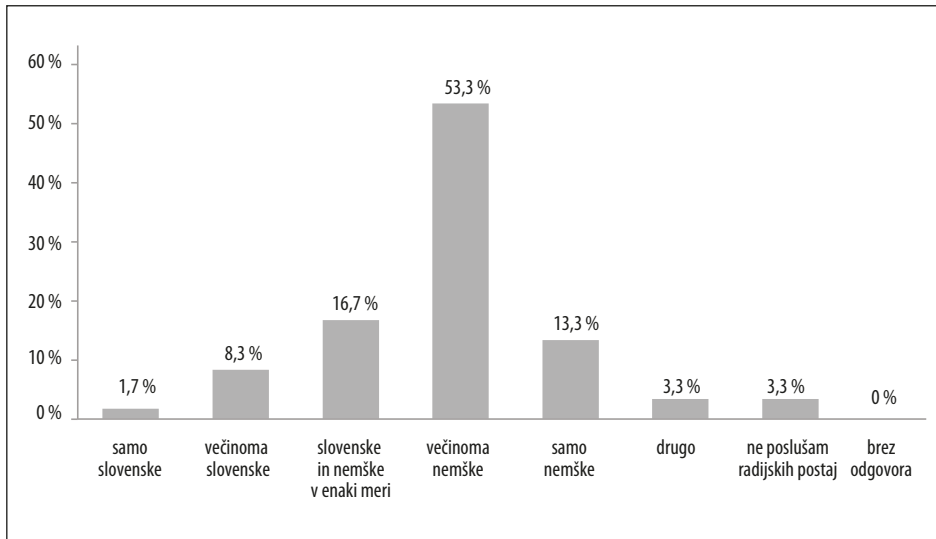
Preko tiskanih, analognih medijev vedno težje, zato pa, kot sem rekel, je treba iskati nove poti. Splet in socialni mediji so vsekakor tisti mediji našega časa, kjer najhitreje in največ ljudi dosežeš in je tudi treba iti s časom in se tudi v te smeri ozirati. (Intervjuvanec A2, zaposlen, 24 let)

Danes soobstajajo klasični (časopis, radio, televizija) in novi mediji (svetovni splet), ki bistveno vplivajo tudi na podobo manjšinskih medijev. Spletna komunikacija je spremenila klasično medijsko ponudbo, saj imajo vsi časopisi danes svoje spletne strani, klasično branje v papirnati obliki, ki je ena izmed osnov usvajanja jezika, pa pojema. S tem upada tudi število naročnikov, ki vzdržujejo časopise – ohranjanje časopisnih medijev in zagotavljanje kakovostne ravni poročanja in jezikovne rabe postaja eden izmed pomembnejših izzivov v zamejstvu.

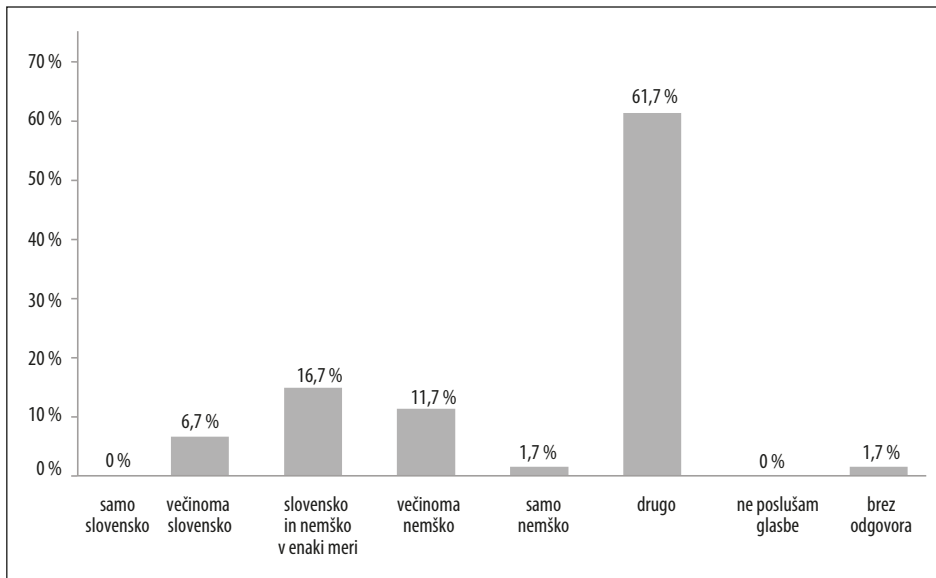
Radio

Še manj kot slovenskih tiskanih medijev se anketirani mladi v Avstriji poslužujejo slovenskega radijskega programa (10 % jih poslušajo samo slovenske ali večinoma slovenske radijske programe), čeprav ima slovenska manjšina v avstrijskem zamejstvu na razpolago radijsko frekvenco, ki je v prvi vrsti namenjena njej. Lastnik frekvence je Svobodni Radio Agora, ki daje osem ur svojega dnevnega oddajnega časa na razpolago Slovenskemu sporedu javne avstrijske radijske postaje ORF. Program Slovenskega sporeda ORF po večini ne ustreza interesom mlajšega občinstva tako po izbiri glasbe kot po načinu poročanja. Tudi dnevni spored Radia Agora, ki ima med 6.00 in 18.00 štiri ure oddajnega časa, se v prvi vrsti ne obrača na mlado občinstvo. Večerni in nočni program Radia Agora med 18.00 in 6.00 pa večinoma ni slovenski, temveč večjezični. Slovenski spored ORF dnevno poroča o aktualnih manjšinskih dejavnostih na vseh področjih, ostali del programa so tematske oddaje in (slovenska) glasba. Večina mladih (53 %) poslušajo večinoma nemške radijske oddaje, kar je v veliki meri povezano s poslušanjem glasbe, ki pri mladini prednjači. Intervjuvanci so tudi omenili, da na splošno redko poslušajo radijske oddaje, tudi nemških ne poslušajo.

Graf 9: Poslušanje radijskih oddaj (N = 60)

Graf 10: Poslušanje glasbe (N = 60)

Nihče izmed mladih anketirancev v Avstriji ne posluša izključno slovenske glasbe, kar seveda ne preseneča. Tudi izključno nemške oziroma avstrijske/večinske glasbe ne posluša skoraj nihče, le 1 anketiranec je namreč navedel to možnost. Skoraj dve tretjini anketirancev sta se odločili za možnost »drugo« in tam navedli različne odgovore. Tretjina (20) vseh anketirancev specificira, da posluša angleško in ameriško glasbo, 6 jih pravi, da poslušajo tujo oziroma mednarodno glasbo. Ostali, ki so izbrali možnost »drugo«, navajajo glasbo različnih držav (italijansko, špansko, francosko, hrvaško), vsak izmed njih pa navaja poleg tega tudi angleško glasbo. Glasba je za mlade ključni identifikacijski in socializacijski dejavnik. Prek uvrščanja v raznovrstne, pogosto transnacionalne mladinske scene si mladinci oblikujejo identiteto. Na področju popularne glasbe je prevlada angleščine izrazitejša kot na drugih področjih mednarodne komunikacije, žargon mladih pogosto zaznamuje tudi veliko število besed angloameriškega izvora.

Čeprav je medijska oskrba na Koroškem danes relativno dobra, pa je pomanjkanje celodnevne radijske postaje vse do leta 1998 (do takrat so Slovenci imeli dnevno 50-minutno radijsko oddajo znotraj deželnega studia ORF v Celovcu) prisotnost slovenskega jezika v javnosti omejevalo, razširila se je šele s celodnevним radiem. Na avstrijskem Štajerskem so radijske in televizijske programe vzpostavili šele po letu 2012.

Televizija

Televizijske oddaje, ki jih gledajo anketirani mladi v Avstriji, so seveda večinoma v nemškem jeziku. Nihče izmed anketiranih mladih ne navaja, da izključno ali večinoma gleda slovensko televizijo. Samo 1 anketiranec je povedal, da gleda slovenske in nemške televizijske oddaje v enaki meri, velika večina (83,3 %) jih koristi večinoma ali izključno nemško televizijsko ponudbo. 10 % se jih poslužuje televizijskih ponudb tudi v drugih jezikih, predvsem v angleščini.

Slovenska manjšina v Avstriji ima lastno polurno tedensko oddajo na javni televiziji (informativna oddaja Dober dan, Koroška/Dober dan, Štajerska), zasebnih ponudb v slovenskem jeziku ni. Televizijski programi

RTV SLO in slovenskih zasebnih postaj na južnem Koroškem večini prebivalstva brez dodatnih sprejemnikov niso na voljo. Podobno je na avstrijskem Štajerskem.

Intervjuvanci so omenili, da gledajo oddajo Dober dan Koroška, kadar predvajajo teme, ki se tičejo njih (mladih), oziroma prispevke, v katerih sami nastopajo (poročila o gledaliških predstavah, šolski plesi, športni dogodki ipd.). Intervjuvanci so omenili tudi filme iz projektov *Iskrica* ter otroške in mladinske nadaljevanke, ki so bile namenjene izključno mladim; omenjeni projekti namreč pritegnejo mlade, da gledajo svoje sovrstnike po televiziji.

Starejša generacija posluša slovenski radio in gleda slovensko televizijo tudi iz osnovnega spoštovanja do slovenskega radia (*»naš radio«*), v posameznih gospodinjstvih je gledanje slovenskega televizijskega prispevka navada oziroma je slovenski radio stalno na voljo, kot je omenila intervjuvanka A6 (dijakinja, 17 let): *»Ja, Slovenski spored pač vedno poslušamo«*.

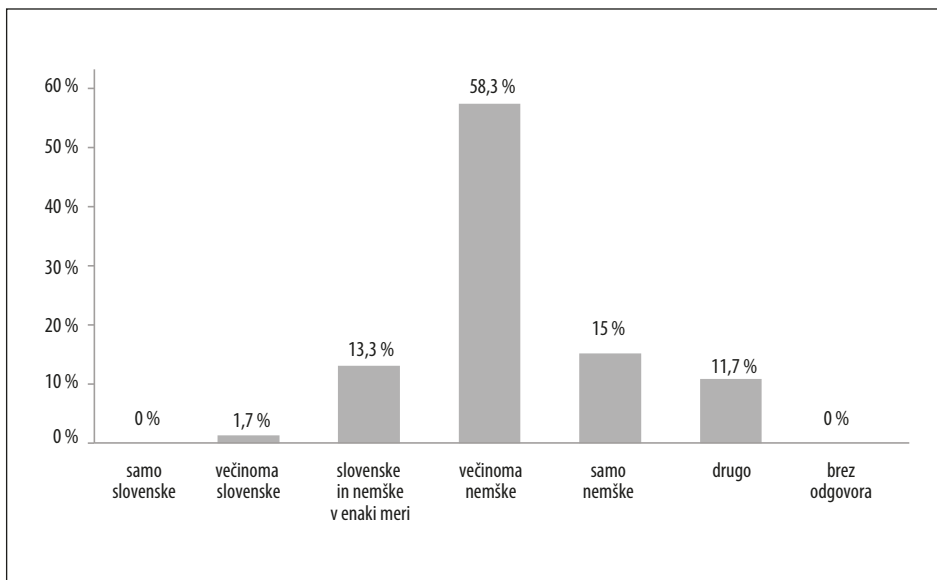
Mlade zgolj slovenska beseda ne veže več na slovenske radijske in televizijske programe.

Mladi in raba novih medijev

Pri rabi novih medijev lahko ugotovimo, da precejšen delež mladih v Avstriji v veliki meri sega po informacijah v nemščini, čeprav je internetni komunikacijski svet veliko bolj odprt, zlasti v primerjavi s tradicionalnimi komunikacijskimi sredstvi, kot so tisk, radio in televizija. Ker ima nemški jezik ogromno število govorcev, so možnosti spletnih aplikacij v nemščini številne – morda se tudi zaradi tega mladi v Avstriji v nekoliko manjšem številu poslužujejo spletnih strani v drugih jezikih kot v drugih zamejstvih. Posamezniki so navedli, da obiskujejo angleške (2 anketiranca), španske, angleške in nemške (1 anketiranec), slovenske, nemške in angleške (1 anketiranec), angleške in nemške (2 anketiranca) ter nemške, angleške, italijanske in slovenske (1 anketiranec) spletne strani.

Slovenska društva in ustanove na Koroškem imajo po večini dvojezične ali večjezične spletne strani, redke so samo slovenske. Slovenski spored ORF ima zgledno urejeno spletno stran, na kateri dnevno (razen ob koncu tedna) poročajo o aktualnih dogodkih znotraj manjšine in o za manjšino pomembnih temah, ki imajo močno in široko gledanost. Za (pisni) pogovor v slovenskem jeziku z mladimi lahko zavestno izkoristimo tudi Facebook in druga družbena omrežja (Perger 2016). Novi mediji danes nudijo nove možnosti komunikacije ter nove oblike učenja in rabe jezika v vsakdanjem okolju. Mladina je danes v stiku po telefonskih in spletnih omrežjih, kjer razvijajo sproščeno komunikacijo – tudi v sodobnem slovenskem mladinskem žargonu. Kot mladinski žargon se danes na Koroškem uveljavljajo tudi lokalna slovenska narečja. V današnjem času je manjšina prek spleta lahko brez ovir povezana z medijskim svetom v Sloveniji in v slovenščini; vprašanje pa je, kako spodbuditi mlade, da te izredne možnosti tudi koristijo.

Graf 11: Obiskovanje spletnih strani (N = 60)

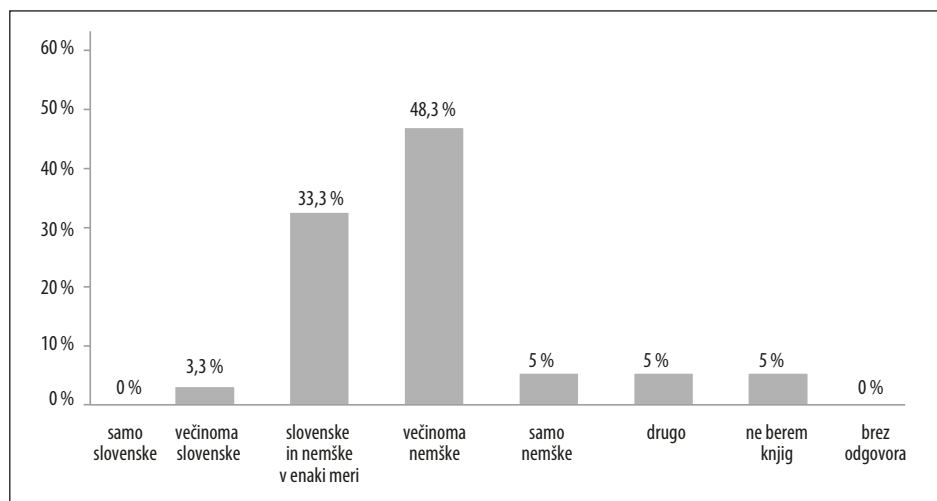

Mladi in knjige

Po podatkih ankete slaba polovica (48,3 %) anketiranih mladih v Avstriji bere večinoma literaturo v nemščini, tretjina pa jih bere knjige v obeh jezikih v enaki meri.

Da po rezultatih ankete tretjina mladih bere slovenske knjige v enaki meri kot nemške, je presenetljiv podatek, ker izkušnje kažejo drugačno sliko. Ostali anketiranci so dokaj enakomerno porazdeljeni po alternativnih možnostih odgovora, le izključno slovenskih knjig ne bere nihče izmed vprašanih.

Graf 12: Branje knjig (N = 60)

Ali bralna značka, ki jo spodbuja Slovenska študijska knjižnica v Celovcu, in obvezni literarni dnevnik pri šolskem pouku le pripomorejo k večji bralni kulturi, bi bilo treba preveriti z narativnimi intervjuji. Raziskava o bralnih navadah Slovencev na Koroškem iz leta 1996 je pokazala, da so mladi v starosti od 15 do 21 let prebrali nekoliko več literature kot odrasli (Sketelj 1996, 59).

V Celovcu deluje osrednja Slovenska študijska knjižnica v okviru SPZ, ki nudi dijakom možnost izposoje vseh slovenskih mladinskih in otroških knjig, saj je knjižnica do nedavnega prejemale vse slovenske

publikacije kot obvezne izvode. Strokovne slovenske knjižnice so tudi v osrednjih organizacijah (KKZ, Slovenski narodopisni inštitut Urban Jarnik in Slovenski znanstveni inštitut), splošne knjižnice pa tudi pri zasebnikih (knjižnica Teodorja in Mete Domej) in krajevnih društvih (v Pliberku, Železni Kapli, Selah in Velikovcu). V Celovcu delujeta tudi dve slovenski knjigarni (knjižna centra Mohorjeva in Haček). Obsežna knjižnica je v prostorih Slovenske gimnazije; druge šolske knjižnice na območju dvojezičnega šolstva in v izobraževalnih ustanovah (na primer za vzgojiteljice) imajo na izposojajo tudi slovenske knjige. V Štajerski deželni knjižnici v Gradcu deluje od leta 2013 Slovenska čitalnica, ki ima tudi mladinsko in otroško leposlovje. Slovenske knjige so prav tako v univerzitetnih knjižnicah in v državni knjižnici ÖNB. Največja slovenska knjižnica na Dunaju je v prostorih tamkajšnjega KSŠŠD.

Na vprašanja, kakšno literaturo berejo v slovenščini in kakšno v drugih jeziki ter ali lažje berejo v slovenščini ali v nemščini ali oboje enako, so intervjuvanci odgovorili zelo različno, odvisno tudi od starosti:

Oboje enako. Zelo rad berem romane, leposlovje. Pesmi morajo biti po mojem okusu, ne morem brati vsega. Zelo rad berem tudi narečno prozo, ali je to Bartoloth, ali je to Kokot, ali je to nekaj iz Slovenije, vseeno. To zelo rad berem. Drugače pa tudi gledam na to, da berem znanstvene knjige, da se izobražujem. To so reči, ki jih znam ali ne znam, in potem pa berem to v slovenščini, da si pridobim besedni zaklad. Imam tu tudi veliko teh strokovnih knjig, tudi psihološke sem bral v slovenščini. Sem rekel: »To je fajn, je ena razširitev, se priučim isto, ampak tu imam kombinacijo, da se učim jezik oziroma ohranjam to, kar znam, in se naučim nekaj strokovnega zraven.«

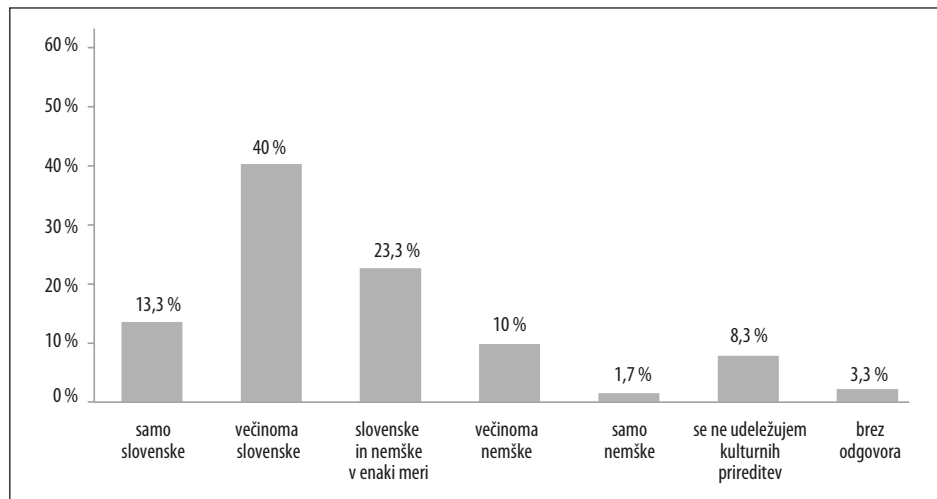
Kaj pa v angleščini?

Tudi. Imam tudi francoske in angleške knjige, pa bolj romane, manj znanstvene literature, manj strokovne. Imam tudi obilo nemških, francoskih in angleških knjig, ampak v glavnem se zdaj ukvarjam s slovenščino. (Intervjuvanec A1, zaposlen, 27 let)

Intervjuvanka A3 (študentka, 22 let) je omenila, da je za ohranjanje jezika važno slovensko čtivo: »Kar je še pomembno, je, da se kupuje slovenska literatura.« Tudi intervjuvanec A4 (dijak, 16 let) izpostavlja pomembnost branja knjig za učenje jezika, hkrati pa ugotavlja, da knjig na splošno ne bere. Na vprašanje, kako je s slovenščino oziroma ali bi se je rad še dodatno učil, recimo na nekih tečajih v Sloveniji ali kaj podobnega, je odgovoril: »Tečaj ne, ampak na primer, če bi bral več slovenskih knjig ali klasično slovensko literaturo.« Na vprašanje, ali bere večinoma v nemščini, pa je odgovoril: »Ne, pravzaprav ne berem veliko knjig.« K temu je še dodal: »Na splošno ne.«

Slovenske kulturne prireditve kot jezikovni prostori

Graf 13: Udeleževanje kulturnih prireditev (N = 60)

Dobra polovica anketiranih mladih v SZA se udeležuje kulturnih prireditev, ki jih prirejajo slovenska društva (40 % večinoma slovenskih, 13,3 % samo slovenskih), slaba četrtnina (23,3 %) prireditev obeh narodnih skupin v enaki meri, 10 % se udeležuje večinoma nemških, le 1,7 % samo nemških, skupno 11,6 % anketirancev pa sploh ni odgovorilo, ali se udeležujejo kulturnih prireditev. Podatki ankete potrjujejo dobro

organiziranost slovenske manjšine na področju kulture. Že od malih nog se otroci na avstrijskem Koroškem vključujejo v dejavnosti krajevnih društev. Na avstrijskem Štajerskem tako goste društvene mreže kot na Koroškem ni, zato mladi tam nimajo enakih možnosti, imajo pa željo, da bi se vključili, če bi društvo obstajalo oziroma delovalo. Na Koroškem obstaja velika ponudba društvene dejavnosti, tudi v obrobni krajih, ki bistveno podpira ohranjanje jezika. Slovenščina se je ohranila predvsem v tistih krajih, kjer so delovala in še delujejo slovenska društva, organizacije in interesna združenja na področjih kulture, športa, politike, gospodarstva in kmetijstva ter na verskem področju.

Velik problem za slovensko manjšino v Avstriji je odseljavanje mladih v urbane centre, predvsem na Dunaj, v Gradec in v manjšem obsegu tudi v tujino. Tako imenovana *braindrain* in *activity drain* sta problem celotne koroške družbe, za slovensko manjšino pa se ob tem odpira vrsta narodnopolitičnih vprašanj. Za ohranjanje in obnavljanje vseh struktur slovenske manjšine je potrebna aktivna udeležba mlajše generacije, ki pa se v veliki meri zaradi boljših možnosti za izobrazbo in zaposlitev seli drugam. Mladi se v študijskih mestih zunaj Koroške družijo predvsem v študentskih klubih (v Gradcu in na Dunaju).

Pogled v prihodnost – perspektive za ohranjanje in razvoj slovenskega jezika

Anketirani mladi v SZA se najbolj strinjajo s trditvijo, da je ohranjanje in širjenje znanja slovenskega jezika temeljni pogoj za ohranjanje slovenskih skupnosti v zamejstvu (83,3 %), nobeden izmed anketirancev se s tem ne strinja, le posamezniki pa tega niso mogli oceniti (5 %) ali se s to trditvijo niti strinjajo niti ne strinjajo. Popolno soglašanje s to trditvijo je v Avstriji večje kot v drugih zamejstvih. Vendar je trditev, da znanje jezika ohranjamo in razvijamo tako, da ga uporabljamo na vseh področjih in v vseh življenjskih situacijah, bila ocenjena nižje kot ostale. S to trditvijo se jih strinja le 55 % (35 % se jih popolnoma strinja in 20 % se jih strinja), kar je najnižji delež soglašanja z odgovori v tem sklopu vprašanj. Mladim v Avstriji je tudi pomembno, da se znanje slovenskega jezika širi zunaj

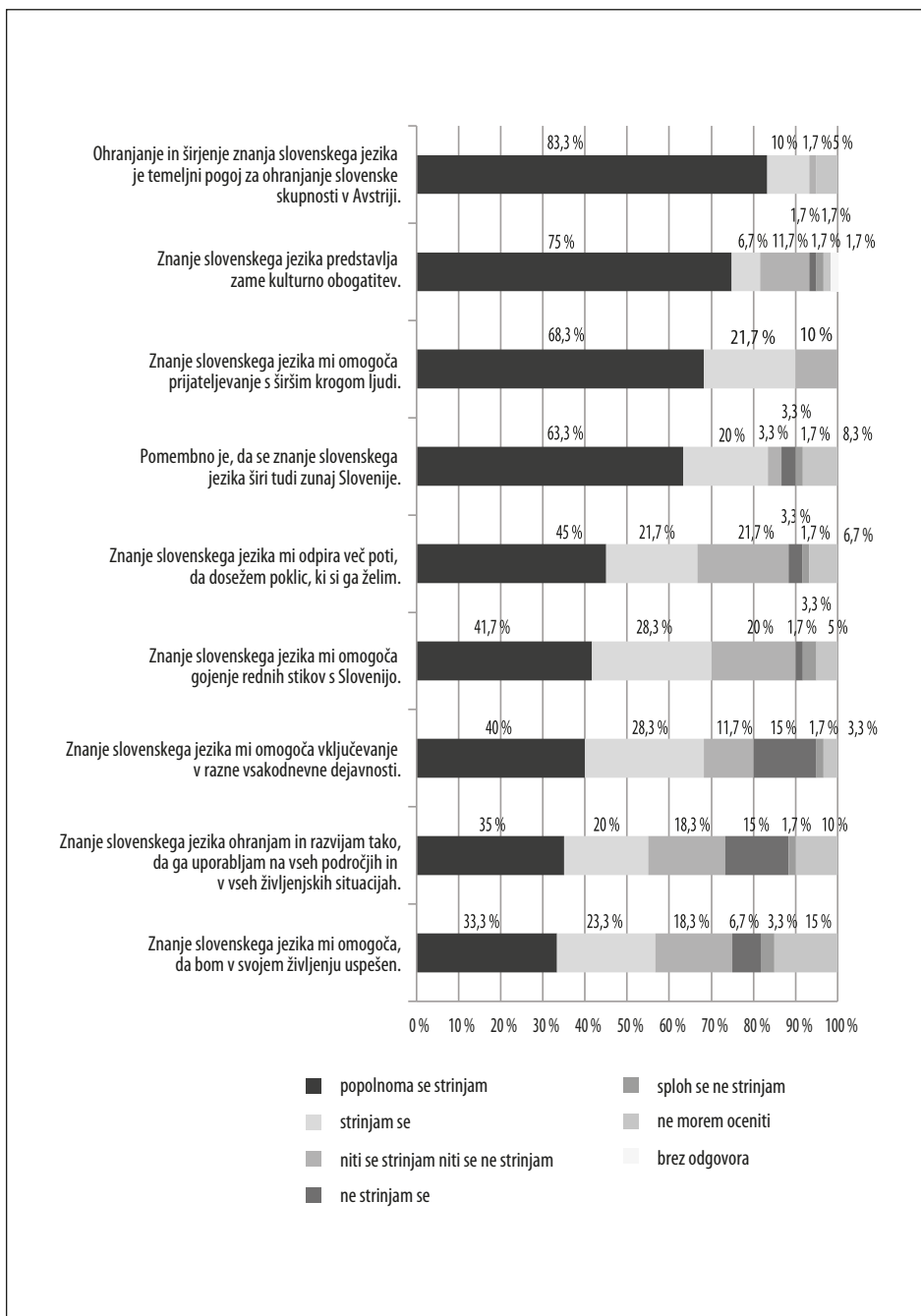
Slovenije (63,3 % se jih s tem popolnoma strinja, 20 % se jih strinja). Tudi tu je popolno soglašanje s to trditvijo v Avstriji bistveno večje kot v drugih zamejstvih. Za 75 % anketiranih mladih znanje jezika predstavlja kulturno obogatitev. Znanje slovenskega jezika je tudi pomemben dejavnik socializacije, 90 % anketirancev je namreč potrdilo, da jim znanje jezika omogoča prijateljevanje s širšim krogom ljudi (68 % se jih popolnoma strinja, 21,7 % se jih strinja). Popolna pritrditev je pri anketiranih mladih v SZA tudi pri tem vprašanju podana v bistveno večjem deležu kot v drugih zamejstvih.

Da znanje jezika odpira večje poklicne možnosti, je potrdilo 66,7 % anketirancev (45 % se jih popolnoma strinja, 21,7 % se jih strinja), le majhen delež se jih s tem ne strinja oziroma tega ni mogel oceniti, niti strinja niti ne strinja se jih 21,7 %. Zanimivo je, da se s to trditvijo popolnoma strinjajo predvsem v Avstriji in na Hrvaškem, nekoliko manj pa mladi v Italiji in na Madžarskem. Da znanje jezika omogoča gojenje rednih stikov s Slovenijo, je potrdilo 70 % anketiranih mladih (41,7 % se jih popolnoma strinja, 28,3 % se jih strinja), 20 % se jih niti strinja niti ne strinja. Večji delež anketirancev je tudi mnenja, da jim znanje jezika omogoča vključevanje v razne vsakodnevne dejavnosti (skupno 68,3 %, od tega se jih 40 % popolnoma strinja, 28,3 % pa strinja). Popolno soglašanje s to trditvijo je tudi v tem primeru v Avstriji bistveno večje kot v drugih zamejstvih. Nižje ocenjena je trditev, da znanje jezika omogoča, da bodo v življenju uspešni – 56,6 % anketirancev je to potrdilo, kar je nekoliko višja stopnja soglašanja kot pri odgovoru o rabi jezika v vseh življenjskih situacijah, vendar se pri tem vprašanju najmanj mladih z ugotovitvijo popolnoma strinja (33,3 %).

Dolgoročno ohranjanje in razvijanje slovenskega jezika

Za dolgoročno ohranjanje in razvijanje slovenskega jezika v Avstriji je za mlade najpomembnejša dobra šolska oskrba. Da se na območju, kjer živijo Slovenci v Avstriji, slovenski jezik poučuje v šolskem sistemu, je zelo pomembno za 81,7 % in pomembno za 15 % anketirancev, skupno torej za 96,7 % anketirancev. Nobeden izmed anketirancev ni navedel, da to zanj

Graf 14: Strinjanje s trditvami (N = 60)

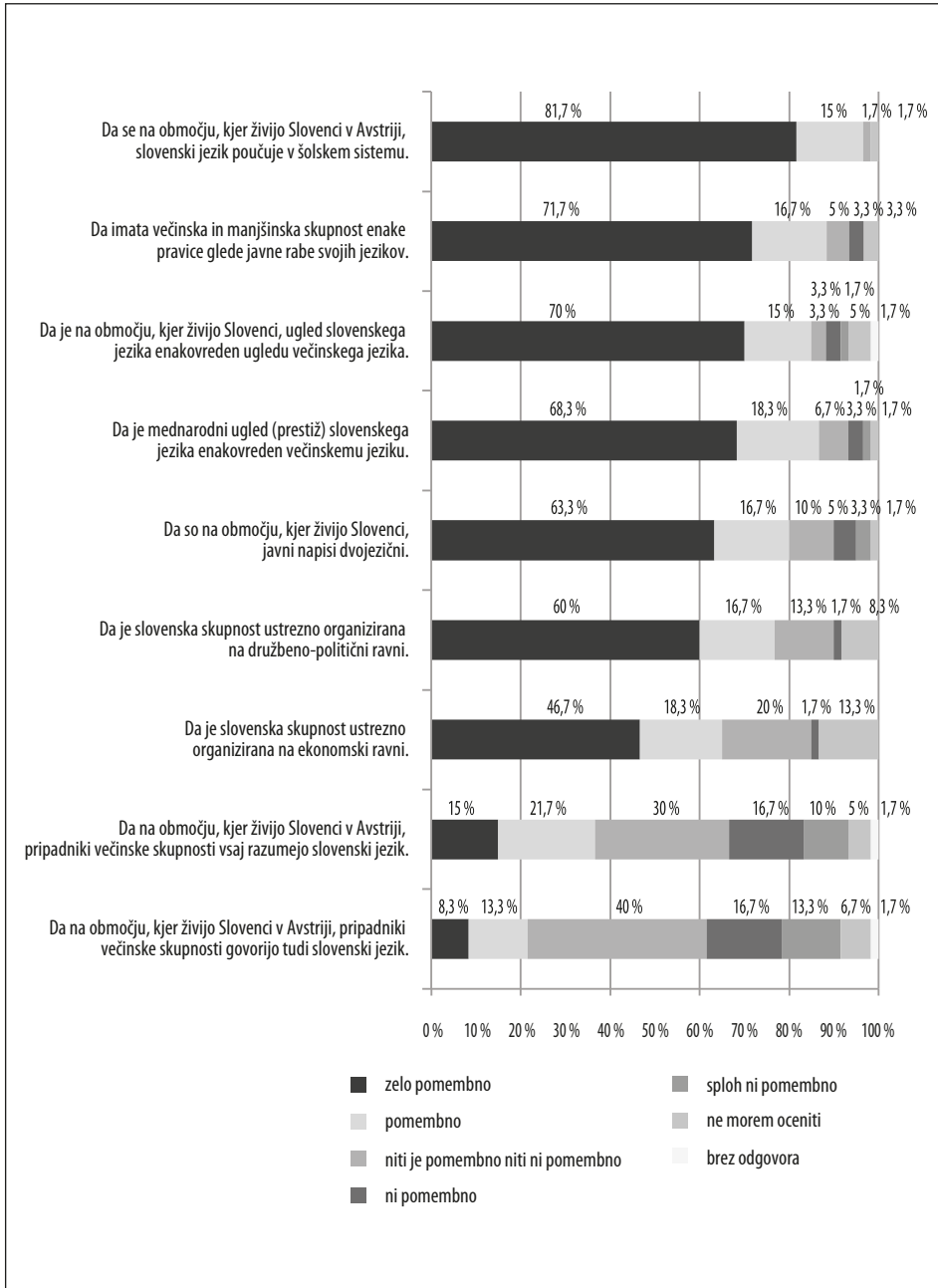

ni pomembno, le 1,7 % se jih s tem niti strinja niti ne strinja oziroma tega ne more oceniti. Mladi v SZA pomembnost izobrazbe v šolskem sistemu izpostavljajo še močnejše kot mladi v drugih zamejstvih. Zelo pomembne so mladim tudi enakopravne pravice. Da imata večinska in manjšinska skupnost enake pravice glede javne rabe svojih jezikov, je pomembno za 88,4 % anketirancev, za nobenega to sploh ni pomembno, ni pomembno pa le za 3,3 % anketirancev. Da so na območjih manjšinske skupnosti javni napisi dvojezični, je zelo pomembno za 63,3 % in pomembno za 16,7 %, skupno za 80 % anketirancev.³⁶ Pomemben dejavnik je prav tako ugled slovenskega jezika. Za 86,6 % anketirancev je pomembno, da je mednarodni ugled jezika enakovreden večinskemu jeziku (zelo pomembno za 68,3 %, pomembno za 18,3 % anketirancev), za 85 % anketirancev pa je pomembno, da je na območju, kjer živijo Slovenci, ugled slovenskega jezika enakovreden ugledu večinskega (za 70 % zelo pomembno, za 15 % pomembno).

Za mlade v SZA je pomembna tudi organiziranost manjšine, pri čemer največji pomen mladi v Avstriji pripisujejo področju kulture, saj je za 88,4 % anketirancev pomembna organiziranost na tem področju (za 71,7 % zelo pomembna, za 16,7 % pomembna). V primerjavi z drugimi zamejstvi, kjer ima kultura prav tako pomembno mesto, mladi v Avstriji v še večji meri pripisujejo temu področju zelo pomembno mesto. Zelo pomembna je za mlade v SZA tudi organiziranost na družbenopolitično ravni, za 76,7 % anketirancev je namreč to področje pomembno (za 60 % zelo pomembna, za 16,7 % pomembna) – tudi temu področju več anketiranih mladih v Avstriji pripisuje največji pomen v primerjavi z drugimi zamejstvi. Organiziranost manjšine na ekonomski ravni je pomembna za 65 % anketirancev (za 46 % zelo pomembna, za 18,3 % pomembna). Gospodarsko področje je pomembnejše za mlade v Italiji, kjer je ekonomska organiziranost pomembna za več kot 80 % anketirancev.

36 V raziskavi Petre Jerovšek (2014, 133), ki jo je opravila na šoli za gospodarske poklice v Šentpetru pri Šentjakobu, so dijaki iz nemško govorečih družin na vprašanje, ali se jim določene situacije na dvojezičnem območju Koroške zdijo neprimerne za rabo slovenščine, in če da, katere, podali najbolj odklonilno mnenje do rabe slovenščine pri dvojezičnih topografskih napisih in do rabe slovenščine na 10. oktobrski proslavi (obletnica koroškega plebiscita).

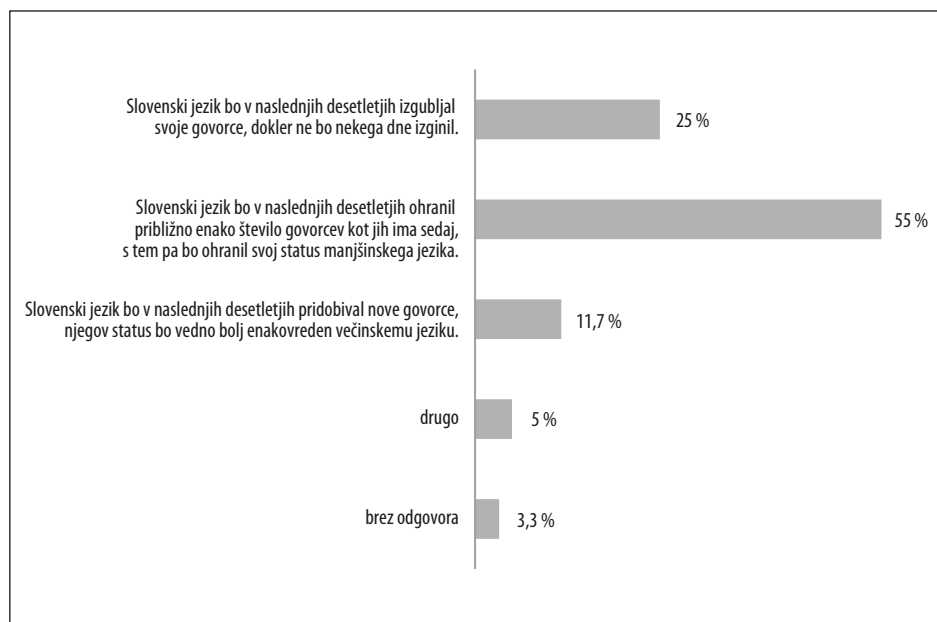
Graf 15: Ocene anketirancev, kaj je temeljnega pomena za dolgoročno ohranjanje in razvijanje slovenstva v Avstriji (N = 60)

Manj pomembno je za mlade, da se pripadniki večinskega naroda naučijo manjšinski jezik (le za 21,6 % anketirancev je to pomembno in za 8,3 % zelo pomembno), večini to niti ni pomembno niti ni nepomembno (40 %), za 30 % anketirancev to ni pomembno (za 13,3 % sploh nepomembno, za 16,7 % nepomembno). Nekoliko bolj (36,7 %) se strinjajo mladi v SZA s tem, da naj bi pripadniki večinskega naroda vsaj razumeli slovenski jezik (za 21,7 % anketirancev je to pomembno, za 15 % zelo pomembno), za 30 % anketiranih mladih to niti ni pomembno niti ni nepomembno in za 26,7 % anketirancev to ni pomembno (za 10 % sploh ni pomembno, za 16,7 % ni pomembno). V vseh drugih zamejstvih je mladim znanje jezika (pasivno in aktivno) s strani večine nekoliko pomembnejše kot mladim v SZA.

Prihodnost jezika

Graf 16: Ocene anketirancev o prihodnosti slovenskega jezika v SZA (N = 60)

Na vprašanje, kakšna je po mnenju mladih prihodnost slovenskega jezika v Avstriji, je več kot polovica (55 %) anketirancev odgovorila, da bo slovenski jezik v naslednjih desetletjih ohranil približno enako število govorcev, kot jih ima sedaj, s tem pa bo ohranil svoj status manjšinskega jezika. Bistveno več mladih je temu pritrnilo v Italiji in na Hrvaškem, podobno kot v Avstriji so odgovorili mladi na Madžarskem. Tudi negativna napoved je v Avstriji in na Madžarskem podana v višjem deležu kot v Italiji in na Hrvaškem. Bistveno več mladih je v Avstriji pritrnilo negativni napovedi, da bo slovenski jezik v naslednjih desetletjih izgubljal svoje govorce, dokler ne bo nekega dne izginil (25 %), kot pa pozitivni napovedi, da bo slovenski jezik v naslednjih desetletjih pridobival nove govorce, njegov status pa bo vedno bolj enakovreden večinskemu jeziku (11,7 %). Zelo majhen delež (3,3 %) na vprašanje ni odgovoril, posamezniki so pri možnosti drugih odgovorov navedli, da težko ocenjujejo razvoj v naslednjih stoletjih, da bo jezik bolj priznan in da bo imel večinski narod bolj pozitiven pristop do slovenščine in do Slovenije kot sosednje države, da se bo njihovo število sicer zmanjšalo, vendar koroški Slovenci ne bodo izginili.

Pri vprašanju, kaj je najpomembnejše za ohranjanje jezika, so mladi izpostavili družinsko okolje in slovenska društva, kot na primer intervjuvanka A6 (dijakinja, 17 let): *»Ja, da mi mladi, če smo enkrat bolj stari, slovenščino posredujemo otrokom. Da smo aktivni v društvu, da se to ohrani tudi.«*

Intervjuvanci so o perspektivah in prihodnosti jezika podali tako pesimistične kot optimistične poglede, vendar jim za prihodnost ni vseeno in jo skušajo sooblikovati:

Mislim, da ne zgleda preveč dobro, in to že nekako boli. To je tudi ena stvar, ki sem jo jaz naredil, da sem se lotil ohranjanja. Ali ima to sploh korist? In to je ta nahrbtnik, ko včasih rečem, ne vem ... ker vem, da so stari pri nas tukaj vsi govorili, danes pa ni nič. In tisti, ki danes še govorijo, jaz sem to že tisočkrat rekel, premalo gledajo na jezik. [...] Tudi ne gre toliko zato, ali imaš eno nemško besedo v stavku, kot pa bolj za odnos do jezika. Bolj temno bi rekel, žal. [...] Hm, težko reči, nočem biti preveč

pesimističen, ampak že mislim, da se že zdaj razvija malo v to smer, da pač izginja jezik. Sploh pri mladini je znanje slovenščine vedno slabše. (Intervjuvanec A1, zaposlen, 27 let)

Jaz mislim, da je veliko takih, ki so vseeno ponosni in delajo na tem. Jaz sem bolj optimist, mislim, da se bo že ohranil. Če tega ne bi mislila, bi ja bilo vse to, kar zdaj delam, pravzaprav zamanj. Če bi učila učence jezik, ki potem ne bo več obstajal. [...] In vsak mora pač svoj delež doprinesiti, vsak na svojem področju, da pač gleda, da ima slovenščina tudi svoj prostor, pa da tako malo naredi za to.

Kaj pa v tvojih očeh prispeva k temu, da se jezik ohrani?

Na vsak način, da imaš mlade govorce. Ker če samo stari ljudje govorijo slovensko in potem umrejo, ni nobenega več, ki bi potem še govoril. Da imaš možnost nekje uporabljati jezik [...]. (Intervjuvanka A5, zaposlena, 26 let)

Mislim, da je situacija že malo problematična. Ne mislim, da bo popolnoma izginil. To se ne bo zgodilo. Opažam pa – in tudi sebe štejem med tiste –, da je vedno več ljudi, ki govorijo bolj nemško kot slovensko. Doma, s prijatelji ... in to je že problematično. Potem tudi ne znaš več tako dobro. Potem postaja vedno težje, da v slovenščini rečeš to, kar misliš. To je že velik problem. To pa ni povsod tako. Spoznala sem prijateljico na Dunaju, ki je iz xxx (kraj, op. a.). Zanj je bilo čudno, ko je prišla na Dunaj in naenkrat samo še nemško govorila. Ker je pač prej samo slovensko govorila. V tej vasi, v xxx (kraj, op. a.), pač vsak slovensko govori. To tudi še obstaja, ampak vedno manj, se mi zdi. Vedno manj je tega, da mladi govorijo več slovensko kot nemško. To je že problem, se mi zdi. In če moj partner ne zna slovensko, bo moj otrok že manj govoril

slovensko, kot če bi partner tudi znal. Zdelo bi se mi pa neumno, če bi partnerje iskala samo znotraj slovenske manjšine. Mislim pa, da to nekateri že tako delajo, takšni že tudi obstajajo. (Intervjuvanka A3, študentka, 22 let)

Mislim, da je še veliko dela potrebnega in vztrajnosti in tudi spet zavesti, da bo obstala narodna skupnost. Vse se bo po mojem bolj razvilo v to, da znaš en jezik, da ga pač tako malo znaš, ampak da nisi nujno pripadnik slovenskega naroda ali slovenske narodne skupnosti. Če zdaj pogledaš, ne vem, v ljudske šole ali vrtce, imaš pač vedno manj teh govorcev, slovenskih govorcev. Imaš pa vedno več teh, ki se to učijo, in jezik kot tak ne bo nikakršen problem več, kot je bil recimo v sedemdesetih letih. Bo nekaj čisto samo po sebi umevnega. Skupnost bo vedno manjša postajala po mojem, to je razvoj časa. [...] V zgodovini se je zgodilo toliko in prispevalo k temu, da ta razvoj skoraj ni več zaustavljiv, preveč tega kadra je bilo pomorjenega, ki je res znal slovensko. To je pač uspelo – uspelo pod navodnicami – tem prejšnjim vladam ali tej politiki, da so pač, ne z mečem, ampak tako, s politiko, pobili slovensko besedo. Zdaj v prihodnosti ne vem, dvomim, da bo rastla slovenska narodna skupnost, ampak tudi ne mislim, da bo izginila. (Intervjuvanec A2, zaposlen, 24 let)

Sklepne misli

Jezikovna situacija na avstrijskem Koroškem je popolnoma drugačna od situacije na avstrijskem Štajerskem. Vzrok za ta razvoj je tudi v različnem izpolnjevanju osnovnih pravic, ki so zagotovljene tako Slovencem na Koroškem kot na Štajerskem v ADP iz leta 1955. Slovenci na Koroškem so relativno dobro organizirana manjšina, ki ima številne lastne organizacije, dvojezično šolstvo, medijsko oskrbo, topografske napise in možnost

uporabe slovenščine kot uradnega jezika. Na avstrijskem Štajerskem so osnovne strukture začeli vzpostavljati v letu 1988 z ustanovitvijo društva Člen 7, v preteklih tridesetih letih pa so na Štajerskem vidni premiki predvsem na področju šolstva in medijske oskrbe.

Kljub relativno dobri strukturi organiziranosti na Koroškem znanje slovenščine pri mladih upada, čeprav število prijav k slovenskemu pouku narašča. Mnogi starši danes osnovno socializacijo v slovenskem jeziku prepuščajo otroškim vrtcem in šolam, ki ne morejo nadomestiti tega, kar je bilo doma zamujeno. V številnih družinah na Koroškem so starejše generacije govorci slovenskega (narečnega) jezika, ki predstavljajo neizkoriščen jezikovni kapital. Na to med drugim opozarjata jezikovni iniciativi *Slovenščina v družini* ter *Dvo- in večjezičnost v družini*. Podatki kažejo, da anketirani mladi v Avstriji najbolje obvladajo lokalno nemško narečje in nemški knjižni jezik. Lokalno slovensko narečje sledi na tretjem mestu, četrtnina anketirancev pa kot zelo dobro ocenjuje svoje znanje slovenskega knjižnega jezika. Vsekakor jih 70 % misli, da govorijo slovenski knjižni jezik vsaj dobro.

Ob družini, vrtcu in šoli so najpomembnejši slovenski jezikovni prostori slovenska krajevna društva, ki s številnimi dejavnostmi za mlade (pevska, gledališka, filmska, literarna, športna idr. dejavnost) krepijo znanje slovenskega jezika otrok in mladih iz slovenskih družin ter podpirajo osnovno učenje slovenskega jezika otrok iz nemških oziroma drugih neslovenskih družin. Najmočnejše je med mladimi, po podatkih ankete, slovenščina prisotna v družinskem krogu (v pogovorih z materami in očeti in širšim sorodstvom), v stiku z ožjimi prijatelji ter v slovenskih društvih in ustanovah, na primer v slovenskih bankah. Slovenščina je prisotna tudi tam, kjer slovenske ustanove nudijo delovna mesta (posojilnice, zadruge, poklicne slovenske ustanove). Bistveno manj je danes slovenščina prisotna v vaških okoljih. Jezikovna podoba na avtohtonih ozemljih Koroške se je od sedemdesetih let dvajsetega stoletja naprej temeljito spremenila: v vaseh, v katerih je še takrat le malokdo govoril izključno v nemškem jeziku, danes le maloštevilne družine govorijo izključno ali pretežno slovensko, kar oži možnosti rabe jezika v ožjem vaškem okolju. V manjši meri je slovenščina prisotna tudi v pogovorih šoloobveznih mladincev zunaj pouka. Mladinci v višjih razredih pa se večkrat zavestno odločijo

za pogovor v slovenskem (narečnem, knjižnem) jeziku, sicer je slovenski jezik v pogovorih prisoten takrat, če večja skupina govori isto narečje.

Pri rabi novih medijev (spletne strani) se uveljavlja nemščina, pri čemer je treba upoštevati, da mladi prek Facebooka, SMS-jev ipd. med seboj komunicirajo tudi v koroških narečjih. Tudi pri rabi klasičnih medijev (radio, televizija, časopisi) je v večji meri prisotna nemščina kot večinski jezik okolja, vendar je pri časopisih in radiu pri mladih slovenščina le prisotna v nekoliko večji meri kot pri televiziji, kar prav tako kaže na vpliv ponudbe na izbiro jezika, saj je slovenske radijske ponudbe in ponudbe tiskanih medijev več kot televizijske. Hkrati pa ta podatek tudi kaže, da mladi na Koroškem televizijske ponudbe iz Slovenije ne koristijo. Medtem ko le nekaj več kot 10 % mladih iz SZA obiskuje slovenske in nemške spletne strani, bere knjige v obeh jezikih v enaki meri tretjina mladincev. Podatek je zanimiv, saj kaže, da lahko z zavestno bralno kulturo, ki jo spodbujajo tudi razne akcije (obvezni literarni dnevniki, bralna značka), posredujemo odnos do jezika.

Za ohranjanje jezika so mladim pomembni dobro razvito šolstvo, organiziranost (predvsem na kulturni ravni) in ugled jezika, manj pomembno jim je, da tudi večinski narod razume/govori manjšinski jezik. Mladi se strinjajo s trditvijo, da je ohranjanje in širjenje znanja slovenskega jezika temeljni pogoj za ohranjanje slovenskih skupnosti v zamejstvu. Vendar je prav trditev, da znanje jezika ohranjamo in razvijamo tako, da ga uporabljamo na vseh področjih in v vseh življenjskih situacijah, bila ocenjena nižje kot druge. Prav to pa je osnovni temelj za ohranjanje in razvoj jezika.

Literatura in viri

- Arbeitsgemeinschaft Alpen-Adria, 2004. *Minderheiten und grenzüberschreitende Zusammenarbeit im Alpen Adria Raum*. Arbeitsgemeinschaft Alpen-Adria, Autonome Region Trentino-Südtirol, Trient.
- Belšak, K., 2007. *Jezikovne pravice slovenske manjšine na Koroškem*. Diplomsko delo. Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.
- Bogataj, M., 1996. *Glas*. Mohorjeva založba, Celovec, Ljubljana, Dunaj.
- Busch, B., 2008. *Von Menschen, Orten und Sprachen: multilingual Leben in Österreich*. Drava, Celovec.
- Čede, P. in Fleck D., 2005. Die steirischen Slowenen im Spiegel der amtlichen Volkszählungen. *Razprave in gradivo* 46, 166–194.
- Černjak, J., 2017. *Interference v besednem redu pri zamejskih Slovencih na Avstrijskem Koroškem – primer analize besednega reda pri dijakih višje šole za gospodarske poklice Šentpeter*. Magistrsko delo. Univerza v Ljubljani, Ljubljana.
- Danilović, M., 2010. *Jezikovna zmožnost dijakov višje šole za gospodarske poklice na avstrijskem Koroškem*. Diplomsko delo. Univerza v Mariboru, Maribor.
- Domej, T., 2003. Die steirischen Slowenen und der Volksgruppenbeirat: eine juristische Expertise. *Signal*, 50–56.
- Domej, T., 2008. Slovenci in slovenščina na Koroškem. V T. Pavček (ur.) *Posvet o slovenskem jeziku*. Zbornik prispevkov na posvetu 15. maja 2007. SAZU, Ljubljana, 85–94.
- Domej, T., 2017. Šestdeset let delovanja Slovenske gimnazije v Celovcu. *Šolska kronika*, 2017/1–2, 208–210.
- Haberl - Zemljič, A., 2004. Die Sprache im Dorf lassen. Festhalten und Aufgeben der slowenischen Sprache in Radkersburg und Umgebung. *Zbirka Pavlove hiše, knjiga 6*. Pavelhaus/Pavlova hiša, Potrna.
- Haberl - Zemljič, A., 2012. *Pustiti jezik v vasi. Ohranjanje in opuščanje slovenskega jezika v Radgonskem kotu*. Inštitut na narodnostna vprašanja, Ljubljana.
- Hadalin, K., 2012. *Infrastruktura slovenščine na avstrijskem Koroškem*. Diplomsko delo. Univerza v Ljubljani, Ljubljana.
- Hafner, G. in drugi, 2014. *Die neue Kärntner Landesverfassung und die Beteiligung*

- der slowenischen Volksgruppe. Nova koroška deželna ustava in udeležba slovenske narodne skupnosti.* Mohorjeva založba, Celovec, Ljubljana, Dunaj.
- Haring, G., 2014. *Unterdrückt – verdrängt – verschwunden – das Schicksal des Slowenischen in der südlichen Steiermark seit den 1930er Jahren.* Diplomatska naloga. Univerza v Gradcu/Karl-Franzens-Universität Graz, Gradec.
- Isačenko, A. V., 1939. Narečje vasi Sele na Rožu. *Razprave znanstvenega društva 16, Filološko-lingvistični odsek 4.* Učiteljska tiskarna, Ljubljana.
- Jerovšek, P., 2014. *Jezikovna stališča mladih do slovenščine in nemščine na avstrijskem Koroškem.* Diplomsko delo. Univerza v Ljubljani, Škofja Loka.
- Jubilejni zbornik, 2008. *Jubilejni zbornik ob 100-letnici izobraževalne ustanove Zavoda šolskih sester v Št. Petru. Festschrift 100 Jahre Bildungseinrichtung des Konvents der Schulschwestern in St. Peter.* Konvent šolskih sester v Št. Petru pri Št. Jakobu, Šentpeter.
- Karničar, L., 1979. *Die Mundart von Ebriach/Obirsko in Kärnten:* doktorska disertacija. Univerza v Gradcu/Karl-Franzens-Universität Graz, Gradec.
- Karničar, L., 1990. Der Obir-Dialekt in Kärnten – die Mundart von Ebriach/Obirsko im Vergleich mit den Nachbarmundarten von Zell/Sele und Trögern/Korte (Phonologie, Morphologie, Mikrotoponymie, Vulgonamen, Lexik, Texte). *Sitzungsberichte, Österreichische Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-Historische Klasse, Bd. 551.* Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Dunaj.
- Karničar, L., 1994. Koroška narečja kot most do slovenskega knjižnega jezika. *Jezik in slovstvo* 39(6), Ljubljana, 219–228.
- Kolb, J., 2018. *Präsenz durch Verschwinden – Sprache und Ethnizität in der Alltagspraxis junger Kärntner Slowen_innen.* Walter de Gruyter GmbH, Berlin. (Objavljena doktorska disertacija, Goethe-Universität Frankfurt).
- Kostmann, T., 2016. *Manifestationen slowenischer Kultur im Bundesland Steiermark – eine geographische Perspektive.* Diplomatska naloga. Univerza v Gradcu/Karl-Franzens-Universität Graz, Gradec.
- Križaj, T., 2012. *Das Slowenische in der Steiermark – einst und heute.* Diplomatska naloga. Univerza v Gradcu/Karl-Franzens-Universität Graz, Gradec.
- Križman, M., 1987. *Nemški in slovenski govori na murskem obmejnem področju avstrijske Radgone – raziskava s sociolingvističnih vidikov.* Raziskovalni inštitut Pedagoške fakultete, Maribor.

- Križman, M., 1989. *Jezik kot socialni in nacionalni pojav – primerjalno z jezikovnimi odnosi v Radgonskem kotu*. Pedagoška fakulteta, Maribor.
- Klemenčič M. & Klemenčič, V., 2006/2007. *Prizadevanja koroških Slovencev za narodnostni obstoj po drugi svetovni vojni*. Mohorjeva založba, Celovec, Ljubljana, Dunaj.
- Klemenčič M., 1997. Im Lichte der sprachlichen Statistik – Slowenisch- und Deutschsprachige in der Süd- und Untersteiermark 1830–1991 = V luči jezikovnih statistik - slovensko in nemško govoreči na južnem avstrijskem Štajerskem in na spodnjem Štajerskem v letih 1830–1991. V C. Stenner (ur.) *Slowenische Steiermark: verdrängte Minderheit in Österreichs Süd-osten*. Böhlau, Dunaj, Köln, Weimar, 69–105.
- Kustec, V., 2009. *Varstvo slovenske manjšine v Avstriji. Analiza uresničevanja določb 7. člena Avstrijske državne pogodbe*. Diplomsko delo. Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.
- Lenart, B., 1995. Slowenisch als Freigegegenstand an Pflichtschulen. V *Signal*, 17–18.
- Logar, T., 1973. Slovenska koroška narečja – zgodovinska vez med Slovenci tostran in onstran Karavank. *Zbornik predavanj – Koroški kulturni dnevi 1 (1969, Celovec)*. Obzorja, Maribor, 66–71.
- Madrian, C. M., 2008. *Sprachbiographische Interviews mit Mehrsprachigen – welche Rolle spielt das Slowenische in der Identitätskonstruktion von Mehrsprachigen?*. Diplomaska naloga. Univerza v Celovcu (Alpen-Adria-Universität Klagenfurt), Celovec.
- Malle, A. (ur.), 1974. *Die Slowenen in Kärnten: gegenwärtige Probleme der Kärntner Slowenen/Sloveni na Koroškem: sodobni problemi koroških Slovencev*. Drava, Borovlje.
- Maurer - Lausegger, H. 1980. *Die Terminologie der Bauernmühle in den slowenischen Dialekten in Kärnten: eine volkskundlich-lexikalische Bestandsaufnahme*: doktorska disertacija. Univerza v Gradcu/Karl-Franzens-Universität Graz, Gradec.
- Maurer - Lausegger, H., 1993. Sodobne govorne navade na stičišču dveh jezikov na Koroškem. V *Koledar Mohorjeve družbe v Celovcu*. Mohorjeva, Celovec, 54–62.
- Maurer - Lausegger, H., 1995. Strnjen prikaz jezikovne socializacije otrok na

- jezikovno mešanem ozemlju Koroške. V *Podoba našega otroka na Koroškem*. SLORI, Trst.
- Maurer - Lausegger, H. 1996. Projekt »Raziskovanje slovenskih narečij na Koroškem« na Inštitutu za slavistiko celovške univerze. *Etnolog* 6, 377–382.
- Maurer - Lausegger, H., 2005. *Jezikovno spreminjanje – teoretska razmišljanja in raziskovalna praksa*. Separat. Slavistično društvo, Maribor.
- Maurer - Lausegger, H., 2015. Družina včeraj in danes – medgeneracijske razlike glede na posredovanje jezika. V M. Kuchling (ur.) *Slovenščina živ jezik v družini in javnosti*. Prispevki s posveta 14. 11. 2014 v Tinjah. Mohorjeva založba, Celovec, 9–27.
- Maurer - Lausegger, H., 2016. *Slovenščina na dvojezičnem avstrijskem Koroškem*. *Dialogi* 52(7/8), 89–94.
- Merkač, F., 1986. *Lebenswelten slowenischer Jugendlicher. Volksgruppenidentitätsfindung – Emanzipation in Kärnten*. Avtonomna delavnica (samozaložba), Celovec.
- Merkač, F., 2003. Funkcionalna raba slovenščine je temelj pokončnega bivanja Slovencev v Avstriji. V: *Koroški koledar*. Drava, Celovec, 118–131.
- Neweklowsky, G., 2013. *Der Gailtaler slowenische Dialekt – Feistritz an der Gail, Bistrice na Zilji und Hohenthurn, Straja vas*. Drava, Celovec.
- Novak Lukanović, S., 2003. *Jezikovno prilagajanje na narodnostno mešanih območjih Slovenije*: doktorska disertacija. Univerza v Ljubljani, Ljubljana.
- Obid, M., 2017. Splošni položaj mladih v slovenskem zamejstvu v Avstriji. V V. Kržišnik - Bukić (ur.) *Mladi v slovenskem zamejstvu: družbeni in kulturni konteksti ter sodobni izzivi*. *Splošni položaj mladih v slovenskem zamejstvu*. Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana; SZI, SNI Urban Jarnik, Celovec; SZI, Trst, 105–148.
- Ogris, T., 2000. *1+1=2: Zweisprachige Erziehung und Bildung in Kärnten – Dvojezična vzgoja in izobraževanje na Koroškem – Bilingual Education in Carinthia*. Zvezno ministrstvo za pouk in kulturne zadeve (BM:UkA), Dunaj; Deželni šolski svet za Koroško, Celovec.
- Ogris, M., 2012. *Zwei- und mehrsprachige Erziehung im Kindergarten – Motiv- und Identitätsforschung*: diplomska naloga. Univerza v Celovcu (Alpen-Adria-Universität Klagenfurt), Celovec.
- Ogris, K., 2011. *Der zweisprachige Unterricht an zweisprachigen Volksschulen in Kärnten aus der Perspektive der Lehrer/innen und Eltern: eine empirische*

- Studie zur Gleichwertigkeit der Unterrichtssprachen Deutsch und Slowenisch: doktorska disertacija. Univerza v Celovcu (Alpen-Adria-Universität Klagenfurt), Celovec.*
- Ogorevc - Feinig, L. (ur.), 2001. *Korak za korakom ... In zwei Sprachen leben: Stokovna informacija o dvo- in večjezični vzgoji predšolskega otroka / Fachinformation zur zwei- und mehrsprachigen Erziehung im Vorschulalter. DS privatnih dvo- in večjezičnih vrtcev / AG privater zwei- und mehrsprachiger Kindergärten, Klagenfurt/Celovec.*
- Ovsenik, D., 2010. *Geografska in sociolingvistična analiza identitete koroških Slovencev – primer Dvojezične trgovske akademije v Celovcu. Diplomsko delo. Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Ljubljana.*
- Piko - Rustia, M., 2016. Slovensko zamejstvo med tradicionalnim in globalnim svetom: izzivi za mlajše generacije v prihodnosti. Slovenščina v družini – pogovorni ali tuji jezik. *Glasnik SED* 56 (1/2), 142–151.
- Piko - Rustia, M. in drugi, 2011. *Dvo- in večjezičnost v družini – 12 spodbud za sožitje v družini = Zwei- und Mehrsprachigkeit in der Familie – 12 Impulse für Sprachenvielfalt in der Familie. Mohorjeva založba, Celovec, Ljubljana, Dunaj.*
- Perenič, U., 2006. *Smernice za delo jezikovnega asistenta za slovenščino v okviru manjšinskega šolstva na avstrijskem Koroškem. Separat. Slavistično društvo Slovenije, Ljubljana.*
- Perger, V., 2016. Facebook med Porabci – všečkaj me in klepetaj z mano. V M. Kuchling (ur.) *Slovenščina in Whatsapp – od zibelke do družbenih omrežij. Prispevki s posveta 6. 11. 2015 v Naborjetu. Iniciativa Slovenščina v družini, Krščanska kulturna zveza, Celovec, 51–59.*
- Polainer, K., 2009. *Slowenisch in Kärnten – Eine Betrachtung von Spracheinstellungen auf Basis problemzentrierter Interviews: diplomska naloga. Univerza v Celovcu (Alpen-Adria-Universität Klagenfurt), Celovec.*
- Pölz, B., 2016. *Diskriminierungserfahrungen slowenisch-sprachiger Jugendlicher in Kärnten: diplomska naloga. Univerza v Celovcu (Alpen-Adria-Universität Klagenfurt), Celovec.*
- Priestly, T., 1994. Narečje vasi Sela na Rožu: An Assessment after Half a Century. *Slavistična revija* 42 (2/3).
- Pronk, T., 2009. The slovene dialect of Egg and Potschach in the Gailtal, Austria.

- Studies in Slavic and General Linguistic*, vol. 36. Rodopi, Amsterdam; New York.
- Promitzer, C., 2015. *Okrogla miza »Slovinci na avstrijskem Štajerskem med tradicijo in inovacijo« ob 100-letnici akademika prof. dr. Antona Vratuše in 90-letnici Inštituta za narodnostna vprašanja*, 20. 3. 2015. Dvorana Raziškovalne postaje Prekmurje ZRC SAZU, Petanjci (tonski posnetek.)
- Promitzer, C., 1996. *Verlorene Brüder. Geschichte der zweisprachigen Region Leutschach in der südlichen Steiermark (19.-20. Jahrhundert)*. Doktorska disertacija. Univerza v Gradcu (Karl-Franzens-Universität Graz), Gradec.
- Rothweiler, M., 2007. Bilingualer Spracherwerb und Zweitspracherwerb. V M. Steinbach in drugi (ur.) *Schnittstellen der germanistischen Linguistik*. Metzler, Stuttgart, Weimar, 103–135.
- Ruckenstuhl, K., 2016. *Wenn Grenzen verschwinden – Slowenische Kinder in südsteirischen Kindergärten: diplomatska naloga*. Univerza v Gradcu/Karl-Franzens-Universität Graz, Gradec.
- Sadjak - Opetnik, B., 2007. *Zweisprachigkeit und ihre Sozialisationsbedingungen – eine Follow-up-Studie an Kärntner zweisprachigen Schülern: diplomatska naloga*. Univerza na Dunaju (Universität Wien), Dunaj.
- Sandrieser, S. in drugi, 2018. *Landesschulrat für Kärnten, Abteilung VII, Minderheitenschulwesen, Jahresbericht über das Schuljahr 2016/17*. Landesschulrat für Kärnten, Celovec.
- Sandrieser, S. & Urbinc, M. 2019. *Eine Broschüre über die zwei- und mehrsprachige Erziehung und Bildung im Geltungsbereich des Minderheiten-Schulgesetzes für Kärnten. Brošura o dvo- in večjezični vzgoji in izobrazbi na veljavnostnem območju manjšinskega šolskega zakona za Koroško*. BMBWF v sodelovanju Izobraževalno direkcijo za Koroško, Dunaj in Celovec.
- Schellander, A., 1988. *Sodobni slovenski jezik na Koroškem – vprašanja govornega sporazumevanja, jezikovnega znanja in jezikovne rabe v dvojezični situaciji*. Separat. Filozofska fakulteta, Ljubljana.
- Schuster, K., 2018. *Zweisprachigkeit in Kärnten aus der Sprecherperspektive: eine qualitative Analyse der Spracheinstellungen von Sprecherinnen aus Lednitzen/Ledince*. Diplomatska naloga. Univerza na Dunaju/Universität Wien, Dunaj.
- Sketelj, P., 1996. *Knjige in koroški Slovenci. Raziskava slovenskega knjižnega trga v Avstriji*. Mohorjeva založba, Celovec, Ljubljana, Dunaj.

- Smole, F., 1995. Interference v jeziku in govoru dvojezičnih otrok na avstrijskem Koroškem. V *Logopedija danes za jutri*. Zbornik referatov. CUSGM, Aktiv SV Slovenije, Maribor, 62–64.
- Strapatsas, M. & Stoiser, W., 2008/2009. Region der Vielfalt – Regija raznolikosti. Erhebung der österreichisch-slowenischen Aktivitäten an steirischen Schulen in der Grenzregion / Regija raznolikosti – Region der Vielfalt. Anкета o avstrijsko-slovenskih aktivnostih na šolah avstrijske Štajerske iz obmejne regije. *Signal*, 25–82.
- Štupica, E., 2009. *Razlike med slovenščino manjšine na avstrijskem Koroškem in slovenščino v Sloveniji – analiza tednika Novice*. Diplomaska naloga. Univerza v Ljubljani, Ljubljana.
- Sturm - Schnabl, S. K., 1973. *Die slowenischen Mundarten und Mundartreste im Klagenfurter Becken*: doktorska disertacija. Univerza na Dunaju (Universität Wien), Dunaj.
- Šinko, A., 2012. *Dejanski in pravni položaj Slovencev na avstrijskem Štajerskem s poudarkom na Radgonskem kotu*. Magistrsko delo. Fakulteta za državne in evropske študije, Kranj.
- Triarchi-Herrmann, V., 2003. *Mehrsprachige Erziehung. Wie sie ihr Kind fördern*. Reinhart, München.
- Urbanc, M., 2017: *Pomen pouka slovenščine na Gimnaziji Alpe-Jadran v Velikovcu (Alpen-Adria-Gymnasium Völkermarkt)*. Magistrsko delo. Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Ljubljana.
- Vavti, Š., 2012. *Včasih ti zmanjka besed: Etnične identifikacije pri mladih Slovenkah in Slovencih*. Drava, Celovec.
- Valentinčič, D., 2012. Medsebojna soodvisnost zaščite in organiziranosti slovenskih manjšin v sosednjih državah – primerjava med državami. *Dignitas*.
- Valentinčič, D., 2017. Facebook as an Indicator of Vitality of Slovenian Minority and Diaspora Communities (with Emphasis on Young Population). V *Information Society and its Manifestations – Economy, Politics, Culture*. PL Academic Research, Frankfurt am Main, 265–286.
- Vasić, E., 2010. *Prestigewechsel des Slowenischen von einer Zweitsprache zu einer Fremdsprache?*. Diplomaska naloga. Univerza v Celovcu/Alpen-Adria-Universität Klagenfurt, Celovec.
- Verdel, H., 1990. *Zweispachigkeit und ihre Sozialisationsbedingungen – eine*

- empirische Studie zur Situation zweisprachiger Vorschulkinder in Südkärnten*. Diplomsko naloga. Univerza na Dunaju/Universität Wien, Dunaj.
- Volavšek Kurasch, B., 2018. *Slovenščina v novi srednji šoli – organizacijski okvir, integrativni pouk in leposlovje: doktorska disertacija*. Univerza v Celovcu (Alpen-Adria-Universität Klagenfurt), Celovec.
- Vučanj, T., 2012/2013. Pouk slovenščine v Gradcu na Novi srednji šoli St. Andrä. *Signal*.
- Weitlaner, S., 2013a. »V Celju imajo čist drug jezik ...« – pogled na slovenščino na avstrijskem Štajerskem. *Glasnik SED* 53 (3/4), 104–105.
- Weitlaner, S., 2013b. Slowenisch in der Steiermark. V W. Wolf in drugi (ur.) *Natürlich zweisprachig/Naravno dvojezično/Természetesen kétnyelvu/Bisodujtschibtschengere Seveda dvojezično/Přirozeně dvojjazyčné/Prirodzene dvojjazyčné*. Zvezno ministrstvo za pouk in umetnost (BM:UK), Dunaj; Leykam, Gradec, 163–171.
- Wutte, M., 1927. *Deutsch–Windisch–Slowenisch*. Selbstverlag Kärntner Heimatbund, Celovec.
- Zdovc, P., 1968. *Die Mundart des südöstlichen Jauntales in Kärnten: Lautlehre und Akzent der Mundart der »Poljanci«*: doktorska disertacija. Univerza na Dunaju/Universität Wien, Dunaj.
- Zorko, Z., 2004. Slovenščina in njeni uporabniki na avstrijskem Štajerskem = Slovene and its users in Austrian Styria. *Glasnik ZRS Koper* 9 (3), 78–81.
- Zorko, Z., 2005. Jezikovna podoba štajerskih Slovencev. V: *Etnološka dediščina in kulturna podoba štajerskih Slovencev*. Zbornik predavanj k istoimenski konferenci s strokovno ekskurzijo, 23.–24. septembra 2004. Znanstvena zbirka Pavlove hiše, 133–168.
- Zorko, Z., 2008. *Brez pravic: Štajerski Slovenci v Avstriji – jezikovne in kulturne razmere*. Mohorjevo koledar, Celje, 88–95.
- Zorko, Z., 2009. *Narečjeslovne razprave o koroških, štajerskih in panonskih govorih*. Filozofska fakulteta, Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti, Maribor.
- Zupančič, J., 1999. *Slovenci v Avstriji/The Slovenes in Austria*. Inštitut za geografijo, Ljubljana.
- Zveza Bank, 2011. *90 let – 90 Jahre: 1921–2011*. Zveza Bank, Celovec.

Spletni viri:

- Bundeskanzleramt Rechtsinformationssystem, 2017a. Bundesrecht konsolidiert. Wiederherstellung eines unabhängigen und demokratischen Österreich, BGBl. Nr. 152/1955 + spremembe in novele. Dostopno na: <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10000265> (20. avgust 2017).
- Bundeskanzleramt Rechtsinformationssystem, 2017b. Bundesrecht konsolidiert: Gesamte Rechtsvorschrift für Bundes-Verfassungsgesetz, BGBl. Nr. 1/1930 + spremembe in novele. Dostopno na: <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10000138> (20. avgust 2017).
- Bundeskanzleramt Rechtsinformationssystem, 2017c. Bundesrecht konsolidiert: Gesamte Rechtsvorschrift für Volksgruppengesetz BGBl. Nr. 396/1976 + spremembe in novele. Dostopno na: <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10000602> (20. avgust 2017).
- Bundeskanzleramt Rechtsinformationssystem, 2017č. Bundesrecht konsolidiert: Gesamte Rechtsvorschrift für Minderheiten-Schulgesetz für Kärnten. BGBl. Nr. 101/1959 + spremembe in novele. Dostopno na: <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10009246> (20. avgust 2017).
- Bundeskanzleramt Rechtsinformationssystem, 2017d. Bundesgesetzblatt für die Republik Österreich. 326. Bundesgesetz: Änderung des Minderheiten-Schulgesetzes für Kärnten, des Landeslehrer-Dienstrechtsgesetzes 1984, des Gehaltsgesetzes 1956 und des Vertragsbedienstetengesetzes 1948 (NR: GP XVII IA 155/A und 120/A AB 617 S. 65. BR: AB 3492 S. 503.), 6. Juni 1988. Dostopno na: https://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/BgblPdf/1988_326_0/1988_326_0.pdf (20. september 2017).
- Bundeskanzleramt Rechtsinformationssystem, 2017e. Bundesgesetzblatt für die Republik Österreich. 76. Bundesgesetz: Änderung des Minderheiten-Schulgesetzes für Kärnten (NR: GP XXI RV 579 AB 609 S. 72. BR: AB 6368 S. 678.), 12. Juli 2001. Dostopno na: https://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/BgblPdf/2001_76_1/2001_76_1.pdf (20. september 2017).

- Bundeskanzleramt Rechtsinformationssystem, 2017f. Bundesrecht konsolidiert: Gesamte Rechtsvorschrift für Slowenische Sprache als Amtssprache, Fassung vom 26.07.2011; BGBl. Nr. 307/1977. Dostopno na: <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10000617&FassungVom=2011-07-26> (26. september 2017).
- Bundeskanzleramt Rechtsinformationssystem, 2017g. Bundesrecht konsolidiert: Gesamte Rechtsvorschrift für Verordnung über die Volksgruppenbeiräte; BGBl. Nr. 38/1977. Dostopno na: <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10000614> (26. september 2017).
- Bundeskanzleramt Rechtsinformationssystem, 2017h. Landesrecht konsolidiert Kärnten: Gesamte Rechtsvorschrift für Kärntner Landesverfassung - K-LVG, Fassung vom 26. 09. 2017. Dostopno na: <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=LrK&Gesetzesnummer=10000208> (26. september 2017).
- Deželni šolski svet za Koroško 2018. Oddelek VII – Manjšinsko šolstvo pri Deželnem šolskem svetu za Koroško. Dostopno na: http://www.2sprachigebildung.at/index_slo.htm (13. februar 2018).
- Kleine Zeitung 2013. Wieser, Th., Steirische Slowenen, slowenische Stajrer. Kleine Zeitung 02. November 2013. Dostopno na: <http://www.kleinezeitung.at/steiermark/suedsuedwest/4099013/Steirische-Slowenen-slowenische-Stajrer> (21. februar 2018).
- Land Kärnten 2017. Einigung zur Kärntner Landesverfassung: Neue Formulierung der Artikel 5 und 7c; www.ktn.gv.at, 02.2017. Dostopno na: <https://www.ktn.gv.at/Service/News?nid=26303> (15. februar 2018).
- ORF-Kärnten 2017a. Verfassung: Kaiser besteht auf »slowenisch«. Kärnten ORF.at, 7. 2. 2017. Dostopno na: <http://kaernten.orf.at/news/stories/2824153> (15. februar 2018).

- ORF-Kärnten 2017b. Protest gegen Verfassung vor Regierung. Kärnten ORF.at, 14. 2. 2017. Dostopno na: <http://kaernten.orf.at/news/stories/2825746> (15. februar 2018).
- ORF-Kärnten 2017c. Neue Landesverfassung beschlossen. Kärnten ORF.at, 1. 6. 2017. Dostopno na: <http://kaernten.orf.at/news/stories/2846624> (15. februar 2018).
- Statistik Austria. Bundesanstalt Statistik Österreich, 2003a. Volkszählung 2001. Hauptergebnisse I – Steiermark. Dunaj. Dostopno na: <http://www.statistik.at> (23. februar 2018).
- Statistik Austria. Bundesanstalt Statistik Österreich, 2003b. Volkszählung 2001. Hauptergebnisse I – Kärnten. Dunaj. Dostopno na: <http://www.statistik.at> (23. februar 2018).
- Statistik Austria. Bundesanstalt Statistik Österreich, 2003c. Volkszählung 2001. Hauptergebnisse I – Wien. Dunaj. Dostopno na: <http://www.statistik.at> (23. februar 2018).

Slovenski jezik med mladimi v slovenskem zamejstvu na Madžarskem

Katalin Munda Hirnök in Sonja Novak Lukanović

Uvod

Različne zgodovinske in politične okoliščine so zaznamovale slovensko Porabje in neposredno vplivale na jezik oziroma jezikovno identiteto porabskih Slovencev. Prebivalci na območju današnjega Prekmurja in Porabja so delili skupno usodo v ogrskem delu habsburške monarhije vse do prve svetovne vojne. S *Trianonsko pogodbo*, podpisano leta 1920, je bilo Prekmurje priključeno h Kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev (pozneje Kraljevina Jugoslavija), medtem ko je devet vasi s pretežno slovenskim prebivalstvom v okolici Monoštra še naprej ostalo v okviru madžarske države. S tem je bila enotnost Slovenske krajine razbita in se je začel ločen gospodarski, politični in narodnostni razvoj Prekmurja in Porabja.¹ Z razmejitvijo so se stiki prebivalcev na obeh straneh meje začeli rahljati, niso pa bili popolnoma prekinjeni. Ločenost se je še bolj poglobila po drugi svetovni vojni, v času železne zavese, ki je za več desetletij otežila oziroma onemogočila stike prebivalcev Porabja z bližnjim prekmurskim jezikovnim prostorom.

Porabski Slovenci naseljujejo skrajni severovzhodni del slovenskega etničnega ozemlja. Slovensko Porabje je stisnjeno med avstrijsko in slovensko mejo v Železni županiji. Slovenska manjšina živi strnjeno v sedmih vaseh (Andovci, Dolnji Senik, Gornji Senik, Sakalovci, Slovenska ves,² Števanovci, Verica - Ritkarovci) in Monoštru, ki je območno središče Porabja, ter raztreseno še drugje po državi. Največ jih živi v Sombotelu in glavnem mestu, Budimpešti.

-
- 1 Po razmejitvi so Slovence v okolici Monoštra v slovenskem tisku omenjali kot *rabske Slovence*, poimenovanji *porabski Slovenci* in *Porabje* pa sta nastali po drugi svetovni vojni.
 - 2 Naselje je bilo leta 1983 priključeno k Monoštru.

Za jezikovni položaj v Porabju je značilno, da je jezik kot sredstvo sporazumevanja v glavnem služil znotraj slovenske skupnosti (v zasebni sferi in cerkvi), v drugih javnih položajih pa so se ljudje sporazumevali v jeziku, ki jim ga je ponudila dominantna skupnost s šolami, uradi in mediji. Porabski Slovenci govorijo porabsko slovensko narečje (*domanjo rejč*), ki je del goriškega prekmurskega narečja, vendar je v zadnjih devetdesetih letih zaradi družbenozgodovinskih okoliščin, ki so preprečevale stike s prekmurskim jezikovnim prostorom, njegov razvoj potekal nekoliko drugače in je danes podnarečje prekmurščine. Porabsko narečje je ohranilo del funkcij, ki v matični državi pripadajo knjižni slovenščini. Tako je porabsko narečje deloma ostalo jezik verskega obredja, po letu 1990, po demokratičnih spremembah, tudi jezik narodnostnih medijev in deloma jezik porabskega javnega življenja, v porabskih šolah pa kot most do slovenskega standardnega (knjižnega) jezika (Just 2015, 101; Perger 2009, 345–346).

Raba slovenščine je danes močno okrnjena, saj do nedavnega zanjo ni bilo niti formalnopravne niti institucionalne podpore. Podatki kažejo, da je porabsko narečje zmeraj manj prisotno tudi v družinah. Izsledki raziskav namreč kažejo, da je prenos domačega jezika s staršev na otroke skoraj povsem pretrgan, trgajo se tudi jezikovne vezi med starimi starši in vnuki. Madžarščina vse bolj pridobiva funkcijo sporazumevalnega jezika v družini (Nećak Lük 1998, 248; Munda Hirnök in Novak Lukanović 2016). Raziskovalci jezikovnega položaja v Porabju takšno stanje pripisujejo gospodarski, kulturni in jezikovni izoliranosti Porabja od matične države ter močni, bolj ali manj prikriti asimilacijski politiki Madžarske v preteklosti (Nećak Lük 2008, 67; Bernjak 2012, 104; Just 2015, 101–105).

Zaradi globalizacijskih družbenih trendov in specifičnega lokalnega gospodarstva, v katerem prednjačijo tuja podjetja, in zaradi naraščajoče mobilnosti slovenskega prebivalstva (dnevna čezmejna migracija v Avstrijo) vidijo prebivalci Porabja več perspektive v tujih jezikih (nemščina, angleščina) (Munda Hirnök in Medvešek 2016).

Pomenljivo je razmišljanje mlade pripadnice slovenske skupnosti o vplivih migracijskih procesov na vzorce rabe jezika:

Ker zdaj otrok, kaj vidi pri starših? Zdaj grem v Avstrijo delat, moram znati nemško, pa v Avstriji se dobro služi

[...] *Pri nekaterih družinah ne samo otroci, tudi starši rečejo: zakaj se zdaj toliko uči slovensko, če pa tega jezika ne bo mogel uporabljati? Ni sigurno, da bo lahko šel delat v Slovenijo.* (Novak Lukanović in drugi 2018, 66)

Kako močno zaznamuje učenje in rabo jezika ekonomski dejavnik, nakazuje tudi izjava predstavnice politične elite slovenske narodne skupnosti: »*Nikogar ne bom prepričala, da naj zaradi narodne zavesti ostane slovensko govoreč, če ima želodec prazen. Takšna je pač realnost slovenske manjšine, ki jo kroji tudi gospodarski vidik.*« (Mlinarič 2017)

V prispevku, ki je nastal na podlagi analize zbranih kvantitativnih in kvalitativnih podatkov, ki smo jih pridobili v raziskavi *Mladi v slovenskem zamejstvu: družbeni in kulturni konteksti ter sodobni izzivi*, pregleda in analize strokovne literature ter izvedenih raziskav, želimo prikazati znanje in rabo slovenščine pri mladih v slovenskem zamejstvu na Madžarskem (v nadaljevanju SZM) v različnih življenjskih situacijah (v družinskem okolju, v krogu prijateljev in znancev, v šolskem in visokošolskem okolju, na delovnem mestu in v različnih drugih vsakodnevnih situacijah) ter njihova stališča do slovenskega jezika.

Pravni okvir urejanja položaja slovenskega jezika na Madžarskem

Pri prikazu pravnega statusa slovenskega jezika se bomo osredotočili na obdobje po političnih spremembah na Madžarskem. Sprejeti državni, meddržavni, mednarodni in drugi pravni dokumenti, o katerih bomo pisali v nadaljevanju, pričajo o tem, da so jezikovne (in druge) pravice slovenske narodne skupnosti na Madžarskem danes na načelni ravni dokaj dobro urejene.

Leta 2011 je bila sprejeta nova ustava,³ v kateri so narodnosti omejene v preambuli, kjer je zapisano, da »*narodnosti in narodne skupnosti,*

3 Tukaj je treba pripomniti, da je pred sprejetjem nove ustave leta 2011 veljala ustava še iz leta 1949, ki je bila prvič spremenjena in dopolnjena leta 1972, nato pa še leta 1989, ob spremembi družbenega sistema.

ki živijo na Madžarskem, štejejo za del madžarske politične skupnosti in so državotvorni dejavniki in da Madžarska štiti jezik in kulturo narodnosti«. V 29. členu je ponovno zapisano, da so narodnosti na Madžarskem državotvorni dejavniki. Nadalje imajo pravico svobodno izražati svojo identiteto, uporabljati svoj materni jezik, da pišejo lastna imena in ime skupnosti v svojem jeziku, da ohranjajo svojo kulturo in se izobražujejo v maternem jeziku ter da lahko ustanavljajo lokalne in državne samouprave (Magyarország Alaptörvénye).

Istega leta (2011) je položaj narodnosti na Madžarskem na novo uredil ustavni zakon o pravicah narodnosti, ki pa, ne glede na nekaj sprejetih sprememb zakona, ne poslabšuje pravic manjšin. Z vidika rabe slovenščine, ki je predmet naše razprave, je pomemben 5. člen, v katerem piše: *»Pogoje za uporabo jezika pripadnikov narodnosti – v določenih primerih s posebnim zakonom – mora zagotoviti država.*« Prav tako naj bi bila zagotovljena raba materinščine v postopkih civilnega in kazenskega prava, upravnih postopkih in javnih nastopih – od skupščine lokalne samouprave do parlamenta. Zakon prav tako daje možnost, da v naseljih, kjer je delež narodnosti pri popisu prebivalstva dosegel 20 %, na prošnjo narodnostne samouprave skupščina zapisnike sej in odredbe piše dvojezično. 6. člen zakona določa, da morajo v naseljih, kjer je delež narodnosti pri popisu 10 %, lokalne samouprave na prošnjo narodnostne samouprave zagotoviti, da so odredbe, objave in naznanila tudi v jeziku narodnosti, prav tako tiskovine, ki se uporabljajo v upravnih postopkih. V jeziku narodnosti morajo biti tudi imena krajev in ulic. V naseljih, kjer je delež narodnosti 20 %, morajo v upravnih in drugih službah na prošnjo narodnostne samouprave zagotoviti zaposlovanje strokovno usposobljenih oseb, ki poznajo tudi jezik narodnosti (2011. évi CLXXIX. törvény a nemzetiségek jogairól). Omenjeni zakon sicer določa pravice do rabe jezika v javni upravi, v sodstvu, žal pa ne gre za avtomatizem, kajti pripadnik narodnosti mora zanje prositi. Terenske izkušnje kažejo, da se v praksi Slovenci na Madžarskem teh možnosti poslužujejo le redko, saj je njihov poslovni in uradovni jezik vedno bila madžarščina, zato porabsko narečje nima lastnega upravnopravnega besedišča (Perger 2009, 344). Kljub tej ugotovitvi opažamo, da so bili v zadnjih letih izvedeni ukrepi, ki do neke mere dajejo veljavo slovenskemu jeziku v Porabju (npr. imena

ulic na Gornjem Seniku so dvojezična, prav tako vabila manjšinskih organizacij, na dvojezičnih šolah v Porabju morajo tudi pripadniki večine opraviti izpit iz znanja slovenskega jezika ipd.). Dejstvo pa je, da je na Madžarskem uradni jezik madžarščina, tudi na narodno mešanih območjih. Na Madžarskem ni take prakse kot v Sloveniji, kjer ustavna ureditev in zakonodaja zagotavljata, da sta na narodno mešanih območjih, v Prekmurju in slovenskem delu Istre, oba jezika (večinski in manjšinski) opredeljena kot enakopravni sredstvi sporazumevanja v javni in zasebni sferi (Medvešek in Bešter 2016, 170–171).

Treba je omeniti tudi *Zakon o nacionalni vzgoji in izobraževanju* iz leta 2011 (2011. évi CX. törvény a nemzeti köznevelésről), ki omogoča poleg madžarščine izobraževanje v jeziku manjšine, staršem pa zagotavlja izbiro šole glede na narodnostno pripadnost.⁴

Madžarska v omenjenih zakonih uveljavlja tudi temeljne mednarodne dokumente, kot so *Mednarodna konvencija OZN o državljanskih in političnih pravicah*, *Okvirna konvencija Sveta Evrope o varstvu narodnih manjšin*⁵ ter *Evropska listina regionalnih in manjšinskih jezikov*⁶.

Zakonske določbe v zvezi z rabo jezika manjšin so se razširile tudi na druga področja, kot na primer v vojsko, civilno pravo, matični register (Dobos 2013, 35–38).

V kontekstu naše razprave je treba posebej izpostaviti *Sporazum o zagotavljanju posebnih pravic slovenski narodni manjšini v Republiki Madžarski in madžarski narodni skupnosti v Republiki Sloveniji*, ki sta ga leta 1992 podpisali Slovenija in Madžarska.⁷ Ne smemo pa prezreti drugih pravnih dokumentov, ki jih je sprejela Slovenija v skrbi za ohranjanje in razvoj slovenske narodne skupnosti v sosednjih državah.⁸

4 Glej 3. in 72. člen zakona.

5 Madžarska je *Okvirno konvencijo* podpisala 1. februarja 1995, ratificirala 25. septembra 1995 in uzakonila leta 1999 z zakonom LXXXIV.

6 Madžarska je *Listino* podpisala 5. septembra 1992 in ratificirala leta 1999.

7 Glej *Zakon o ratifikaciji sporazuma o zagotavljanju posebnih pravic slovenske narodne manjšine v Republiki Madžarski in madžarske narodne skupnosti v Republiki Sloveniji* iz 1993. Uradni list RS, št. 23/1993.

8 Na primer *Resolucija o položaju avtohtonih slovenskih manjšin v sosednjih državah in s tem povezanimi nalogami državnih in drugih dejavnikov* iz leta 1996, *Zakon o odnosih Republike Slovenije s Slovenci zunaj njenih meja* iz leta 2006, *Resolucija o nacionalnem programu za jezikovno politiko 2014–2018* iz leta 2013.

Omeniti velja še *Program sodelovanja v izobraževanju, znanosti in kulturi med Ministrstvom za izobraževanje, znanost in šport ter Ministrstvom za kulturo Republike Slovenije in Ministrstvom za človeške vire Madžarske v letih 2016–2018*.⁹

Strnjen prikaz zakonodaje kaže, da so se na Madžarskem po političnih spremembah ustvarili relativno ugodni pogoji za institucionalno ureditev statusa manjšinskih jezikov, tudi slovenskega. Uresničevanje prikazanih pravnih podlag v konkretnem življenju pa je v veliki meri odvisno od manjšine same in njene vitalnosti.

Strokovnjaki, ki se ukvarjajo s pravicami v zvezi z rabo jezika narodnosti na Madžarskem, opozarjajo, da je eno izmed pomembnih vprašanj madžarske ureditve v prihodnosti to, kako bodo etnodemografski procesi, zlasti naraščanje narodnostne identifikacije, kar je pokazal popis prebivalstva leta 2011, sovpadli z namero večje politične participacije narodnosti in večje aktivnosti v javnem življenju, oziroma ali bo ureditev omogočila večje potrebe v zvezi s pravicami rabe jezika in njene širše uveljavitve (Dobos 2013, 41).

Slovenski jezik v vzgojno-izobraževalnem sistemu

Pripadniki slovenske narodne skupnosti in tudi pripadniki drugih narodnosti, ki jih priznava *Zakon o pravicah narodnosti*¹⁰ (glej poglavje *Pravni okvir urejanja položaja slovenskega jezika na Madžarskem*), imajo pravico do izobraževanja v maternem jeziku, kar tudi izkoristijo v praksi. Pouk slovenščine je v različnih oblikah prisoten na celotni vertikali vzgojno-izobraževalnega sistema.

9 Program je bil podpisan 22. januarja 2016 na Brdu pri Kranju. Na slovenski strani ga je podpisal minister za zunanje zadeve Karl Erjavec, na madžarski strani pa minister za človeške vire Zoltán Balog. Program je bil sklenjen na podlagi *Sporazuma o sodelovanju na področju kulture, izobraževanja in znanosti med Republiko Madžarsko in Republiko Slovenijo*, podpisan v Budimpešti 2. septembra 1992.

10 *Zakon o pravicah narodnih in etničnih manjšin* iz leta 1993 priznava trinajst manjšin (Armence, Bolgare, Hrvate, Nemce, Grke, Poljake, Rome, Romune, Rusine, Srbe, Slovake, Slovence in Ukrajince).

Učenje slovenščine na ravni predšolske vzgoje

Učenje slovenščine na ravni predšolske vzgoje je v Porabju omogočeno v treh tako imenovanih narodnostnih vrtcih (Gornji Senik, Sakalovci, Števanovci), v monoštrskem vrtcu imajo tako imenovano slovensko skupino. Tukaj je treba pripomniti, da se število vrtcev v Porabju v zadnjem desetletju zmanjšuje. V Slovenski vesi so vrtec zaprli leta 2010 (Perger 2010, 1), na Dolnjem Seniku pa je občina vrtec zaprla leta 2018, zato lahko od šolskega leta 2018/2019 dolnjeseeniški starši svoje otroke vpisujejo v gornjeseniški, sakalovski ali števanovski vrtec, če v teh vrtcih ni zadostnega števila otrok (Sukič 2018, 3). Omenjene vrtce je v šolskem letu 2017/2018 obiskovalo 82 otrok.¹¹

Kot je bilo omenjeno v uvodu, se je v porabskih družinah prenos manjšinskega jezika s staršev na otroke skoraj popolnoma pretrgal, posledično otroci prihajajo v vrtce brez kakršnega koli znanja porabščine ali knjižne slovenščine.

Takšno stanje je potrdila tudi raziskava *Stališča staršev v Porabju do slovenskega jezika oziroma dvo- in večjezičnosti* (2016–2017)¹², v katero so bili vključeni starši otrok, ki obiskujejo vrtce v porabskih vaseh in Monoštru. Odgovori staršev na vprašanje, kateri jezik večinoma uporabljajo v družini, kažejo očitno prevlado madžarskega jezika pri vseh sogovornic. Zgovoren je podatek, da se med anketiranimi starši nihče ne pogovarja z otroki samo oziroma večinoma v slovenskem jeziku. V tej situaciji imajo vrtci težko nalogo, kajti na eni stani morajo poskrbeti, da otroke motivirajo za učenje slovenskega jezika, na drugi strani pa morajo spodbuditi starše k rabi narečja v družini in jih ozaveščati, da učenje slovenskega jezika za otroka lahko predstavlja določeno prednost. Zaradi skromne

11 Vir: spletna stran Državne slovenske samouprave, <http://www.slovenci.hu/index.php/ok-tatas-kultura/szloven-nyelvoktatasban-reszesulo-gyermekek-letszamanak> (1. julij 2019).

12 Raziskava *Stališča staršev v Porabju do slovenskega jezika oziroma dvo- in večjezičnosti* je potekala na Inštitutu za narodnostna vprašanja (v nadaljevanju INV) pod vodstvom dr. Katalin Munda Hirnök. Projekt je sofinanciral Urad Vlade Republike Slovenije za Slovence v zamejstvu in po svetu. Anketiranje je potekalo novembra leta 2016. V vzorec so bili vključeni starši otrok, ki obiskujejo narodnostne vrtce v Porabju in tako imenovano slovensko vrtčevsko skupino v Monoštru. Za več o metodologiji raziskave glej: Munda Hirnök 2017, 37–38.

slovenske jezikovne kompetence domačih vzgojiteljic in odsotnosti slovenskih govornih navad v vrtcih je zelo pomembna strokovna pomoč vzgojiteljic asistentk iz Slovenije, ki delujeta v vsakem vrtcu po dva dni v tednu in si prizadevata za doslednejšo izvedbo slovenskih aktivnosti (Munda Hirnök 2017, 42–45).

Osnovna šola

Šola je ena izmed ključnih družbenih institucij, manjšinsko oziroma narodnostno šolstvo pa naj bi imelo še dodatno vlogo pri usvajanju in ohranjanju manjšinskega jezika ter pri uzaveščanju narodnostne pripadnosti in ohranjanju kulturne identitete.

Razvoju manjšinskega šolstva na Madžarskem in prisotnosti slovenskega jezika v njem so bile v preteklih desetletjih namenjene številne razprave (prim.: Nećak Lük 1997, 1998, 2008; Perger 2004, 2005a, 2005b), v naši razpravi se bomo osredotočili na prikaz prisotnosti slovenščine v vzgojno-izobraževalnem procesu danes.

Učenci v Porabju se lahko učijo slovenski jezik na dvojezičnih osnovnih šolah (DOŠ Jožefa Košiča Gornji Senik, DOŠ Števanovci) in na osnovnih šolah v Monoštru.

Za boljše razumevanja obstoječega modela narodnostne šole v Porabju je treba dodati, da zaradi različnega jezikovnega položaja in različnih kulturnih posebnosti narodnih in etničnih manjšin na Madžarskem smernice šolskega ministrstva opredeljuje več oblik manjšinskega pouka: 1. pouk v manjšinskem maternem jeziku (jezik manjšine kot učni jezik, madžarščina kot učni predmet), 2. dvojezični manjšinski pouk (50 % predmetov se poučuje v jeziku manjšine, 50 % pa v jeziku večine, predmete določi šola), 3. pouk narodnostne materinščine kot učnega predmeta (učni jezik je pri vseh predmetih madžarščina, jezik manjšine mora biti na urniku od prvega do osmega razreda najmanj štiri ure tedensko), 4. razširjen pouk narodnostne materinščine (v vsakem razredu povprečno pet ur pouka jezika manjšine, pri 35 % ostalih predmetov pa se izvaja dvojezični pouk ali – če so za to pogoji – se jih poučuje v jeziku manjšine,

šola predmete izbira sama), 5. romski manjšinski pouk in 6. interkulturni pouk (Perger 2005a, 80–81).

V osnovnih šolah na Gornjem Seniku in v Števanovcih danes poučuje slovenščino kot tako imenovano narodnostno materinščino, ob njej pa tudi tuji jezik (predvsem nemščino). Šoli sta dvojezični, učenci imajo tedensko pet ur slovenskega jezika, eno uro spoznavanja slovenstva in delno dvojezični pouk pri polovici ostalih predmetov. Dvojezično se poučujejo predmeti, za katere imajo zagotovljene kadre. Tukaj je treba pripomniti, da se je na obeh osnovnih šolah dvojezičnost uvajala postopoma, začeli so v prvem razredu, zdaj pa imajo že vsi razredi dvojezični pouk (DOŠ Jožefa Košiča na Gornjem Seniku je dvojezični program uvedla v šolskem letu 2005/2006, DOŠ Števanovci pa v šolskem letu 2007/2008). Šoli sta od leta 2012 v upravljanju Državne slovenske samouprave (v nadaljevanju DSS).¹³

Podatki o narodnostni strukturi učencev, ki so v šolskem letu 2014/2015 obiskovali omenjeni šoli, so pokazali, da jih je večina neslovenskega porekla. Motivacija za učenje slovenskega jezika pri teh učencih ni zadostna, to pa je mnogokrat enako pri skupini učencev s slovenskim poreklom (*Poročilo*, oktober 2014; *Poročilo*, februar 2014). Ker je pri večini porabskih družin jezik komunikacije madžarščina, se pri otrocih ne more razviti odnos do slovenščine kot materinščine, zato jo dojemajo kot tuji jezik, madžarščino pa kot materni jezik. Podobne tendence je zaslediti tudi pri ostalih manjšinah na Madžarskem. Podatki izsledkov raziskave *Položaj narodnostnega šolstva na Madžarskem* iz leta 2000, v vzorec katere je bilo vključenih 2.500 učencev od petega do osmega razreda, kažejo, da se je 93 % vprašanih učencev opredelilo za madžarsko materinščino, 61 % pa za madžarsko narodnost (Imre 2003). Iz tega je razvidno, da se večina učencev, ki je vključenih v narodnostno izobraževanje na Madžarskem, uči narodnostni jezik kot tuji jezik.

13 Tudi vrtci na Gornjem Seniku, v Števanovcih in Sakalovcih (od leta 2018) so v upravljanju DSS, ki je bila ustanovljena leta 1995 s sedežem na Gornjem Seniku in s predstavništvom v Budimpešti. O delovanju organizacije glej spletno stran DSS: <http://www.slovinci.hu/> (21. september 2016).

Šoli na Gornjem Seniku in v Števanovcih v šolskem letu 2018/2019 obiskuje malo več kot 100 učencev¹⁴ iz omenjenih vasi, okoliških vasi ter Monoštra in monoštrskega šolskega okoliša.

Tudi osnovna šola v Monoštru ob zadostnem številu učencev v skupini ponuja narodnostni pouk slovenskega jezika. Slovenščino se je možno učiti tudi fakultativno ali v krožku, zunaj rednih šolskih ur. Gre za osnovni šoli Jánosa Aranya (šolo obiskujejo otroci od prvega do četrtega razreda) in Istvána Széchenyija (šolo obiskujejo otroci od petega do osmega razreda). Na obeh šolah poteka fakultativni pouk slovenščine 1–2 uri tedensko. Od šolskega leta 2017/2018 se po osmih letih premora devet osnovnošolcev (večina jih je slovenskega porekla) uči narodnostno slovenščino kot predmet pet ur tedensko (Perger 2017, 3). Ti otroci so bili v vrtcu vključeni v tako imenovano slovensko skupino.

Srednja šola

Slovenski jezik je prisoten tudi na monoštrskih srednjih šolah. Na gimnaziji Mihályja Vörösmartyja se v štiri- in osemletnem programu slovenščina poučuje kot izbirni predmet, in sicer 3–4 ure tedensko. Dijaki pa se ob slovenščini lahko učijo še kakšen tuji jezik – v gimnazijskem štiriletnem programu. Tudi na Strokovni srednji šoli Béla III. je slovenski jezik vključen 3–4 ure tedensko, a le kot narodnostni predmet. Pomemben podatek je, da lahko na omenjenih srednjih šolah dijaki že od leta 1993 ob zaključku šolanja iz slovenščine opravljajo maturitetni izpit, ki se upošteva pri vpisu na visoke šole in fakultete.

Število dijakov, ki obiskujejo pouk slovenskega jezika v monoštrskih srednjih šolah, iz leta v leto upada. Pouk slovenskega jezika je v šolskem letu 2018/2019 na gimnaziji obiskovalo 9 dijakov, na strokovni srednji šoli pa 5 dijakov.¹⁵

14 Gornjeseniško šolo v šolskem letu 2018/2019 obiskuje 65 učencev, števanovsko pa 45. V primerjavi s šolskim letom 2017/2018 se je število učencev na obeh šolah zmanjšalo, na gornjeseniški za 3 in na števanovski za 4 učence. Glej spletno stran DSS: <http://www.slovinci.hu/index.php/oktatas-kultura/szloven-nyelvoktatasban-reszesulo-gyermekek-letszamanak> (12. november 2018 in 1. julij 2019).

15 Vir: spletna stran DSS: <http://www.slovinci.hu/index.php/oktatas-kultura/szloven-nyelvoktatasban-reszesulo-gyermekek-letszamanak> (1. julij 2019).

Visokošolska raven

Na visokošolski ravni se je na Madžarskem slovenščino mogoče učiti na Slavističnem oddelku v Univerzitetnem središču Savaria v Sombotelu (madž. *Szombathely*)¹⁶ in na Filozofski fakulteti Univerze Eötvös Loránd (ELTE) v Budimpešti.¹⁷

Porabski dijaki imajo od leta 1973 možnost nadaljevati študij (tudi študij slovenščine) v Sloveniji.

Neformalno jezikovno izobraževanje

Prebivalci Porabja in okolice imajo možnost neformalnega jezikovnega izobraževanja v slovenskem jeziku. Zveza Slovencev na Madžarskem (1990) je že v preteklosti občasno organizirala tečaj slovenskega jezika, od leta 2015 pa je to stalnica. Tečaji slovenskega jezika so brezplačni.

Analiza novejša ankete (2018),¹⁸ ki smo jo izvedli med tečajniki nadaljevalnega tečaja slovenskega jezika (tečaja se je udeležilo 8 oseb), je pokazala, da so na anketo odgovorile večinoma ženske (75 %). Starostna skupina je pokazala, da je bila četrtnina anketiranih starih od 15

16 Od leta 2017 (od 1. februarja) je Univerzitetno središče postalo sestavni del Univerze Loránda Eötvösa (ELTE) v Budimpešti. Za več o tem glej: <https://sek.elte.hu/> (16. julij 2017). Slavistični oddelek ponuja različne možnosti za študij slovenskega jezika. Med novostmi je treba poudariti to, da so že pripravili narodnostni del študijskega programa za razredni pouk, ki ga bodo akreditirali v bližnji prihodnosti in razmišljajo tudi (na pobudo slovenske parlamentarne zagovornice) o izvedbi jezikovnega programa za študente, ki se izobražujejo za vzgojiteljice in vzgojiteljice na drugih ustanovah na Madžarskem (Možnost za študij slovenskega jezika v Sombotelu 2018).

17 Leta 1981 so na Filozofski fakulteti Univerze Eötvös Loránd (ELTE) odprli lektorat za slovenski jezik. Pot slovenščini kot študijski smeri se je odprla na ELTE v času akreditacijskega postopka bolonjskega študija, ko je takratni predstojnik Katedre za slovanske jezike in književnost pripravil program prvostopenjskega študija slovenščine, ki je bil z ostalimi smermi uspešno akreditiran, kasneje tudi kot program druge stopnje. Študij slovenščine na prvi stopnji je omogočen od leta 2006, od leta 2009 pa tudi na drugi stopnji. Za več o tem glej: Bajzek Lukač 2014, 167.

18 Anketa med tečajniki nadaljevalnega tečaja slovenskega jezika je bila izvedena v okviru projekta *Analiza stanja porabskih Slovencev in perspektive njihovega razvoja*. Nosilka projekta je dr. Katalin Munda Hirnök. Projekt je sofinanciral Urad Vlade Republike Slovenije za Slovence v zamejstvu in po svetu.

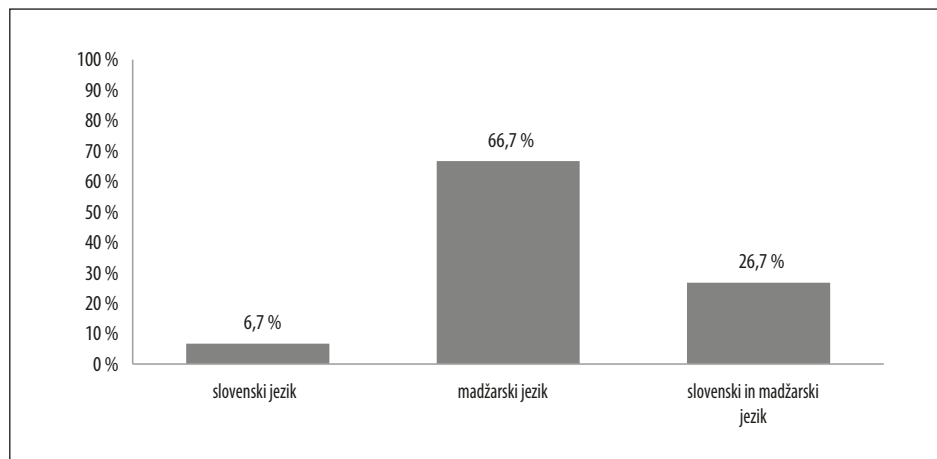
do 30 let, četrtnina od 30 do 50 let in prav tako četrtnina od 50 do 60 let. Četrtnina vprašanih na to vprašanje ni odgovorila. Izobrazbena struktura tečajnikov kaže, da jih ima 87,5 % visoko izobrazbo. Večina (75 %) se jih je opredelila za madžarsko narodnost, dobra desetina (12,5 %) pa za madžarsko-slovensko. Pri vprašanju o maternem jeziku je večina (87,5 %) tečajnikov navedla madžarščino. Odgovori na vprašanje, zakaj so se odločili za poglobitev znanja slovenskega jezika, kažejo, da največ (37,5 %) anketirancev obiskuje tečaj zaradi službe, ki jo opravljajo. Četrtnina je navedla obiskovanje Slovenije (slovenske obale) in slovensko izvorno ozadje (Munda Hirnök 2019, 16–19).

Izsledki ankete kažejo, da porabski Slovenci še zmeraj ne vidijo perspektive v učenju slovenskega jezika. Narodnostna struktura tečajnikov namreč kaže, da so pripadniki večine bolj motivirani za učenje slovenskega jezika kot porabski Slovenci.

Slovenščina med mladimi na Madžarskem

V raziskavi *Mladi v slovenskem zamejstvu* nas je zanimala samoopredelitev anketiranih mladih na Madžarskem glede njihovega maternega jezika, ki so ga začeli najprej govoriti.

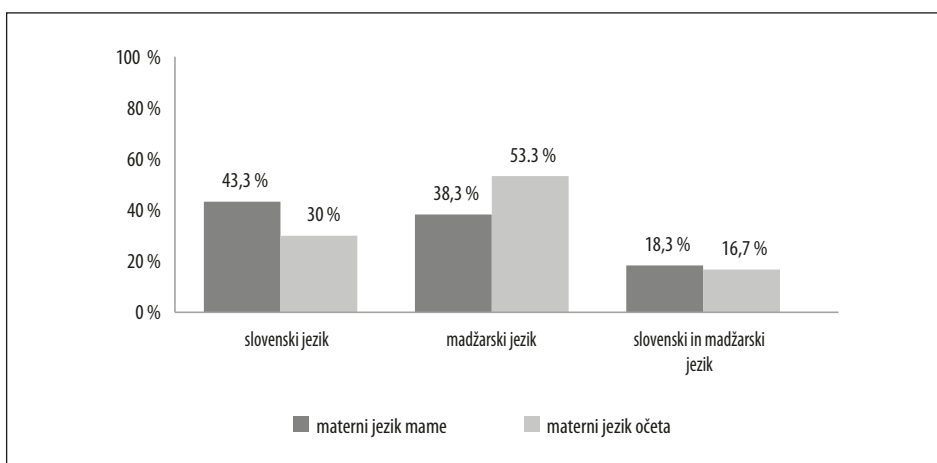
Graf 1: Materni jezik anketirancev (N = 60)

Največ (66,7 %) anketirancev na Madžarskem je navedlo, da je njihov materni jezik madžarščina. Dobra četrtina (26,7 %) se je opredelila za oba jezika (slovenski in madžarski) in le 4 (6,7 %) so navedli, da je njihov materni jezik slovenski jezik. Ti podatki potrjujejo, da se trendi opuščanja slovenskega jezika v primerjavi z izsledki preteklih raziskav (Nečak Lük 1998; Gáspár 2010) nadaljujejo. Povečuje pa se delež mladih, ki so dvojezični in imajo dva prva jezika.

Anketirance v SZM smo vprašali o maternem jeziku njihovih staršev.

Graf 2: Odgovori anketiranih na vprašanje, kateri je materni jezik njihovih staršev (N = 60)

Slaba polovica (43,3 %) anketirancev je navedla, da je materni jezik mam slovenščina, medtem ko je 38,3 % anketirancev navedlo večinski, madžarski jezik. Da sta materna jezika njihovih mater slovenščina in madžarščina, je odgovorila slaba petina (18,3 %) anketiranih. Za materni jezik očeta so anketiranci zabeležili, da je to v več kot polovici (53,3 %) primerov madžarski jezik, slaba tretjina (30 %) jih je navedla slovenski jezik ter 16,7 % slovenski in madžarski jezik.

Podatek, da ima slaba polovica mam in slaba tretjina očetov za materni jezik slovenščino, otroci (anketiranci) pa so to navedli le v 6,7 %, nakazuje razkorak v generacijski transmisiji jezika. In prav to je eden izmed pomembnih vzrokov, ki nakazujejo, da je slovenščina (porabsko

narečje) v Porabju ogrožena, če upoštevamo klasifikacijo Unesca,¹⁹ ki poleg števila govorcev uvršča prav medgeneracijski prenos jezika med pomembne dejavnike, ki vplivajo na vitalnost jezika. Tudi primerjava popisnih podatkov prebivalstva na Madžarskem v letih 2001 in 2011 kaže upadanja števila oseb s slovenskim maternim jezikom. Leta 2001 so našeli 3.187 oseb s slovenskim maternim jezikom, leta 2011 pa 1.723. Med dvema popisoma beležimo zmanjšanje oseb s slovenskim maternim jezikom (za 45,8 %), prav tako se je manj oseb (za 21,2 %) odločilo za slovensko narodnost (Munda Hirnök 2014, 107–112).

Znanje in raba slovenskega jezika

Anketirance v SZM smo prosili, naj ocenijo svoje znanje slovenščine (knjižne in narečne različice) in madžarščine, prav tako obe različici.

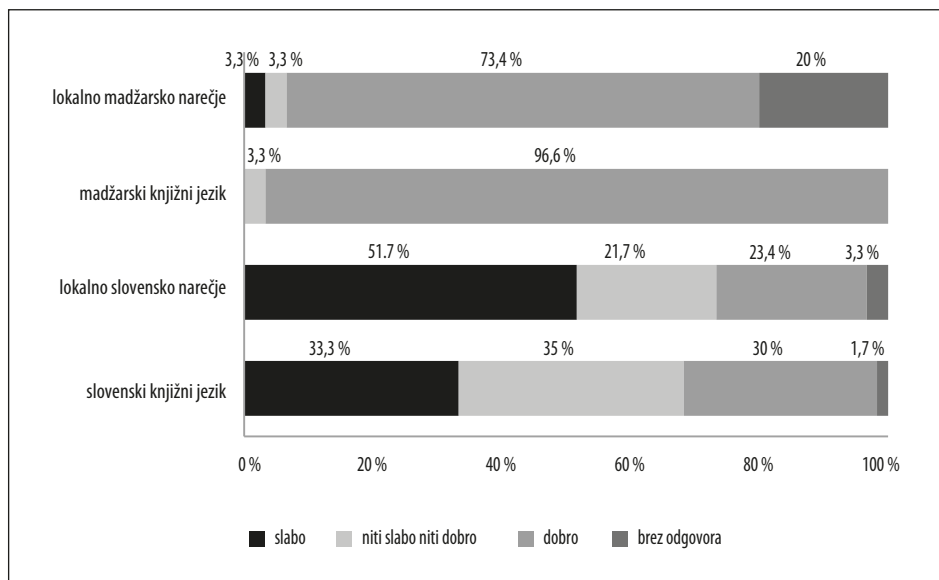
Mladi so znanje jezikov ocenjevali na lestvici od 1 – zelo slabo do 5 – zelo dobro. Njihove odgovore smo združili v tristopenjsko lestvico, kot je razvidno iz grafa 3.

Anketirani mladi so v največjem deležu ocenili kot dobro poznavanje madžarščine (96,6 %) in lokalno madžarsko narečje (73,4 %), v precej manjših deležih slovenski knjižni jezik (35 %) in lokalno slovensko narečje (23,4 %).

Glede znanja slovenskega knjižnega jezika so bili odgovori anketiranih dokaj uravnoteženi. Tretjina (33,3 %) jih je menila, da je njihovo znanje slovenskega knjižnega jezika slabo, 35 % jih je odgovorilo nevtrarno (niti slabo niti dobro) in slaba tretjina (30 %) je znanje slovenskega knjižnega jezika ovrednotila kot dobro.

19 Unesco ad hoc Expert group on endangered languages, Language vitality and endangerment. Dostopno na: <http://www.unesco.org/culture/ich/doc/src/00120/EN.pdf>. (20. oktober 2017)

Graf 3: Samoocena znanja jezikov anketirancev (N = 60)

Relativno visok odstotek vprašanih, ki so svoje znanje slovenščine ocenili kot dobro, je v neskladju z izborom jezika, v katerem so izpolnjevali vprašalnik (le štirje so izpolnili vprašalnik v slovenskem jeziku, kar je najslabši rezultat v primerjavi z ostalimi zamejstvi), in tudi rabo jezika v formalnih in neformalnih domenah. Ob tem lahko ugotovljamo, da pri tretjini vprašanih stopnja znanja ne bi smela biti ovira pri rabi jezika, kljub temu pa se v številnih domenah vprašani ne odločijo za rabo slovenskega jezika. Predvidevamo, da je izbira jezika pogojena z drugimi vzroki. Lahko pa tudi oceno znanja slovenskega jezika sprejmemo z zadržkom in pri tem upoštevamo, da je samovrednotenje znanja jezika subjektivno in mnogokrat pod vplivom drugih dejavnikov – v tem primeru pokazati nam, raziskovalcem, drugačno sliko. O zelo nizki samooceni znanja slovenskega jezika (na primer razumevanje in govorjenje) je poročala raziskava *Percepcija jezikovne in kulturne raznolikosti v obmejnih mestih (2004–2006)*, opravljena med učenci in starši osnovne šole Istvána Széchenyija v Monoštru,²⁰ ko med učenci in starši tako rekoč

20 V času izvajanja raziskave so na šoli poučevali slovenščino le kot učni predmet, na razredni stopnji 2 uri in na predmetni stopnji 2-4 ure tedensko.

ni bilo zaznanih statističnih razlik v samooceni znanja slovenskega jezika. Pri vrednotenju od 1 do 6, pri čemer je 1 pomenilo »ne zna nič« in 6 »zna zelo dobro«, so učenci ocenili znanje slovenščine z 1,48, starši pa z 1,66. Ti podatki so se ujemali tudi s podatki o rabi jezika (Munda Hirnök in Novak Lukanović 2016, 200–201).

Anketiranci so znanje lokalnega slovenskega narečja (porabščine) v primerjavi s knjižno slovenščino ovrednotili slabše, kar lahko pripišemo izobraževanju in stikom s slovenskim knjižnim jezikom. Za lokalno slovensko narečje je dobra polovica (51,7 %) anketiranih odgovorila, da ga obvlada slabo, 21,7 % anketirancev je odgovorilo, da niti slabo niti dobro. Kot dobro je ocenila svoje znanje slaba četrtina (23,4 %) anketirancev.

Tudi ti odgovori nakazujejo, da se relativno velik del vprašanih ne pogovarja ne s starši ne s starimi starši v porabskem narečju. Porabščina je prisotna zlasti med starejšo (in do neke mere med srednjo) generacijo in prav podatek, da velik odstotek vprašanih slabo obvlada porabščino, ponovno potrjuje, da v večini porabskih družin ne poteka medgeneracijski prenos jezika, o čemer bomo pisali v nadaljevanju.

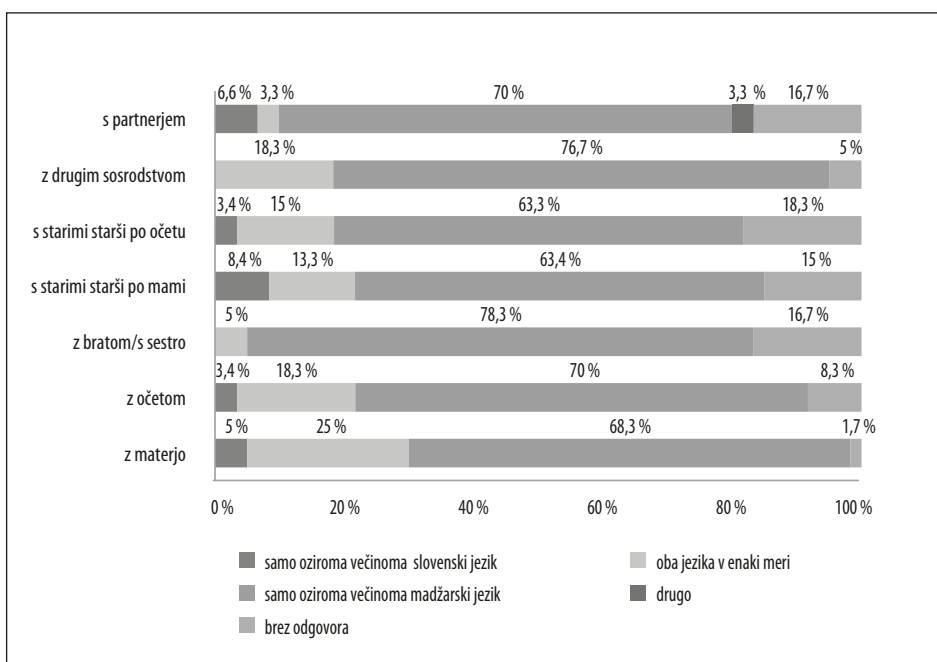
Na vprašanje, kakšno je znanje madžarskega knjižnega jezika, je samo 3,3 % anketirancev odgovorilo slabo, 96,6 % pa ocenjuje znanje večinskega jezika kot dobro. Visoka stopnja samoocene znanja madžarskega jezika je logična, saj se je večina mladih anketirancev socializirala v madžarsko govorečem okolju (družina, šola).

Na vprašanje, kakšno je znanje lokalnega madžarskega narečja, je večina (73,4 %) anketirancev svoje znanje ocenila kot dobro, 3,3 % anketirancev kot slabo in prav tako 3,3 % anketirancev kot niti slabo niti dobro. Pri samooceni znanja lokalnega madžarskega narečja je treba poudariti, da se v tem delu Železne županije (v Porabju), ki sicer spada v zahodno prekodonavsko narečno regijo (A magyar nyelv), ni izoblikovalo narečje. So določeni izrazi, besedne zveze ipd., ki do neke mere odstopajo od standardne knjižne madžarščine, toda ti odkloni so majhni. V porabskih vaseh ne more biti lokalnega madžarskega narečja tudi zato, ker so se zlasti stari starši (deloma tudi starši) današnje mladine naučili knjižno madžarščino od učiteljev, notarjev in posameznih duhovnikov, ki so dokaj pravilno govorili madžarsko. Treba je še dodati, da je materinščina starih staršev in staršev porabščina (po oceni anketirancev ima 43,3 % mam in 30 %

očetov za materinščino slovenski jezik – porabščino). Madžarsko sicer dobro obvladajo, v njihovem govoru pa je zaznati slovensko intonacijo.

V okviru raziskave *Mladi v slovenskem zamejstvu* smo poizvedovali, v kolikšni meri uporabljajo anketiranci slovenski in madžarski jezik v odnosu z različnimi sogovorniki v vsakdanjem življenju oziroma v različnih govornih okoliščinah.

Graf 4: Odgovori anketiranih na vprašanje, kateri jezik navadno uporabljajo v odnosu z materjo, očetom, bratom/sestro, starimi starši po mami, starimi starši po očetu, drugim sorodstvom in partnerjem (N = 60)

Podatki o rabi jezikov v družini pri anketirancih v SZM (graf 4) kažejo očitno prevlado madžarskega jezika v odnosu z vsemi sogovorniki. Največ, to je 78,3 %, jih uporablja samo oziroma večinoma madžarski jezik z bratom ali sestro, 76,7 % z drugim sorodstvom, 70 % z očetom in prav tako 70 % s partnerjem, 68,3 % z materjo, 63,4 % oziroma 63,3 % s starimi starši po mami oziroma s starimi starši po očetu.

Še največ slovenščine uporabljajo anketiranci pri sporazumevanju s starimi starši po mamini strani, takih je namreč 8,4 %, v še manjši meri je prisotna raba obeh jezikov v komunikaciji s partnerjem (6,6 %) in z mamo (5 %).

Četrtnina (25 %) anketiranih mladih uporablja v komunikaciji z materjo oba jezika v enaki meri, slaba petina (18,3 %) z očetom, v enakem deležu z drugim sorodstvom (18,3 %) in dobra desetina (13,3 %) s starimi starši po mami.

Intervjuvance smo prav tako povprašali, katere jezike so uporabljali v otroštvu v različnih situacijah in z različnimi sogovorci, s starši, sorodniki, prijatelji.

Ko sem hodil v vrtec oziroma osnovno šolo, obe ustanovi sta bili dvojezični, smo se učili oba jezika. Doma smo se večinoma pogovarjali madžarsko, toda tudi slovenščina (narečje, op. a.) je bila prisotna. (Intervjuvanec M5, dijak, 18 let)²¹

Najprej bi rad povedal, da sem vesel, da znam slovensko. Menim, da bi tukaj (v Porabju, op. a.) zaradi lokalne navezanosti morala biti slovenščina obvezna, ker živimo ob meji [...]. Uporabljam ga v družini, v krogu prijateljev oziroma če kakšnega znanca srečam na cesti, za katerega vem, da zna slovensko. Potem se tudi z njim pogovarjam slovensko ali, če govori slabše, dodam kakšno besedo ali dve v madžarščini. (Intervjuvanec M6, dijak, 21 let)

Iz pogovora z intervjuvanko M4 (zaposlena, 25 let) je razvidno, da je že v predhodni generaciji prišlo do rabe madžarščine v družini. Na vprašanje, v kakšnem jeziku so se pogovarjali doma, je odgovorila:

Madžarsko. Tudi moji stari starši so živeli v isti hiši, onadva sta se med sabo še pogovarjala slovensko, ampak

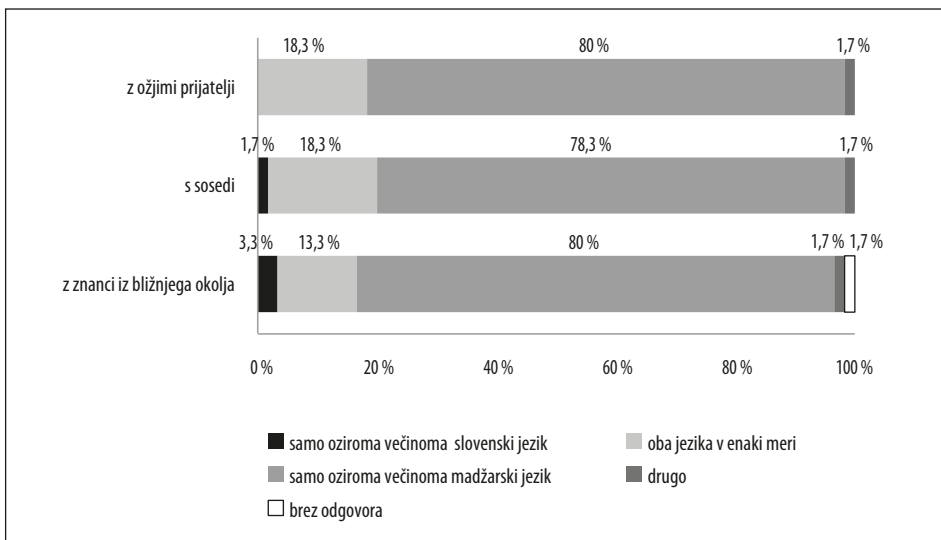
21 V okviru raziskave *Mladi v slovenskem zamejstvu* je bilo v Porabju opravljenih šest intervjujev: štiri so bili izvedeni v slovenskem knjižnem jeziku (v besedilu so označeni kot M1, M2, M3, M4) in dva v madžarščini (v besedilu sta označena kot M5 in M6). Intervjuja je iz madžarskega v slovenski jezik prevedla Katalin Munda Hirnök.

že moj oče je začel (govoriti madžarsko, op. a.). On je šel študirat na Madžarsko (v notranjost Madžarske, op. a.), je učitelj madžarščine. Če so moji stari starši govorili slovensko, on je odgovoril madžarsko. In ko je moja babica umrla, potem moj dedek z nami nikoli več ni govoril slovensko. [...] Stari starši in moj oče so se navadili, da so začeli govoriti madžarsko, in tako doma govorimo samo madžarsko.

Intervjuvanka M1 (zaposlena, 30 let) izhaja iz mešane družine, kar pogojuje tudi z rabo jezikov:

Ja, ko je babica živeła, takrat smo (uporabljali slovenščino, op. a.). Mamica in babica sta se pogovarjale v narečju. Včasih z mamo se pogovarjava v slovenščini, ampak ker oče ne razume (slovensko, op. a.), raje govorimo v madžarščini.

Graf 5: Odgovori anketiranih na vprašanje, kateri jezik navadno uporabljajo z ožjimi prijatelji, sosedi in znanci iz bližnjega okolja (N = 60)

Anketiranci v SZM v krogu ožjih prijateljev in znancev iz bližjega okolja (graf 5) uporabljajo največ madžarski jezik (80 % oziroma 78,3 %). Slaba petina (18,3 %) uporablja oba jezika z ožjimi prijatelji in sosedi, dobra desetina (13,3 %) pa z znanci iz bližnjega okolja. Samo oziroma večinoma slovenski jezik uporabljata 2 (3,3 %) anketirana v komunikaciji z znanci iz bližnjega okolja in 1 (1,7 %) anketiranec s sosedi.

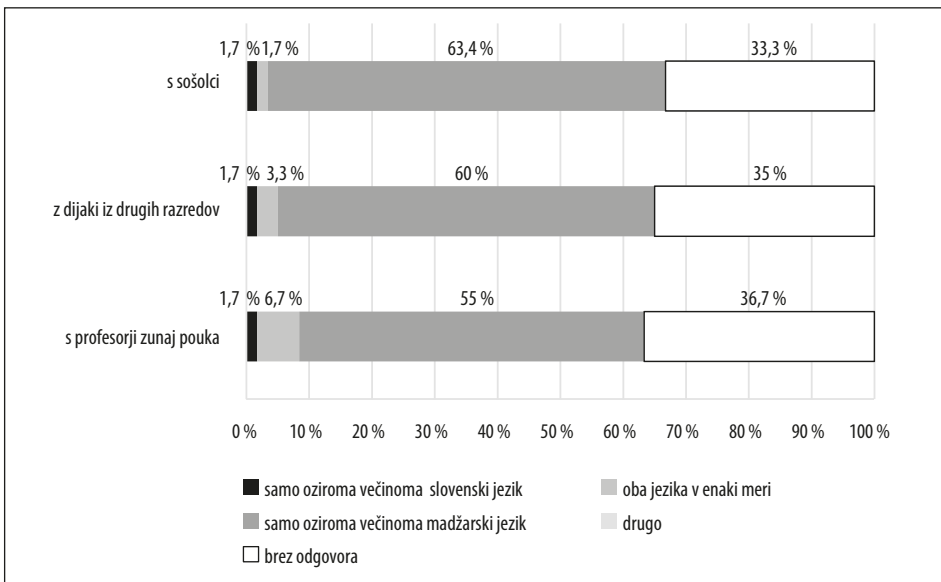
Jezikovna izbira je vedno rezultat družbenih, psiholoških in jezikovnih procesov v večjezičnem okolju ter ima posledice tako za posameznika kot za skupino. Podatki ne kažejo asimetrije v rabi jezika v družini, med prijatelji in znanci. Izbira jezikovnega vzorca oziroma jezikovnih praks v različnih domenah je brez dvoma pokazatelj sprememb vitalnosti jezika in posledično tudi vitalnosti skupnosti (če opredeljujejo jezik kot najpomembnejši element identitete).

Podatek, da se samo oziroma večinoma slovenski jezik skoraj ne uporablja v domeni družine in v povezavi s prijatelji, znanci iz bližnjega okolja in sosedi, opozarja, da je vitalnost jezika ogrožena. To je posledica neustrezne jezikovne politike Madžarske, ki je s številnimi jezikovnimi in nejezikovnimi postopki ustvarila pogoje za asimilacijo pripadnikov slovenske narodne skupnosti.

Čeprav rezultati naše raziskave kažejo, da približno petina anketirancev uporablja oba jezika (v komunikaciji z družinskimi člani je raba jezikov različna, v povprečju manj uporabljajo oba jezika), nas lahko ta podatek zavaja in nas usmeri v to, da rezultat obravnavamo kot pozitiven znak dvojezičnosti, v kateri je prisotna slovenščina. Realnost je lahko popolnoma drugačna. Pri tem velja opozoriti, da gre v našem primeru, torej v primeru slovenščine v Porabju, tako kot navajajo druge študije (Campbell in Muntzel 1989), za postopno umiranje jezika, kjer prav zaradi podatkov o prehodni dvojezičnosti, o postopnem preklapljanju v drugi jezik in kljub dejstvu, da skoraj ni prisoten medgeneracijski prenos jezika, še vedno ni sprožen alarm, ki bi spodbudil pripravo načrta ohranjanja jezika. Prav ta dejstva postopoma vodijo do točke, ko postane tudi revitalizacija zelo težka. Pri tem se postavi vprašanje, ali obstaja v Porabju možnost, da se raba jezika – slovenskega – lahko pojavi v drugih, novih domenah, povezanih s sodobnimi tehnologijami, ekonomskimi dejavniki, mobilnostjo.

V okviru raziskave *Mladi v slovenskem zamejstvu* smo mlade anketirance vprašali tudi o rabi jezika v šoli (graf 6), na univerzi (graf 7) in na delovnem mestu (graf 8).

Graf 6: Odgovori anketiranih na vprašanje, kateri jezik navadno uporabljajo s sošolci, dijaki iz drugih razredov in profesorji zunaj pouka (N = 60)

S sošolci anketirani mladi na Madžarskem v glavnem, to je v 63,4 %, govorijo samo oziroma večinoma v madžarskem jeziku, 1 (1,7 %) anketiranec je navedel, da uporablja slovenščino in prav tako 1 anketiranec, da uporablja oba jezika. 21 (33,3 %) anketiranih, ki niso podali odgovora, sestavljajo tisti, ki so zaposleni (18 anketirancev) ali pa študirajo (3 anketiranci).

Z dijaki iz drugih razredov podobno kot s sošolci mladi na Madžarskem v glavnem govorijo samo oziroma večinoma v madžarskem jeziku (60 %), 2 (3,3 %) anketiranca komunicirata v obeh jezikih in le 1 (1,7 %) anketiranec samo oziroma večinoma slovensko. Tudi pri tem vprašanju dobra tretjina (35 %) anketirancev ni podala odgovora na vprašanje. Gre za anketirance, ki so že zaposleni (18 anketirancev) ali so na fakultetah (3 anketiranci).

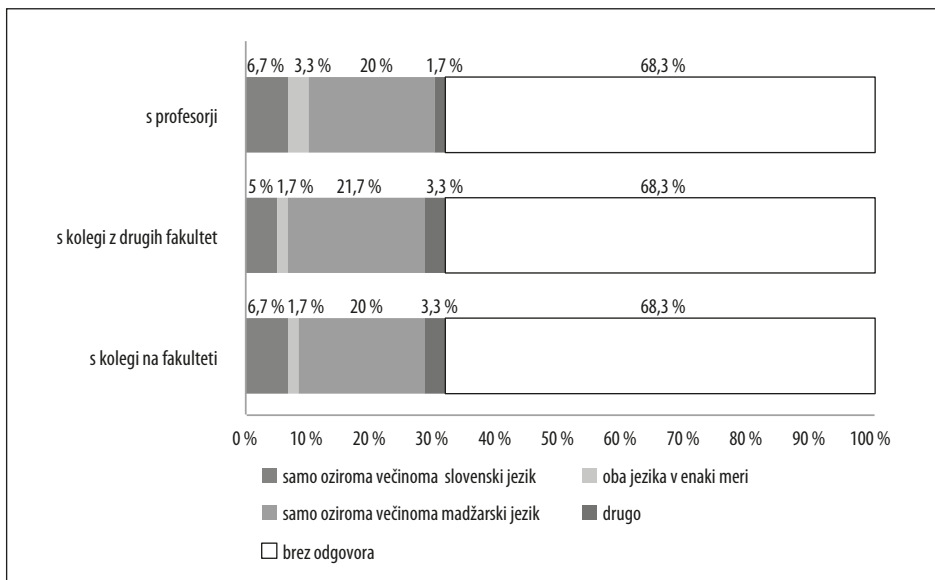
Tukaj je treba pripomniti, da je v lokalnem okolju srednješolsko izobraževanje možno v Monoštru, in sicer na dveh srednjih šolah (na gimnaziji in v srednji strokovni šoli). Obe šoli ponujata tudi učenje slovenskega jezika (glej poglavje *Slovenski jezik v vzgojno-izobraževalnem sistemu*).

Mladi, ki se ne vidijo v poklicih, ki jih ponujata omenjeni izobraževalni ustanovi, izbirajo med srednjimi šolami zunaj Porabja, na primer v Sombotelu (županijsko središče) ali drugje v državi.

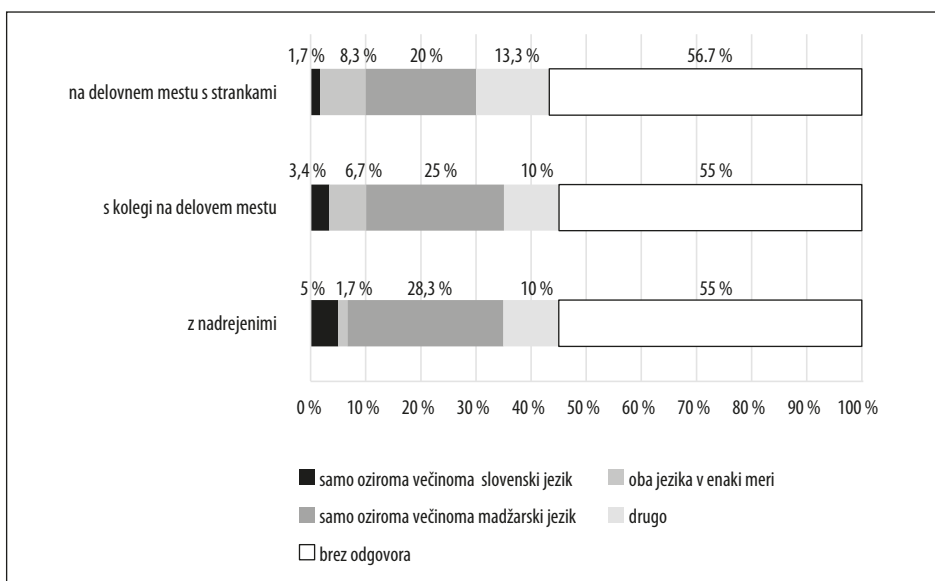
Izbira srednjih šol zunaj Porabja je bila aktualna tudi v času srednješolskega izobraževanja intervjuvanke M4 (zaposlena, 25), ki je na vprašanje, kam so šli prijateljice, sošolke in sošolci, ki so se hoteli izučiti za nekaj drugega, kot jim je ponujalo lokalno okolje, odgovorila: »V Sombotel večinoma, po mojem. Ali v gimnazije, kar je na eni strani čudno, ker približno ista gimnazija (po kakovosti, op. a.) je v Monoštru ... (Šli so, op. a.) v navadne gimnazije, drugače pa v poklicne šole.« Pri podvprašanju, v kakšne šole, s kakšnim profilom, pa je izpostavila gostinsko in zdravstveno šolo ter šolo za lovce (gozdarstvo, op. a.). Anketirani mladi, ki se šolajo na srednjih šolah, se v glavnem s profesorji zunaj pouka pogovarjajo v madžarskem jeziku, tako je namreč odgovorila več kot polovica (55 %) anketirancev. Za oba jezika se je odločilo 6,7 % anketirancev, samo za slovenski jezik pa 1,7 %. Na to vprašanje ni odgovorila več kot tretjina (36,7 %) anketirancev. Tudi to skupino sestavljajo zaposleni (18 anketirancev), študenti (3 anketiranci) in 1 dijak.

Mladi anketiranci iz SZM s kolegi na fakulteti pretežno uporabljajo večinski jezik (graf 7). Samo oziroma večinoma v madžarskem jeziku s kolegi na fakulteti in s profesorji govori 20 % anketirancev, malenkost več, to je 21,7 %, pa s kolegi iz drugih fakultet. Od anketirancev le 2 (3,3 %) komunicirata s profesorji v obeh jezikih. 1 (1,7 %) anketiranec je navedel, da s kolegi iz drugih fakultet in s kolegi na fakulteti uporablja oba jezika v enaki meri. Raba samo oziroma večinoma slovenščine se v vseh treh govornih položajih giblje v razponu 5–6,7 % odgovorov. 1 anketiranec je navedel, da s kolegi na fakulteti uporablja madžarski in angleški jezik, prav tako 1 anketiranec slovenski in angleški jezik. 1 anketiranec pa se s profesorjem sporazumeva v slovenskem in angleškem jeziku.

Graf 7: Odgovori anketiranih na vprašanje, kateri jezik navadno uporabljajo s kolegi na fakulteti, s kolegi iz drugih fakultet in s profesorji zunaj pouka (N = 60)

Graf 8: Odgovori anketiranih na vprašanje, kateri jezik navadno uporabljajo z nadrejenimi, kolegi in strankami na delovnem mestu (N = 60)

Podatki kažejo, da večina mladih na Madžarskem uporablja madžarski jezik, torej hodijo na madžarske fakultete. Predpostavljamo, da se redki posamezniki, ki so odgovorili, da uporabljajo samo oziroma večinoma slovenski jezik, in tisti, ki so se opredelili za možnost drugo, šolajo v Sloveniji.

Od anketiranih dobri dve tretjini (68,3 %) nista odgovorili na to vprašanje. Podrobna analiza kaže, da je med njimi 20 anketirancev, ki hodijo v šolo, 18 jih je zaposlenih, 2 anketiranca študirata in delata ter 1 anketiranec je navedel drugo.

Odgovori anketirancev o rabi jezika na delovnem mestu so razpršeni (graf 8). Četrtnina (25 %) anketirancev uporablja s kolegi na delovnem mestu samo oziroma večinoma madžarski jezik, desetina (10 %) je navedla, da govorijo madžarsko in nemško (1 anketiranec), nemško (4 anketiranci) ter slovensko, madžarsko, angleško (1 anketiranec). Oba jezika v enaki meri uporablja 6,7 % anketirancev, samo oziroma večinoma slovenski jezik pa 3,4 %. Na vprašanje ni odgovorilo 55 % anketirancev, ker še hodijo v šolo (21 anketirancev), študirajo (9 anketirancev) oziroma študirajo in delajo (2 anketiranca), 1 anketiranec pa je navedel možnost drugo.

Raba jezika pri komuniciranju z nadrejenimi kaže, da samo oziroma večinoma v madžarskem jeziku komunicira slaba tretjina (28,3 %) anketirancev, desetina jih je navedla, podobno kot pri prejšnji govorni situaciji, da govorijo v drugih jezikih, kot so angleščina (1 anketiranec), nemščina (4 anketiranci), madžarščina in nemščina (1 anketiranec). Oba jezika v enaki meri uporablja le 1 anketiranec, samo oziroma večinoma slovenski jezik pa 3 (5 %) anketiranci. Na vprašanje ni odgovorilo 55 % anketirancev. Sestava anketirancev je enaka kot pri prejšnjem vprašanju.

Odgovori anketirancev o rabi jezika na delovnem mestu s strankami kažejo, da jih petina uporablja samo oziroma večinoma madžarski jezik, dobra desetina (13,3 %) se je opredelila za jezike, kot so angleščina (2 anketiranca), nemščina (4 anketiranci), madžarščina in nemščina (1 anketiranec), madžarščina in angleščina (1 anketiranec). Rezultat je dokaj podoben odgovoru na prejšnje vprašanje. Na vprašanje ni odgovorilo 56,7 % anketirancev.

Predpostavljamo, da je približno desetina anketirancev, ki na delovnem mestu uporabljajo tuje jezike (prednjači nemščina) in kombinacijo večinskega jezika z nemščino oziroma angleščino, zaposlena pri podjetjih s tujim kapitalom, takih je v Monoštru kar nekaj, ali v sosednji Avstriji. Tukaj je treba pripomniti, da je Monošter od konca osemdesetih oziroma od začetka devetdesetih let dvajsetega stoletja postal privlačen za tuje vlagatelje. Med vzroki za zanimanje vlagateljev so bili neposredna bližina Avstrije (članica Evropske unije), lokalna kvalificirana delovna sila in infrastrukturne danosti Industrijskega parka. Monošter je skupaj z avstrijskim Heiligenkreuzom leta 1997 ustanovil čezmejni industrijski park,²² ki je edini tovrstni park na Madžarskem.

O rabi tujega jezika na delovnem mestu je spregovorila tudi intervjuvanka M1 (zaposlena, 30 let): »V službi govorim angleško. Ja, ker delam za ameriško firmo, delam z Angleži in jaz veliko govorim (angleško, op. a.) tam v službi.«

Podatki o rabi tujih jezikov na delovnem mestu kažejo očitno povezavo med jezikom in ekonomskimi spremenljivkami, kar je pokazala tudi raziskava o jeziku in ekonomiji,²³ ki smo jo med izbranimi podjetji izvedli tudi v Monoštru v letu 2010. Raziskava je potrdila, da prisotnost tujega kapitala v Monoštru vpliva na motivacijo za učenje tujega jezika – predvsem nemščine in angleščine, kajti z znanjem omenjenih jezikov se povečuje možnost zaposlitve in napredovanja na delovnem mestu.

Na osnovi rezultatov omenjene raziskave, primerov v svetu in teoretičnih pristopov (Grin, Sfreddo in Vaillancourt 2010) lahko trdimo, da bi prisotnost slovenskih podjetij in slovenskega kapitala²⁴ povečala zanimanje tudi za slovenski jezik, in to ne samo med pripadniki slovenske narodne skupnosti, temveč tudi med večinskim prebivalstvom.

22 V monoštrskem delu industrijskega parka deluje okrog trideset podjetij (med njimi so tudi Opel, Trefilarbed, Vossen itd.). Za več o tem glej spletno stran Industrijskega parka: <http://www.szentgotthard.hu/hu/ipari-park.html> (25. maj 2017).

23 *TRP Jezik in ekonomija*. Nosilka projekta: dr. Sonja Novak Lukanović (INV). Sodelavci: dr. Sara Brezigar (INV), dr. Lucija Čok (Univerza na Primorskem, ZRS Koper), dr. Boris Jesih, Jana Kranjec Menaše (INV), dr. David Limon (Filozofska fakulteta Ljubljana), dr. Mojca Medvešek (INV) in dr. Katalin Munda Hirnök (INV). Obdobje trajanja projekta: 2008-2011. Financer: Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.

24 V Monoštru je bila v času izvedbe raziskave prisotna le pisarna podjetja Kinser Logistic Kft., ki spada pod podjetje NT logistika, d. o. o.

Odgovor intervjuvanke M2 (študentka, 23 let) na vprašanje, ali misli, da bi prisotnost slovenskega kapitala, slovenskih podjetij bolj motivirala ljudi, da bi se učili slovenščino, delno sicer potrjuje zgoraj omenjeno trditve, toda v konkretnem primeru, ki ga navaja, znanje slovenščine ni igralo ključne vloge pri zaposlitvi:

Mogoče. Zdaj tudi slovensko podjetje prihaja sem v Monošter. In oseba, ki so jo zaposlili, ne govori slovenskega jezika, ker je bilo pomembno, da govori angleški jezik. Ena punca se je prijavila, ki pa govori slovensko, zaradi tega vem jaz to, ampak je niso sprejeli. Vzeli so osebo, ki govori madžarsko in angleško. Nekako tudi to, da slovenska podjetja prihajajo, to je sicer v redu, ampak potem kriteriji naj bodo res taki.

Tudi odgovor intervjuvanca M5 (dijak, 18 let) na podobno vprašanje (povezava med jezikom in ekonomijo) je bil do neke mere pritrديلen: »Da. Tudi če ne preveč, bi prispevalo k motivaciji učenja slovenskega jezika.«

Intervjuvanec M6 (dijak, 21 let) je povedal: »Verjetno, toda to je od marsičesa odvisno, na primer, kakšen profil bi imelo to podjetje. Verjetno, da bi šlo za motivacijo, toda samega otroka v tej starosti še ne bi moglo motivirati.«

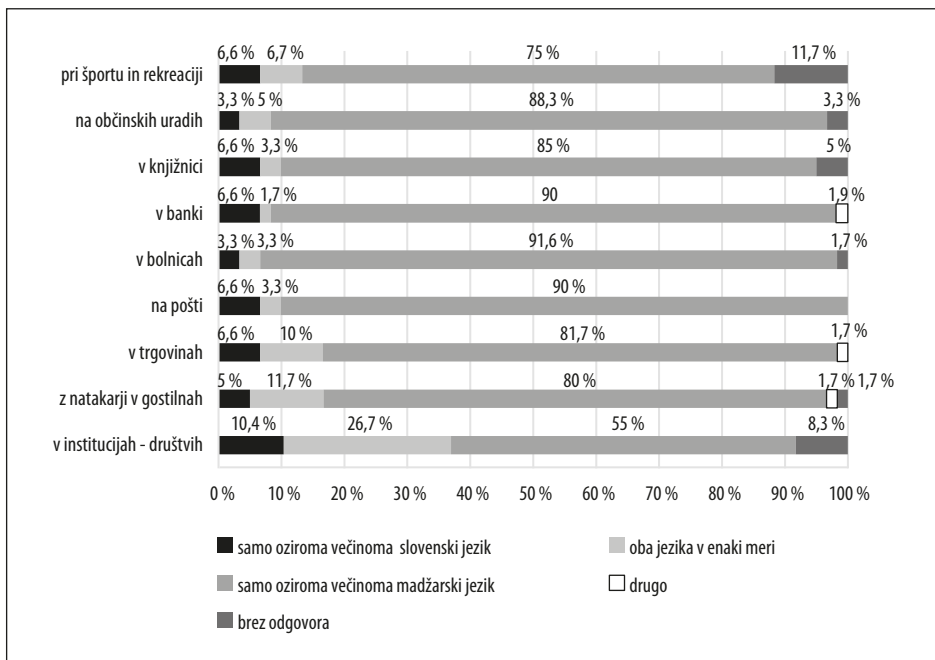
Intervjuvanka M1 (zaposlena, 30 let) je menila: »Mogoče ja. Mislim pa tudi to, da je slovenščina težka. Ja, če bi Slovenija ponujala več delovnih mest ali če bi sem prišla kakšna slovenska firma in bi bil pogoj znanje slovenščine, potem ja. Mislim, da potem bi imeli več ljudi, ki bi se učili slovenščino.«

Le nekaj posameznikov uporablja samo oziroma večinoma slovenski jezik na delovnem mestu. Predpostavljamo, da gre za posameznike, ki so zaposleni v manjšinskih organizacijah.

V okviru raziskave *Mladi v slovenskem zamejstvu* nas je zanimala raba jezika anketiranih mladih v vsakdanjem življenju.

Iz odgovorov mladih v SZM se kaže prevlada večinskega jezika. Raba samo oziroma večinoma madžarskega jezika se v vseh izbranih situacijah vsakdanjega življenja giblje v razponu 55–91,6 % odgovorov.

Graf 9: Odgovori anketiranih na vprašanje, kateri jezik navadno uporabljajo v različnih situacijah vsakdanjega življenja (N = 60)

Največ slovenščine se uporablja v institucijah in društvih. Samo oziroma večinoma slovenski jezik uporablja desetina (10,4 %) mladih, oba jezika v enaki meri pa dobra četrtina (26,7 %). Predvidevamo, da gre za slovenske institucije in društva.

Desetina (11,7 %) anketirancev komunicira z natarkarji v obeh jezikih v enaki meri, samo oziroma večinoma v slovenskem jeziku pa 5 %.

Odgovori mladih o rabi slovenskega jezika oziroma obeh jezikov s prodajalci v trgovini so podobni kot pri govornem položaju z natarkarji. Desetina jih govori v obeh jezikih v enaki meri, 6,6 % jih komunicira samo oziroma večinoma v slovenskem jeziku. Tu je treba pripomniti, da so zaposleni v vaških gostilnah in trgovinah deloma slovenskega porekla, takih pa je v Monoštru še manj.

O omejeni rabi slovenščine v javnem življenju je spregovorila tudi intervjuvanka M2 (študentka, 23 let), ki je na vprašanje, kako je s slovenščino v Monoštru in ali se lahko v mestu kaj opravi v slovenščini,

odgovorila: »Ne. Bolj težko. Zdaj bo kmalu že na vasi tako, da se bo težko slišalo kaj v narečju.«

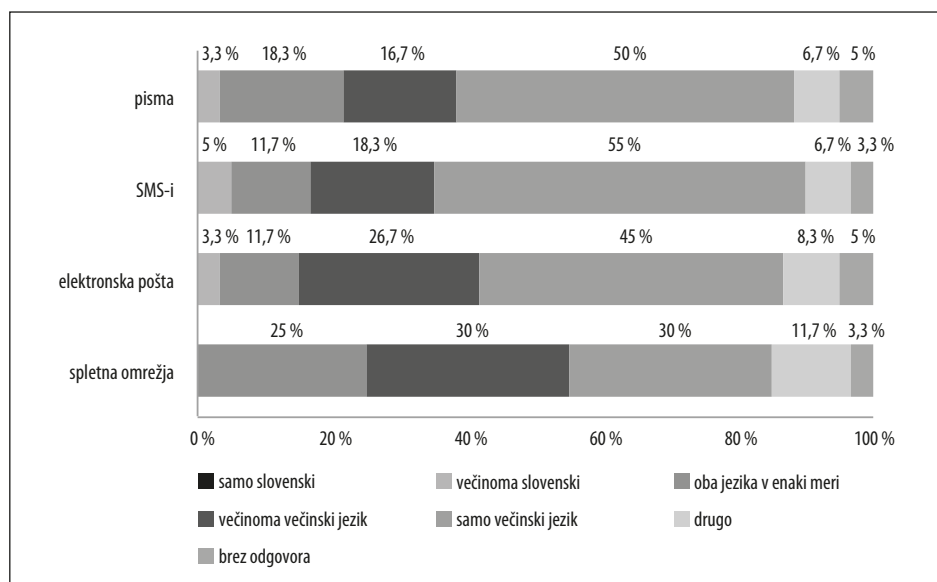
Intervjuvanka M1 (zaposlena, 30 let) pa je na vprašanje, ali misli, da če bi šla v trgovino in bi govorila slovensko, da bi jo kdo razumel, odgovorila: »Po mojem ne.«

Slabih 7 % anketirancev uporablja samo ali večinoma slovenski jezik z osebjem na pošti, z osebjem na banki, v knjižnicah ter pri športu in rekreaciji.

Predstavljeni podatki odražajo realno situacijo glede na dejstvo, da se slovenščina ne uporablja na institucionalni ravni in da ni formalno zagotovljene dvojezičnosti (glej poglavje *Pravni okvir urejanja položaja slovenskega jezika na Madžarskem*). Tako stanje so potrdile ne le predhodno opravljene raziskave (glej na primer Munda Hirnök in Novak Lukanović 2016), temveč tudi rezultati zadnje ankete o govornih navadah porabskih Slovencev (Novak - Lukanović in drugi 2018).

Mlade v SZM smo prav tako vprašali, kateri jezik uporabljajo pri osebnem dopisovanju.

Graf 10: Odgovori anketiranih na vprašanje, kateri jezik navadno uporabljajo pri osebnem dopisovanju (N = 60)

Kot smo pričakovali, tudi pri osebnem dopisovanju anketirancev prevladuje madžarščina. Tako jih je dve tretjini (66,7 %) odgovorilo, da ko pišejo pisma, uporabljajo večinoma oziroma samo madžarski jezik, 18,3 % jih je navedlo, da uporabljajo oba jezika v enaki meri, 6,7 % jih je navedlo drugo (madžarščino in angleščino so navedli 4 anketiranci) in samo oziroma večinoma slovenski jezik uporablja le 3,3 % anketirancev.

Pri pošiljanju SMS-ov največje število (73,3 %) anketirancev uporablja večinoma oziroma samo večinski jezik, oba jezika uporablja 11,7 % anketirancev, 6,7 % jih je navedlo drugo (madžarščino in angleščino 2 anketiranca ter prav tako madžarščino in nemščino 2 anketiranca). Samo oziroma večinoma slovenski jezik pri pošiljanju SMS-ov uporablja 5 % anketirancev.

Samo oziroma večinoma madžarski jezik pri elektronski pošti uporablja 71,7 % anketirancev, oba jezika v enaki meri uporablja 11,7 % anketirancev, samo oziroma večinoma slovenski jezik le 2 (3,3 %) anketiranca in 8,3 % anketirancev je navedlo drugo (1 anketiranec angleščino, 3 anketiranci kombinacijo madžarščine in angleščine, 1 anketiranec madžarščino in nemščino). Brez odgovora je bilo 5 % anketirancev.

Pri rabi spletnega omrežja opazamo, da je delež anketirancev, ki uporabljajo večinoma oziroma samo madžarski jezik, nekoliko nižji (60 %) kot pri prejšnjih oblikah dopisovanja. Občutno več anketirancev uporablja oba jezika v enaki meri, takih je četrtnina (25 %). 11,7 % jih je navedlo drugo (1 anketiranec angleščino, 5 anketirancev angleščino in madžarščino, 1 anketiranec madžarščino in nemščino). Samo oziroma večinoma slovenskega jezika pri spletnih omrežjih ne uporablja nihče.

V pogovorih z intervjuvanci nas je med drugim zanimalo, ali bi lahko mlade spodbudili k učenju slovenskega jezika s pomočjo Facebook (v nadaljevanju FB) strani, na kateri bi se pogovarjali v slovenščini.

Intervjuvanka M1 (zaposlena, 30 let) je povedala, da ima folklorna skupina, katere članica je, FB-stran: *»Na tej FB-strani se pogovarjamo v madžarščini. [...] Društvo Porabske mladine ima Facebook stran, ja, tam pa predsednica vedno dvojezično piše.«*

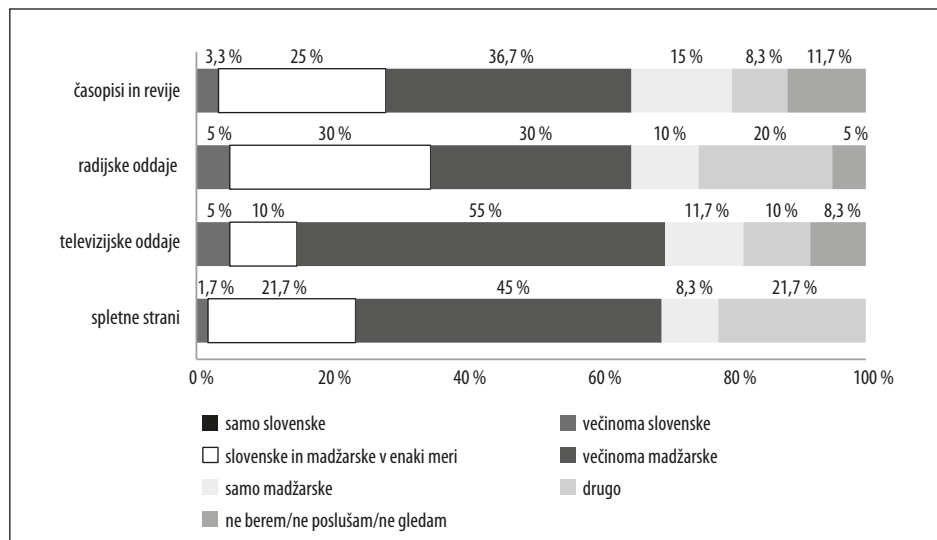
Na vprašanje, ali bi bilo naporno, če bi na FB-strani komunicirala dvojezično, je intervjuvanka M1 odgovorila: *»Ne vem, če bi, bi vzelo več časa, ampak zame ne.«* Nadalje je še povedala: *»Jaz vedno berem takšne*

stvari, ker na Facebooku vedno moraš pritisniti like, da lahko vidiš stran. Jaz sem všečkala stran veleposlaništva v Ljubljani in tudi tako, da jaz dobim informacije, različne. Ne vem, če tudi ostali razmišljajo tako, da si želijo brati informacije o Sloveniji.«

Med mladimi v SZM do sedaj ni bilo izvedene raziskave o rabi jezika na sodobnih družbenih omrežjih v vsakdanjem življenju. So pa z vidika naše razprave zanimiva opažanja Pergerjeve, zlasti tista, ki so usmerjena v opazovanje rabe jezika njenih FB-prijateljev v zamejskem prostoru, zlasti med mladimi v Porabju. Meni namreč, da »spontana komunikacija med ljudmi, predvsem pa izbira jezika, v katerem komunicira, pove o njih in njihovem odnosu do le-tega največ« (Perger 2016, 52). V analizi svojih FB-prijateljev med mladimi v Porabju ugotavlja, da večina komunicira, razen z njo, s svojimi prijatelji Slovenci samo madžarsko (ibid., 55–58).

Sklop vprašanj smo namenili spremljanju medijev.

Graf 11: Odgovori anketiranih na vprašanje, v katerem jeziku spremljajo posamezne medije (N = 60)

Iz grafa 11 je razvidno, da polovica (51,7 %) anketirancev v SZM bere večinoma ali samo madžarske časopise in revije, četrtnina pa slovenske in madžarske v enaki meri. Slaba desetina (8,3 %) jih bere tuje časopise in

revije (madžarske in angleške 4 anketiranci ter enako število madžarske in nemške). Samo 3,3 % jih je odgovorilo, da berejo samo oziroma večinoma slovenske časopise in revije. Dobra desetina (11,7 %) anketirancev pa ne bere časopisov in revij.

Predvidevamo, da so redki anketiranci (le 2), ki so odgovorili, da berejo v slovenskem jeziku, oziroma tisti, ki so odgovorili, da berejo časopise v obeh jezikih v enaki meri, imeli v mislih tednik Porabje,²⁵ ki ga dobi večina družin v Porabju. Nekaj časopisov iz Slovenije je sicer dostopnih v Uredništvu časopisa Porabje (npr. Vestnik, Večer), nimamo pa točnih podatkov o porabskih naročnikih slovenskih časopisov.

O dostopnosti slovenskih medijev, tudi časopisov, je glavna in odgovorna urednica časopisa Porabje povedala:

Kar se tiče časopisov, nekaj je, predvsem prekmurskih, kot je Vestnik. Nekaj družin je naročenih, ampak drugače preveč ni. Po mojem niti zanimanja ni toliko. No, zdaj preko interneta prideš že do marsikatere informacije in tudi do marsikaterega časopisa, ki nima kodirano.²⁶

O spremljanju časopisa Porabje so spregovorili tudi mladi intervjuvanci. Intervjuvanec M6 (dijak, 21 let) je tako izpostavil vsebine oziroma teme, ki jih rad prebira v omenjenem mediju:

Rad gledam fotografije kot take, zlasti, če človek še sam sebe najde na fotografiji, ki je nastala na kakšni prireditvi, oziroma rad berem nekatere članke, zlasti članke Karčija (Karel, op. a.) Holeca, ki obravnavajo ljudi. Všeč

25 Časopis Porabje izhaja od leta 1991, najprej na šestih straneh, nato se je njegov obseg povečal na osem strani, od leta 2017 pa na dvanajst strani. Od leta 2005 časopis izhaja tedensko. Je edini slovenski časopis na Madžarskem, ki informira porabske Slovence v maternem jeziku. Članki so napisani v knjižni slovenščini in porabskem narečju. Časopis ima poleg informiranja eno izmed ključnih vlog pri ohranjanju narodnostne identitete in maternega jezika porabskih Slovencev. Časopis je dosegljiv tudi na spletni strani <http://www.porabje.hu/> (29. maj 2017).

26 Intervju je nastal v okviru *CRP Konkurenčnost Slovenije 2006-2013, Percepcije slovenske manjšine v Italiji v slovenskih medijih in komunikacijski vzvodi integracije zamejskega in slovenskega medijskega prostora*. Izvajalec: Univerza na Primorskem, ZRS Koper. Soizvajalec: INV. Financerja: Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije in Urad Vlade Republike Slovenije za Slovence v zamejstvu in po svetu.

mi je, ko izvem, kako so ti ljudje živeli nekoč in kako je z njimi danes. Živim v xy (ime vasi, op. a.), poznam veliko ljudi. Na ta način jih še bolje spoznam oziroma izvem, kaj pomeni za njih slovenski jezik, pa to in ono.

Na vprašanje, katere radijske oddaje poslušajo, je večina mladih anketiranih odgovorila, da poslušajo samo oziroma večinoma madžarske (40 %), slovenske in madžarske v enaki meri poslušajo 30 % anketirancev, petina pa svoje potrebe zadovolji s kombinacijo različnih radijskih oddaj (npr. madžarskih, nemških, angleških). Malenkost več (5 %) anketirancev se poslužuje radijskega programa v slovenskem jeziku v primerjavi z branjem slovenskih revij (3,3 %). Tukaj je treba pripomniti, da ima od narodnostnih in etničnih manjšin na Madžarskem le slovenska narodna skupnost samostojni radio, Radio Monošter.²⁷

Tudi pogovori z intervjuvanci v SZM so pokazali, da Radio Monošter zanje ni zanimiv medij.

Intervjuvanec M6 (dijak, 21 let) je na vprašanje, ali poslušajo Radio Monošter, odgovoril: *»Redko. Zelo redko. Oddaje so večinoma ob nedeljah (to ne drži, op. a.) in mene takrat ni doma.«*

Intervjuvanka M4 (zaposlena, 25 let) pa je kar odkrito povedala: *»Tega (Radia Monošter, op. a.) ne, ne poslušam, ne.«*

Na območju Porabja se sliši tudi slovenski radio, vprašanje pa je, ali je ta medij dovolj zanimiv oziroma razumljiv glede na šibko znanje slovenskega jezika anketirancev in intervjuvancev.

Zato nas ni presenetil odgovor intervjuvanke M4 (zaposlena, 25 let) o občasnem spremljanju slovenskega radia: *»Slovenske ne tako, ne (spremljam, op. a.). V službi včasih poslušam slovenski radio, ampak doma ne.«*

Večina (66,7 %) anketiranih mladih na Madžarskem gleda madžarske televizijske oddaje, desetina slovenske in madžarske v enaki meri. Prav tako jih desetina gleda druge televizijske oddaje, štirje anketiranci so navedli, da gledajo madžarske in nemške televizijske oddaje, 2 anketiranca

²⁷ Radio Monošter je začel oddajati leta 2000, ko je imel 8 ur programa, od leta 2012 oddaja tedensko 28 ur programa na dveh frekvencah (Monošter 106,6 MHz, Gornji Senik 97,7 MHz). Radijski program je dosegljiv tudi na spletu: <http://www.radiomonoster.hu/> (29. maj 2017).

pa madžarske in nemške. Samo oziroma večinoma slovenske televizijske oddaje gleda 5 % anketirancev.

Odgovori intervjuvanih mladih na Madžarskem o spremljanju televizijskih oddaj, bodisi manjšinskih – v našem primeru gre za oddajo Slovenski utrinki²⁸ – ali slovenskih, nakazujejo rahlo večje zanimanje oziroma spremljanje v primerjavi s slovenskimi časopisi.

Intervjuvanka M1 (zaposlena, 30 let) je na vprašanje, ali spremlja slovenske medije, odgovorila: *»Ja. Včasih. Včasih poslušam novice, RTV SLO 1, 2 ali Pop TV. Včasih gledam film na Pop TV. Rada gledam, ker pač film je v angleščini, podnapisi pa so v slovenščini [...] drugače pa, drugače pa imam Slovenske utrinke na televiziji [...].«*

Intervjuvanka M4 (zaposlena, 25 let) spremlja slovenske medije prek interneta: *»Ja, tako bolj na internetu. Malo novice. Imamo slovensko televizijo, lahko gledamo kanale, ampak jaz jih po navadi gledam raje na internetu.«*

Intervjuvanca M3 (študent 24 let) najbolj privlačijo filmi: *»Televizijo včasih (gledam, op. a.), ko sem v Mariboru. Ker sem prinesel televizijo tja. Včasih gledam kakšne filme.«*

Zanimale so nas tudi informacije o pogrešanih vsebinah pri manjšinskih medijih. V odgovorih intervjuvancev pa ni prišlo do izraza, kaj je tisto, kar bi medije naredilo še bolj privlačne, zlasti z vidika mladih.

Na vprašanja, ali mu ustreza vsebina manjšinskih medijev, kaj mu ne ustreza, kaj ga moti in kaj pogreša, je intervjuvanec M6 (dijak, 21 let) odgovoril: *»Po mojem mnenju je časopis Porabje popoln, TV-oddaja Slovenski utrinki je prekratka. Lahko bi bila na sporedu tudi večkrat, ker se veliko stvari dogaja, zato bi lahko bila na sporedu vsak teden, ne pa samo vsak drug teden.«* Ni pa komentiral Radia Monošter.

Zaradi postopnega zmanjševanja števila pripadnikov slovenske narodne skupnosti na Madžarskem v prihodnosti lahko pričakujemo upad bralcev, poslušalcev in gledalcev manjšinskih medijev. Zato bodo

28 Oddaja Slovenski utrinki je informativna oddaja madžarske televizije za slovensko manjšino. Zaživela je leta 1992 in je na sporedu dvakrat mesečno. Oddaja traja 26 minut, predvajajo jo tudi na prvem programu RTV Slovenija. Oddaje so dostopne tudi prek interneta: <http://www.mediaklikk.hu/musor/slovenskiutrinki/> (14. junij 2017).

morali uredniki manjšinskih medijev le-te oblikovati in prilagoditi interesom srednje in mlajše generacije (Vajda - Nagy 2011, 52).

V okviru raziskave *Analiza stanja porabskih Slovencev in perspektive njihovega razvoja* (2018)²⁹ smo med drugim iskali odgovore na vprašanje, ali manjšinski mediji nudijo mladim dovolj vsebin oziroma kako spremeniti vsebine, da bi jih mladi z veseljem spremljali. Pomenljivo je razmišljanje glavnega in odgovornega urednika Radia Monošter:

Drugi največji problem porabskih Slovencev je, da mladi Porabci, stari manj kot 30 let, skorajda ne govorijo več slovensko. Zato tudi ne moremo pozitivno odgovoriti na vprašanje, ali manjšinski mediji nudijo mladim dovolj vsebin; kako spremeniti vsebine, da jih bodo mladi z veseljem spremljali (digitalizacija, splet ...).

Smo mnenja, da so manjšinski mediji neke vrste nadgradnje, za uporabo katerih je nujno potrebno, da imajo interesenti vsaj minimalno znanje iz maternega jezika in pokažejo kakšen zanimanje za svojo skupnost. Brez tega tudi novodobne tehnične vrage ne bodo mogle biti kaj prida.

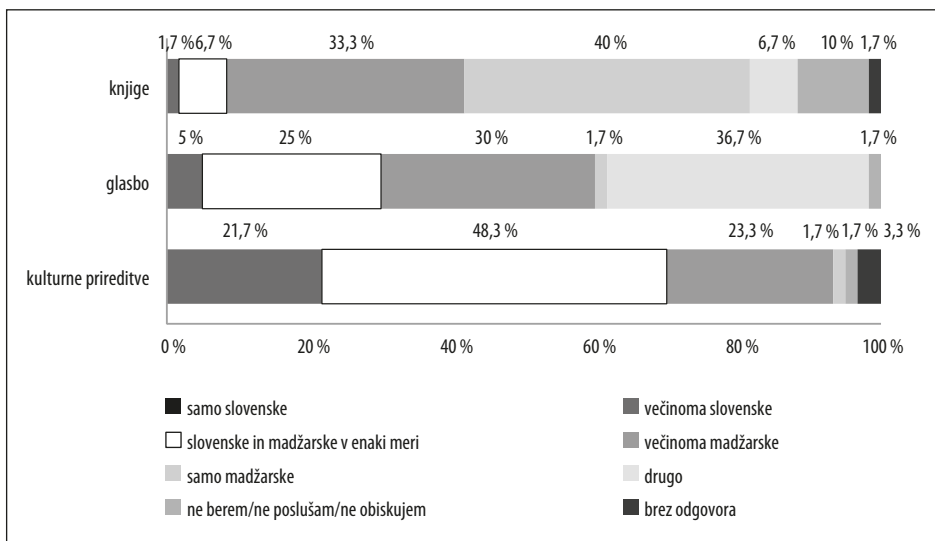
Perspektive za prihodnost manjšinskih medijev so temu primerno le zmerno optimistične. Ravno tako izgledi za celotno slovensko skupnost v Porabju. Toda pogum! Dajmo se presenetiti. Porabski slovenski mediji bodo tudi v prihodnje storili vse, kar bo v njihovih močeh.

Tudi pri obiskovanju spletnih strani izstopajo madžarske, spremlja jih dobra polovica (53,3 %) anketirancev. Približno petina (21,5 %) anketirancev spremlja slovenske in madžarske spletne strani v enaki meri in enak delež mladih išče informacije v drugih jezikih. Posamezniki so navedli, da obiskujejo angleške (2 anketiranca), madžarske in nemške (1 anketiranec), slovenske, madžarske in nemške (1 anketiranec), madžarske in angleške (5 anketirancev), madžarske in nemške (2 anketiranca) ter slovenske, madžarske in angleške (2 anketiranca) spletne strani.

²⁹ Raziskava *Analiza stanja porabskih Slovencev in perspektive njihovega razvoja* je potekala na INV pod vodstvom dr. Katalin Munda Hirnök. Projekt je sofinanciral Urad Vlade Republike Slovenije za Slovence v zamejstvu in po svetu.

Pri mladih v SZM smo iskali odgovore tudi na vprašanja, katere knjige berejo, katero glasbo poslušajo in kakšnih prireditev se udeležujejo.

Graf 12: Odgovori anketiranih na vprašanje, v katerem jeziku berejo knjige in poslušajo glasbo ter ali obiskujejo prireditve v slovenskem jeziku (N = 60)

Iz graf 12 je razvidno, da večina (73,3 %) mladih anketirancev bere knjige v madžarščini, delež tistih, ki berejo v obeh jezikih in v tujih jezikih, je zanemarljiv (6,7 %). Samo 1 anketiranec je odgovoril, da bere večinoma slovenske knjige. Desetina anketirancev pa sploh ne bere knjig, očitno se zadovoljijo z vsebinami, informacijami, ki jih pridobijo prek drugih medijev.

Tu je treba omeniti, da je v porabskih knjižnicah (vaških, šolskih) dovolj slovenskih knjig. Mladi in drugi zainteresirani lahko posežejo po slovenskih knjigah tudi v mestni knjižnici v Monoštru ter v Slovenskem kulturnem in informativnem centru v Monoštru, kjer imajo prav tako »knjižnico«, kot novost pa je treba še omeniti knjižni kotiček,³⁰ ki so ga predali svojemu namenu junija 2017.

30 Gre za projekt Urada Vlade Republike Slovenije za Slovence v zamejstvu in po svetu. Urad želi, da bi knjižni kotički v zamejstvu (imajo jih že v Trstu, Celovcu, Dunaju in Monoštru) oziroma drugi prostori (informativni centri) postali središča za kulturne dogodke ter

Od leta 2000 imajo porabski bralci možnost izposoje slovenskih knjig tudi iz potujoče knjižnice Murska Sobota. Na tako imenovani *Porabski progi* bibliobus obišče pet krajev (Gornji Senik, Dolnji Senik, Sakalovce, Števanovce in Monošter). Tako terenske izkušnje kot odgovori intervjuvancev potrjujejo, da si iz potujoče knjižnice izposojajo knjige učenci (verjetno na pobudo učiteljev), medtem ko v krogu mladih te prakse ni.

Intervjuvanec M6 (dijak, 21 let) je na vprašanje, kaj bere v knjižni slovenščini in ali si morda izposoja knjige iz potujoče knjižnice, ki prihaja iz Murske Sobote, odgovoril:

Ko sem hodil v osnovno šolo, takrat sem si izposojal knjige iz potujoče knjižnice, toda nisem veliko bral, po pravici povedano. Še dandanes se učim slovenskega jezika. Zlasti lani, ko sem se pripravljaj na maturo (iz slovenščine, op. a.), sem večinoma bral dela Prešerna in več slovenskih pesnikov. Pa tudi od pisateljev, na primer Ivana Cankarja.« Intervjuvanec je povedal, da bere »zlasti knjige Karčija (Karla, op. a.) Holeca (napisal je le eno knjigo, op. a.), torej knjige porabskega avtorja.³¹

Intervjuvanka M4 (zaposlena, 25 let) ne bere knjig v slovenščini. Na vprašanje, ali to pomeni, da lažje bere v madžarščini, je odgovorila: »Lažje berem v madžarščini. Pa tudi se je zgodilo, da prej sem po angleško brala, po slovensko pa ne.«

Intervjuvanki M1 (zaposlena, 30 let) slovenski jezik ne dela težave, kajti na vprašanje, ali je branje v knjižni slovenščini preveč naporno, je odgovorila: »Hhmmm ... Ne bi rekla. Časopis berem, ali pa na internetu kakšne članke. Knjige pa ne.« Tudi po knjigah v madžarskem jeziku ne posega pogosto: »Ja, tudi madžarske knjige redkokdaj berem zaradi pomanjkanja časa.«

ohranitelji slovenskega jezika in identitete. Za več o tem glej: Žmavc v Monoštru odprl knjižni kotiček, <http://svsd.rtvsllo.si/svsd/madzarska/zmavc-v-monostru-odprl-knjizni-koticek/424909> (14. junij 2017).

31 Karel Holec je slovenski pisatelj, novinar v uredništvu časopisa Porabje in vsestranski kulturni delavec. Literarno ustvarja v porabskem narečju, njegove zgodbe so snovno vezane na porabsko življenje. Glej Holec 2003.

Navedeni primeri kažejo, da razlog ni v pomanjkanju slovenskih knjig, temveč verjetno v nizki ravni znanja slovenskega jezika oziroma v pomanjkanju časa, ki so ga mladi pripravljene nameniti branju knjig.

Nas je sicer zanimalo, v katerih jezikih berejo mladi knjige v SZM, ne toliko njihove bralne navade. Kljub temu je treba dodati, da javnomnenjske raziskave o bralnih navadah mladih iz vrst večine kažejo, da mladi na Madžarskem komaj kaj berejo, nimajo ne časa ne volje, da bi redno posegli po knjigah (Alig olvasnak könyvet a fiatalok).

Anketirani mladi v SZM so med prostočasnimi dejavnostmi v največjem deležu izbrali poslušanje glasbe. V kontekstu jezikovnega profila mladih nas je tako zanimalo, katero glasbo poslušajo mladi (graf 12).

Največji delež (36,7 %) mladih danes poslušata »drugo« – tujo glasbo ali mešanico madžarske, slovenske in tuje glasbe,³² kar nas niti ne prese- neča glede na dosegljivost novih medijev, kot je na primer YouTube.

Približno tretjina (31,7 %) anketirancev poslušata madžarsko glasbo in četrtnina slovensko in madžarsko v enaki meri.

Večinoma slovensko glasbo poslušata le 5 % anketirancev. Očitno ob poplavi tuje glasbe mladi nimajo potrebe po poslušanju glasbe slovenskih ustvarjalcev.

Odgovori mladih anketirancev glede udeleževanja kulturnih priredit- ev kažejo (graf 12), da se večina (48,3 %) udeležuje slovenskih in madžar- skih priredit- ev, četrtnina samo oziroma večinoma večinskih priredit- ev, dobra petina pa samo oziroma večinoma slovenskih kulturnih priredit- ev. 1 anketiranec je odgovoril, da se ne udeležuje kulturnih priredit- ev.

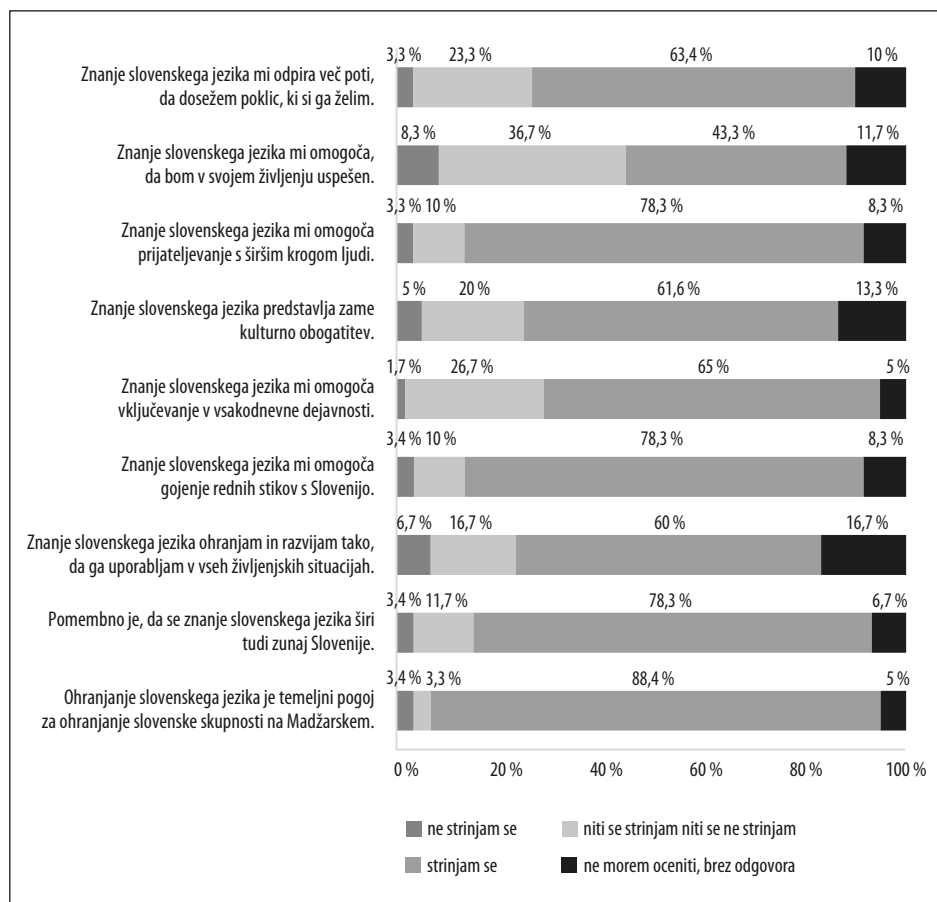
Ko govorimo o slovenskih priredit- evah, ne smemo prezreti gostovanj iz Slovenije, ki predstavljajo pomemben kulturni dogodek v Porabju.

32 Anketiranci so napisali, da poslušajo naslednjo glasbo: angleško in madžarsko (5), tujo, mednarodno (4), slovensko, madžarsko in angleško (3), slovensko, madžarsko in nemško (2), angleško in madžarsko (5), madžarsko, angleško, ameriško in japonsko (1), madžar- sko, angleško in nemško (1), brez obrazložitve (1).

Stališča mladih do slovenskega jezika

S tem sklopom vprašanj smo skušali ugotoviti, kakšno vlogo pripisujejo mladi na Madžarskem slovenskemu jeziku: ali je zanje jezik sredstvo za povezovanje ali je pomemben tudi kot sredstvo družbenega vrednotenja in za družbeno mobilnost (graf 13).

Graf 13: Stališča anketiranih do trditev o jeziku (N = 60)

Stališče do jezika – ne glede na to, kateri jezik obravnavamo – ali državni ali sosedski ali tuji jezik ali materni ali drugi jezik – je zelo širok pojav, saj odseva ne le stališče do samega jezika, temveč v najširšem pomenu tudi

odnose med posamezniki in različnimi etničnimi skupnostmi. Po mnenju strokovnjakov (Giles, Hewstone in Ball 1983) je stališče do jezika težko definirati in tudi izmeriti, saj je subjektivno obarvana in težko izmerljiva vrednost. Stališče do jezika vsebuje tudi določene občutke in je neke vrste čustveni odgovor ljudi na določeno situacijo, je kompleksna in psihološka celota, ki vključuje znanje, občutke in obnašanje. Nikoli ni sestavljeno samo iz ene, temveč iz več med seboj odvisnih komponent. Stališča so občutljiva tudi na situacijske dejavnike, predvsem to velja za stališče do manjšinskega jezika. Prav zato je pri raziskovanju včasih težko oceniti/ovrednotiti/izmeriti rezultate, ki se nanašajo na stališče do jezika, ter je nujno treba analizirati več različnih parametrov, od zgodovinskih, političnih, geografskih do ekonomskih, in upoštevati tudi situacijske trenutke.

Iz grafa 13 lahko razberemo, da se približno dve tretjini (63,4 %) anketirancev v SZM strinja s trditvijo, da jim znanje slovenskega jezika odpira več poti, da dosežejo poklic, ki si ga želijo. Slaba četrtnina (23,3 %) jih je izrazila nevtralnno stališče. Te trditve pa ni moglo oceniti 10 % anketirancev.

S trditvijo, da znanje slovenskega jezika omogoča posamezniku, da bo uspešen v življenju, se strinja slaba polovica (43,3 %) anketiranih, medtem ko se dobra tretjina (36,7 %) s to trditvijo niti strinja niti ne strinja. Tudi ta trditev je pri dobrih 10 % anketirancev naletela na neodločenost.

Trditev, da znanje slovenskega jezika omogoča prijateljevanje s širšim krogom ljudi, ima visoko stopnjo (78,3 %) strinjanja med mladimi anketiranci na Madžarskem.

Slabi dve tretjini (61,6 %) anketirancev se strinja s trditvijo, da znanje slovenskega jezika predstavlja zanje kulturno obogatitev. Petina se jih s to trditvijo niti strinja niti ne strinja, dobra desetina pa ni znala oceniti zgornje trditve.

Pri trditvi, da znanje slovenskega jezika omogoča posamezniku vključevanje v razne vsakodnevne dejavnosti, sta se izoblikovali dve skupini. Približno dve tretjini (65 %) anketirancev se s to trditvijo strinja, medtem ko je bila dobra četrtnina (26,7 %) anketirancev nevtralnih.

Ker so stiki mladih na Madžarskem s Slovenijo razvejani na področjih, kot so kultura, izobraževanje, čezmejni stiki ipd., je bil visok odstotek (78,3 %) strinjanja s trditvijo, da jim znanje slovenskega jezika omogoča

gojenje stikov s Slovenijo, pričakovan. Le desetina anketirancev je bila pri tem vprašanju neodločenih – verjetno gre za skupino, ki nima s stikov s Slovenijo.

Slabi dve tretjini (60 %) anketirancev se strinjata s trditvijo, da znanje slovenskega jezika ohranjajo in razvijajo tako, da ga uporabljajo na vseh področjih in v vseh življenjskih situacijah. Ta podatek nas je presenetil, ker je v nasprotju z njihovimi odgovori na vprašanje o rabi slovenskega jezika v različnih situacijah v vsakdanjem življenju, kjer je krepko prednjačila madžarščina pred slovenščino. Slaba petina (16,7 %) anketirancev je bila nevtralnih in prav tako slaba petina ni mogla oceniti zgornje trditve.

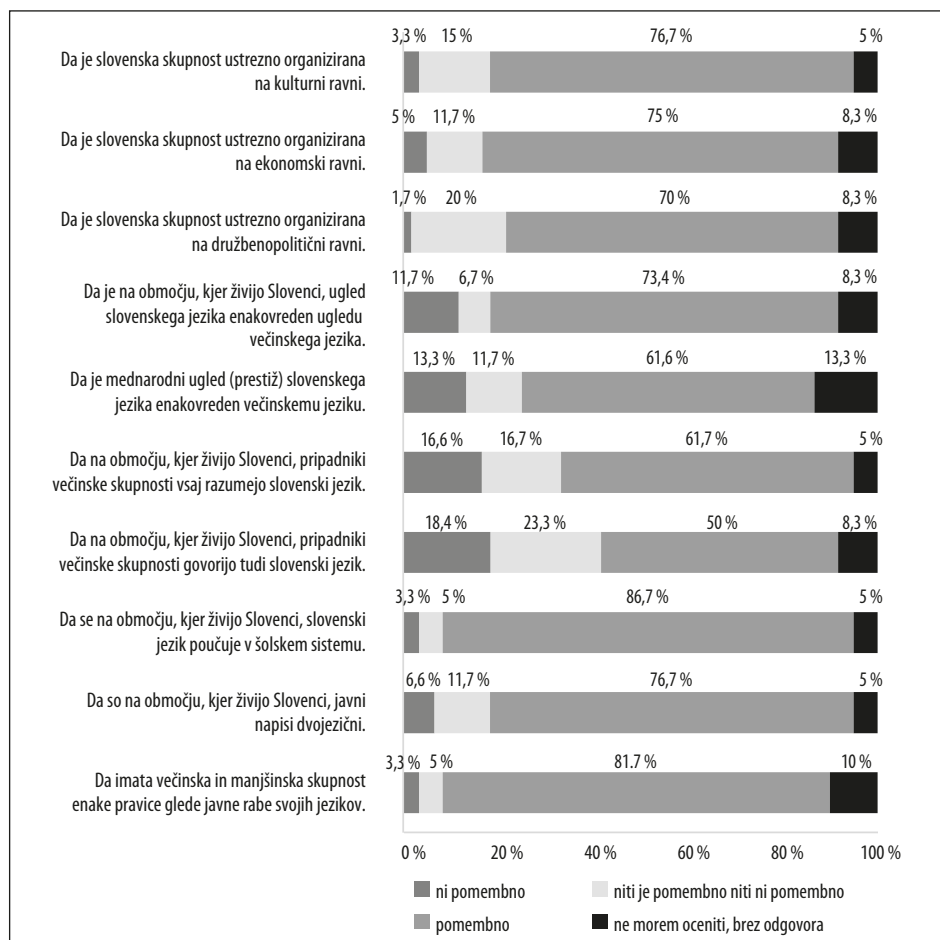
S trditvijo, da je pomembno, da se znanje slovenskega jezika širi tudi zunaj Slovenije, se strinja večina (78,3 %) anketiranih mladih na Madžarskem. Dobra desetina (11,7 %) pa jih je bila nevtralnih.

Med vsemi trditvami o pomenu znanja slovenskega jezika je bilo strinjanje mladih najvišje pri trditvi, da sta ohranjanje in širjenje slovenskega jezika temeljni pogoj za ohranjanje slovenske skupnosti na Madžarskem. 88,4 % anketirancev se s to trditvijo strinja.

Rezultati vprašanj, ki se nanašajo na stališča do slovenskega jezika, kažejo zelo naklonjeno stališče do jezika in večina anketirancev vidi v znanju slovenskega jezika prednost tako za poklicno uspešnost kot za uspešno širjenje osebnega socialnega omrežja in osebno kulturno obogatitev. Čeprav velik del anketirancev vidi v znanju slovenskega jezika večplasten pomen (to so potrdili tudi pri vprašanju 50: »Koliko je tebi osebno pomemben slovenski jezik?«), pa tega pomena ne potrjujejo z rabo slovenskega jezika v različnih domenah in tudi ne s stopnjo znanja slovenskega jezika. Vzorci jezikovne rabe so mnogokrat povezani s stališči. Naši rezultati pa nakazujejo, da ne gre za medsebojno odvisnost, da so stališča in raba jezika celo v nasprotju. Če na eni strani sedanji družbenopolitični trenutek (Evropska unija, stiki s Slovenijo, mobilnost, splet itd.) prispeva k pozitivnemu odnosu do slovenščine, pa na drugi strani politika (nacionalna in lokalna) še vedno ne ustvarja pogojev, ki bi omogočali rabo slovenskega jezika na vseh področjih. Pri tem se postavlja več vprašanj, ki so povezana z uspešnostjo izobraževanja in poučevanja v slovenskem jeziku oziroma slovenskega jezika ter s statusom slovenskega jezika. Vitalnost jezika ne zagotavlja samo uspešnega izobraževanja

(usvojiti visoko stopnjo jezikovne kompetence), temveč morajo v družbi obstajati pogoji za njegovo rabo (Grenoble in Whaley 2006). Poglobljena analiza bi morala poiskati odgovor, kje in zakaj anketiranci ne uporabljajo slovenskega jezika v različnih domenah in zakaj je njihovo znanje slovenščine na tako nizki stopnji, če se istočasno močno zavedajo, da sta ohranjanje in širjenje slovenskega jezika temeljni pogoj za ohranjanje slovenske skupnosti. Ali gre za prepletenost neustrezne jezikovne in narodnostne politike ter zgodovinskih, družbenopolitičnih dejavnikov, ki so zaznamovali generacijo/generacije?

Graf 14: Stališča anketiranih o pomenu znanja slovenskega jezika (N = 60)

Iz grafa 14 je razvidno, da je za večino (81,7 %) anketiranih mladih na Madžarskem trditev, da naj imata večinska in manjšinska skupnost enake pravice glede rabe svojih jezikov, pomembna. Desetina jih je izrazila nevtralno stališče. Odgovor anketirancev ponovno potrjuje, da se zavedajo pomena rabe jezika na formalni ravni.

Večina (76,7 %) anketirancev je mnenja, da je pomembno, da so na območju, kjer živijo Slovenci, javni napisi dvojezični. Desetina anketirancev ima do problematike dvojezičnih napisov nevtralen odnos.

Mnenje mladih o poučevanju slovenskega jezika v šolskem sistemu je enotno. 86,7 % jih je izrazilo visoko stopnjo strinjanja s trditvijo. S to trditvijo mladi potrjujejo pomen, ki ga ima šola pri učenju slovenščine. Odprto pa ostaja vprašanje, ali je šola pri tem dovolj uspešna.

Pri trditvi, da naj na območju, kjer živijo Slovenci na Madžarskem, pripadniki večinske skupnosti govorijo tudi slovenski jezik, polovica mladih meni, da je za ohranjanje slovenstva na Madžarskem ta trditev pomembna, slaba petina (18,4 %) jih meni nasprotno, slaba četrtnina (23,3 %) pa je neodločenih.

Anketiranci tudi pri trditvi, da na območju, kjer živijo Slovenci, pripadniki večinske skupnosti vsaj razumejo slovenski jezik, niso imeli enotnega stališča. Slabi dve tretjini (61,7 %) mladih meni, da je pomembno, da bi Madžari vsaj razumeli slovenski jezik na območjih, kjer živijo Slovenci. Slaba petina jih meni nasprotno in prav tako slaba petina je nevtralnih.

Podatek zgornjih dveh trditev (da pripadniki večinske skupnosti govorijo, razumejo slovenski jezik) nakazuje, da se mladi zavedajo, da za uspešno dvojezično/dvokulturno območje ni dovolj, da samo manjšina govori svoj jezik, temveč je pomembno, da tudi govori ali vsaj razume večinsko prebivalstvo, ki bi se prav z jezikom lahko približalo manjšinski skupnosti in tako ustvarilo pogoje, ko skupnosti živita ena z drugo in ne ena mimo druge. Predvidevamo, da je na to njihovo stališče vplivalo tudi narodno mešano območje v Prekmurju, kjer se uresničuje enakopravnost manjšinskega in večinskega jezika na vseh področjih, tako na individualni kot na institucionalni ravni, in ki jo ob obiskih sosednjih krajev tudi sami lahko občutijo in zaznavajo.

Tudi pri trditvi, da je mednarodni ugled slovenskega jezika enakovreden večinskemu jeziku, se ni izoblikovalo enotno mnenje v krogu anketiranih. Slabi dve tretjini (61,6 %) anketirancev menita, da je to pomembno, dobra desetina jih misli nasprotno. Prav tako jih je dobra desetina nevtralna oziroma ni mogla oceniti trditve.

Iz odgovorov lahko razberemo, da je anketirancem pomembno, da bi bil ugled slovenskega jezika enakovreden madžarskemu na območju, kjer živijo. Tako meni večina (73,4 %) mladih na Madžarskem, delež tistih, ki menijo nasprotno, je majhen (11,7 %).

Da je za ohranjanje slovenstva pomembno, da je organizirano na družbenopolitični ravni, meni dobri dve tretjini (70 %) anketiranih mladih na Madžarskem. Petina pa se jih ni znala opredeliti pri tej trditvi.

Večina (75 %) anketirancev meni, da je za ohranjanje slovenstva na Madžarskem pomembno, da je slovenska skupnost organizirana na ekonomski ravni. Približno desetina jih je bila pri tej trditvi nevtralna.

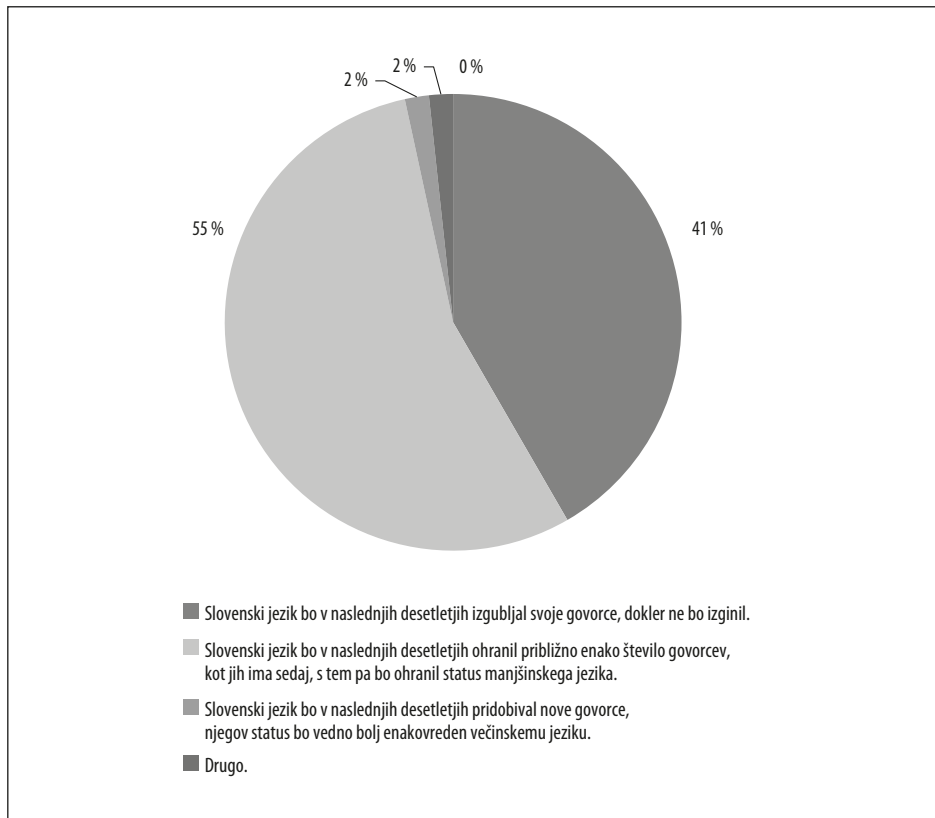
Da je kulturna organiziranost pomembna za ohranjanje in razvoj slovenstva na Madžarskem, meni 76,7 % anketirancev. Dobra desetina (15 %) jih meni, da kulturna organiziranost niti je niti ni pomembna.

Zanimalo nas je tudi stališče anketiranih mladih glede prihodnosti slovenskega jezika na Madžarskem (graf 15).

V krogu mladih sta se izoblikovala dva pola. Dobra polovica (55 %) anketirancev je mnenja, da bo slovenski jezik v naslednjih desetletjih ohranil enako število govorcev, kot jih ima sedaj, s tem pa bo ohranil svoj status manjšinskega jezika. Slaba polovica (41 %) mladih pa gleda pesimistično na prihodnost slovenskega jezika, kajti strinjali so se s trditvijo, da bo slovenski jezik v naslednjih desetletjih izgubil svoje govorce, dokler ne bo nekega dne izginil.

V pogovorih z intervjuvanci je prevladalo dokaj pesimistično stališče o prihodnosti slovenskega jezika v Porabju, kar ponazarjajo spodnji odlomki iz intervjujev.

Graf 15: Odgovori anketiranih na vprašanje, kakšna je po njihovem prihodnost slovenskega jezika na Madžarskem (N = 60)

Intervjuvanka M2 (študentka, 23 let) je na vprašanji, kako se bo slovenski jezik razvijal v prihodnosti in ali misli, da bo število govorcev slovenskega jezika naraščalo, se zmanjševalo ali ostalo enako, odgovorila:

Zmanjšuje. Zmanjšuje. Srednja in starejša generacija je tista, ki govori narečja bolj. Mladi, tisti, ki so odrasčali skupaj s starši, starimi starši, tisti govorijo, ker so se navadili narečja. Od mladih govorijo knjižni jezik tisti, ki so študirali v Sloveniji. Mi poskušamo v društvu to, da te mlade združimo skupaj, ki govorijo narečje in knjižni jezik, ter da jih spodbujamo zato, da se učijo še dodatno jezika ali pa ga ohranjajo. Želimo člane spodbuditi, da bi

šli na poletno šolo v Ljubljano. Ravno zdaj sem jih obvestila, da napišejo prošnjo za štipendijo, in če jo dobijo, bi lahko šli za dva tedna tja in izboljšali svoje jezikovno znanje.

Intervjuvanec M5 (dijak, 18 let) je na vprašanja, kakšno je njegovo videnje slovenskega jezika manjšinske skupnosti v prihodnosti, ali se bo slovenski jezik ohranil, kaj lahko po njegovem mnenju pripomore k temu, da se jezik ohrani, in ali je že razmišljal o teh zadevah, povedal: *»Žal menim, da se jezik ne bo dolgo časa ohranil. Mladina se nagiba k temu (opuščanju jezika, op. a.).«*

Na vprašanje, kaj to pomeni, da se ne bo dolgo časa ohranil, smo dobili dokaj pesimističen odgovor: *»Ohranil se bo največ eno desetletje in takrat po mojem mladi ne bodo več vedeli, kaj je slovenski jezik.«*

Nadalje smo ga povprašali o tem, kako bi morale ukrepati slovenske organizacije, institucije v Porabju, da ne bi prišlo do tega. Zanimalo nas je tudi, kako bi lahko (če sploh) mlada generacija zaustavila oziroma obrnila proces opuščanja jezika: *»Vsekakor bi bilo potrebno mlade motivirati, naj se učijo slovenski jezik. Tako starejša generacija kot družina bi morala narediti več, bolj motivirati otroke, naj se ga učijo, da ne bi jezik izginil. Jezik je treba ohraniti.«*

Na vprašanje, ali ima po njegovem mnenju družina pomembno vlogo pri tem, je odgovoril: *»Da, ampak tudi drugi, na primer prijatelji, šola, sošolci, vsi bi si morali prizadevati.«*

Intervjuvanec M6 (dijak, 21 let) pa je spregovoril o odnosu mladih do slovenskega jezika:

Po mojem je to danes vse težje, ker večina mladih zane-mari slovenščino, ne glede na to, da izvirajo iz slovenskih družin, toda ... na to ne znam odgovoriti. Veliko otrok, ki izvirajo iz madžarskih družin, se uči slovenski jezik, toda to ni isto kot pri tistih otrocih, ki so slovenski jezik že govorili doma. Po mojem slovenski jezik nima takšne prihodnosti, kot mu jo nekateri pripisujejo. Žal.

Na vprašanje, kaj pomeni to časovno, ali bo slovenščino ohranila še ena generacija, dve, tri, je odgovoril: »*Maksimalno dve do tri.*«

Intervjuvanec M3 (študent, 24 let) pa med drugim opaža, da mladi vidijo večjo perspektivo v učenju tujih jezikov: »*Tukaj v Porabju mislim, da se število govorcev (slovenskega jezika, op. a.) zmanjšuje. Zdaj lahko vidimo, da raje stari (starejši, op. a.) govorijo slovenščino, mladi pa samo malo. Raje se učijo nemščino, ker mislijo, da bodo lažje dobili službo.*«

Zaključek

Slovenci na Madžarskem so ena izmed trinajstih narodnih skupnosti, ki jih priznava Madžarska. Njihov položaj je opredeljen v madžarskem *Temelnjem zakonu* (ustavi), *Zakonu o pravicah narodnosti* in v drugih področnih zakonih. Kljub izboljšanju normativne ureditve po demokratičnih spremembah na Madžarskem, ki je pripomogla k povečanju medijev etnične socializacije (množični mediji, kulturna društva, šolski sistem, vidna dvojezičnost), do dejanske rabe slovenskega jezika v družini in javnem sporazumevanju prihaja le redkokdaj.

Pridobljeni kvantitativni in kvalitativni podatki o znanju in rabi slovenskega jezika med mladimi na Madžarskem, ki smo jih pridobili v okviru raziskave *Mladi v slovenskem zamejstvu: družbeni in kulturni konteksti ter sodobni izzivi*, potrjujejo izsledke že opravljenih raziskav v zvezi z nizko vitalnostjo porabščine/slovenskega jezika v Porabju, še več, nakazujejo, da je vitalnost slovenskega jezika danes močno ogrožena. Podatek, da ima slaba polovica mam in slaba tretjina očetov za materni jezik porabščino/slovenščino, otroci (anketirani mladi) pa so to navedli le v 6,7 %, odraža razkorak v generacijski transmisiji jezika. Tudi izbira jezikovnega vzorca oziroma jezikovnih praks v različnih domenah je pokazatelj sprememb vitalnosti jezika. Tudi podatek, da se samo oziroma večinoma slovenski jezik ne uporablja v družini in v povezavi s prijatelji, znanci iz bližnjega okolja in sosedji, opozarja na ogroženost jezika.

Stališča mladih do slovenskega jezika (ali je zanje jezik sredstvo povezovanja ali pomemben tudi kot sredstvo družbenega vrednotenja in za družbeno mobilnost) so zelo pozitivna. Ta podatek moramo obravnavati

z zadržkom, saj dobljeni rezultati nakazujejo, da ne gre za medsebojno odvisnost, da so si stališča in raba jezika celo v nasprotju.

V stališčih mladih anketirancev in intervjuvancev o prihodnosti slovenskega jezika na Madžarskem opazamo neenakost oziroma nasprotna si stališča. Anketirani mladi (večina) so naravnani pozitivno, medtem ko so intervjuvani izrazili pesimistično stališče, v smislu, koliko časa bo še prisotna porabščina/slovenščina v Porabju in kateri dejavniki jo ogrožajo.

Za ohranjanje in razvoj slovenskega jezika lahko veliko naredi sama slovenska skupnost na Madžarskem. V središče razvojnega koncepta slovenske manjšine je treba postaviti družino in sosesko ter razvijati pozitivna stališča do jezika manjšine, še zlasti do znanja in rabe porabskega narečja (tudi knjižne slovenščine). Manjšinske strukture bi morale v sodelovanju stroke in predstavnikov z različnih področij intenzivneje izvajati aktivnosti za jezikovno ozaveščanje.

O pomenu ohranjanja slovenskega jezika za prihodnost slovenske narodne skupnosti na Madžarskem je ob koncu šolskega leta čustveno, hkrati pa pomenljivo pisala učiteljica asistentka iz Slovenije na DOŠ Jožefa Košiča Gornji Senik:

Jezika se otroci najlažje naučijo v hiši. V bistvu se ga sploh ne učijo, ampak ga živijo. Jezik je del tradicije. Del zavedanja. Del, ki je moj, vaš, naš. Na jeziku temelji porabstvo. [...] Če je otrok na dvojezični šoli, je to privilegij. In dvojezičnost se ne zgodi, dvojezičnost se ustvarja, neguje, nadgrajuje. In je vseživljenjska prednost mladega uma, ki stopa v svet. (Novak 2019, 4–5)

Literatura in viri

2011. évi CLXXIX. törvény a nemzetiségek jogairól. Dostopno na: http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100179.TV#ljb0ide8f3 (8. maj 2017).
2011. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről. Dostopno na: https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100190.TV (16. maj 2017).
- Alig olvasnak könyvet a fiatalok – se idejük, se kedvük. Dostopno na: <http://ipsos.hu/hu/news/alig-olvasnak-konyvet-a-fiatalok-se-idejuk-se-kedvuk> (20. junij 2017).
- A magyar nyelv. Dostopno na: http://www.tankonyvtar.hu/en/tartalom/tamop425/2011_0001_536_MagyarNyelv/ch18s02.html (23. maj 2017).
- Bajzek Lukač, M., 2014. Priložnosti za slovenščino na Madžarskem. V H. Tivadar (ur.) *Prihodnost v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi: zbornik predavanj*. Znanstvena založba Filozofske fakultete, Ljubljana, 165–170.
- Bernjak, E., 2012. Etnolingvistična revitalizacija slovenske manjšine na Madžarskem. *Anali PAZU* 2 (2), 103–107.
- Campbell, L. & Muntzel, M. C., 1989. The Structural Consequences of Language Death. V N. C. Dorian (ur.) *Investigating obsolescence: Studies in Language Contraction and Death*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Dobos, B., 2013. Nemzetiségi nyelvhasználat Magyarországon: jogok és tapasztalatok. *Létünk/különszám*, 26–43.
- Državna slovenska samouprava (Országos Szlovén Önkormányzat), b. d. Dostopno na: <http://www.slovinci.hu/> (21. september 2016, 12. november 2018, 1. julij 2019).
- ELTE Savaria Egyetemi Központ. Dostopno na: <https://sek.elte.hu/> (16. julij 2017)
- Gáspár, D., 2010. *Spreminjanje narodnostne zavesti slovenske manjšine v Porabju v zadnjih desetletjih dvajsetega stoletja*: diplomatska seminarska naloga. UL FF, Oddelek za prevajalstvo, Ljubljana.
- Giles, H., Hewstone, M. & Ball, P. 1983. Language Attitudes in Multilingual settings: Prologue with Priorities. *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 4 (2–3), 81–96.
- Grenoble, L. A. & Whaley, L. J., 2006. *Saving Languages: An Introduction to Language Revitalization*. Cambridge University Press, New York.

- Grin, F., Sfreddo C. & Vaillancourt, F. (ur.), 2010. *The Economics of the Multilingual Workplace*. Routledge, New York.
- Holec, K., 2003. *Andovske zgodbe = Andovske prpovejsti*. Franc-Franc (Zbirka med Rabo in Muro), Murska Sobota.
- Imre, A., 2003. Tanulók a nemzetiségi oktatásban. *Régió: kisebbség, politika, társadalom* 14 (3), 219–245.
- Ipari park – Szentgotthárd. Dostopno na: <http://www.szentgotthard.hu/hu/ipari-park.html> (25. maj 2017).
- Just, F., 2015. Zakaj porabščina in kako dolgo še?. V H. Tivadar (ur.) *Država in narod v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi* (Zbirka Seminar slovenskega jezika, literature in kulture. Znanstvena založba Filozofske fakultete, Ljubljana, 101–109.
- Magyarország Alaptörvénye. Dostopno na: http://www.njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=140968 (8. maj 2017).
- Medvešek, M. & Bešter, R., 2016. Institucionalna dvojezičnost v Prekmurju. V D. Grafenauer & K. Munda Hirnök (ur.) *Raznolikost v etničnosti: izbrani pogledi*. Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana, 168–190.
- Mlinarič, U., 2017. »Po vogrski se leži zgučijmo«. Dostopno na: <http://www.vecer.com/po-vogrski-se-lezi-zgucijmo-6251730> (17. maj 2017).
- Možnosti za študij slovenskega jezika v Sombotelu, 2018. *Porabje* 28 (3), 3 (zapisali sodelavci Katedre za slovenski jezik in književnost).
- Munda Hirnök, K., 2014. Številčni razvoj Slovencev na Madžarskem – primerjava popisnih podatkov 2001, 2011. *Etnologija Slovencev na Madžarskem* 6, 107–117.
- Munda Hirnök, K., 2017. Stališča staršev v Porabju do slovenskega jezika. *Slovenščina 2.0*, 5 (2), 1, 33–66.
- Munda Hirnök, K., 2019. *Analiza stanja porabskih Slovencev in perspektive njihovega razvoja: zaključno poročilo*. Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana.
- Munda Hirnök, K. in Medvešek, M., 2016. Čezmejna mobilnost porabskih Slovencev. *Traditiones* 45 (3), 91–113.
- Munda Hirnök, K. & Novak Lukanović, S., 2016. Slovenščina v Porabju: stopnja vitalnosti. V D. Grafenauer & K. Munda Hirnök (ur.) *Raznolikost v etničnosti: izbrani pogledi*. Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana, 192–219.
- Nećak Lük, A., 1997. Jezikovna identiteta in jezikovno načrtovanje pri Slovencih.

- V D. Nećak (ur.) *Avstrija. Jugoslavija. Slovenija. Slovenska narodna identiteta skozi čas*. Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete, Ljubljana, 117–132.
- Nećak Lük, A., 1998. Jezik in etnična pripadnost v Porabju. V A. Nećak Lük & B. Jesih (ur.) *Medetnični odnosi v slovenskem etničnem prostoru I: izsledki projekta*. Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana, 231–252.
- Nećak Lük, A., 2008. Oris jezikovne politike in jezikovnega načrtovanja v panonskem prostoru na dveh tromejeh. V V. Klopčič (ur.) & A. Vratuša (ur.) *Živeti z mejo, Panonski prostor in ljudje ob dveh tromejeh: zbornik referatov na znanstvenem posvetu v Murski Soboti, 9.–11. novembra 2007* (Narodne manjšine, 6). Slovenska akademija znanosti in umetnosti: Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana, 51–73.
- Novak, V., 2019. Pismo iz Porabja ... Nekaj zelo, zelo drugačnega. Gornji Senik, 14. junij 2019. *Porabje* 29 (27), 4–5.
- Novak - Lukanović in drugi, 2018. *Priložnosti in možnosti za ohranjanje oziroma za revitalizacijo slovenščine med slovensko manjšinsko skupnostjo v sosednjih državah: zaključno poročilo*. Inštitut za narodnostna vprašanja ... [etc.], Ljubljana.
- Perger, V., 2004. Model narodnostne šole v Porabju in prisotnost slovenskega jezika v njem. *Slovenščina v šoli* 9/3, 70–80.
- Perger, V., 2005a. *Položaj in vloga slovenskega jezika v narodnostni šoli na Madžarskem: sociolingvistična presoja porabskega modela manjšinskega izobraževanja*: magistrsko delo. Pedagoška fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnost, Maribor.
- Perger, V. 2005b. Porabsko narodnostno šolstvo in položaj slovenskega jezika v njem. V S. Avguštin Čampa & L. Klopčič (ur.) *Ko ni več meja: 3. strokovno-znanstveni posvet, Monošter, Madžarska, 29. in 30. oktober 2004* (zbornik predavanj). Svetovni slovenski kongres/Slovenian World Congress, Ljubljana, 54–62.
- Perger, V., 2009. Vloga porabskega narečja pri ohranjanju narodnostne identitete v Porabju na Madžarskem. V I. Novak Popov (ur.), *Slovenski mikrokozmosi – medetnični in medkulturni odnosi. 20. Slovenski slavistični kongres: zbornik predavanj*. Zveza društev Slavistično društvo Slovenije, Ljubljana, 343–356.
- Perger, V., 2010. Rekviem za vrtec v Slovenski vesi. *Porabje* 20 (24), 1.
- Perger, V., 2016. Facebook med Porabci – všečkaj me in klepetaj z mano, V: M.

- Kuchling (ur.), *Slovenščina in whatsapp od zibelke do družbenih omrežij*. Prispevki s posveta 6. 11. 2015 v Naborjetu v Kanalski dolini. Inicijativa Slovenščina v družini/Familiensprache Slowenisch, Krščanska kulturna zveza, Celovec, 51–59.
- Perger, V., 2017. Pomisleki ob začetku porabskega šolskega leta. *Porabje* 27 (38), 3.
- Porabje, tednik Slovencev na Madžarskem, b. d. Dostopno na: <http://www.porabje.hu/> (20. september 2016, 29. maj 2017).
- Poročilo o opazovanju pouka slovenskega jezika, spoznavanja slovenstva in dvojezičnega pouka na Dvojezični osnovni šoli Jožefa Košiča Gornji Senik. Posnetek stanja in priporočila, oktober 2014 (poročilo pripravila mag. Valerija Perger, višja svetovalka za šolstvo Slovencev na Madžarskem), Zavod za šolstvo OE Murska Sobota.
- Poročilo o opazovanju pouka slovenskega jezika, spoznavanja slovenstva in dvojezičnega pouka na Dvojezični osnovni šoli Števanovci. Posnetek stanja in priporočila, februar 2014 (poročilo pripravila mag. Valerija Perger, višja svetovalka za šolstvo Slovencev na Madžarskem), Zavod za šolstvo OE Murska Sobota.
- Resolucija o položaju avtohtonih slovenskih manjšin v sosednjih državah in s tem povezanimi nalogami državnih in drugih dejavnikov 1996. *Uradni list RS*, št. 35–2280/1996.
- Radio Monošter, b. d. Dostopno na: <http://www.radiomonoster.hu/> (29. maj 2017).
- Resolucija o nacionalnem programu za jezikovno politiko 2014–2018, 2013. *Uradni list RS*, št. 62/13.
- Slovenski utrinki, b. d. Dostopno na: <http://www.mediaklikk.hu/musor/slovenskiutrinki/> (14. junij 2017).
- Sukič, M., 2018. Zasedal občni zbor DSS. *Porabje* 28 (23), 3.
- Unesco Ad Hoc Expert Group on Endangered Languages, Language Vitality and Endangerment. Dostopno na: <http://www.unesco.org/culture/ich/doc/src/00120/EN.pdf>. (20. oktober 2017)
- Vajda - Nagy, N., 2011. *Spremljanje medijev slovenske manjšine v Porabju*: diplomsko delo. Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.
- Zakon o ratifikaciji sporazuma o zagotavljanju posebnih pravic slovenske

narodne manjšine v Republiki Madžarski in madžarske narodne skupnosti v Republiki Sloveniji 1993. *Uradni list RS, št. 23/1993.*

Zakon o odnosih Republike Slovenije s Slovenci zunaj njenih meja 2006. *Uradni list RS, št. 43/2006 in 76/2010.*

Žmavc v Monoštru odprl knjižni kotiček. Dostopno na: <http://svsd.rtv slo.si/svsd/madzarska/zmavc-v-monostru-odprl-knjizni-koticek/424909> (14. junij 2017).

Znanje in raba slovenskega jezika med mladimi v slovenskem zamejstvu na Hrvaškem

Mojca Medvešek in Barbara Riman

Uvod

Jezik je obravnavan kot eden izmed pomembnejših kazalnikov etnične identitete in se prenaša iz generacije v generacijo v okviru družine predvsem na podlagi govornih vzorcev staršev. Jezik simbolizira kulturno dediščino (tudi če ga ne govorijo vsi člani skupnosti) (Edwards 1985) in omogoča osnovo za izgradnjo intraskupinske solidarnosti v tem smislu, da imajo posamezniki, ki govorijo skupen jezik, boljši dostop do kulturne dediščine in verjetno tudi močnejšo identifikacijo s skupnostjo. Za manjšinske skupnosti predstavlja ohranjanje jezika in kulture velik izziv. Grin in Moring (2002) vitalnost jezika povezujeta s tremi pogoji: z zmožnostjo rabe jezika (torej z znanjem jezika), s priložnostjo oziroma možnostjo rabe jezika ter z željo po rabi jezika oziroma stališči do rabe jezika. Omenjeni trije pogoji (zmožnost, možnost in stališča do jezika) predstavljajo okoliščine, ki pogojujejo dejansko rabo jezika. Posamezniki morajo imeti ustrezno jezikovno znanje, da jezik uporabljajo, prav tako morajo imeti zagotovljene možnosti – formalnopravne in družbene – za rabo jezika, poleg tega pa morajo posamezniki imeti tudi ustrezen (pozitiven) odnos, stališča do jezika in večjezičnosti, da se odločijo za učenje in rabo posameznega jezika. Običajno imajo manjšinske skupnosti, to velja tudi za Slovence na Hrvaškem, primanjkljaje na vseh omenjenih treh ravneh. Omenjeni primanjkljaji so posledica različnih dejavnikov. Slovenci, ki so v obdobju obstoja Socialistične federativne republike Jugoslavije (v nadaljevanju SFRJ) živeli na Hrvaškem, so imeli kot narod SFRJ pravice, tudi v povezavi z jezikom, ki so bile podrobneje zapisane v *Ustavi*

*Socialistične Republike Hrvaške*¹ in v *Ustavi SFRJ*,² od leta 1963 naprej.

1 V 34. členu *Ustave Socialistične Republike Hrvaške* (1963) je bilo na primer navedeno, da se v krajih, kjer živijo pripadniki drugih narodov oziroma narodnosti Jugoslavije, organizirajo šole in druge ustanove za vzgojo in izobraževanje, v katerih se pouk izvaja v jeziku teh narodov in narodnosti.

V 137. členu *Ustave Socialistične Republike Hrvaške* (1974) je bilo med drugim zapisano, da je za uresničevanje enakopravnosti narodov in narodnosti ter svobode državljanov, da raziskujejo svoje narodne značilnosti, zagotovljena vsakemu narodu in narodnosti tudi pravica, da enakopravno uporablja svoj jezik in pisavo, da imenuje jezik z lastnim imenom, da razvija svojo kulturo, vzgojo in izobraževanje v svojem jeziku ter da uresničuje druge z ustavo dodeljene pravice. Narodi in narodnosti lahko za uresničevanje pravice o svobodni rabi jezika in pisave ter širjenje svoje kulture ustanovijo organizacije. 138. člen *Ustave Socialistične Republike Hrvaške* (1974) je še opredeljeval, da se z zakoni, statuti družbenopolitičnih skupnosti in samoupravnimi akti organizacij združenega dela ter z drugimi samoupravnimi organizacijami in skupnostmi zagotavlja in v javnem življenju uresničuje enakopravnost jezikov in pisav narodov in narodnosti na področjih, kjer živijo, hkrati pa se določajo načini in pogoji izvrševanja te enakopravnosti.

2 V *Ustavi SFRJ* iz leta 1963 je bilo v 41. členu med drugim zapisano, da je državljanom zagotovljeno svobodno izražanje svoje narodnosti in kulture ter svobodna raba njihovega jezika. V 42. členu je bilo navedeno, da so jeziki in pisave narodov Jugoslavije enakopravni, da imajo pripadniki narodov Jugoslavije, v skladu z republiško zakonodajo, na teritoriju druge republike pravico do izobraževanja v svojem jeziku. Zapisano pa je bilo tudi, da je iz tega izvzeta vojska, kjer poveljevanje, izobraževanje in administracija potekajo v srbohrvaškem jeziku. Poleg tega je bilo v členu 43. še navedeno, da imajo vse narodnosti – narodne manjšine pravico do svobodne rabe svojega jezika, razvijanja svoje kulture in organizacije ter drugih pravic, zapisanih v ustavi. V šolah za pripadnike posameznih narodnosti naj se pouk izvaja v jeziku teh narodnosti. Druge pravice posameznih narodnosti pa naj urejajo republiške ustave in zakoni republik, kjer živijo (*Ustava Socialistične federativne republike Jugoslavije* 1963).

V *Ustavi SFRJ* iz leta 1974 je bilo v 171. členu zapisano, da imajo pripadniki narodov v skladu z ustavo in zakonom pravico, da uporabljajo svoj jezik in pisavo pri uresničevanju svojih pravic in dolžnosti v postopkih pred državnimi organi. Poleg tega imajo pripadniki narodov in narodnosti Jugoslavije na teritoriju vseh republik oziroma avtonomnih pokrajin pravico do izobraževanja v svojem jeziku v skladu z zakonom. V 243. členu pa je bila celo relativizirana pozicija srbohrvaščine v vojski, saj je bilo zapisano, da se tudi v vojski zagotavlja enakopravnost jezikov in pisav narodov in narodnosti Jugoslavije, pri čemer se pri poveljevanju in vojaškem pouku v Jugoslovanski ljudski armadi lahko v skladu z zveznim zakonom uporablja eden izmed jezikov narodov Jugoslavije, v njenih delih pa jeziki narodov in narodnosti. Enakopravnost jezikov in pisav narodov in narodnosti na teritoriju Jugoslavije je navedena v 246. členu: »Jeziki narodov in narodnosti in njihove pisave so na območju Jugoslavije enakopravni. V SFRJ so v uradni rabi jeziki narodov, jeziki narodnosti pa v skladu s to ustavo in zveznim zakonom. Z zakonom in statutom družbenopolitične skupnosti ter s samoupravnimi akti organizacij združenega dela in drugih samoupravnih organizacij in skupnosti se zagotavlja uresničevanje enakopravnosti jezikov in pisav narodov in narodnosti v uradni rabi na območjih, na katerih živijo posamezne narodnosti, ter določajo način in pogoji za uveljavljanje te enakopravnosti.«

Kljub formalnopравни enakopravnosti narodov in narodnosti, opredeljeni v republiški in federalni ustavi, pa se jezikovne pravice Slovencev na Hrvaškem v praksi večinoma niso uresničevale v skladu z zapisanim.³ Učenje slovenskega jezika v izobraževalnem sistemu se je izvajalo izjemoma in občasno,⁴ raba slovenskega jezika v javnosti ni bila zagotovljena, niti ni bila zaželena. Slovenščina se je govorila omejeno, v krogu družine in v slovenskih kulturnih društvih. Zaradi lažjega vključevanja v večinsko družbo, številnih etnično mešanih zakonov, se je tudi na ravni družine pogosto – predvsem v komunikaciji z otroki – opuščala raba slovenskega jezika. V času skupne države Jugoslavije Slovenci, ki so živeli na območju Hrvaške, niso namenjali velike pozornosti ohranjanju in razvoju slovenskega jezika, tudi zaradi razširjene ideje o skupni jugoslovanski pripadnosti ter ideje bratstva in enotnosti. Generacije mladih, ki so odraščale na Hrvaškem v času in v kontekstu skupne države Jugoslavije, so bile na določen način prikrajšane, saj se je v tistem obdobju preferiral srbohrvaški jezik. Na določen način je zaradi tega nastala »izgubljena generacija«, ki se slovenskega jezika ni naučila v družini, niti se ga ni mogla učiti v šoli, posledično pa znanja slovenščine niso mogli prenesti na svoje potomce. S tega vidika je morda na Hrvaškem težja situacija, kot na primer v Avstriji ali Italiji. Odnos slovenske skupnosti do slovenskega jezika in etnične identitete se je začel spreminjati šele z razpadom Jugoslavije in nastankom novih držav. Sprememba se odraža zlasti v povečanju števila slovenskih kulturnih društev ter v aktivnejšem delovanju slovenske manjšine na področju učenja in ohranjanja slovenskega jezika.

247. člen pa je določal: »Zajamčeno je vsaki narodnosti, da za uresničevanje pravice do izražanja svoje narodnosti in kulture svobodno rabi svoj jezik in svojo pisavo, razvija svojo kulturo in v ta namen ustanavlja organizacije in uživa druge v ustavi določene pravice.« (Ustava socialistične federativne republike Jugoslavije 1974).

3 Omeniti velja, da so v SFRJ status naroda imeli pripadniki narodov, katerih nacionalne države so bile vključene v federacijo: Srbi, Hrvati, Slovenci, Makedonci, Črnogorci in Muslimani. Pripadniki drugih narodov, katerih matične države so bile zunaj SFRJ, so imeli status narodnosti (Tatalović in Lacović 2011, 377). Pojem narodnosti se je v Socialistični republiki Hrvaški nanašal zlasti na Madžare, Italijane, Čehe, Slovake, Rusine in Ukrajince (Tatalović in Lacović 2011, 377).

4 Na Hrvaškem sta krajše obdobje delovala dva šolska oddelka, v katerih je bil učni jezik slovenščina. En oddelek je bil oblikovan leta 1947 v osnovni šoli v Labinu in je deloval eno šolsko leto, drugi oddelek pa je tri leta (1950–1953) deloval v osnovni šoli na Reki (Riman 2013, 372; Koprivc 2016, 66).

Pravni okvir urejanja položaja slovenskega jezika na Hrvaškem

Z razpadom SFRJ in nastankom novih držav se je odprlo vprašanje statusa slovenske skupnosti na Hrvaškem. Eden izmed pogojev mednarodne skupnosti, da Hrvaško prizna kot samostojno državo, je bil tudi ureditev položaja narodnih manjšin na Hrvaškem. Model zaščite narodnih manjšin, ki ga je Republika Hrvaška podedovala iz obdobja skupne jugoslovanske države in se je nanašal na Madžare, Italijane, Čeha, Slovake, Rusine in Ukrajince, ni bil vprašljiv v novonastali državi Hrvaški. Izziv je predstavljala ureditev pravic narodnih manjšin, ki so imele prej status narodov SFRJ (Tatalović 2001, 96; Tatalović in Lacović 2011, 379).

Temelji za rabo manjšinskih jezikov so bili zapisani že v *Ustavi Republike Hrvaške* (1990), kjer so bili med drugim zagotovljeni svobodno izražanje narodne pripadnosti, raba lastnega jezika in pisave ter kulturna avtonomija (Tatalović 2005, 31), ker pa je sprejemanje *Ustavnega zakona o človekovih pravicah in svoboščinah ter pravicah narodnih in etničnih skupnosti ali manjšin v Republiki Hrvaški* (1992) potekalo pod pritiski mednarodne skupnosti, v določenih okoljih ni bilo politične volje, da bi se sprejeta določila uresničevala v praksi (Tatalović 2001, 96). Leta 1997 je Vlada Republike Hrvaške opredelila model uresničevanja pravic narodnih manjšin in s tem omogočila solidna zakonska izhodišča za ohranjanje in razvijanje etnične identitete narodnih manjšin (Tatalović 2005, 29). Hrvaška je »novim« narodnim manjšinam priznala enake pravice, kot so jih v preteklosti imeli Madžari, Italijani, Čehi, Slovaki, Rusini in Ukrajinci (Tatalović 2005, 19). Pozitivnejša družbena klima v odnosu do urejanja položaja narodnih manjšin na Hrvaškem in do uresničevanja zakonsko opredeljenih pravic se je oblikovala šele po letu 2000 (Tatalović 2005, 19–20). *Ustavni zakon o pravicah narodnih manjšin na Hrvaškem*, sprejet leta 2002, je predstavljal pomembno izboljšavo v normativni ureditvi varstva manjšin, zlasti na področju politične participacije (zastopstvo manjšin v saboru in v lokalni in regionalni samoupravi ter ustanavljanje svetov narodnih manjšin).

Narodne manjšine na Hrvaškem so zaradi velikih demografskih sprememb v času od leta 1991 do leta 1995 večinoma poseljene dokaj

razpršeno. Slovenska manjšina zaradi maloštevilnosti oziroma prostorske razpršenosti ne dosega v zakonodaji opredeljene številčne ravni za uresničevanje določenih manjšinskih pravic, kot je na primer raba manjšinskega jezika kot uradnega jezika. Za ohranjanje in razvoj slovenskega jezika je pomemben 11. člen *Ustavnega zakona o pravicah narodnih manjšin* (2002), ki določa, da se »vzgoja in izobraževanje pripadnikov narodnih manjšin izvaja v predšolskih ustanovah, osnovnih in srednjih šolah v svojem jeziku in pisavi«. Podrobneje so možnosti, ki jih imajo narodne manjšine na Hrvaškem glede učenja in rabe manjšinskih jezikov, opredeljene v *Zakonu o uporabi jezika in pisave narodnih manjšin* (2000), *Zakonu o predšolski vzgoji in izobraževanju* (1997), *Zakonu o vzgoji in izobraževanju v osnovni in srednji šoli* (2008), *Zakonu o vzgoji in izobraževanju v jeziku in pisavi narodnih manjšin* (2000) in *Zakonu o učbenikih v osnovni in srednji šoli* (2010).

V skladu z zakonodajo je Ministrstvo za znanost in izobraževanje Republike Hrvaške za raven osnovne in srednje šole razvilo tri modele ter posebne oblike izobraževanja za narodne manjšine:⁵

Model A	Učni jezik v šoli je jezik narodne manjšine; to pomeni, da pouk poteka v jeziku in pisavi narodnih manjšin, obvezno pa je učenje hrvaškega jezika. Ta model je primeren za številčno močnejše narodne manjšine, kot so: češka, madžarska, srbska in italijanska narodna manjšina.
Model B	Dvojezično izobraževanje; pouk poteka v hrvaškem jeziku in v jeziku narodne manjšine. Po tem modelu se izobražujejo pripadniki češke, madžarske in srbske narodne manjšine.
Model C	Jezik manjšine kot ocenjevan izbirni jezik; učni jezik učencev v šoli je hrvaščina, manjšinski jezik se učenci učijo od 2 do 5 šolskih ur na teden, kar vključuje tudi spoznavanje manjšinske književnosti, geografije, zgodovine, glasbe in likovne umetnosti. Po tem modelu se izobražujejo pripadniki albanske, avstrijske, češke, madžarske, makedonske, nemške, poljske, ruske, rusinske, slovaške, slovenske, srbske, ukrajinske in judovske narodne manjšine.
Posebne oblike pouka	Poletna ali zimska šola, pouk na daljavo (dopisni pouk). Obstaja pa tudi posebni programi za vključevanje romskih učencev v vzgojno-izobraževalni sistem.

(Vir: MZI 2019)

5 Izvajanje programov v manjšinskih jezikih je odvisno od izkazanega interesa posamezne manjšine, zato se podatki spreminjajo vsako šolsko leto. V tabeli so prikazani podatki za šolsko leto 2014/2015 (Vlada Republike Hrvatske 2015).

Narodne manjšine lahko same izberejo model izobraževanja, ki pa mora biti v skladu z možnostmi (ustrezna udeležba pri izvajanju programa) in izkazanim interesom narodne manjšine. Po 11. členu *Ustavnega zakona o pravicah narodnih manjšin* (2002) je določeno, da je ustanavljanje šolske ustanove v jeziku narodne manjšine možno tudi za manjše število otrok, kot je to določeno za ustanovitev šole v hrvaškem jeziku. Kljub temu v praksi uvedba učenja manjšinskega jezika pogosto ni enostavna. Obstajati mora močan interes manjšinske skupnosti, interes vodstva šole, na kateri bi se pouka izvajal, lokalne skupnosti in političnih akterjev. Za ohranjanje slovenskega jezika sta pomembna še 15. člen *Ustavnega zakona o pravicah narodnih manjšin*, v katerem piše, da imajo »pripadniki manjšin možnost ustanovitve kulturnih društev, knjižnične, arhivske in znanstvene aktivnosti z namenom ohranjanja, razvoja in izkazovanja svoje kulturne identitete«, in 18. člen, ki govori o pravici narodne manjšine do lastnih medijev (tisk, radio in televizija) ter o vključevanju za manjšino (in tudi večino) relevantnih vsebin (tudi v manjšinskem jeziku) v nacionalne, regionalne in lokalne medije (*Ustavni zakon o pravicah narodnih manjšin* 2002).

Obstoječe možnosti učenja slovenščine na Hrvaškem

V skladu s hrvaško in tudi slovensko⁶ zakonodajo imajo pripadniki slovenske manjšine na Hrvaškem na razpolago različne oblike učenja slovenščine:

- možnosti učenja slovenščine na ravni predšolske vzgoje;
- učenje slovenščine v okviru javnega izobraževalnega sistema – kot izbirni predmet ali kot fakultativni predmet na ravni srednje šole ali kot izbirni predmet po modelu C – jezik manjšine na ravni osnovne in srednje šole;
- učenje slovenščine (tudi na osnovnih šolah) v okviru različnih projektov;
- v obliki tečajev, ki se izvajajo pod okriljem slovenskih kulturnih

6 Zakon o odnosih Republike Slovenije s Slovenci zunaj njenih meja (2006).

- društev in so namenjen tako mladim kot starejšim, oziroma dopolnilnega pouka slovenskega jezika (v nadaljevanju DPS);
- na visokošolski ravni izobraževalnega sistema.

Učenje slovenskega jezika na ravni predšolske vzgoje

Otroci, pripadniki slovenske manjšine na Hrvaškem, imajo zakonsko možnost učenja slovenščine na ravni predšolske vzgoje. Program učenja slovenščine je verificiran za Otroški vrtec Reka in se je začel izvajati 1. decembra 2011 v enoti vrtca na Mlaki (CPO Potok, Otroški vrtec Reka).⁷ Pouk slovenščine je potekal v obliki tečaja, dvakrat tedensko po eno uro (Mirković 2012, 23). V naslednjem šolskem letu je izvajanje programa zamrlo s pojasnilom, da »v pedagoškem letu 2012/2013 ni bilo zanimanja« za učenje slovenščine, kar pa ne preseneča, saj starši s to možnostjo niso bili ustrezno javno seznanjeni (Mirković 2016a, 4).

Slovenska skupnost je v letu 2016 ponovno sprožila aktivnosti za organizacijo učenja slovenskega jezika v vrtcu na Reki (Mirković 2016a, 4) in v Zagrebu. Na Reki se je učenje slovenskega jezika v vrtcu Bulevard začelo 1. marca 2017 pod imenom »Igralne urice«. V program, ki je potekal dvakrat tedensko, je bilo v šolskem letu 2017/2018 vključenih 9 otrok, starih od 2,5 do 6 let (Uprava Dječjeg vrtića Rijeka 2017).⁸ Zaradi manjšega interesa, reorganizacije vrtca oziroma novega vodstva so se odločili, da v šolskem letu 2018/2019 »Igralnih uric« v slovenščini ne bodo več izvajali. Čeprav se je slovenska skupnost na Reki močno trudila, da se »Igralne urice« obdržijo oziroma da se program spremeni v dvojezični celodnevni predšolski program, se to ni uresničilo. Nastalo vrzel je delno

7 Program je bil pripravljen v sodelovanju z Vesno Katić, profesorico na Pedagoški fakulteti na Reki, in v okviru projekta *Slovenska informativna točka (Si-T)*.

8 Prvotno je bil sicer namen organizirati celodnevni slovenski vrtčevski program, vendar se to zaradi objektivnih razlogov ni uresničilo. Težava je bila s pridobitvijo strokovnega kadra z ustreznim znanjem slovenskega jezika. V pol leta trajajočem iskanju (tudi med pripadniki slovenske skupnosti v Primorsko-goranski županiji) jim ni uspelo pridobiti primerno usposobljene osebe. Brez dokazil o ustreznosti izobrazbi vzgojiteljic, ki bi izvajale program predšolske vzgoje, Ministrstvo za znanost in izobraževanje Republike Hrvaške ni verificiralo programa.

zapolnil Slovenski dom KPD Bazovica in dopolnilni pouk slovenskega jezika in kulture, ki sicer poteka za srednješolce in odrasle, uvedel tudi za mlajše otroke. Oblikovali so dve starostni skupini, prvo za osnovnošolce in drugo za predšolske otroke.

V Zagrebu se priprave za uresničevanje učenja slovenščine na ravni predšolske vzgoje odvijajo že daljše časovno obdobje. Svet slovenske narodne manjšine do sedaj ni bil uspešen v prizadevanjih za uveljavitev te pravice. Po besedah Darka Šonca se mestna oblast in pristojno ministstvo med seboj ne moreta dogovoriti, kdo naj bi izvedel anketo v vrtcih oziroma uradno preveril zanimanje za programe v manjšinskih jezikih (Sotočja 2016).

Učenje slovenščine v okviru javnega izobraževalnega sistema – kot izbirni predmet na ravni osnovne in srednje šole (model C) oziroma kot izbirni ali fakultativni predmet

Poskusi vključevanja učenja slovenskega jezika v hrvaški izobraževalni sistem segajo v leta po drugi svetovni vojni, ko sta na območju današnje Hrvaške krajše obdobje delovala dva šolska oddelka, v katerih je bil učni jezik slovenščina. En oddelek je bil organiziran v današnji Osnovni šoli I. Lola Ribar v Labinu leta 1947/1948 (oddelek je deloval samo eno šolsko leto), drugi oddelek pa je deloval v Osnovni šoli Matteoti na Reki med letoma 1950 in 1953 (Riman 2013, 372; Koprivc 2016, 66).

Po ukinitvi omenjenih slovenskih oddelkov v Labinu in na Reki slovenščina več desetletij ni bila vključena v javni šolski sistem. Šele v šolskem letu 2007/2008 so se učenci lahko učili slovenski jezik na Osnovni šoli Štrigova v Medžimurski županiji po modelu C, kar pomeni, da je bila slovenščina ocenjevan izbirni predmet. Leta 2008 se je slovenski jezik učilo 6 otrok, naslednje šolsko leto pa med učenci naj ne bi bilo izkazanega interesa za učenje slovenskega jezika; kljub temu pa so posamezni učenci iz tega šolskega okraja obiskovali osnovno šolo v Sloveniji (MZOS 2009; Mesarić 2010, 9; Mesarić 2012, 10–11). Krauthaker, starš enega izmed učencev omenjene šole in pobudnik učenja slovenskega jezika, je menil, da je interes med učenci in starši za učenje slovenskega jezika obstajal

ter da podatki opravljene ankete med starši niso kazali prave podobe, saj veliko staršev v anketi ni sodelovalo.⁹ V zapisu, objavljenem v lokalnem mediju, je navedel: »Dve šolski uri slovenskega jezika ste uvrstili na urnik v torek, po končanem pouku, kot pouk za nespodobne (najprej za 9, pozneje za 7). Torej potem, ko so drugi otroci odpeljani domov, morajo nespodobni otroci domov peš, po snegu in blatu.« (Krauthaker 2010) Zaradi nesoglasij z ravnateljem je Krauthaker svojega sina vpisal v šolo v Stročji vasi v Sloveniji. V Sloveniji pa otrok ne šolajo samo posamezniki, ki imajo tam sorodstvene vezi oziroma prednike, temveč tudi Hrvati, pri katerih je to zaradi bližine meje tradicija oziroma vidijo v šolanju v Sloveniji prednosti za izobraževalne in zaposlitvene možnosti otrok, pa tudi pogoji v šoli naj bi bili v mnogočem boljši (prehrana, organizirano podaljšano bivanje, šolski avtobus) (Beti 2012).¹⁰ Del prebivalcev občine Štrigova šolanja otrok v Sloveniji ne sprejema pozitivno, saj na to gledajo v smislu izgube hrvaške narodne identitete in slabljenja hrvaškega jezika. Staršev otrok, ki bi si želeli učenja slovenskega jezika v hrvaških šolah, je več, kot se zdi na prvi pogled, se pa mnogi med njimi ne želijo izpostaviti, saj menijo, da posledično obstajajo možnosti negativnih pritiskov na otroke. Učenje slovenščine v določenih krajih na Hrvaškem predstavlja politično vprašanje in nekateri prebivalci Hrvaške imajo do slovenščine negativen odnos.

V šolskem letu 2009/2010 se je učenje slovenskega jezika po modelu C za 35 učencev začelo v Osnovni šoli Pečine (Reka).¹¹ V naslednjem

9 Leta 2013 je bila na Osnovni šoli Štrigova izvedena anketa, v kateri je 25 staršev izjavilo, da bi svoje otroke vključili k pouku slovenščine. Pobuda je bila posredovana Medžimurski županiji, kjer pa naj bi se zataknilo pri iskanju primerne kadra za pouk slovenskega jezika (Beti 2015). Informacija o obstoječem interesu za učenje slovenščine je bila podana julija 2014 na delovnem obisku ministra Urada Vlade Republike Slovenije za Slovence v zamejstvu in po svetu v Medžimurski županiji. Ob tej priložnosti so bili predstavljeni rezultati ankete, izvedene v Medžimurski županiji, v kateri je kar 551 učencev in 5 učiteljev pokazalo interes za učenje slovenščine (Međimurska županija 2014).

10 Šolanje otrok v Sloveniji ne velja samo za prebivalce obmejne Medžimurske županije, temveč to velja tudi za druge obmejne županije. V letu 2002 je iz občine Cestica (Varaždinska županija) slovenske šole obiskovalo 46 otrok. Prebivalci tega obmejnega kraja so tradicionalno povezani s Slovenijo, nekateri starši so svoje otroke tudi krstili v slovenskih župnijah. Zaradi infrastrukturnih težav v občini Cestice in zaradi zaposlovanja v Sloveniji nekateri starši vpisujejo otroke v vrtnice ali šole v Sloveniji (Plantak 2002).

11 Prostovoljna dejavnost učenja slovenskega jezika se je na Osnovni šoli Pečine začela leta 2006 v okviru projekta *Slovenska informacijska točka (Si-T)*. Pouk se je v naslednjih letih nadaljeval kot izbirni predmet in del javnega izobraževalnega kurikula (Mirković 2006, 5).

šolskem letu se je število učencev povečalo na 45, v šolskih letih 2011/2012 in 2012/2013 je slovenščino obiskovalo 41 učencev (Vlada Republike Hrvatske 2013, 12–13), v šolskem letu 2017/2018 pa slovenščino obiskuje 48 otrok. Pouka slovenskega jezika na Osnovni šoli Pećine se lahko udeležujejo tudi učenci drugih reških šol, pri čemer so ovira težave, kot na primer: organizacija prevoza učencev, usklajevanje urnikov in drugih obveznosti otrok. Učenje slovenščine po modelu C na Osnovni šoli Pećine uspešno poteka neprekinjeno že deseto leto.

V začetku leta 2017 se je začelo učenje slovenskega jezika za 17 učencev po modelu C tudi na Osnovni šoli Kozala na Reki.¹² Slovenskega jezika so se po modelu C v šolskem letu 2013/2014 imeli možnost učiti tudi učenci v Matuljih, na Osnovni šoli Andrije Mohorovičiča (in podružnični osnovni šoli v Jušičih). V šolskem letu 2017/2018 se na tej šoli slovenščino uči 40 učencev v treh skupinah.

Leta 2016 se je učenje slovenskega jezika po modelu C omogočilo tudi učencem na Osnovni šoli Vazmoslava Gržalja v Buzetu, v Istrski županiji (AKM 2017). V šolskem letu 2017/2018 se v Buzetu uči slovenščino 15 učencev.

Tudi SKD Ajda je med učenci osnovnih in srednjih šol izvedlo anketo, s katero so želeli preveriti interes za učenje slovenskega jezika kot izbirnega predmeta v redni šoli. V šolskem letu 2017/2018 so začeli s poukom slovenskega jezika v Osnovni šoli Marije in Line Umag. K pouku slovenskega jezika kot fakultativnega predmeta v popoldanskem času se je prijavilo 19 učencev sedmih in osmih razredov (Kamos 2017b).

Vodstvo Zveze slovenskih društev na Hrvaškem, vodstva slovenskih društev, predstavniki in sveti slovenske manjšine na Hrvaškem spodbujajo starše in učence v osnovnih šolah v različnih hrvaških županijah, naj izkažejo interes in sprožijo postopek za uvedbo učenja slovenskega jezika ter predstavljajo prednosti učenja slovenskega jezika krajevnim oblastem

12 Inicijativa Sveta slovenske skupnosti Mesta Reka je bila, da bi se z učenjem slovenskega jezika začelo tudi v največji šoli na Reki, v Osnovni šoli Srdoči, ker pa sta se po izvedeni anketi med starši in otroki za učenje slovenskega jezika odločila samo 2 učenca, ravnatelj šole ni sprožil postopka za pridobitev učitelja slovenskega jezika (iz pogovora z mag. Ivanom Vukićem, ravnateljem Osnovne šole Srdoči, 5. oktober 2016). Podobno je bilo tudi v Osnovni šoli »Škurinje«, kjer sta se za učenje slovenščine prijavila samo 2 učenca (iz pogovora z ravnateljico Josipo Gračanin, 5. oktober 2016).

in vodstvom osnovnih in srednjih šol (Mirković 2016a, 4; Mirković 2019, 6).

Na srednjih šolah se izvaja učenje slovenskega jezika po modelu C. Začelo se je v Varaždinu, kjer so na predlog Sveta slovenske nacionalne manjšine Varaždinske županije in v sodelovanju z Ministrstvom za znanost in izobraževanje Republike Hrvaške, Zvezo slovenskih kulturnih društev in Upravnim oddelkom za šolstvo Varaždinske županije v šolskem letu 2011/2012 na Drugi gimnaziji Varaždin začeli z izvajanjem izbirnega predmeta slovenski jezik in kultura. Druga gimnazija Varaždin je tako postala prva gimnazija na Hrvaškem, kjer se dijaki lahko učijo pri rednem pouku slovenski jezik in kulturo. V prvem letu učenja slovenskega jezika je pouk obiskovalo 64 dijakov (MZOS 2012), v šolskem letu 2018/2019 pa 46 dijakov.¹³

V šolskem letu 2013/2014 se je začel pouk slovenskega jezika tudi na Gimnaziji v Pulju ter v Srednji šoli za uporabno umetnost in oblikovanje v Pulju.

Po podatkih za vse tri srednje šole (Druga gimnazija Varaždin, Gimnazija v Pulju in Srednja šola za uporabno umetnost in oblikovanje v Pulju) je v šolskem letu 2013/2014 pouk slovenskega jezika po modelu C obiskovalo 97 dijakov (Vlada Republike Hrvatske 2014, 17). V šolskem letu 2014/2015 je pouk slovenskega jezika v treh srednjih šolah obiskovalo 59 dijakov, v naslednjem šolskem letu 2015/2016 82 dijakov (Koprivc 2016, 71) in v šolskem letu 2016/2017 79 dijakov.

V šolskem letu 2015/2016 se je pouk slovenščine najprej kot fakultativni predmet začel še v Srednji šoli v Čakovcu – obiskovalo ga je okoli 20 dijakov. Učenje slovenskega jezika se je v šolskem letu 2016/2017 nadaljevalo kot izbirni predmet (15 učencev – drugi, tretji in četrti letnik) ter kot fakultativni predmet (15 učencev) (Srednja šola Čakovec 2016, 23, 40). V šolskem letu 2018/2019 obiskuje slovenščino kot izbirni predmet 36 dijakov, kot fakultativni predmet pa 11 dijakov.

13 Druga gimnazija Varaždin 2018. Osebna korespondenca z učiteljem slovenskega jezika Miroslavom Gradečakom.

Učenje slovenščine v okviru različnih projektov

Obstaja tudi možnost učenja slovenščine, ki se na šolah organizira v okviru posameznih projektov. Na osnovnošolski ravni se je možnost učenja slovenščine v okviru projekta *Slovenska informacijska točka (Si-T)* najprej uveljavila na Osnovni šoli Pečine na Reki, kjer se je v letu 2006 začel prostovoljni pouk slovenskega jezika za vse otroke reških šol (Jaksetič 2011). Za uvedbo slovenskega jezika na Osnovni šoli Pečine sta imeli največje zasluge na Reki živeča novinarka Marjana Mirković in tedanja ravnateljica osnovne šole Pečine Irena Margan. Na vprašanje, zakaj je bila pripravljena na oranje ledine pri učenju slovenščine v šolah na Hrvaškem, je Irena Margan odgovorila: »*To je moj dolg Bazovici. In ne samo Bazovici, tudi Sloveniji, mami in babici ter moji prelepi Kamni Gorici in Gorenjski!*« (Mirković 2016b, 23) Začetni učni načrt učenja slovenskega jezika je pripravila kar sama. Prvo leto, ko je bilo učenje slovenskega jezika prostovoljno, se je pouka udeleževalo 18 učencev, leto pozneje pa 28 učencev. Po treh letih, ko je slovenski jezik postal izbirni predmet po modelu C in je njegovo poučevanje prevzela učiteljica Vida Srdoč, se je število učencev podvojilo. K pouku prihajajo tudi učenci iz drugih osnovnih šol (Mirković 2016b, 23).

V okviru projekta *Poučevanje slovenščine in slovenske kulture v Varaždinski županiji* je v šolskem letu 2012/2013 začelo 8 učiteljic iz obmejnih slovenskih šol z učenjem slovenskega jezika kot občolske dejavnosti (oblika dopolnilnega pouka slovenskega jezika in kulture) v 12 osnovnih šolah Varaždinske županije.¹⁴ Učenje slovenskega jezika poteka po slovenskem učnem načrtu, ki ga je potrdilo Ministrstvo za znanost in izobraževanje Republike Hrvaške. Pouk slovenščine se izvaja v prostorih šol, vendar ni del rednih šolskih dejavnosti in tudi ni ocenjevan. V prvem letu je dopolnilni pouk obiskovalo okoli 239 učencev, v šolskem letu 2018/2019 so k pouku vpisani 103 učenci.

14 Delo učiteljic financira Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport Republike Slovenije, pouk pa se izvaja v prostorih osnovnih šol na Hrvaškem.

Tabela 1: Število učencev, ki obiskuje dopolnilni pouk slovenskega jezika in kulture v Varaždinski županiji, na ravni osnovne šole

	2012/2013	2013/2014	2014/2015	2015/2016	2016/2017	2017/2018	2018/2019
Število učencev	239	186	/	139	144	95	103

Prednost tega projekta v primerjavi z izvajanjem pouka slovenščine po modelu C so učiteljice iz Slovenije, ki so naravne govorke slovenskega jezika. Za učenje jezikov narodnih manjšin po modelu C namreč ni pogoj, da bi morali biti učitelji naravni govorci manjšinskih jezikov, kar lahko predstavlja problem kakovosti poučevanja slovenskega jezika. Pomanjkanje ustrezno izobraženih učiteljev slovenskega jezika na različnih nivojih je težava, s katero se sooča slovenska skupnost na Hrvaškem.

Tečaji slovenskega jezika

Na Hrvaškem je še vedno najpogostejša in najbolj razširjena oblika učenja slovenskega jezika in kulture organizirana v obliki tečajev, ki jih izvajajo slovenska kulturna društva samostojno ali v obliki DPS.¹⁵ Interes za izvajanje teh oblik učenja slovenščine se je povečal po razpadu jugoslovanske federacije.

Slovenski dom v Zagrebu tečaje slovenskega jezika organizira od leta 1994. V šolskem letu 2015/2016 se je tečaja udeleževalo 21 posameznikov. Slovenski dom KPD Bazovica organizira tečaje slovenskega jezika že vsaj od leta 2013, predvsem za srednješolce, ki nameravajo nadaljevati študij v

¹⁵ V skladu z Zakonom o odnosih Republike Slovenije s Slovenci zunaj njenih meja (2006), Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport Republike Slovenije v sodelovanju s slovenskimi kulturnimi društvi, veleposlaništvu Republike Slovenije v tujini in z Uradom za Slovence v zamejstvu in po svetu RS organizira dopolnilni pouk slovenskega jezika in kulture po svetu (DPS). Temeljni jezikovni cilji DPS so opredeljeni v učnem načrtu Dopolnilni pouk slovenščine v tujini (2016), ki je nadomestil dolga leta veljaven Učni načrt za pouk slovenskega jezika in kulture s slovenskimi otroki (1998) Zavoda Republike Slovenije za šolstvo iz leta 1998. Pouk večinoma poteka 4 ure tedensko (ponekod tudi 6 ur). Udeleženci DPS na koncu šolskega leta prejmejo potrdilo o udeležbi, če je bila njihova prisotnost pri pouku v šolskem letu vsaj 60-odstotna.

Sloveniji. SKD Ajda v Umagu organizira tečaje slovenskega jezika od leta 2014. Občasnih trideseturnih tečajev se udeležuje približno 10 posameznikov.¹⁶ V šolskem letu 2018/2019 je SKD Ajda organiziralo za učence sedmega in osmega razreda ter za dijake tretjega in četrtega letnika dopolnilni pouk slovenščine v popoldanskem času. Slovenska kulturna društva tečaje slovenščine izvajajo v lastni organizaciji in so odprta za vse zainteresirane posameznike, ne glede na njihovo etnično opredelitev oziroma ozadje (Koprivc 2016, 53, 55).¹⁷

Poleg omenjenih tečajev se na Hrvaškem izvaja tudi DPS, ki je prav tako namenjen mladim in starejšim. V letu 2016 je DPS potekal v sodelovanju s Slovenskim društvom KPD Bazovica na Reki (DPS izvajajo že od leta 1993),¹⁸ Slovenskim kulturnim društvom Istra v Pulju (DPS izvajajo že od leta 2005) in Buzetu (DPS izvajajo že od leta 2010), Slovenskim kulturnim društvom Gorski Kotar v Čabru¹⁹ in Tršču (DPS izvajajo že od leta 2008), Slovenskim kulturnim društvom Triglav v Splitu²⁰ (DPS izvajajo že od leta 1993) in Slovenskim kulturnim društvom Stanko Vraz v Osijeku²¹ (Koprivc 2016, 11). Po podatkih Ministrstva za izobraževanje, znanost in šport Republike Slovenije je DPS v šolskem letu 2013/2014 obiskovalo 108 udeležencev, v šolskem letu 2014/2015 119 udeležencev in v šolskem letu 2015/2016 že 133 udeležencev. DPS se v večjem deležu udeležujejo odrasli in tudi njihovo število narašča, medtem ko je število mladih bolj ali manj konstantno (okoli 50 udeležencev) (Koprivc 2016, 83).

16 V letu 2017 je tečaj slovenščine zaključilo 12 maturantov, ki bodo nadaljevali šolanje na fakultetah v Sloveniji in trije osnovnošolci (Kampos 2017a).

17 Tečaje slovenskega jezika večinoma izvajajo s pomočjo sredstev, ki jih dobijo na razpisu A, ki je namenjen organizacijam v zamejstvu in ga razpisuje Urad za Slovence v zamejstvu in po svetu Republike Slovenije.

18 DPS je med letoma 2005 in 2010 potekal tudi v Lovranu, pozneje je bil zaradi premajhnega interesa ukinjen (Koprivc 2016, 82).

19 Pouk poteka ob sobotah dopoldan v prostorih Srednje šole Vladimirja Nazorja v Čabru.

20 DPS se je po letu 1995 nekaj časa odvijal tudi v Šibeniku in Dubrovniku, vendar so z njim zaradi premajhnega interesa prenehali (Koprivc 2016, 81).

21 Po podatkih Slovenskega kulturnega društva Stanko Vraz (Osijek) se je slovenski jezik v devetih letih, odkar poteka DPS, učilo 168 Osiječanov. V šolskem letu 2016/2017 se slovenščino uči 15 posameznikov, starih od 23 do 75 let (Celing 2016).

V Medžimurski županiji se je v šolskem letu 2017/2018 začelo z izvajanjem dopolnilnega pouka slovenskega jezika in kulture na treh osnovnih šolah: Osnovni šoli Mursko Središče (9 učencev), Osnovni šoli Selnice (9 učencev) in Osnovni šoli Sv. Martin na Muri (55 učencev). Skupaj se uči slovenščino 73 učencev. Izvajanje dopolnilnega pouka slovenskega jezika in kulture je potekalo tudi na Gimnaziji Josipa Slavenskog v Čakovcu, vanj je bilo vključenih 30 dijakov.

Tabela 2: Število učencev in dijakov, ki so vključeni k dopolnilnemu pouku slovenskega jezika in kulture v Medžimurski županiji

	Osnovna šola	Srednja šola
	2017/2018	2017/2018
Število učencev/dijakov	3 šole*	Dijaki različnih srednjih šol**
	73	30

* Osnovna šola Sveti Martin na Muri, Osnovna šola Selnica, Osnovna šola Mursko Središče

** Gimnazija Josipa Slavenskog Čakovec, Ekonomska in trgovska šola Čakovec, Tehnična šola Čakovec

Pouk slovenščine izvaja napotena učiteljica slovenščine, ki jo financira Republika Slovenija.

Slovenščina na visokošolski ravni izobraževalnega sistema

Na visokošolski ravni se je na Hrvaškem slovenščino mogoče učiti na Vseučilišču v Zagrebu (Sveučilište u Zagrebu) Filozofske fakultete v Zagrebu in v Vseučilišču v Zadru (Sveučilište u Zadru). Leta 2019 je začel delovati lektorat za slovenski jezik še na Filozofski fakulteti na Reki. Trenutno pouk slovenskega jezika obiskuje 40 študentov.

Slovenščina med mladimi na Hrvaškem

Število prebivalcev Hrvaške, ki ob popisih navedejo slovenščino za materni jezik, se zmanjšuje iz popisa v popis. Njihovo število se zmanjšuje v večji meri, kot se zmanjšuje število prebivalcev, ki se po narodnosti opredeljujejo kot Slovenci. Leta 1991 se je ob popisu za Slovence opredelilo 22.376 prebivalcev, medtem ko je 19.341 prebivalcev navedlo slovenščino kot materni jezik. Trend se je nadaljeval tudi v naslednjih dveh popisih: ob popisu leta 2001 se je za slovensko narodno pripadnost opredelilo 13.173 prebivalcev, slovenščino pa je kot materni jezik navedlo 11.872 prebivalcev, in ob popisu leta 2011²² se je za Slovence opredelilo 10.517 prebivalcev, slovenščino pa je kot materni jezik navedlo 9.220 prebivalcev (DZS RH 2013).

Slika 1: Število prebivalcev Hrvaške, ki so ob popisih leta 1991, 2001 in 2011 navedli, da je njihov materni jezik slovenščina

Popisi		Število
		
1991		19.341
2001		11.872
2011		9.220

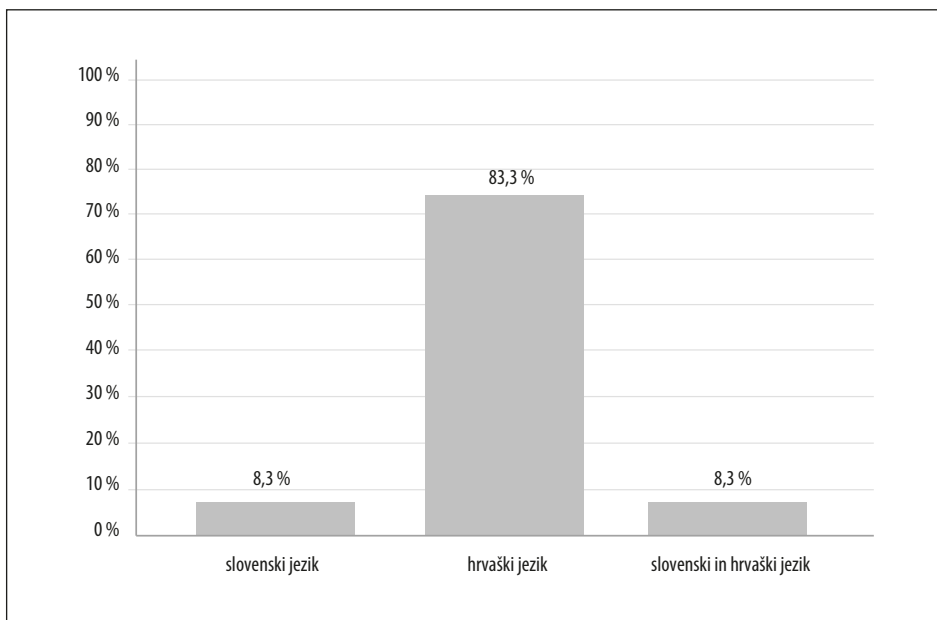
Vir: DZS RH 2013.

Mlade, ki so sodelovali v raziskavi *Mladi v slovenskem zamejstvu*, smo vprašali, kateri je njihov materni jezik. Omeniti velja, da je termin materni jezik lahko problematičen zaradi pogosto napačnega razumevanja, da je to jezik matere. Unesco (1953, 46) je opredelil termin materni jezik kot »*jezik, ki ga posameznik pridobi v zgodnjih letih svojega življenja in ki postane njegov naravni instrument mišljenja in komunikacije*«.

²² Ob primerjavi popisnih podatkov moramo biti previdni, saj podatki popisa iz leta 2011 zaradi spremenjene definicije prebivalcev niso neposredno primerljivi s podatki prejšnjih popisov.

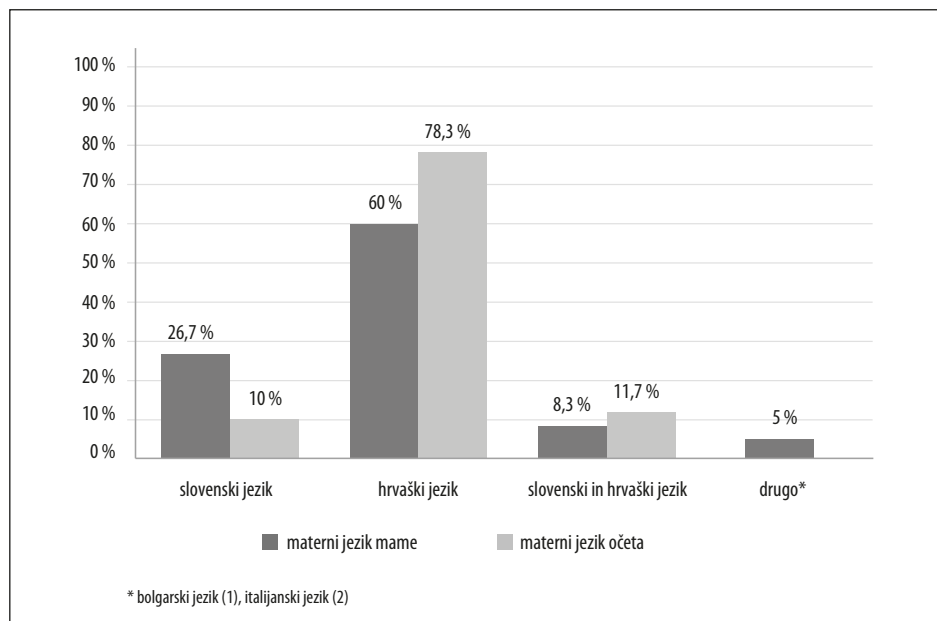
Posameznik, ki je od rojstva v stiku z več kot enim jezikom, ima lahko tudi več kot en materni jezik in je dvo- ali večjezičen.

Graf 1: Materni jezik anketirancev (N = 60)

Čeprav smo predpostavljali, da imajo mladi, ki so sodelovali v anketi, slovensko izvorno ozadje, jih je več kot štiri petine (83,3 % oziroma 50 anketiranih) odgovorilo, da je njihov materni jezik hrvaški. Samo 8,3 % (5) anketirancev iz slovenskega zamejstva na Hrvaškem (v nadaljevanju SZH) je odgovorilo, da je njihov materni jezik slovenščina, in prav tako je 8,3 % (5) anketirancev odgovorilo, da sta njihova materna jezika slovenščina in hrvaščina. Materni jezik vsaj 1 starša teh 10 anketirancev je slovenščina.

Anketiranci, katerih materni jezik je slovenščina ali pa slovenščina in hrvaščina, imajo stalno prebivališče v Zagrebški, Primorsko-goranski in Varaždinski županiji, 1 anketiranec je navedel, da ima stalno prebivališče v Sloveniji, 1 anketiranec pa ni odgovoril na to vprašanje.

Graf 2: Odgovori anketiranih na vprašanje, kateri je materni jezik njihovih staršev (N = 60)

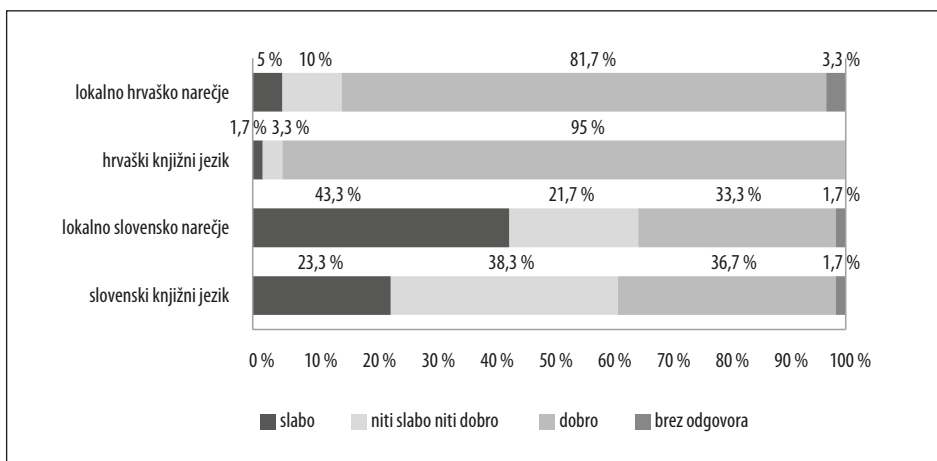
Med anketiranci, ki so kot materni jezik navedli hrvaščino (teh je bilo 50), jih je 8 (16 %) navedlo, da je materni jezik njihove mame slovenščina, in 4 (8 %), da je materni jezik njihove mame slovenščina in hrvaščina, 3 (6 %) so navedli, da je materni jezik njihovega očeta slovenščina in 6 (12 %) jih je navedlo, da je materni jezik očeta slovenščina in hrvaščina. Med anketiranci, ki so za svoj materni jezik navedli hrvaščino in so za vsaj enega starša navedli, da je njegov materni jezik tudi slovenščina, je samo kakšen posameznik navedel, da delno razmišljata tudi v slovenščini ali pa je svoje znanje pozitivno samooceni.

Znanje in raba slovenskega jezika

Poleg tega, kateri jezik/jezike anketiranci opredeljujejo kot svoj materni jezik, je dobro vedeti še, kako anketiranci ocenjujejo znanje posameznih jezikov. Samoocena znanja jezika se na prvi pogled morda ne zdi dovolj natančna, vendar so odgovori na to vprašanje tako zanesljivi, kot

so zanesljivi odgovori na druga vprašanja izvedene ankete. Anketirance smo prosili, naj ocenijo znanje hrvaškega in slovenskega jezika. Znanje so ocenjevali na lestvici od 1 – zelo slabo do 5 – zelo dobro. Njihove ocene smo smiselno združili v tristopenjsko lestvico, kot je razvidno iz grafa 3.

Graf 3: Samoocena znanja jezikov anketirancev (N = 60)

Anketiranci so v največjem deležu ocenili kot zelo dobro oziroma dobro znanje hrvaščine (95 %) in znanje lokalnega hrvaškega narečja (81,7 %). V precej manjših deležih so kot zelo dobro oziroma dobro ocenili znanje slovenskega knjižnega jezika (36,7 %) in lokalnega slovenskega narečja²³ (33,3 %). Ne glede na to subjektivno oceno je 66,7 % anketiranih izpolnilo vprašalnik v slovenščini.

Nekateri intervjuvanci so spregovorili o šibkem znanju slovenščine. Dijakinja H1 (21 let) je na vprašanje, kakšno je njeno znanje slovenskega jezika, odgovorila: »Razumem ga, recimo.« Dodala je, da bi razumela turista: »Več ali manj, ja ... ne vem pa odgovoriti.«

23 Prebivalci obmejnih območij svoje narečje večinoma označujejo kot »po domač«, saj je njihova materinščina narečna slovenščina, knjižne slovenščine se učijo v šoli in jo uporabljajo v medijih. V Slovenskem lingvističnem atlasu (SLA) je zajetih 413 krajevnih govorov, od tega 337 v Sloveniji, 28 v Italiji, 39 v Avstriji, 2 na Madžarskem in 7 na Hrvaškem (Jakop 2013).

H2 (dijakinja, 21 let), ki ni imela priložnosti učiti se slovenskega jezika ne doma ne v šoli, je na vprašanje, ali zna slovenski jezik, odgovorila: *»Ne, ampak recimo, da ga razumem. Moja mami ne govori slovensko, temveč lokalno narečje. In oni se razumejo s Slovenci. Imajo veliko različnih besed, ampak je osnova podobna.«*

Dijakinja H7 (19 let), ki izhaja iz etnično mešanega zakona (mama je Slovenka), je na vprašanje, ali se ji zdi slovenščina težka, odgovorila: *»Ne. Samo malo govoriti. Pisati vem in razumem vse. Malo se moram še privaditi.«*

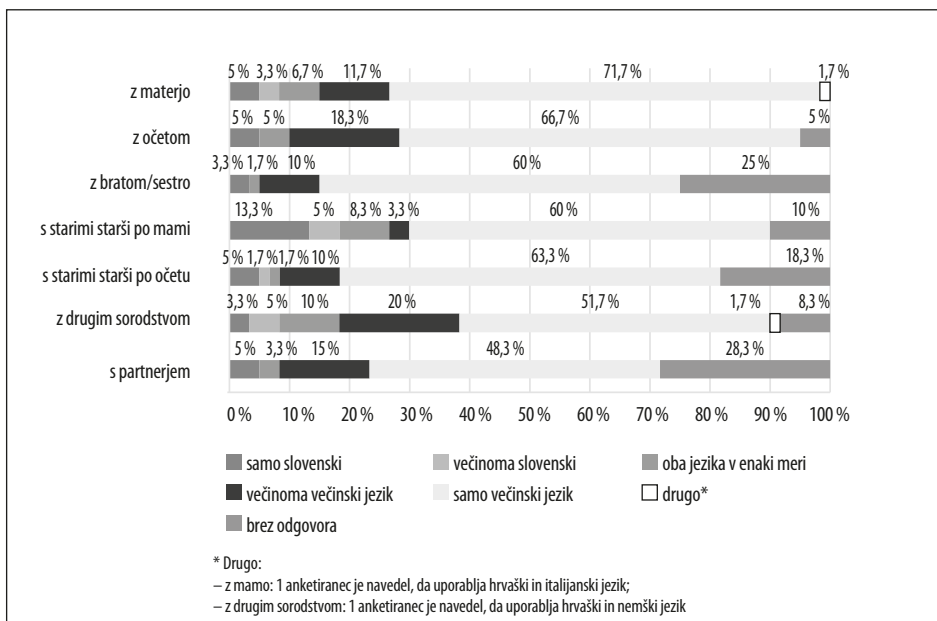
Poleg ocene znanja posameznih jezikov smo anketirance še vprašali, v katerem jeziku navadno mislijo. Samo 1 anketiranec je odgovoril, da misli samo v slovenskem jeziku, 3 anketiranci so napisali, da večinoma mislijo v slovenskem jeziku in 9 anketirancev je navedlo, da v enaki meri mislijo v slovenskem in hrvaškem jeziku. 70 % anketiranih pa je navedlo, da mislijo samo oziroma večinoma v hrvaškem jeziku. Ob tem sta 2 anketiranca navedla, da mislita v hrvaškem in angleškem jeziku, 1 anketiranec je navedel, da misli v angleškem jeziku, in 1 anketiranec je navedel, da misli v hrvaškem in španskem jeziku.

Zdi se, da je do medgeneracijskega prenosa slovenskega jezika prišlo le v manjšem številu družin. Mladi, ki so sodelovali v anketi, se s člani družine v veliki večini samo oziroma večinoma pogovarjajo v hrvaškem jeziku. Anketiranci se še v največji meri slovensko pogovarjajo s starimi starši po materi (18,3 %), z materjo (8,3 %) in z drugim sorodstvo (8,3 %). V manjšem deležu pa se anketiranci samo oziroma večinoma slovensko pogovarjajo z očetom (5 %) in s starimi starši po očetu (5,7 %).

Če upoštevamo še njihove odgovore, da se s posameznimi družinskimi člani pogovarjajo v obeh jezikih v enaki meri, potem z materjo komunicira (tudi) v slovenskem jeziku 15 % anketiranih, s starimi starši po materi 26,6 % anketiranih in z drugim sorodstvom 18,3 % anketiranih. Z očetoma komunicira (tudi) slovensko 10 % anketiranih in s starimi starši po očetu 7,4 % anketiranih.

Še manj, pravzaprav redki posamezniki, uporabljajo slovenščino v komunikaciji z brati oziroma sestrami.

Graf 4: Odgovori anketiranih na vprašanje, kateri jezik navadno uporabljajo v navedenih situacijah iz vsakdanjega življenja v kraju stalnega prebivališča – z družinskimi člani (N = 60)

V katerem jeziku se anketiranci pogovarjajo s svojim partnerjem, je odvisno tudi ali predvsem od etničnosti partnerja oziroma od tega, ali partner govori slovensko. Če sta izpolnjena prej omenjena pogoja, potem je možnost, da se bosta pogovarjala (samo) v slovenščini, večja. Glede na odgovore se s svojim partnerjem v obeh jezikih pogovarja 3,3 % anketiranih in samo oziroma večinoma v slovenskem jeziku se s partnerjem pogovarja 5 % anketiranih.

Na vprašanje, ali je intervjuvanka z mamo govorila slovensko, je H1 (študentka, 21 let) odgovorila:

Mislím, da (mama, op. a.) z mano ni govorila slovensko, ker se je prilagodila tistemu okolju, v katero je prišla. Ko sem se jaz začela interesirati za nekatere druge jezika, tedaj sva se začeli pogovarjati v slovenščini, ampak enostavno mi to ni bilo normalno, kot na primer z njo se pogovarjati v italijanščini, in sva prenehali. [...].

Ob vprašanju, zakaj je obiskovala italijansko šolo, je še povedala:

Mi doma nismo govorili v hrvaščini, temveč italijansko. Ker so v Istri prevladovali Italijani in so moja stara mami, oče in teta govorili italijansko, redko hrvaščino. Moja mama, čeprav je skoraj celo svoje življenje preživela v Sloveniji, nikoli ni vztrajala pri slovenščini, pa tudi ne pri hrvaščini, tudi ona je govorila italijansko. Tako da smo doma vsi govorili italijansko.

H2 (dijakinja, 21 let), ki ni imela priložnosti rabe slovenskega jezika ne doma ne pozneje v šoli, je na vprašanje, v katerem jeziku se je pogovarjala doma, odgovorila:

Doma sem govorila domači (lokalni goranski idiom op. a.). Na kajkavskem, ki se govori v Brodu Moravicah in ne na Čabarskom narečju. Z vsemi govorim na Brod Moravski. Mami pa edino s svojimi iz Pleščih govori na tem 'slovenskem'; kako mi doma pravimo. Torej na Čabranskem. V vrtcu in v osnovni šoli smo govorili na hrvaškem knjižnem jeziku. Profesorica je bila čisti štokavec. No, jaz sem malo več začela govoriti v tem našem 'kajkavskem', šele ko sem prišla na fakulteto na Reko, ker sem imela potrebo, da ga ne pozabim. Tu sem cel čas govorila v hrvaščini, in ko sem prišla v Gorski Kotar, sem občutila, da izgubljam komunikacijo. Zato sem začela intenzivno uporabljati kajkavski.

Le manjši del mladih je govoril o rabi slovenščine v družini. Na primer intervjuvanka H8 (zaposlena, 31 let) je pri rabi jezika doma izpostavila: »Starši in babica so mi predali slovenski jezik in sem srečna zaradi tega.« Na vprašanje, katere jezike je uporabljala v otroštvu, je odgovorila: »Slovenščino in hrvaščino. Doma slovenščino z očetom in babico, v šoli pa sem govorila hrvaško. Tudi s prijatelji, ko sem bila, sem se pogovarjala v hrvaščini.«

Intervjuvanec H3 (študent, 23 let), ki izhaja iz etnično mešane družine, je podobno opisal rabo slovenskega jezika v otroštvu:

Uporabljal sem hrvaško in slovensko. S slovensko polovico družine govorim slovensko, z mami pa sem govoril hrvaško. Z bratom in sestro hrvaško. Bolj govorimo v dialektu. Navadil sem se spreminjati jezike. Če smo vsi za mizo, z očetom govorim slovensko, z drugimi člani hrvaško. Včasih pa mešam jezike. Vem, da to ni dobro, ampak v glavnem se preklapljam. Eno in drugo govorim.

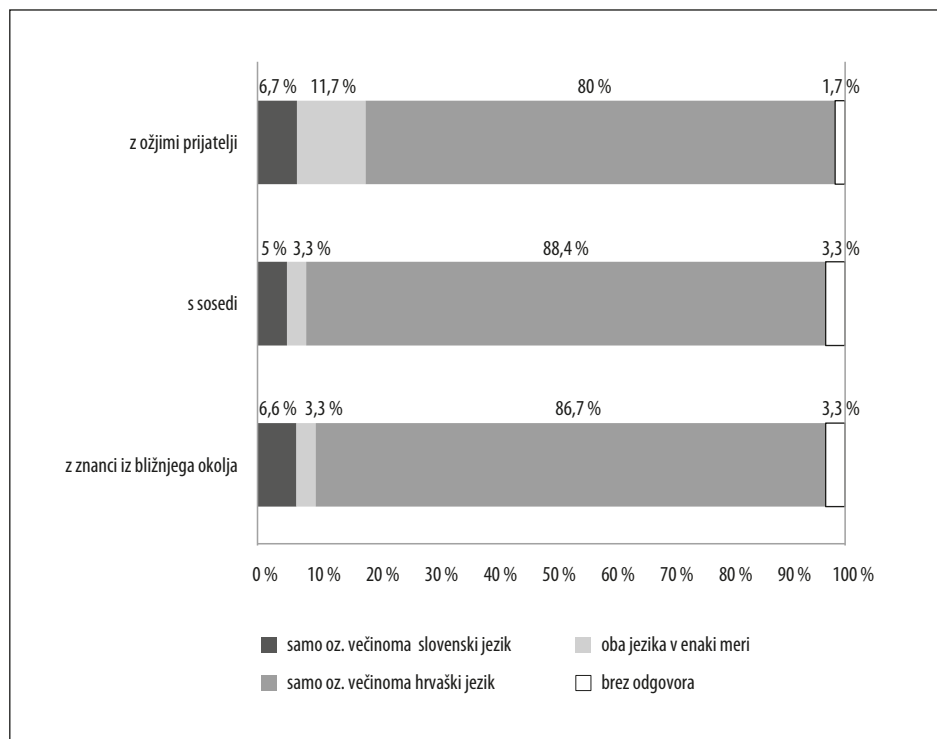
Mladi, ki doma s starši govorijo v manjšinskem jeziku, imajo usvojeno osnovno znanje manjšinskega jezika, ki ga pozneje lahko lažje nadgradijo v izobraževalnem sistemu ali v drugih oblikah izobraževanja. Vendar pa podatki raziskave *Mladi v slovenskem zamejstvu* kažejo, da je medgeneracijski prenos slovenskega jezika na Hrvaškem okrnjen. Zelo podobne ugotovitve so pokazali tudi izsledki raziskav *Perspektive učenja slovenskega jezika v osnovnih šolah varaždinske županije* (Novak Lukanović in drugi 2014), *Promocija učenja slovenskega jezika v Varaždinski županiji* (Medvešek in Novak Lukanović 2015) in *Priložnosti in možnosti za ohranjanje oziroma za revitalizacijo slovenščine med slovensko manjšinsko skupnostjo v sosednjih državah* (Novak Lukanović in drugi 2018).

Starši podcenjujejo vrednost in učinkovitost vsakodnevne komunikacije v slovenščini v družini. Mnogi starši menijo, da je dovolj občasno spremljanje slovenskih televizijskih programov in branje knjig v slovenskem jeziku, in če je treba, ko je treba, obiskovanje tečaja slovenskega jezika. Pogosto se posamezniki v svojem vsakodnevem ravnanju odločajo precej pragmatično. Slovenci, ki živijo na obmejnem območju Hrvaške, na primer poskrbijo, da imajo njihovi otroci dvojno državljanstvo, manj pa se na primer angažirajo pri rabi slovenskega jezika v družini in pri prenosu slovenščine na otroke. Razlogi za to so zelo raznoliki. Velik delež Slovencev na Hrvaškem je v etnično mešanem zakonu, kar pogosto oteži prenos manjšinskega jezika na otroke. Bolj smiselno se jim zdi – tudi jezikovno – prilagoditi se okolju, kjer živijo, in v čim manjši meri izstopati. Vsi starši tudi niso ustrezno informirani o tem, kdaj (v kateri starosti) in kako otroke učiti svoj materni (manjšinski) jezik. Še vedno je veliko premalo vedenja o tem, kaj je za otroka dobro, koristno in kaj obremenjujoče. Prepogosto starši dvojezičnost otroka razumejo kot

obremenitev ali potencialno oviro do znanja večinskega jezika in ne kot prednost, zaradi katere lahko otrok dosegla boljše intelektualne in kognitivne rezultate. Učenje slovenskega jezika preložijo na šolo ali tečaje v poznejšem starostnem obdobju otroka (Novak Lukanović in drugi 2018).

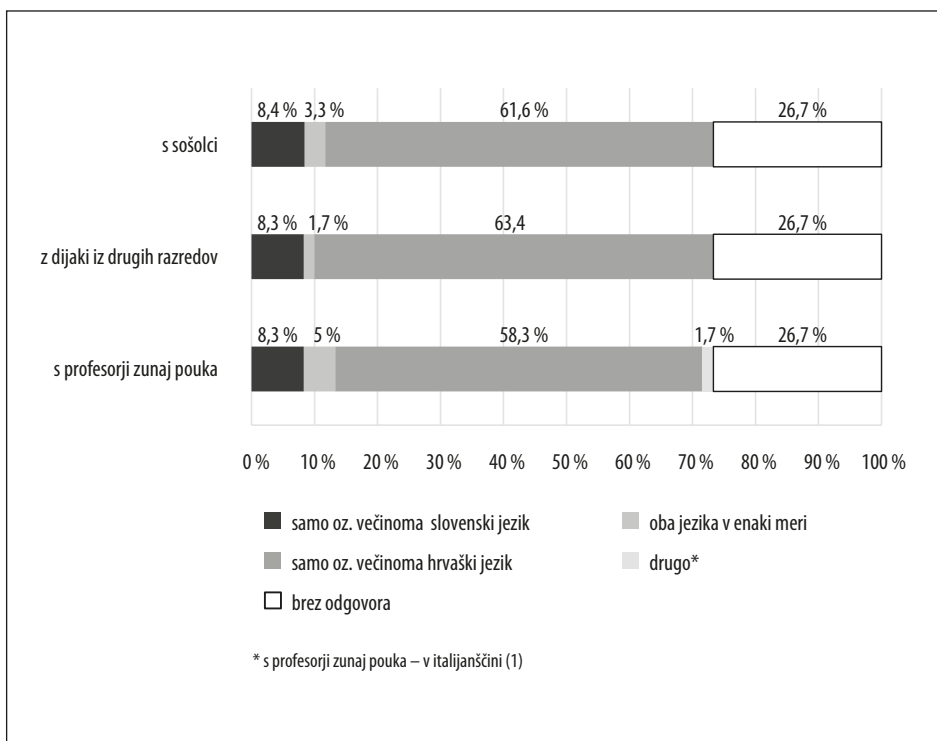
Za revitalizacijo slovenskega jezika bi bilo treba začeti z različnimi akcijami tako na ravni družine kot na ravni vrtcev, izobraževalnega sistema in še kje drugje. Pogosto hrvaške lokalne oblasti nimajo ne posluha ne financ, da bi podprle uvajanje slovenskega jezika v vrtce in šole, saj ga ne dojemajo kot pomemben dejavnik za nadaljnji razvoj občine, mesta ali županije. Takšen družbeni kontekst pogojuje rabo slovenskega jezika v posameznih komunikacijskih domenah, ki jih bomo obravnavali v nadaljevanju.

Graf 5: Odgovori anketiranih na vprašanje, kateri jezik navadno uporabljajo v navedenih situacijah iz vsakdanjega življenja v kraju stalnega prebivališča – s prijatelji, znanci (N = 60)

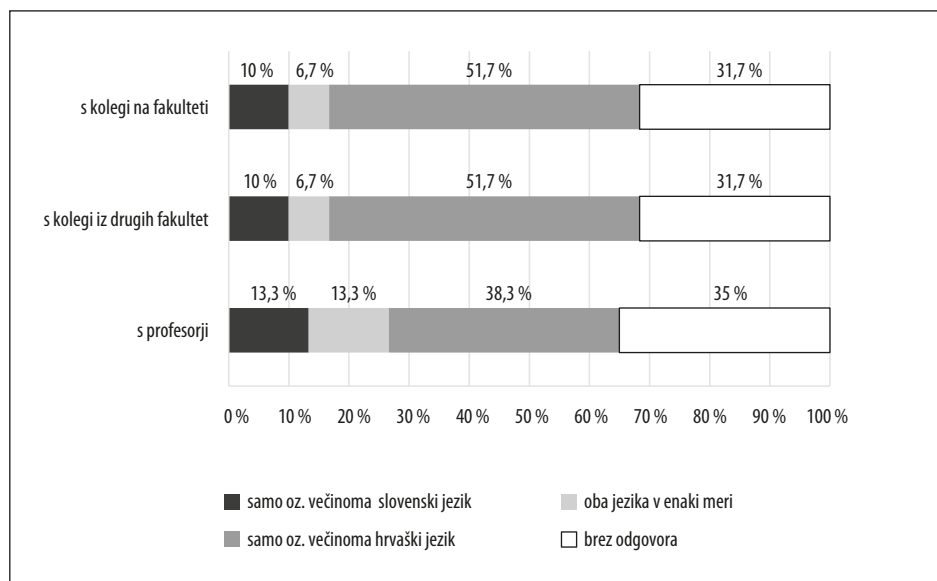
Anketiranci se še v največjem deležu pogovarjajo samo oziroma večinoma hrvaško (88,4 %) s sosedi. Samo 2 anketiranca se s sosedi pogovarjata v obeh jezikih v enaki meri, 3 anketiranci pa so navedli, da se s sosedi pogovarjajo samo oziroma večinoma slovensko. Zelo podobni so tudi odgovori anketirancev glede tega, v katerem jeziku se pogovarjajo z znanci iz bližnjega okolja. To lahko kaže na to, da v soseskah, kjer živijo anketiranci, ni veliko družin s slovenskim ozadjem, delno pa je to tudi lahko posledica šibkega znanja slovenskega jezika med anketiranci, kar otežuje vsakodnevno rabo jezika. Nekaj več rabe slovenskega jezika je razvidne v komunikaciji anketiranih z ožjimi prijatelji. Z ožjimi prijatelji se v obeh jezikih v enaki meri pogovarja 11,7 % anketiranih, samo slovensko se z ožjimi prijatelji pogovarja 6,7 % anketiranih. Na vprašanje ni odgovoril 1 anketiranec.

Graf 6: Odgovori anketiranih na vprašanje, kateri jezik navadno uporabljajo v navedenih situacijah iz vsakdanjega življenja v kraju stalnega prebivališča – v šoli (N = 60)

Anketiranci v srednji šoli – v komunikaciji s sošolci ali profesorji – v največjem deležu uporabljajo hrvaški jezik. Majhen je delež tistih, ki s sošolci, dijaki iz drugih razredov ali učitelji komunicirajo v slovenskem jeziku – to so predvsem tisti, ki srednjo šolo obiskujejo ali so jo obiskovali v Sloveniji. Relativno velik delež neodgovorov je posledica tega, da so anketirani že vključeni v višješolsko izobraževanje ali pa so zaposleni in na to vprašanje niso odgovarjali.

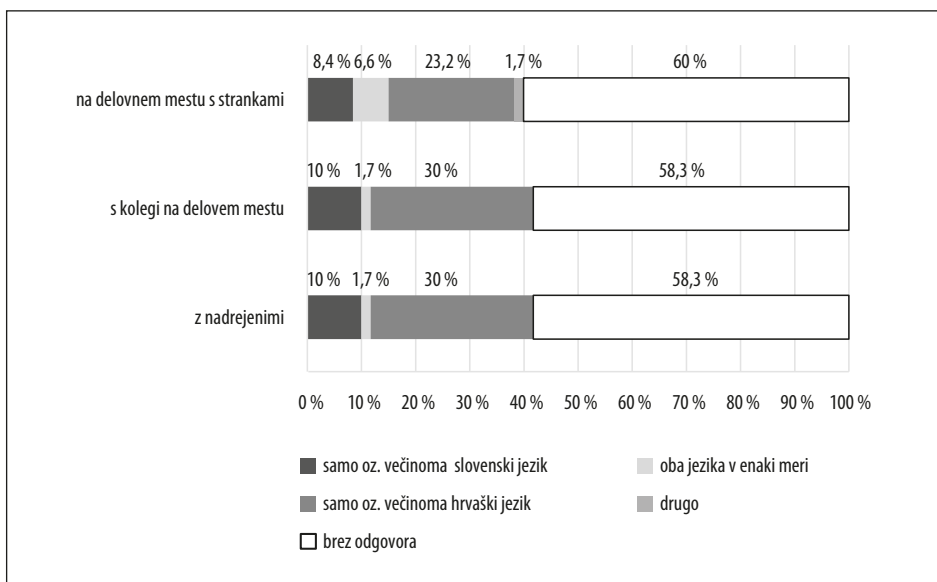
Graf 7: Odgovori anketiranih na vprašanje, kateri jezik navadno uporabljajo v navedenih situacijah iz vsakdanjega življenja v kraju stalnega prebivališča – na fakulteti (N = 60)

Anketirani mladi iz SZH tudi na fakultetah pretežno komunicirajo v hrvaškem jeziku. V primerjavi z dijaki pa mladi na fakulteti v malo večjem deležu komunicirajo tudi v slovenščini. Predvidevamo, da gre za mlade, ki so ali pa še študirajo v Sloveniji. Na Hrvaškem je študij v Sloveniji precej razširjen, saj naj bi diploma, pridobljena v tujini, imela na trgu dela večjo vrednost kot diploma, pridobljena na Hrvaškem. Študij v Sloveniji ima še nekatere druge prednosti: mladi, ki imajo slovenske prednike, lahko pridobijo štipendijo za študij v Sloveniji in se lažje vpišejo na nekatere študijske smeri, na katere se na Hrvaškem ne bi mogli vpisati

zaradi izjemno velike konkurence. Po podatkih je v letu 2015 na Univerzi v Ljubljani študiralo 517 študentov iz Hrvaške (Srednja 2016), za druge univerze v Sloveniji nam ni uspeli pridobiti podatkov o številu študentov samo iz Hrvaške, saj imajo podatke le o študentih iz tujine.

Graf 8: Odgovori anketiranih na vprašanje, kateri jezik navadno uporabljajo v navedenih situacijah iz vsakdanjega življenja v kraju stalnega prebivališča – na delovnem mestu (N = 60)

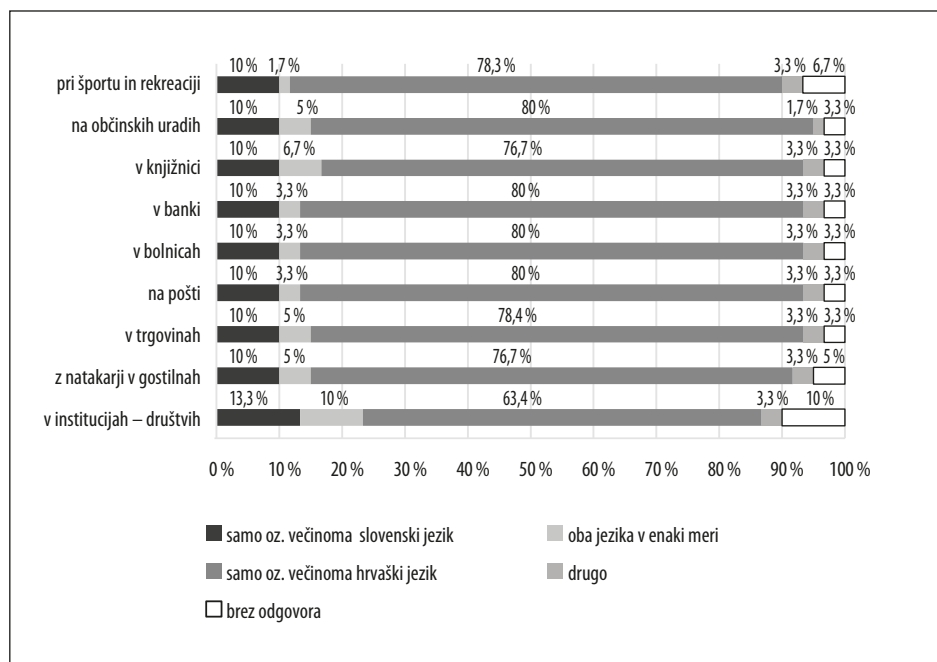

Ker velik del anketiranih mladih še ni zaposlen, jih več kot polovica (36 anketirancev) na vprašanja, ki so povezana s komunikacijo na delovnem mestu, ni odgovorila. Med zaposlenimi mladimi jih je 15 % navedlo, da na delovnem mestu s strankami komunicirajo v slovenskem jeziku. 4 anketiranci so navedli, da na delovnem mestu komunicirajo s strankami samo v slovenščini, 1 anketiranec komunicira s strankami večinoma v slovenščini in 4 anketiranci na delovnem mestu s strankami uporabljajo slovenščino in hrvaščino v enaki meri. V malo manjšem deležu pa v slovenskem jeziku komunicirajo s kolegi in nadrejenimi na delovnem mestu. Ne vemo pa, ali so zaposleni na Hrvaškem ali v Sloveniji.

Tudi intervjuvanec H3 (študent, 23 let) je slovenščino prepoznal kot jezik, ki mu lahko odpre vrata v nadaljnjem življenju na področju izobraževanja in zaposlovanja: »Ja, mogoče za službo. Če bom delal v Sloveniji, pa mi bo zelo prav prišlo.«

Mladi, ki znajo slovenski jezik, na Hrvaškem dejansko nimajo priložnosti za rabo slovenščine v javnosti. Raba slovenskega jezika je omejena na sogovorce, za katere vedo, da jezik govorijo, oziroma na situacije, dogodke, ki so tako ali drugače povezani s slovenščino ali Slovenijo. Takšno »situacijsko« rabo slovenščine je opisal intervjuvanec H3 (študent, 23 let), ki je omenil, da z njim študirajo tudi posamezniki iz Slovenije, s katerimi se pogovarja v slovenščini: »V slovenskem domu in na Akademiji s tistimi, ki so prišli iz Slovenije. Na Akademiji vsi vedo ... Saj se lahko delam malo važnim. Mislim, da je to pozitivna vrednost. Saj tudi jaz malo zavidam tistim, ki znajo italijansko govoriti.«

Graf 9: Odgovori anketiranih na vprašanje, kateri jezik navadno uporabljajo v navedenih situacijah iz vsakdanjega življenja v kraju stalnega prebivališča (N = 60)

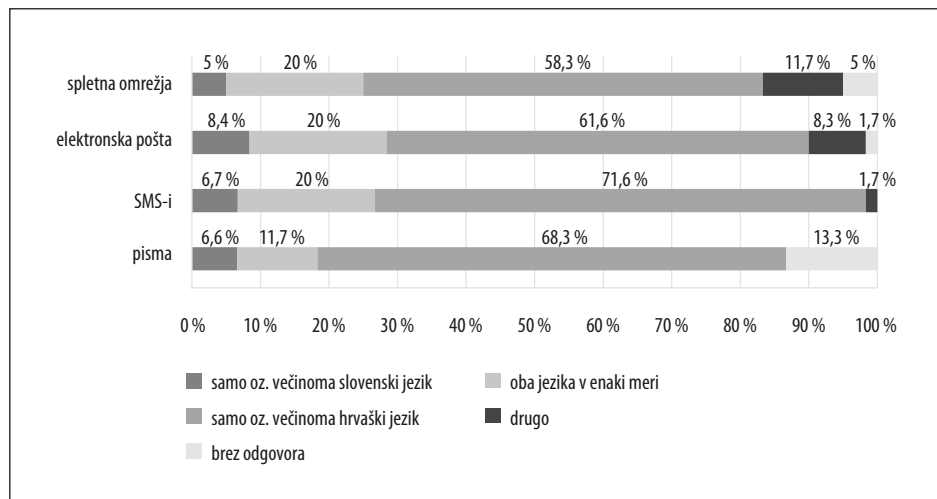
Pomanjkanje priložnosti, situacij, v katerih bi mladi lahko uporabljali slovenski jezik, je razvidno tudi iz odgovorov anketirancev, ki v različnih življenjskih situacijah v veliki meri uporabljajo samo ali večinoma hrvaški jezik. Slovenščino še največji delež anketiranih (13,3 %) uporablja v društvih.

Intervjuvanka H8 (zaposlena, 31 let) je na vprašanje, kdaj oziroma kje uporablja slovenski jezik, odgovorila: »*V razgovoru z očetom in sorodniki in v slovenskem društvu.*«

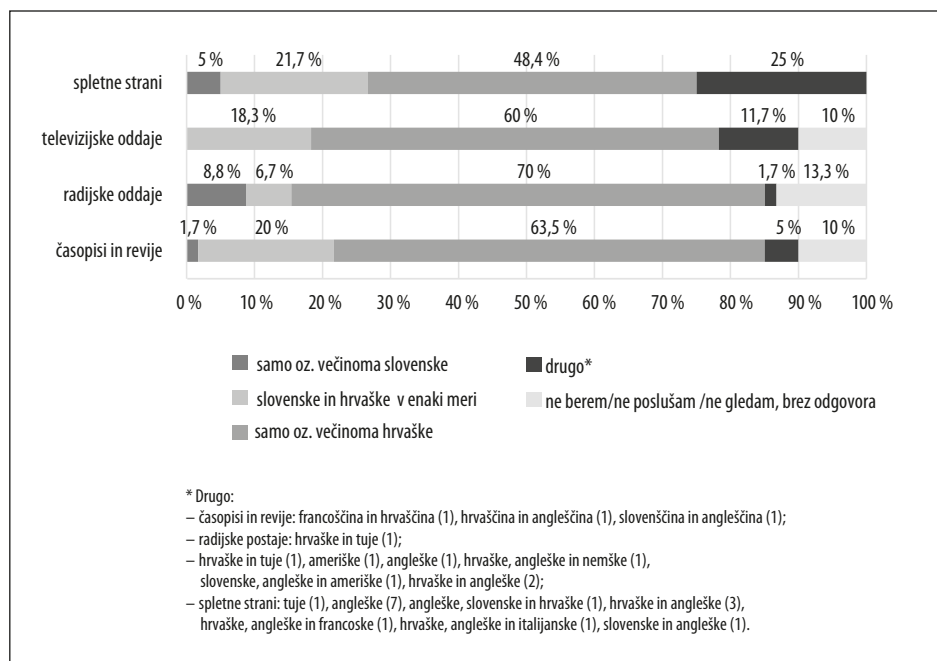
V slovenščini pogosto govorijo samo ob formalnih ali neformalnih srečanjih v slovenskih kulturnih društvih, redko se zgodi, da se člani med seboj slovensko pogovarjajo tudi takrat, ko niso v prostorih društva, in le včasih slovensko govorijo doma; ko se govori, se slovenski jezik meša z elementi lokalnega, večinskega jezika (Lokar 2013, 148). Predvidevamo, da anketiranci, ki so v odgovorih navedli, da v različnih življenjskih situacijah uporabljajo samo oziroma večinoma slovenski jezik, študirajo ali so zaposleni v Sloveniji. Raba slovenskega jezika kot uradnega jezika na Hrvaškem ni zagotovljena zaradi poselitvenih značilnosti in majhne številčnosti slovenske skupnosti na Hrvaškem. S tega vidika je prevladujoča raba hrvaškega jezika v javnem življenju edina logična posledica. Mladi tudi, če imajo znanje slovenskega jezika, nimajo veliko možnosti oziroma lahko le v redkih situacijah v javnem življenju slovenščino tudi uporabljajo. V primerjavi z drugimi jeziki, na primer italijanščino, ki ima v Istri in na Kvarnerju razvejano uradno institucionalno podlago, ali pa celo angleščino in nemščino, ima slovenščina na Hrvaškem mnogo manjši pomen.

Mladi imajo razvite osebne mreže poznanstev, v katere so vključene osebe, s katerimi komunicirajo v različnih jezikih. Vendar tudi v grafu naštetih oblikah komuniciranja v veliki meri prevladuje hrvaški jezik. Nekoliko je spodbuden podatek, da 20 % anketiranih komunicira s pomočjo SMS-sporočil, elektronske pošte in spletnega omrežja v enaki meri, v hrvaškem in slovenskem jeziku.

Graf 10: Odgovori anketiranih na vprašanje, kateri jezik uporabljajo pri osebni dopisovanju (N = 60)

Graf 11: Odgovori anketiranih na vprašanje, v katerem jeziku spremljajo posamezne medije (N = 60)

Če pogledamo, kateri so mediji, ki se jih anketiranci poslužujejo tudi v slovenskem jeziku (združeni odgovori samo v slovenskem jeziku, večinoma v slovenskem jeziku ter slovenske in hrvaške radijske oddaje v enaki meri), so to še v največjem deležu spletne strani, sledijo televizijske oddaje, časopisi in revije ter v najmanjšem deležu radijske oddaje. Res pa je največ anketirancev (5) napisalo, da ravno radijske oddaje spremljajo samo v slovenskem oziroma večinoma v slovenskem jeziku.

Iz odgovorov je razvidno, da so spletne strani tiste, ki jih anketiranci še v največji meri spremljajo v različnih jezikih, tudi v slovenščini. Spletne strani v slovenščini so lažje dostopne kot slovenski radijski oziroma televizijski programi, zato je tudi njihova raba večja. Med množičnimi mediji je prav internet postal medij, ki različnim etničnim, političnim ali družbenim gibanjem (skupnostim) omogoča doseganje njihove ciljne populacije, njihovih občestev, čeprav jim morda ni omogočen (v zadostni meri) vstop v druge javne množične medije (časopis, radio, televizijo). Internet naj bi prispeval h krepitvi dinamike na področju oblikovanja etničnih identifikacij (Warschauer in Florio - Hansen 2003), saj gre za medij, ki etnični skupnosti zagotavlja informiranje o zanjo relevantnih političnih, kulturnih in gospodarskih dogodkih ter s tem omogoča okolje, v katerem se razvija in uporablja manjšinski jezik, hkrati pa omogoča neposredno interakcijo med posamezniki. Pojavljanje etnične skupnosti v internetnem okolju lahko prispeva k pozitivnemu vrednotenju skupnosti in posledično tudi k pozitivnemu vrednotenju posameznikove etnične identitete. Poleg tega lahko internet igra vidno vlogo ne samo kot medij prenosa, temveč tudi kot simbol razvoja, prihodnosti, v katerem ima svoje mesto tudi (manjšinski) jezik (Medvešek 2009 9, 12). Raba aplikacij, vsebin, podob, ki so na svetovnem spletu, posamezniku omogoča redefiniranje razumevanja skupnosti in sooblikuje njegov pogled na svet. Sodobni množični mediji (internet), zasnovani na informacijsko-komunikacijski tehnologiji, omogočajo večji vpogled v svetovni prostor in hkrati dopuščajo dotok različnih vplivov, ki posamezniku nudijo raznovrstne identifikacijske možnosti in s tem sooblikujejo nekatere njegove življenjske strategije. Internet zaradi svojih značilnosti lahko prispeva k oblikovanju etnične identitete, saj posameznik oziroma skupnost lažje kot prej vzdržuje stike z ljudmi podobnih interesov, z »izvorno skupnostjo«. V tem

primeru je vzdrževanje stikov razumljeno širše kot zgolj raba elektronske pošte ali storitve »neposrednega klepeta« (angl. *online chat*), čeprav prav raba obeh funkcij spreminja moduse in količino komuniciranja. Omogočata namreč enostavnejši in cenejši pretok informacij. Z njuno rabo postajajo geografska oddaljenost, meje in časovna dimenzija v komunikaciji zanemarljivi dejavniki, saj informacije prispejo z enega konca sveta na drugega skoraj v trenutku. Omenjene prednosti interneta prispevajo k intenzivnejšim komunikacijskim tokovom, kar je pomembno za obstoj in razvoj etnične (manjšinske) skupnosti. Zlasti je tovrstna komunikacija pomembna, če se odvija v manjšinskem jeziku (Medvešek 2009, 12).

Že površen pregled spletnih strani slovenskih kulturnih društev ali predstavitev teh društev na Facebooku (če jih sploh imajo) pokaže, da so le-te zastarele, neažurirane in uporabnikom ne ponujajo točnih podatkov. V tem pogledu je razvidno, da slovenska skupnost ni prepoznala prednosti interneta in spletnih predstavitev, delno pa je to tudi posledica kadrovske podhranjenosti v društvih, starostne strukture vodstev društev in pomanjkanja finančnih sredstev.

Na vprašanje, na kakšen način bi lahko društva spodbudila mlade, da se vključijo v njihovo delovanje, je študentka H1 (21 let) odgovorila: *»Mislim, da bi bilo pomembno biti na FB, imajo spletno stran in pomembna je tudi pozicija samih prostorov. Mislim, da bi morali biti zelo aktivni na spletnih omrežjih in da bi se morali opreti čim več na sodobne medije.«*

V povezavi s tiskanimi mediji je samo 1 (1,7 %) anketiranec navedel, da bere časopise oziroma revije večinoma v slovenskem jeziku, 12 (20 %) anketirancev je navedlo, da berejo slovenske in hrvaške časopise in revije v enaki meri. Na Hrvaškem je slovenske revije in časopise, razen Dela in Mladine, izjemno težko dobiti. Če se dobijo, pa so dragi in verjetno se tudi zaradi tega mladi v SZH ne odločajo za branje slovenskih časnikov in revij, temveč informacije pridobijo na drugačen način, predvsem prek spleta. Poleg tega na Hrvaškem ne obstajajo manjšinski časopisi v slovenskem jeziku, ki bi izhajali pogosteje, na primer dnevno, tedensko ali mesečno. Slovenska manjšina ima lastno medijsko produkcijo, ki pa je v zadnjih dveh desetletjih skoraj izključno vezana na aktivnosti slovenskih kulturnih društev. Trenutno slovenska skupnost na Hrvaškem izdaja glasila in biltene, ki izhajajo nekajkrat letno. Slovensko društvo Triglav iz

Splita izdaja četrletnik Planiko, ki ne izhaja redno. SKD Slovenski dom iz Zagreba izdaja četrletnik Novi odmev.²⁴ Slovenski dom KPD Bazovica je izdal mesečnik Kažipot, ki ga je leta 2012 nadomestila revija Sopotja, ki izhaja trikrat letno. Slovensko kulturno društvo Istra izdaja tromesečnik Mavrica. Slovensko društvo Snežnik iz Lovrana pa izdaja enkrat na leto bilten Liburnijska priloga. Glasila prinašajo informacije o življenju pripadnikov slovenske skupnosti na Hrvaškem, o delovanju slovenskih društev ter aktualne informacije iz Slovenije. Največja težava, s katero se soočajo slovenska društva pri izdajanju revij in glasil, je pomanjkanje profesionalnih novinarjev, ki bi aktivno govorili slovenski jezik.

Verjetno bi več posameznikov poslušalo slovenske radijske oddaje, če bi bil slovenski radio slišen na celotnem zamejskem območju Hrvaške. Tako pa ga verjetno poslušajo mladi, ki živijo na območju na Hrvaškem, kjer lahko spremljajo slovenske radijske programe, ali tisti, ki pogosto preživljajo svoj čas na območju Slovenije. Vsekakor pa je število mladih, ki poslušajo (samo oziroma večinoma) slovenske radijske oddaje, večje od števila tistih, ki berejo slovenske revije in časopise, sploh pa večje od števila tistih, ki gledajo slovenske televizijske oddaje. Verjetno je razlog v tem, da je pravzaprav od omenjenih medijev radio poleg spleta eden izmed bolj razširjenih in dostopnih medijev v primerjavi s tiskom ali televizijo.

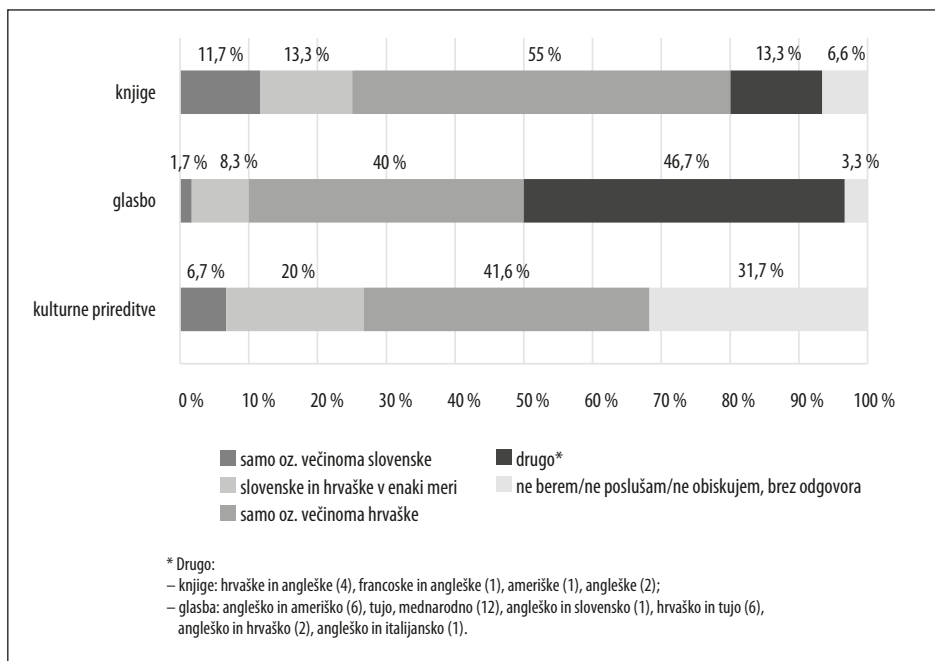
V primerjavi z anketiranimi mladimi v drugih zamejstvih mladi iz SZH v večjem deležu gledajo televizijske oddaje v slovenskem jeziku – kar 18,3 % jih je navedlo, da gledajo slovenske in večinske oddaje v enaki meri. Največji delež mladih gleda večinoma hrvaške televizijske oddaje (46,7 %), medtem ko samo hrvaške oddaje gleda 13,3 % anketiranih. 7 (11,7 %) anketiranih gleda »druge« televizijske oddaje oziroma oddaje v drugih jezikih, na primer angleškem, nemškem itd. Podobno kot velja za sprejem slovenskih radijskih postaj, tudi slovenskih televizijskih programov ni mogoče spremljati v nekaterih hrvaških obmejnih prostorih – zlasti v hrvaški Istri in Kvarnerju so še prisotne tehnične ovire (Učka) pri sprejemanju slovenskih televizijskih programov. Pomembno je tudi omeniti, da hrvaška televizija redko predvaja slovenske filme in serije.

24 Časopis Novi odmev redno izhaja od leta 1996. Velja za naslednika časopisa Odmev, ki ga je društvo izdajalo od oktobra 1932 do avgusta 1933 (Škiljan 2010).

Slabo vidnost slovenskih televizijskih programov je potrdila intervjuvanka H1 (21 let), ki je omenila, da ne spremlja slovenskih medijev, ker: »V Poreču smo mogli gledati samo italijanski televizijski program.« Tudi intervjuvanka H2 (študentka, 21 let) je v svojem odgovoru omenila, zakaj je tako:

Zelo slabo spremljamo, ker je slab signal. Lovimo samo prvi progam, ampak sta slika in ton zelo slaba. Imamo pa zelo dober signal za slovenski mobitel. Na Pleših pa nekatera hrvaška omrežja sploh ne lovijo signala in se ne morejo spojiti na omrežje – npr. Tele 2. Zato vsi imajo 098, pa tudi VIP (hrvaški mobitel op. a.) ne lovi.

Graf 12: Odgovori anketiranih na vprašanje, v katerem jeziku berejo knjige in poslušajo glasbo ter ali obiskujejo prireditve v slovenskem jeziku (N = 60)

Med anketiranimi jih je 11,7 % navedlo, da berejo večinoma oziroma samo slovenske knjige. 13,3 % anketiranih pa je navedlo, da v enaki meri berejo slovenske in hrvaške knjige. Ob upoštevanju vseh treh odgovorov

je delež anketiranih, ki berejo slovensko literaturo, še vedno precej nižji od deleža anketiranih, ki berejo večinoma oziroma samo hrvaške knjige (55 %). Nekaj mladih posega tudi po literaturi v drugih jezikih.

Tudi literatura v slovenskem jeziku je na Hrvaškem relativno slabše dostopna. V Karlovcu obstaja od leta 1993 osrednja knjižnica za Slovence,²⁵ kar pa ne pomaga dosti tistim, ki živijo drugje na Hrvaškem, čeprav obstaja možnost medknjižnične izposoje s člani slovenskih društev na Hrvaškem. Nekatera slovenska društva na Hrvaškem (predvsem tista, ki so delovala že v času SFRJ) imajo knjižnice oziroma knjižne sklade v slovenskem jeziku, ki poleg slovenskih klasikov vključujejo tudi sodobno mladinsko literaturo. SKD Slovenski dom v Zagrebu ima svojo knjižnico s približno 7.000 knjižnimi enotami. Prav tako ima knjižnico Slovenski dom KPD Bazovica, ki je leta 2015 postala polnopravna članica slovenskega kooperativnega *online* bibliografskega sistema in servisa – COBISS.²⁶ Težava je tudi v tem, da je knjižno gradivo, s katerim razpolagajo slovenske društvene knjižnice, precej zastarelo in ne preveč zanimivo za mlajše člane. Pomanjkanje prisotnosti literature v slovenskem jeziku na Hrvaškem so prepoznale slovenske knjižnice. Knjižnica Koper je v sodelovanju z Mestno knjižnico Umag (hrv. Gradska knjižnica Umag) in Mestno knjižnico Poreč (hrv. Gradska knjižnica Poreč) leta 2014 uvedla sistem ene članarine za obe knjižnici. Z omenjenimi knjižnicami na Hrvaškem je podpisan *Sporazum o skupni uporabi storitev*, ki omogoča brezplačen dostop do slovenskih elektronskih knjig in drugih elektronskih virov Knjižnice Koper. V okviru sodelovanja s slovensko skupnostjo

25 *Središnja knjižnica Slovenaca*, ki deluje v Mestni knjižnici Ivan Goran Kovačič v Karlovcu, je bila ustanovljena leta 1993. Trenutno ima slovenska knjižnica 6.500 knjig, zvezkov, periodike in enot elektronskega gradiva (Gradska knjižnica »Ivan Goran Kovačič« 2016). V letu 2013 bilo pridobljenih sedemdeset knjig za Osrednjo knjižnico Slovencev, kar predstavlja 0,77 odstotka vseh pridobljenih enot za Mestno knjižnico Ivan Goran Kovačič (Leščič 2014, 6).

26 Treba bi bilo pritegniti večjo pozornost mladih in starejših bralcev z osvežitvijo knjižnega sklada z najnovejšimi slovenskimi avtorji in slovenskimi prevodi svetovnih knjižnih uspešnic. Slovenska društva, ki imajo svoje knjižnice, se soočajo še s kadrovsko težavo. Potrebovali bi knjižničarja, ki bi vodil in skrbel za knjižnico oziroma izposoje knjig. Korak naprej v tej smeri so naredili v Slovenskem domu KPD Bazovica, ki je trenutno edina zamejska knjižnica na Hrvaškem, registrirana v sistemu COBISS, čeprav razpolaga z dokaj skromnim knjižnim skladom.

na Hrvaškem je Knjižnica Koper²⁷ organizirala premične zbirke knjižničnega gradiva, namenjene slovenski manjšini, ljubiteljem slovenskega jezika in slovenskim turistom, ki se vzdržujejo v Mestni knjižnici Umag, Slovenskem domu KPD Bazovica in Oddelku Červar Porat Mestne knjižnice Poreč (Osrednja knjižnica Srečka Vilharja Koper 2016).

V sklopu poziva za podporo razvoju knjižnične dejavnosti na obmejnih območjih, ki ga spodbuja Ministrstvo za kulturo od januarja 2017, je novomeška Knjižnica Ivana Jarca na temelju sodelovanja med novomeško in karlovško knjižnico začela s program obiska bibliobusa Knjižnice Mirana Jarca iz Novega mesta tudi dveh vasic na hrvaški strani meje. Tako sta dodani dve počivališči, in sicer Žakanje in Kamanje (Muc in Medle 2017). Prav to je tudi sprožilo interes učencev obeh osnovnih šol za učenje slovenskega jezika po modelu C in trenutno, kot je že bilo omejeno, poteka preverjanje interesa za učenje slovenskega jezika v šolah v Kamanju in Žakanju.

Intervjuvanci so na vprašanje, v katerem jeziku berejo, večinoma odgovorili, da berejo v hrvaškem in angleškem jeziku. 2 intervjuvanca, ki se tudi doma pogovarjata v slovenščini, pa sta na to vprašanje odgovorila drugače. Intervjuvanka H8 (zaposlena, 31 let) je odgovorila: *»Beletristiko berem v slovenščini, strokovno literaturo pa v večinskem jeziku ali angleščini.«*

H3 (študent, 23 let) pa je odgovoril: *»Vse ... Bral sem knjige, beletristiko, zabavno čtivo v slovenščini. Izposodil sem si v knjižnici v Kamniku. Bral sem Igro prestolov. Nekaj knjig imam tudi domov. Berem tudi stvari v angleščini, v hrvaščini pa literaturo za Akademijo.«*

Mlade smo prav tako spraševali, ali poslušajo slovensko glasbo. Nihče ni odgovoril, da poslušša samo slovensko glasbo, večinoma slovensko glasbo poslušša 1 anketiranec, slovensko in hrvaško glasbo pa v enaki meri poslušša 8,3 % anketiranih. Največji delež mladih poslušša »drugo« – tujo glasbo (46,7 %), večinoma hrvaško oziroma samo večinsko glasbo pa

27 Knjižnica Koper več kot desetletje sodeluje tudi v večjezičnem in večkulturnem »korpusu« treh dežel (Koper, Poreč, Trst) »Forum Tomizza«, skupaj z istrskimi knjižnicami je sodelovala v oblikovanju IBL – Istrskega biografskega leksikona, z Gradsko knjižnico Poreč sodeluje na vsakoletnem mednarodnem festivalu »pročitanih knjiga« BOOKtiga in skupaj s knjižnicami Istre sodeluje na tradicionalnih srečanjih treh dežel, ki potekajo v Kopru pod geslom »Knjižnice brez meja« (Osrednja knjižnica Srečka Vilharja Koper 2016).

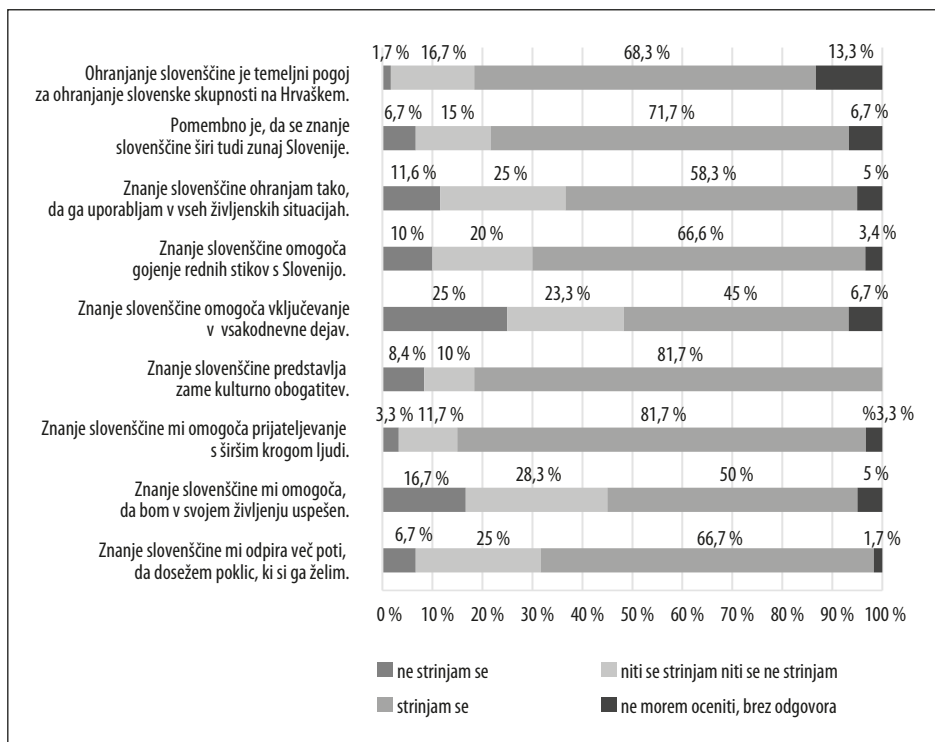
poslušča 40 % anketiranih. Mladi poslušajo glasbo ne samo prek radijskih postaj, temveč tudi s pomočjo sodobnih medijev – interneta. Niti najmanj ne preseneča, da poslušajo različno, predvsem ameriško in angleško glasbo. Ob poplavi tuje glasbe mladi očitno nimajo potrebe prisluhniti tudi slovenskim izvajalcem; ne glede na to, da so bili v bližnji preteklosti nekateri slovenski glasbeniki (Pankrti, Lačni Franz, Buldožerji, Laidach itd.) priljubljeni v celotnem nekdanjem jugoslovanskem prostoru. Legende slovenske glasbe, kot je Zoran Predin ali Vlado Kreslin, so prisotne na hrvaški glasbeni sceni, žal pa jih mlajše generacije ne poznajo.

Zanimalo nas je, v kolikšni meri se mladi udeležujejo kulturnih prireditev, ki so organizirane v slovenskem jeziku. Kar 30 % anketiranih je odgovorilo, da se ne udeležujejo kulturnih prireditev. Približno 42 % anketiranih se udeležuje samo hrvaških oziroma večinoma hrvaških kulturnih prireditev. Samo slovenskih oziroma večinoma slovenskih kulturnih prireditev se udeležuje slabih 7 % anketiranih, medtem ko je 20 % anketiranih napisalo, da se v enaki meri udeležuje slovenskih in hrvaških kulturnih prireditev. Glede na ponudbo slovenskih kulturnih prireditev na Hrvaškem, v primerjavi s ponudbo večinskih kulturnih prireditev, mladi dokaj dobro obiskujejo slovenske kulturne prireditve. Na Hrvaškem, razen prireditev v slovenskih društvih, namreč težko najdemo kulturni dogodek, na katerem bodo sodelovali slovenski igralci in umetniki. Gostovanja slovenskih kulturnikov so možna v večjih mestih, pa tudi tam bolj redko.

Stališča mladih o slovenskem jeziku

Glede na izražena stališča anketiranih do navedenih trditev o slovenskem jeziku je mogoče sklepati, da imajo anketirani na Hrvaškem pozitiven odnos do slovenščine in se zavedajo, da znanje slovenskega jezika lahko prispeva k boljšim možnostim na področju zaposlitvenih možnosti in poklicne kariere, hkrati pa ocenjujejo, da je jezik pomemben kazalnik za ohranjanje in razvoj narodne skupnosti.

Graf 13: Stališča anketiranih do trditev o jeziku (N = 60)

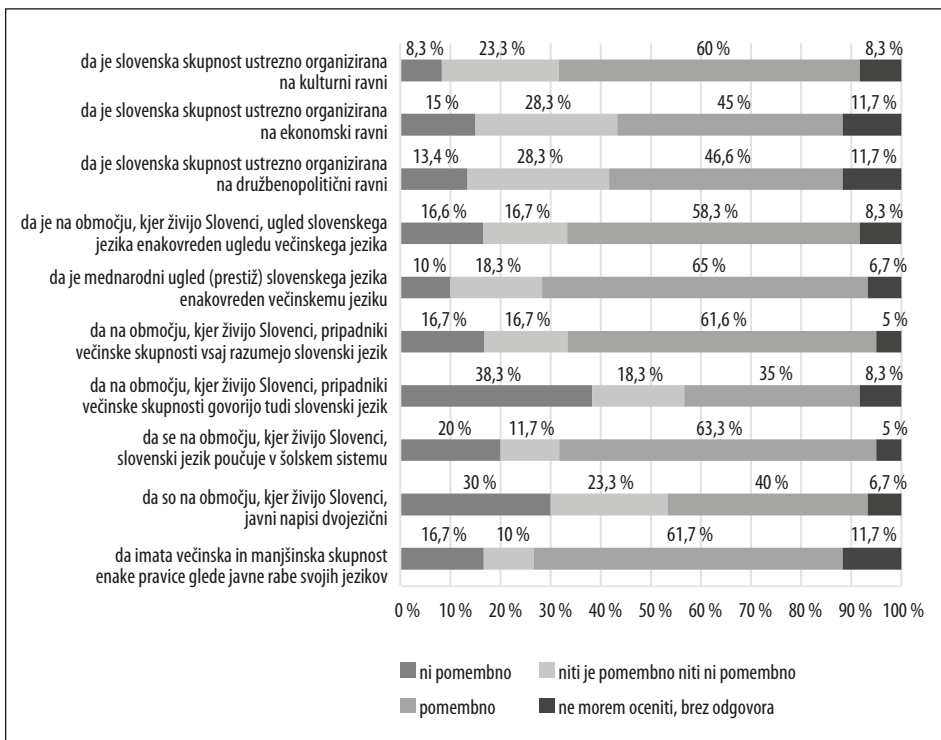
Največ anketiranih, kar 81,7 %, se je strinjalo s trditvijo, da znanje slovenskega jezika omogoča prijateljevanje s širšim krogom ljudi, in s trditvijo, da jim znanje slovenščine predstavlja kulturno obogatitev.

Visok delež (71,7 %) anketiranih se je strinjal, da je pomembno, da se znanje slovenskega jezika širi tudi zunaj Slovenije.

68,3 % anketiranih je menilo, da je ohranjanje in širjenje slovenskega jezika temeljni pogoj za ohranjanje slovenske skupnosti na Hrvaškem, v Italiji, Avstriji itd. V podobnem deležu (skoraj 67 %) so anketirani navedli, da znanje slovenskega jezika omogoča gojenje rednih stikov s Slovenijo in da jim znanje slovenskega jezika odpira več poti, da dosežejo poklic, ki si ga želijo. S to trditvijo se je na določen način strinjala tudi intervjuvanka H8 (31 let, zaposlena), ki je jezik povezala s slovenskim kapitalom in omenila, da bi »navzočnost slovenskega kapitala bila motivacija za večje zanimanje za slovenski jezik«.

V najmanjših deležih so se anketirani strinjali s trditvijo, da slovenski jezik ohranjajo in razvijajo tako, da ga uporabljajo na vseh področjih in v vseh življenjskih situacijah (58,3 %), s trditvijo, da jim znanje slovenščine omogoča, da bodo v svojem življenju uspešni (50 %), in s trditvijo, da jim znanje slovenskega jezika omogoča vključevanje v razne vsakodnevne dejavnosti (45 %).

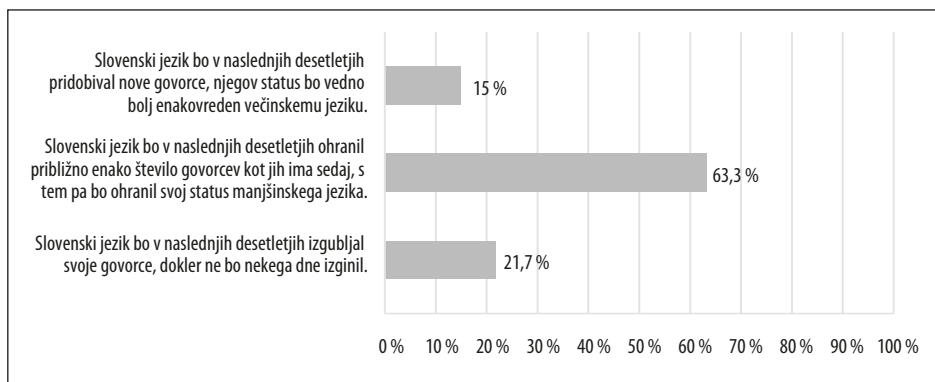
Graf 14: Ocene anketiranih, kaj je temeljnega pomena za dolgoročno ohranjanje in razvijanje slovenstva na Hrvaškem (N = 60)

Pri ocenjevanju, kaj je pomembno za dolgoročno ohranjanje in razvijanje slovenstva na Hrvaškem, so se anketirani v najmanjših deležih strinjali s trditvijo, da je za razvoj in ohranjanje slovenstva na Hrvaškem temeljnega pomena, da tudi pripadniki večinske skupnosti govorijo slovenski jezik (35 %) in le 40 % anketirancev je menilo, da so za to pomembni dvojezični javni napisi na območjih, kjer živijo Slovenci.

Glede ostalih trditev so se anketiranci bolj ali manj podobno odločali. Še v največjem deležu so menili, da je za ohranjanje slovenstva na Hrvaškem pomembno to, da je mednarodni ugled (prestiž) slovenskega jezika enakovreden večinskemu jeziku (65 %) in da je omogočeno poučevanje slovenskega jezika v šolskem sistemu na območjih, kjer živijo Slovenci (63,3 %). V visokem deležu (skoraj 62 %) so tudi menili, da je pomembno, da imata večinska in manjšinska skupnost enake pravice glede javne rabe svojih jezikov in da na območju, kjer živijo Slovenci, pripadniki večinske skupnosti vsaj razumejo slovenski jezik. 60 % anketiranih pa je menilo, da je za razvoj slovenstva na Hrvaškem pomembno, da je slovenska skupnost ustrezno organizirana na kulturni ravni.

Graf 15: Odgovori anketiranih na vprašanje, kakšna je po njihovem mnenju prihodnost slovenskega jezika na Hrvaškem, Madžarskem, v Italiji in Avstriji (N = 60)

Mladi v SZH glede prihodnosti slovenskega jezika na Hrvaškem v glavnem menijo, da bo slovenski jezik v naslednjih desetletjih ohranil približno enako število govorcev, kot jih ima sedaj, s tem pa bo ohranil svoj status manjšinskega jezika – tako ocenjuje 63,3 % anketiranih. 21,7 % anketiranih ocenjuje, da bo slovenski jezik v naslednjih desetletjih izgubljal svoje govorce, dokler ne bo nekega dne izginil. Najmanj anketiranih, to je 15 %, pa meni, da bo slovenski jezik pridobival nove govorce in da bo njegov status vedno bolj enakovreden večinskemu jeziku.

Mnenja intervjuvancev o tem, ali se bo slovenski jezik na Hrvaškem ohranil ali ne, so bila različna. Študentka H1 (21 let) je obstoj slovenskega

jezika povezala z institucionalizacijo slovenskega jezika: *»Pa mislim, da ja, če obstajajo različne institucije, kjer je možno se učiti slovenščine. Verjetno bo ohranjen.«*

Da se bo slovenski jezik ohranil, meni tudi H3 (študent, 23 let): *»Mislim, da bo (da se bo ohranil op. a.) in da je precej veliko ljudi. Da je močna manjšina. Ja, jaz nisem član Slovenskega doma Bazovica, ker pogosto grem v Slovenijo in ni mi treba hoditi tja, da poslušam slovenski jezik.«*

Manj pozitivni razmišljanji o ohranitvi slovenskega jezika sta podali intervjuvanki H2 in H8. H2 (študentka, 21 let) je na vprašanje o ohranjanju slovenskega jezika na Hrvaškem odgovorila tako: *»Mislim, da se bo interes za učenje slovenskega jezika s časom zmanjšal. To so predvsem mladi in oni verjetno se ne bodo hoteli učiti slovenščine in nimajo preveč interesa za vključevanje v društva, tako da verjetno bo to izginilo.«*

Podoben odgovor je podala tudi H8 (zaposlena, 31 let), ki je problem ohranjanja slovenskega jezika povezala s situacijo med pripadniki slovenske skupnosti na Hrvaškem:

Slovenski jezik se bo težko ohranil zato, ker število pripadnikov slovenske skupnosti stalno zmanjšuje. V slovenskih društvih prevladujejo starejši člani, ki so bolj ali manj uspešno slovenski jezik in občutek pripadnosti slovenski skupnosti predali potomcem. Pa tudi po najnovejših popisih pripadniki slovenske skupnosti sodijo med najstarejše.

Zaključna razmišljanja

V obdobju skupne države Jugoslavije se je tudi na Hrvaškem v javnosti spodbujala raba srbohrvaškega jezika. Razpršena poselitev Slovencev na Hrvaškem, velik delež etnično mešanih zakonov med pripadniki slovenske skupnosti in neobstoj učenja slovenščine v izobraževalnem sistemu so dejavniki, ki so v veliki meri prispevali k opušcanju rabe slovenščine v različnih domenah življenja in pripomogli k prevladi rabe hrvaškega jezika med pripadniki slovenske manjšine. Otroci so se slovenščino lahko naučili samo v družini, pod pogojem, da sta se starša doma pogovarjala v slovenščini, ali na tečajih oziroma z aktivnim delovanjem v slovenskih

kulturnih društvih. Veliko se jih je slovenski jezik naučilo šele, ko (če) so odšli na študij v Slovenijo. Posledično je pogosto znanje slovenščine med pripadniki slovenske manjšine zgolj pasivno in ga niti ne morejo prenesti na svoje otroke. Zaradi tega se mlajše generacije, ki imajo možnost učenja slovenskega jezika v vzgojno-izobraževalnem sistemu ali društvih, učijo slovenščino praktično kot drugi/tuji jezik.

Po osamosvojitvi Slovenije in Hrvaške je slovenska skupnost intenzivirala delovanje na kulturnem področju, kar se je pokazalo v ustanovitvi večjega števila kulturnih društev, dosegla pa je tudi določen napredek glede uresničevanja pravice učenja slovenskega jezika na področju vzgoje in izobraževanja. Možnost učenja slovenskega jezika po modelu C se je dejansko začela uresničevati šele po letu 2000, pri čemer je opazen razkorak med pravno možnostjo učenja slovenščine v vzgojno-izobraževalnem sistemu in dejanskim uresničevanjem te možnosti v praksi. Dostikrat se pokaže nejasna delitev pristojnosti za uresničitev posameznih aktivnosti med lokalno in državno upravo. Dosedanje izkušnje z uresničevanjem možnosti učenja slovenskega jezika po modelu C v osnovnih in srednjih šolah ter tudi uvajanje slovenščine na ravni predšolske vzgoje so pokazali, da sta za uresničitev teh pravic poleg močnega interesa manjšine izjemno pomembna pripravljenost in sodelovanje lokalnih oblasti ter vodstva v vzgojno-izobraževalnih institucijah. Velika težava pa je zlasti zagotavljanje pedagoškega kadra z ustreznim znanjem slovenskega jezika.

Slovenci zaradi različnih razlogov še vedno migrirajo na Hrvaško in prav tako velja obratno, Hrvati migrirajo v Slovenijo. Statistični podatki obeh držav se zbirajo na podlagi različnih metodologij, lahko pa sklepamo, da se iz Slovenije na Hrvaško vsako leto v povprečju preseli nekaj sto Slovencev.²⁸ S tega vidika se slovenska skupnost na Hrvaškem številčno krepi. Zdi pa se, da se že druga generacija (in vse naslednje generacije), torej potomci pripadnikov slovenske skupnosti, v velikem številu ne opredeljuje več za Slovence in ima šibko znanje (ali pa je brez znanja)

28 Po podatkih Državnega zavoda za statistiko Republike Hrvaške (2017) se je v obdobju od 2001 do 2016 iz Slovenije na Hrvaško (ne glede na državljanstvo ali narodnost) priselilo najmanj prebivalcev leta 2010, in sicer 183, največ pa leta 2015, in sicer 612. Po podatkih Statističnega urada Republike Slovenije (2016) se je v zadnjih petih letih največ državljanov Republike Slovenije odselilo na Hrvaško leta 2013, in sicer 719, najmanj pa leta 2011, in sicer 497.

slovenskega jezika. Tako nekateri strokovnjaki govorijo o visoki stopnji asimilacije slovenske skupnosti na Hrvaškem (Josipovič 2014, 72; Lokar 2014, 228). To potrjujejo popisni podatki, saj je prebivalec Hrvaške, ki navedejo slovenščino za materni jezik, iz popisa v popis manj. Izsledki ankete med mladimi v SZH so pokazali prevlado rabe hrvaškega jezika v družini in tudi v drugih domenah vsakdanjega življenja. Relativno skromna ponudba medijskih vsebin (izjema so obmejna območja), knjig in kulturno-umetniških dogodkov v slovenskem jeziku na Hrvaškem se odraža tudi v skromnejšem spremljanju le-teh med mladimi. Na drugi strani je iz odnosa anketiranih do slovenskega jezika, ki se kaže v izraženih stališčih, razvidno, da imajo anketirani na Hrvaškem pozitiven odnos do slovenščine in se zavedajo, da znanje slovenskega jezika lahko prispeva k boljšim možnostim na področju zaposlitvenih možnosti in poklicne kariere, hkrati pa ocenjujejo, da je jezik pomemben kazalnik za ohranjanje in razvoj narodne skupnosti.

Na nekaterih področjih, zlasti glede možnosti formalnega in neformalnega učenja slovenskega jezika, se kaže viden napredek. Po letu 1991 se je namreč med prebivalci Hrvaške povečal interes za učenje slovenščine (Lokar 2013, 149). Če se je v preteklosti slovenščina poučevala le v kulturnih društvih, je v zadnjih letih opazna razširitev učenja slovenskega jezika tudi v okviru vzgojno-izobraževalnega sistema. Opazen pa je tudi trend, da se k pouku slovenskega jezika, ki je v izhodišču namenjen pripadnikom slovenske skupnosti, vključuje vedno več pripadnikov večinske družbe.

Za ohranjanje in razvoj slovenskega jezika lahko veliko naredi sama slovenska skupnost. Predvsem pa je za uresničevanje manjšinskih pravic potrebna večja samoiniciativa manjšine. Negativen odnos večinskega prebivalstva do manjšine v posameznih lokalnih okoljih oziroma po besedah predstavnikov slovenske skupnosti obstoj »splošne negativne klime do manjšin na Hrvaškem« se odraža tudi na delovanju slovenske manjšine. Nekateri starši svojih otrok zaradi strahu pred morebitno stigmatizacijo in diskriminacijo v šoli niti ne želijo vpisati k pouku slovenskega jezika. Aktivnosti bi veljalo usmeriti v večjo informiranost staršev o obstoječih zakonodajnih možnostih, ki jih imajo v povezavi z organizacijo učenja slovenskega jezika v vzgojno-izobraževalnem sistemu, in v večjo informiranost staršev o pozitivnih učinkih večjezičnosti.

Literatura in viri

- AKM, 2017. Boris Grželj: Naš naslednji cilj je slovenščina v bužetski srednji šoli. *Novi odmev*, oktober 2017, št. 63, 22.
- Beti, I., 2012. Emina svaki dan prelazi granicu i ide na nasavu u Sloveniju. *Večernji list*, 24. 2. 2012. Dostopno na: <http://www.vecernji.hr/zanimljivosti/emina-svaki-dan-prelazi-granicu-i-ide-na-nastavu-u-sloveniju-380126> (17. november 2016).
- Beti, I., 2015. Da, izabrala sam – sebe! *Večernji list*, 13. 6. 2015. Dostopno na: <https://www.vecernji.hr/vijesti/da-izabrala-sam-sebe-1010234> (23. avgust 2017).
- Celing, D., 2016. Školu slovenskog pohađalo je do sada 168 Osječana. *Glas Slavonije*, 25. 10. 2016. Dostopno na: <http://www.glas-slavonije.hr/315525/3/Skolu-slovenskog-pohadjalo-je-do-sada-168-Osjecana> (12. december 2016).
- Druga gimnazija Varaždin, 2018. Osebna korespondenca z učiteljem slovenskega jezika Miroslavom Gradečak.
- DZS RH (Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske), 2013. Popis 2011 – Jer zemlji čine ljudi. Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. Stanovništvo prema državljanstvu, narodnosti, vjeri i materinskom jeziku. 1469. Statistička izvješća. Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, Zagreb.
- DZS HR (Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske), 2017. Naselja i stanovništvo Republike Hrvatske 1857.–2001. Dostopno na: <https://www.dzs.hr/hrv/dbhomepages/naselja%20i%20stanovnistvo%20republike%20hrvatske/naselja%20i%20stanovnistvo%20republike%20hrvatske.htm> (10. september 2018).
- Edwards, J., 1985. *Language, Society and Identity*. Basil Blackwell Ltd, Oxford; Andre Deutsch, London.
- Gradska knjižnica »Ivan Goran Kovačić«, 2016. Središnja knjižnica Slovenaca u RH. Dostopno na: http://www.gkka.hr/?page_id=40 (5. junij 2017).
- Grin F. & Moring, T., 2002. *Support for Minority Languages in Europa*. European Commission, Brussels.
- Jakop, T., 2013. Zamejska narečja v Slovenskem lingvističnem atlasu. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 53 (3/4), 98–99.

- Jaksetič, D., 2011. Slovenci na Reki: Slovenščina že na šoli, jeseni še v vrtcu. *Delo*, 5. 7. 2011. Dostopno na: <http://www.delo.si/novice/slovenija/slovenci-na-reki-slovenscina-ze-na-soli-jeseni-se-v-vrtcu.html> (17. november 2016).
- Josipovič, D., 2014. Slovenci na Balkanu skozi moderne popise prebivalstva 1880–2012. V J. Žitnik Serafin (ur.) *Priseljevanje in društveno delovanje Slovencev v drugih delih jugoslovanskega prostora: zgodovinski oris in sedanjost*. Založba ZRC, Ljubljana, 67–89.
- Kamos, B., 2017a. V Umagu se bo pouk slovenskega jezika izvajal tudi v redni osnovni šoli. Slovenci v sosednjih državah. Stičišče aktualnih informacij o življenju in delovanju pripadnikov slovenskih manjšin v Italiji, Avstriji, na Madžarskem in na Hrvaškem, 19. junij 2017. Dostopno na: <http://www.rtv slo.si/svsd/hrvaska/v-umagu-se-bo-pouk-slovenskega-jezika-izvajal-tudi-v-redni-osnovni-soli/425424> (16. oktober 2019).
- Kamos, B., 2017b. V Umagu začeli pouk slovenskega jezika v osnovni šoli. Slovenci v sosednjih državah. Stičišče aktualnih informacij o življenju in delovanju pripadnikov slovenskih manjšin v Italiji, Avstriji, na Madžarskem in na Hrvaškem, 5. oktober 2017. Dostopno na: <http://www.rtv slo.si/svsd/hrvaska/v-umagu-zaceli-pouk-slovenskega-jezika-v-osnovni-soli/434376> (16. oktober 2019).
- Knežević, A., 2012. Slovenci u Srbiji. Prilog etnodemografskom proučavanju. *Annales 1* (22), 171–186.
- Koprivc, M., 2016. *Analiza možnosti in izvajanja učenja slovenskega jezika v slovenski skupnosti na Hrvaškem*: magistrsko delo. Fakulteta za družbene vede, Univerza v Ljubljani.
- Krauthaker, R., 2010. Premali interes za učenje slovenskog jezika (2.), *Međimurje. hr*, 27. 10. 2010. Dostopno na: <https://medjimurje.hr/aktualno/glas-javnosti/premali-interes-za-ucenje-slovenskog-jezika-2-3035/> (17. november 2017).
- Leščić, J., 2014. Knjižnice nacionalnih manjina 2013. Narodne knjižnice. Posebne zbirke 3: knjižnice nacionalnih manjina. HZK-MSzNK. Dostopno na: <http://www.nsk.hr/wp-content/uploads/2012/01/Narodne-knji%C5%BEnice.-Posebne-zbirke-3-Zbirke-za-nacionalne-manjine.pdf> (5. junij 2017).
- Lokar, M., 2013. Zelen kot Slovenija in rdeč kot ljubezen: slovenski jezik med Slovenci v prostoru nekdanje Jugoslavije. *Dve domovini* 38, 141–151.
- Lokar, M., 2014. Slovenski jezik med Slovenci v prostoru nekdanje Jugoslavije. V J. Žitnik Serafin (ur.) *Priseljevanje in društveno delovanje Slovencev v drugih*

- delih jugoslovanskega prostora: zgodovinski oris in sedanost*. Založba ZRC, Ljubljana, 227–240.
- Medvešek, M., 2009. Ugotavljanje podobe slovenske skupnosti, ki živi na območju Furlanije Julijske krajine, na svetovnem spletu. *Razprave in gradivo/ Treatises and Documents* 60, 6–38.
- Medvešek, M. & Novak Lukanović, S. 2015. *Promocija učenja slovenskega jezika v Varaždinski županiji: zaključno poročilo projekta*. Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana.
- Međimurska županija, 2014. Slovenski ministar Gorazd Žmavc u radnom posjetu međimurskoj županiji, 10. junij 2014. Dostopno na: <http://medjimurska-zupanija.hr/2014/07/10/slovenski-ministar-gorazd-zmavc-u-radnom-posjetu-medimurskoj-zupaniji/> (9. september 2017).
- Mesarić S., 2010. Na kraju spala knjiga na jedno slovo ... *Međimurske novine*, 20. 7. 2010, 9. Dostopno na: <http://issuu.com/mnovine/docs/mnovine776i/9> (7. november 2016).
- Mesarić S., 2012. Više se ne uči slovenski jezik, ali učenci opet odlaze u Sloveniju, *Međimurske novine*, 10. 2. 2012, 10–11. Dostopno na: <http://issuu.com/mnovine/docs/mnovine857i/10> (7. november 2016).
- Mirković, M., 2006. Slovenski jezik od 28. septembra tudi v OŠ Pečine. *Kažipot* 2 (18), 5.
- Mirković, M., 2009. 28. april, Izlet v Slovenijo Slovenski jezik – jezik sosede OŠ Pečine. *Kažipot* 5 (49), 12–13.
- Mirković, M., 2012. Slovenščina v vrtcu na Reki. *Sopotja* 1, 22–23.
- Mirković, M., 2016a. Pravica do slovenščine v vrtcu in šoli: prvi korak želja staršev. *Sopotja* 5 (3), 4.
- Mirković, M., 2016b. Irena Margan: Slovenščina na OŠ Pečine je dolg društvu Bazovica in moji Gorenjski. *Sopotja* 3 (23).
- Mirković, M., 2019. *Pobude krovne organizacije za uvedbo slovenščine v javne šole*. *Sopotja* 8 (2), 6.
- Muc, I. & Medle, B., 2017. Bibliobus novomeške knjižnice enkrat mesečno tudi na sosednjo Hrvaško. *Lokalno.si*, 19. 2. 2017. Dostopno na: https://www.lokalno.si/2017/02/19/170882/zgodba/Bibliobus_novomeske_knjiznice_enkrat_mesecno_tudi_na_sosednjo_Hrvasko/?cookieu=ok (1. julij 2019).
- MZI, 2019. Ministrstvo za znanost in izobraževanje, Izobraževanje narodnih manjšin/Ministratstvo znanosti i obrazovanja, Obrazovanje nacionalnih

manjina. Dostopno na: <https://mzo.hr/hr/rubrike/obrazovanje-nacionalnih-manjina> (28. junij 2019).

MZOS (Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta), 2009. *Izvešće o provođenju Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina i utrošku sredstava osiguranih u Državnom proračunu Republike Hrvatske za 2008. godinu za potrebe nacionalnih manjina*, Vlada Republike Hrvatske Ured za nacionalne manjine, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, Zagreb, 4. junij 2009.

MZOS (Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta), 2012. *Izvešće o provođenju Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina i utrošku sredstava osigurani u Državnom proračunu Republike Hrvatske za 2011 godinu*, Vlada Republike Hrvatske Ured za nacionalne manjine, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, Zagreb, 17. april 2012, public.mzos.hr/fgs.axd?id=23272 (16. november 2016).

Novak Lukanović, S., Munda Hirnök, K., Medvešek, M. & Zver, S., 2014. *Perspektive učenja slovenskega jezika v osnovnih šolah varaždinske županije*. Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana.

Novak Lukanović, S., Medvešek, M., Munda Hirnök, K., Jagodic, D., Mezgec, M., Gorjanc, V. & Gliha Komac, N., 2018. *Priložnosti in možnosti za ohranjanje oziroma za revitalizacijo slovenščine med slovensko manjšinsko skupnostjo v sosednjih državah: zaključno poročilo*. Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana; Slovenski raziskovalni inštitut, Trst; Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, Ljubljana; Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, Ljubljana.

Osrednja knjižnica Srečka Vilharja Koper, 2016. *Slovinci v zamejstvu*. Dostopno na: <http://www.kp.sik.si/slovinci-v-zamejstvu-italija-hrvaska> (1. december 2016).

Plantak, D., 2002. Na krštenje, posao, u školu, po novine - u Sloveniju. *Večernji list*, 1. 9. 2002. Dostopno na: <http://www.vecernji.hr/hrvatska/na-krstenje-posao-u-skolu-po-novine-u-sloveniju-722161> (5. december 2016).

Riman, B., 2013. Riječka Slovenka Zora Ausec i Slovenci u Rijeci nakon 1945. godine: »bratski narod« ili nacionalna manjina. V D. Roksandić & I. Cvijović Javorina (ur.) *Intelektualci i rat 1939.–1947.: zbornik radova s međunarodnog skupa Desničini susreti 2012*. FF press – Filozofski fakultet, Zagreb, 363–378.

- Sotočja, 2016. Slovenščina v hrvaških vrtcih?. Dostopno na: <https://www.rtv slo.si/svsd/hrvaska/slovenscina-v-hrvaskih-vrtcih/399880> (17. november 2016).
- Srednja škola Čakovec, 2016. Školski kurikulum Srednje škole Čakovec 2016./2017. Dostopno na: http://ss-cakovec.skole.hr/upload/ss-cakovec/images/static3/1087/attachment/SKOLSKI_KURIKULUM_-_2016-17.pdf (16. november 2016).
- Srednja 2016. Studij u Sloveniji: kako studirati na Sveučilištu u Ljubljani. Dostopno na: <http://www.srednja.hr/Studenti/Vijesti/Studij-u-Sloveniji-Kako-studirati-na-Sveucilistu-u-Ljubljani> (5. december 2016).
- SURS, 2016. Meddržavne selitve po državljanstvu, državah prejšnjega, prihodnjega prebivališča in spolu, Slovenija. Dostopno na: http://pxweb.stat.si/pxweb/Dialog/varval.asp?ma=05N1010S&ti=&path=../Database/Dem_soc/05_prebivalstvo/40_selitve/05_05N10_meddrzavne/&lang=2 (27. oktober 2016).
- Škiljan, F., 2010. Pisanje slovenskog časopisa Odmev 1932. – 1933. *Studia lexicographica* 4 (1), 139–162.
- Tatalović, S., 2001. Nacionalne manjine u Republici Hrvatskoj. *Politička misao* 38, (3), 95–105.
- Tatalović, S., 2005. *Nacionalne manjine u Hrvatskoj*. STINE, Split.
- Tatalović, S. in Lacović, T., 2011. Prava manjinskih zajednica. *Migracijske i etničke teme* 27, (3), 375–391.
- Učni načrt za pouk slovenskega jezika in kulture s slovenskimi otroki, 1998. Zavod Republike Slovenije za šolstvo. Dostopno na: <http://www.zrss.si/slovenscina/gradiva/Ucninacrtzdomci.pdf> (12. december 2016).
- Učni načrt, 2016. Dopolnilni pouk slovenščine v tujini. Ministrstvo za izobraževanje, znanost, kulturo in šport, Zavod RS za šolstvo, Ljubljana. Dostopno na: <http://www.zrss.si/pdf/Ucni-nacrt-dopolnilni-pouk-slovenscine.pdf>.
- UNESCO, 1953. *The Use of Vernacular Language in Education*. Unesco, Pariz.
- Uprava Dječjeg vrtića Rijeka, 2017. Obvestilo - Krajsi program slovenskega jezika, Dječji vrtić RIjeka, 28. 2. 2017. Dostopno na: <http://vrtici.v2.limescms.com/news/obvestilo-krajisi-program-slovenskega-jezika> (22. maj 2017).
- Ustava Republike Hrvaške/Ustav Republike Hrvatske*, 1990. Narodne novine, 56/1990, 135/1997, 8/1998, 113/2000, 124/2000, 28/2001, 41/2001, 55/2001, 76/2010, 85/2010, 05/2014.

- Ustava Socialistične federativne republike Jugoslavije/Ustav Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije*, 1963. Dostopno na: <http://mojustav.rs/wp-content/uploads/2013/04/Ustav-SFRJ-iz-1963.pdf> (22. maj 2017).
- Ustava Socialistične federativne republike Jugoslavije/Ustav Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije*, 1974. Dostopno na: <http://mojustav.rs/wp-content/uploads/2013/04/Ustav-SFRJ-iz-1974.pdf> (22. maj 2017).
- Ustava Socialistične republike Hrvaške/Ustav Socijalističke Republike Hrvatske*, 1963. Narodne novine, 15/1963. Dostopno na: https://www.pravo.unizg.hr/_download/repository/Ustav_SRH_1963.pdf (20. november 2018).
- Ustava Socialistične republike Hrvaške/Ustav Socijalističke Republike Hrvatske*, 1974. Narodne novine, 8/1974. Dostopno na: https://www.pravo.unizg.hr/_download/repository/Ustav_Socijalisticke_RH_1974.pdf (22. maj 2017).
- Ustavni zakon o človekovih pravicah in svoboščinah ter o pravicah etničnih in narodnih skupnosti ali manjšin v Republiki Hrvaški/Ustavni zakon o ljudskim pravima i slobodama i o pravima etničkih i nacionalnih zajednica ili manjina u Republici Hrvatskoj*, 1992. Narodne novine, 34/1992. Dostopno na: http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/1992_06_34_896.html
- Ustavni zakon o pravicah narodnih manjšin/Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina*, 2002. Narodne novine, 155/2002, 47/2010, 80/2010 in 93/2011.
- Vlada Republike Hrvatske, 2013. *Izvešće o provođenju ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina i o utrošku sredstava osiguranih u državnom proračunu Republike Hrvatske za 2012. Godinu za potrebe nacionalnih manjina*, Zagreb.
- Vlada Republike Hrvatske, 2014. *Izvešće o provođenju ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina i o utrošku sredstava osiguranih u državnom proračunu Republike Hrvatske za 2013. godinu za potrebe nacionalnih manjina*. Dostopno na: <https://pravamanjina.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/16072014/Izvjec%20o%20provedbi%20Ustavnog%20zakona%20o%20pravima%20nacionalnih%20manjina%20-%202013.pdf> (16. november 2016).
- Vlada Republike Hrvatske, 2015. *Izvešće o provođenju ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina i o utrošku sredstava osiguranih u državnom proračunu Republike Hrvatske za 2014. godinu za potrebe nacionalnih manjina*. Dostopno na: https://pravamanjina.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/27082015/Izvjescje_o_provedbi_UZPNM_za%202014.pdf (16. november 2016).

- Zakon o odnosih Republike Slovenije s Slovenci zunaj njenih meja*, 2006. Uradni list Republike Slovenije, št. 43/2006 in 76/2010.
- Zakon o predšolski vzgoji in izobraževanju/Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju*, 1997. Narodne novine, 10/1997, 107/2007, 94/2013.
- Zakonu o učbenikih v osnovni in srednji šoli / Zakon o udžbenicima za osnovnu i srednju školu*, 2010. Narodne novine, 27/2010, 57/2011, 101/2013.
- Zakon o uporabi jezika in pisave narodnih manjšin/Zakon o uporabi jezika i pisma nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj*, 2000. Narodne novine, 51/2000.
- Zakon o vzgoji in izobraževanju v jeziku in pisavi narodnih manjšin/Zakon o odgoju i obrazovanju na jeziku i pismu nacionalnih manjina*, 2000. Narodne novine, 51/2000, 56/2000.
- Zakon o vzgoji in izobraževanju v osnovni in srednji šoli/Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi*, 2008. Narodne novine, 87/2008, 86/2009, 92/2010, 105/2010, 90/2011, 5/2012, 16/2012, 86/2012, 126/2012, 94/2013, 152/2014, 07/2017.
- Warschauer, M. & De Florio-Hansen, I., 2003. Multilingualism, Identity, and the Internet. V A. Hu & I. De Florio-Hansen (ur.) *Multiple Identity and Multilingualism*. Stauffenburg, Tübingen, 155–179.

Jezirovni profil mladih v slovenskem zamejstvu: primerjava med zamejstvi in sklepni zaključki

Sonja Novak Lukanović

Uvod

Obravnavanje jezika v povezavi s posameznikom ali skupnostjo zajema tako ideološke, družbene kot zgodovinske osnove. Wiley (po MyCarty 2011, 6) izpostavlja, da je vsaka jezikovna politika in jezikovno načrtovanje »*več kot samo jezik*«, kajti odločitve, ki so povezane z jezikom, predstavljajo za nekatere koristi, za druge pa izgubo privilegija, statusa in tudi pravic. Priznavanje in uresničevanje jezikovnih pravic različnih skupin prebivalstva je pomemben del sodobne jezikovne politike, saj razvoj večjezičnosti v družbi ni samoumeven. Položaj določenega jezika v družbi je vedno odvisen od socialne in politične moči njegovih govorcev. Položaj uradnega jezika oziroma jezika večine ni nikoli vprašljiv; njegova dominantnost v danem okolju omogoča, da jezikovne pravice njegovih govorcev niso ogrožene. Vprašljiv pa je položaj manjšinskega jezika, ki mu ni vedno zagotovljena ustrezna institucionalna podpora, da bi bil prisoten v okolju in da bi se ohranjal v vseh domenah.

Pri obravnavanju slovenskega jezika v zamejstvu se lahko navežemo na Varrenesa (2003), ki navaja, da pri obravnavanju vloge jezika oziroma jezikovnih pravic obstaja razlika med dvema kategorijama. Prva kategorija se nanaša na uporabo jezika posameznika v domeni zasebnega življenja, medtem ko se druga kategorija nanaša na uporabo jezika uradnih institucij oziroma uporabo jezika posameznika v uradnih institucijah. Prav to razlikovanje oziroma ti dve kategoriji pa kažeta, da je zelo pomembno, kako nekdo – posameznik ali politika – dojema *jezikovne pravice in manjšinske pravice* ter kje in v čem se pravice prepletajo. Varstvo in ohranjanje

manjšinskih jezikov je najpomembnejša značilnost evropske kulturne dediščine.

Slovenskega jezika tako ne moremo obravnavati samo z vidika njegovih identitetnih implikacij, saj se v obravnavanih stičnih območjih zaradi različnih družbenih procesov in vplivov spreminja istočasno z razvojem družbe, v kateri slovenski jezik »živi«. Za slovenski jezik je značilno, da živi v tesnem stiku z različnimi jeziki – italijanskim, nemškim, madžarskim in hrvaškim. Prav zato so znanje, učenje in raba slovenskega jezika v etnično mešanih območjih v Italiji, Avstriji, na Madžarskem in Hrvaškem temeljni pogoji za sobivanje in življenje v sožitju, pogoji, ki ustvarjajo tudi družbeno pravičnost. Sporazumevanje med ljudmi bi bilo mogoče tudi z uporabo enega samega sporazumevalnega koda, kar bi sicer omogočilo komuniciranje in vzpostavilo neposredne odnose med posameznimi udeleženci v procesih sodelovanja, združevanja in izmenjave družbenih vlog, toda neposredno bi ogrozilo manjšinski jezik (v našem primeru slovenski jezik), kulturno danost in vrednote, ki jih je obravnavano okolje ohranjalo skozi stoletja. K doslednejši rabi slovenskega jezika v okoljih, kjer slovenščina prihaja v stik z drugim jezikom, prispeva tudi jezikovna politika posamezne države, ki s pomočjo ustreznega izobraževalnega sistema v slovenskem jeziku in ukrepov nudi podporo pri zagotavljanju različnih možnosti pridobivanja jezikovnega znanja, prispeva k oblikovanju in razvijanju pozitivnih stališč in odnosa pripadnikov večinske/lokalne skupnosti do slovenskega jezika ter vzpostavlja potrebne mehanizme nadzora nad uresničevanjem rabe slovenskega jezika (dvojezičnosti) na institucionalni ravni. Seveda pa so tudi sami pripadniki narodne skupnosti odgovorni za ohranjanje in rabo manjšinskega/slovenskega jezika v vsakdanjem življenju.

Ob vsem navedenem moramo upoštevati, da se družbe spreminjajo in da jezikovnostična območja/etnično mešana območja, kjer slovenska narodna skupnost živi, niso zaprti, ograjeni otoki, temveč polotoki, ki se jih dotikajo valovi migracijskih tokov in mobilnost prebivalstva, kar vpliva na spremenjeno strukturo prebivalstva in vzorec življenja ter tudi na drugačne oziroma različne jezikovne vzorce, v katerih se tudi mesto in vloga slovenskega jezika spreminjata. Tradicionalno jezikovno/kulturno mešano okolje pod takimi pogoji izgublja oziroma spreminja svojo

identiteto. Izgublja oziroma spreminja pa je ne samo manjšina, temveč tudi avtohtono večinsko prebivalstvo.

Razlike in podobnosti med slovenskimi zamejstvi

V zaključnem poglavju monografije, ki se osredotoča na jezikovni profil mladih, želimo v izhodišču poudariti, da ko ugotavljamo podobnosti in razlike jezikovega profila mladih v različnih okoljih oziroma v različnih državah, kjer slovenska narodna skupnost živi, se pri interpretaciji položaja slovenskega jezika in z njim povezanega jezikovnega profila mladih najprej soočimo z različnimi zgodovinskimi in političnimi dogodki ter z različnimi zakonskimi ureditvami, ki so zaznamovale različno stopnjo vitalnosti slovenske narodne skupnosti oziroma *različno stopnjo vitalnosti slovenskega jezika*. Empirični podatki našega raziskovanja v okviru projekta *Mladi v slovenskem zamejstvu: družbeni in kulturni konteksti ter sodobni izzivi* potrjujejo, da se vsa navedena dejstva odražajo v jezikovnem profilu mladih.

Empirične podatke raziskovanja v vseh štirih okoljih lahko umestimo v model COD (angl. *Capacity, Opportunity, Desire*; slov. *zmožnost, možnost/priložnost, želja/stališče*), ki smo ga predstavili že v uvodu te monografije. Z modelom so v različnih etnično mešanih okoljih v Evropi ugotavljali vitalnost manjšinskih skupnosti (Grin in Moring 2002), zato smo ga uporabili tudi pri ugotavljanju stopnje vitalnosti slovenske narodne skupnosti v Avstriji, Italiji, na Hrvaškem in Madžarskem. Z rezultati našega raziskovanja, ki so za vsako zamejstvo podrobneje prikazani v predhodnih štirih poglavjih te monografije, lahko ugotavljamo učinkovitost jezikovne politike v posameznih državah, in sicer kakšna je stopnja jezikovne kompetence v slovenskem jeziku (*zmožnost*), kakšne so *možnosti in priložnosti* za rabo slovenskega jezika (ki jih zaznamujeta tako pravni položaj slovenskega jezika kot govorno vedenje posameznikov) ter kakšna so *stališča* do slovenskega jezika, iz katerih je jasno zaznana želja posameznikov, da se učijo slovenski jezik in ga tudi uporabljajo v različnih situacijah.

Cilj pričujočega poglavja je tudi pokazati podobnosti in razlike med posameznimi okolji, ki se nanašajo tako na stopnjo znanja slovenskega

jezika kot na rabo slovenskega jezika v vsakdanjem življenju (na formalni in neformalni ravni) ter prav tako na rabo slovenskega narečja. Tudi stališča do slovenskega jezika v različnih okoljih odsevajo različen položaj slovenskega jezika in različen položaj slovenske skupnosti na lokalni in nacionalni ravni. Rezultati našega empiričnega raziskovanja so pokazali prepletenost družbenih in individualnih dejavnikov v jezikovnih značilnostih anketirancev. Zavedamo pa se, da pridobljenih kvantitativnih (rezultatov ankete) in kvalitativnih podatkov (rezultatov intervjujev) ne moremo posplošiti, temveč da moramo pri interpretaciji izhajati iz dejstva, da je bil vzorec našega empiričnega raziskovanja majhen in prilagojen štirim zamejstvom, ki so različna tako po demografski strukturi kot po poselitvenih področjih. Prav zato dopuščamo možnost, da nismo zajeli oziroma ugotovili vseh posebnosti ali skritih odtenkov jezikovnega profila mladih pripadnikov slovenske narodne skupnosti. Rezultate je treba obravnavati in sprejemati le kot primere, ki nakazujejo določene trende in ki lahko tako načrtovalce manjšinske politike kot same pripadnike slovenske skupnosti ozaveščajo o potrebnih spremembah v organizaciji manjšinskega statusa ter tudi o aktivnostih in dejanjih, ki jih morajo sprejemati pripadniki slovenske narodne skupnosti.

Jezikovne značilnosti mladih

V raziskavi nas je zanimalo, kakšen je materni jezik mladih¹ (glej tabelo 1) in kakšne so jezikovne značilnosti anketirancev. Večina mladih iz Avstrije je navedla kot svoj materni jezik slovenščino, in sicer kar 73,3 % anketirancev, za 11,7 % anketirancev je materni jezik nemščina, isti delež

1 Izraz *materni jezik* lahko uporabljamo v pomenu, da je to: jezik, ki smo se ga naučili v zgodnjem otroštvu v družinskem okolju (tako ga definira Unesco); jezik, ki smo se ga naučili, ne glede na to, od koga; jezik, ki ga posameznik največ uporablja in najbolj obvlada. Številni avtorji pa materni jezik enačijo s prvim jezikom, kar pomeni, da je to prvi jezik, ki ga posameznik usvoji – v večjezičnih družinah prvi jezik obsega tako materin kot očetov jezik, v večjezični situaciji pa je lahko to jezik, ki mu daje posameznik prednost. Ferbežar (1999, 417) navaja: »Prvi jezik (J1) je tisti, ki se ga človek nauči najprej in mu da načeloma – v normalnih družbenih okoliščinah – prvo oz. temeljno identiteto. Gre za t. i. jezikovno identifikacijsko vlogo J1, ki je v primeru slovenščine tudi narodno identifikacijska in je večkrat odvisna tudi od zunanjih dejavnikov.«

anketirancev pa navaja kot svoja materna jezika oba jezika. V obravnavanem vzorcu mladih v slovenskem zamejstvu v Italiji (v nadaljevanju SZI) je večina (41,7 %) zapisala, da ima dva materna jezika, to je slovenščino in italijanščino, 38,3 % anketirancev je navedlo, da je njihov materni jezik slovenščina, medtem ko je za 17 % anketirancev materni jezik italijanščina. V vzorcu mladih na Madžarskem pa je večina (66,7 %) navedla za svoj materni jezik madžarščino, dobra četrtina (26,7 %) se je opredelila za oba jezika (slovenski in madžarski), le 6,7 % pa samo za slovenski jezik. Mladi, ki so sodelovali v anketi na Hrvaškem, so v večini (83,3 %) odgovorili, da je njihov materni jezik hrvaški, 8,3 % jih je odgovorilo, da je njihov materni jezik slovenščina, in prav tako jih je 8,3 % odgovorilo, da sta njihova materna jezika slovenščina in hrvaščina.

Že površinski pogled podatkov v tabeli 1 pokaže, da je med mladimi identifikacija s slovenskim jezikom različna, in podatki nas usmerjajo v različne interpretacije, ki so povezane tako z zgodovinskim pravno-političnim položajem slovenske skupnosti kot z individualnimi/osebni značilnostmi mladih in njihovih družin. Jezikovna okolja v družinah so zelo heterogena, kar se odraža tudi na jezikovnih značilnostih mladih.

Tabela 1: Jezikovne značilnosti anketirancev

Zamejstvo	Slovenski jezik – J1	Slovenski in večinski jezik – J1	Večinski jezik – J1	Drugo	Brez odgovora
Avstrija	73,3 %	11,7 %	11,7 %	3,3 %	0 %
Hrvaška	8,3 %	8,3 %	83,3 %	0 %	0 %
Italija	38,3 %	41,7 %	16,7 %	1,73 %	1,73 %
Madžarska	6,7 %	26,7 %	66,7 %	0 %	0 %

Na jezikovno heterogenost družin so opozorili tudi posamezniki v intervjujih. V kvantitativni analizi podatkov izstopajo mladi iz SZI. Velik delež mladih iz obravnavanega vzorca izhaja iz jezikovno mešanih družin, kar se odraža v njihovem jezikovnem profilu – velik odstotek anketirancev ima dva prva jezika.

Na osnovi rezultatov ugotavljamo, da je identifikacija s slovenstvom prek maternega jezika med mladimi Slovenci v Avstriji najizrazitejša,

kajti večini je slovenski jezik materni jezik. Kljub temu rezultati drugih študij ugotavljajo, da jezikovna kompetenca v slovenščini med pripadniki mlajše generacije nazaduje (Maurer - Lausegger, 2016).

Na Madžarskem nas rezultati opozarjajo, da se trendi opuščanja slovenskega jezika kot prvega jezika v primerjavi z izsledki preteklih raziskav (Nečak Lük 1998; Gáspár 2010) nadaljujejo, kajti najnižji odstotek anketirancev je navedel, da jim je slovenščina materni jezik. Na nek način pa nas je presenetil rezultat, da dobra četrtnina anketiranih navaja dva materna jezika (slovenskega in madžarskega). Rezultat v primerjavi z izsledki že omenjenih raziskav nakazuje, da se povečuje delež mladih, ki so dvojezični in imajo dva prva jezika. To bi lahko pripisali dejstvu, da se je velik delež anketirancev iz Madžarske šolal v Sloveniji oziroma obiskoval jezikovne tečaje slovenskega jezika (glej tabelo 3) in na ta način usvojil slovenski jezik do te mere, da ga zaznavajo in čutijo tudi kot materni jezik.

Podoben jezikovni profil mladih je zaznan na Hrvaškem, le da je delež mladih z dvema prvima jezikoma najnižji, najvišji pa je delež mladih, ki so kljub povezanosti s slovenstvom navedli, da jim je materni oziroma prvi jezik hrvaščina.

Znanje slovenskega jezika in jezika večine: zmožnost

V raziskavi nas je zanimalo, kako anketiranci ocenjujejo svoje znanje slovenskega knjižnega jezika, lokalnega slovenskega narečja, knjižnega jezika večine, lokalnega narečja večine in angleškega jezika. Objektivna ocena stopnje znanja jezika (vseh nivojev) govorcev bi bila idealna, toda tako finančni kot časovni okvir nam tega ni omogočal, zato smo se osredotočili na samoocenjevanje govorcev samih. Že pri odločitvi za metodo samoocenjevanja smo se zavedali, da taka metoda ni najbolj zanesljiva, toda izhajali smo iz predpostavke, da so rezultati lahko vseeno koristni, kajti v povezavi z rabo jezika – slovenskega ali večinskega, knjižnega/standardnega ali narečnega – v različnih govornih položajih lahko ocenimo dejansko/realno stopnjo znanja posameznega jezika. Z rezultati samoevalvacije, ki so subjektivno obarvani, prepoznamo tudi vrednoto, ki jo ima posameznik do jezika.

Anketiranci v SZI so ocenili, da najbolje obvladajo italijanski knjižni jezik: kar polovica (50 %) jih navaja, da italijanski standard pozna »zelo dobro« (ocena 5), 40 % pa jih znanje italijanskega jezika ocenjuje z oceno 4, kar pomeni dobro. Na drugi strani je znanje slovenskega knjižnega jezika ocenilo zelo dobro le 30 % anketirancev, kar pomeni, da je med anketirano mladino jezikovna zmožnost v italijanskem standardu – vsaj na podlagi lastne ocene – boljše kot jezikovna zmožnost v slovenskem standardu. Pertot (2014) navaja, da govorci slovenskega jezika poleg obeh standardov poznajo tudi slovensko in italijansko narečje, kar se je potrdilo tudi v naši raziskavi. Zanimivo pa je, da se v naši raziskavi pri samoocenjevanju poznavanja lokalnih italijanskih in slovenskih narečnih različic razmerje med jezikoma spreobrne, saj anketiranci bolje obvladajo lokalna slovenska narečja kot italijanska. Na osnovi odgovorov lahko sklepamo, da je stopnja znanja slovenskega narečja primerljiva s stopnjo znanja knjižne slovenščine, pravzaprav se z njim skoraj prekriva, medtem ko je znanje lokalnega italijanskega narečja daleč manj razvito (na nižji stopnji) od znanja knjižne italijanščine.

Anketiranci v slovenskem zamejstvu v Avstriji (v nadaljevanju SZA) so se odločili, da najbolje obvladajo lokalno nemško narečje. Kar 76,7 % anketirancev je ocenilo svoje znanje narečja kot zelo dobro, prav tako jih je tudi večina (70 %) ocenila znanje nemškega knjižnega jezika kot zelo dobro. Lokalno slovensko narečje sledi na tretjem mestu (60 % za možnost zelo dobro). Četrtnina (25 %) anketirancev pa svoje znanje slovenskega knjižnega jezika ocenjuje kot zelo dobro in skoraj polovica (45 %) kot dobro. Iz rezultata lahko sklepamo, da mladi relativno kritično ocenjujejo svoje znanje slovenskega knjižnega jezika. Rezultati tudi kažejo, da so za mlade lokalna narečja zelo pomembna, s čimer se potrjujejo ugotovitve drugih avtorjev (prim. Vavti 2012).

Anketiranci v slovenskem zamejstvu na Madžarskem (v nadaljevanju SZM) so v največjem deležu ocenili kot dobro poznavanje madžarščine (96,6 %) in lokalnega madžarskega narečja (73,4 %). Glede znanja slovenskega knjižnega jezika so bili odgovori anketiranih dokaj uravnoteženi. Dobra tretjina (33,3 %) je menila, da je njihovo znanje slovenskega knjižnega jezika slabo, 35 % jih je odgovorilo nevtravno (niti slabo niti dobro), slaba tretjina (30 %) pa je znanje slovenskega knjižnega jezika ovrednotila

kot dobro. O zelo nizki samooceni znanja slovenskega jezika (na primer razumevanje in govorjenje) poroča tudi raziskava *Percepcija jezikovne in kulturne raznolikosti v obmejnih mestih* (Munda Hirnök in Novak Lukanović 2016). Relativno visok odstotek anketirancev, ki so svoje znanje slovenščine ocenili kot dobro, je v neskladju z izborom jezika, v katerem so izpolnjevali vprašalnik (le štirje so izpolnili vprašalnik v slovenskem jeziku, kar je najslabši rezultat v primerjavi z ostalimi zamejstvi).

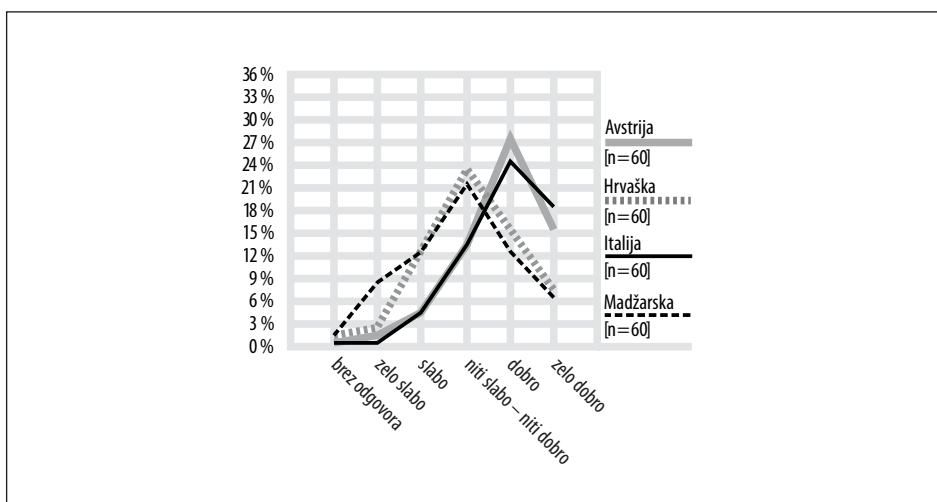
Za razliko od anketirancev v Avstriji pa so anketiranci na Madžarskem znanje lokalnega slovenskega narečja (porabščine) v primerjavi s knjižno slovenščino ovrednotili slabše, kar lahko pripišemo izobraževanju in tudi stikom s slovenskim knjižnim jezikom. Porabščina je prisotna zlasti med starejšo (in do neke mere med srednjo) generacijo in prav podatek, da velik odstotek vprašanih obvlada slabo porabščino, ponovno potrjuje, da v večini porabskih družin ne poteka medgeneracijski prenos jezika.

Anketiranci iz slovenskega zamejstva na Hrvaškem (v nadaljevanju SZH) so v največjem deležu ocenili kot zelo dobro oziroma dobro znanje hrvaščine (95 %) in lokalnega hrvaškega narečja (81,7 %). V precej manjših deležih so kot zelo dobro oziroma dobro ocenili znanje slovenskega knjižnega jezika (36,7 %) in lokalnega slovenskega narečja (33,3 %). Ne glede na to subjektivno oceno znanja slovenščine je 66,7 % anketirancev izpolnilo vprašalnik v slovenščini.

Razlike v samooceni slovenskega jezika med zamejstvi zelo nazorno prikazuje graf 1. Anketiranci v Avstriji in Italiji so podobno ocenili svoje znanje slovenskega knjižnega jezika, podobno pa so ocenili svoje znanje slovenskega jezika tudi anketiranci na Madžarskem in Hrvaškem. Razlike med Avstrijo in Italijo na eni strani ter Madžarsko in Hrvaško na drugi strani so v samooceni stopnje znanja slovenskega jezika. Razlike odražajo vitalnost slovenske narodne skupnosti v posamezni državi in so posledica številnih dejavnikov, od tipa izobraževanja, v katerega so vključeni pripadniki slovenske narodne skupnosti, do položaja slovenskega jezika v družbi, demografskih kazalcev, zgodovinskih dejstev, družbenopolitične ureditve in gospodarskega položaja območja, kjer slovenska narodna skupnost živi.

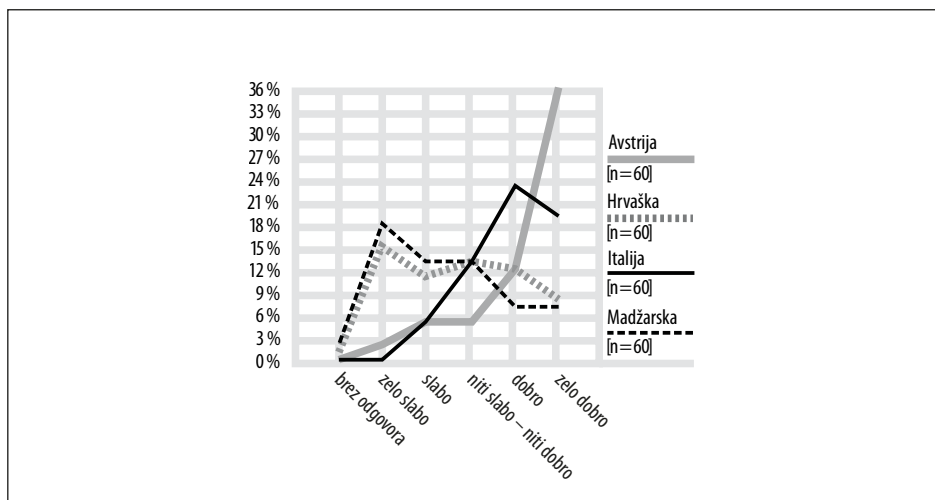
Tip izobraževanja ima vpliv na stopnjo znanja slovenskega jezika, kar se odraža tudi v naših rezultatih. V vsakem zamejstvu se izvaja drugačen tip izobraževanja, v katerem ima slovenski jezik različno vlogo (je učni jezik in tudi učni predmet), prav tako ni zagotovljena vertikala izobraževanja v slovenskem jeziku, kar je prikazano v posameznih poglavjih pričujoče monografije in tudi v seznamu in zemljevidih vzgojno-izobraževalnih ustanov v slovenskem zamejstvu v zaključnem delu monografije.

Graf 1: Samoocene slovenskega knjižnega jezika

Zanimiv je graf 2, ki prikazuje samooceno znanja lokalnega slovenskega narečja. V primerjavi s slovenskim knjižnim jezikom, kjer so anketiranci iz SZI in SZA podobno samoocenili svoje znanje slovenskega knjižnega jezika, pa se pri samooceni narečja podatki razlikujejo. Pri anketirancih v Italiji je stopnja poznavanja slovenskega narečja primerljiva s poznavanjem knjižne slovenščine, je pa glede na anketirance v Avstriji slabše ocenjena. Podobno samooceno glede slovenskega narečja so podali anketiranci iz SZM in SZH. Podatki kažejo, da se porabščina na Madžarskem med mlado generacijo izgublja in da vlogo (zaradi izobraževanja, stikov s Slovenijo in ker ne obstaja medgeneracijski prenos) prevzema slovenski knjižni jezik.

Graf 2: Samoocena lokalnega slovenskega narečja

V intervjujih so mladi v vseh zamejstvih izpostavili, da je za razvijanje sporazumevalnih zmožnosti² pomemben stik s Slovenijo. V Italiji so poudarili, da se to zlasti pozna pri dijakih slovenskih srednjih šol v Italiji, ki se odločijo za študij v Sloveniji. Nekateri se v slovenščini izpopolnijo do take mere, da se ob vsakršnem povratku v izvorno zamejsko jezikovno okolje počutijo že skoraj v zadregi, kajti njihovo znanje knjižne slovenščine je v primerjavi z ostalimi mnogo boljše in enostavno ne vedo, do katere mere uporabljati knjižno slovenščino, je bil komentar enega izmed intervjuvancev.

Stiki s Slovenijo so različni in brez dvoma imajo vpliv na posameznikovo sporazumevalno oziroma jezikovno zmožnost v slovenskem jeziku, zlasti v primeru, če so ti povezani s šolanjem, obiskovanjem sorodnikov, kulturnih in športnih prireditev ter z delom. Anketiranci so obisk Slovenije povezovali z različnimi razlogi in so lahko navedli več odgovorov. Vsak posamezni razlog za obisk Slovenije je prikazan v odstotkih (tabela

2 Uporabljamo izraz *sporazumevalna zmožnost*, kot ga je definiral Hymes (1972). Ta izraz ne pomeni samo znanja jezika, temveč tudi zmožnost rabe jezika v različnih situacijah (o sporazumevalni zmožnosti glej tudi Bešter Turk 2011). Pirih Svetina (2005, 147) sporazumevalno zmožnost definira kot znanje in vedenje, ki posamezniku omogoča, da lahko ustrezno in učinkovito uporablja jezik, ter sposobnost (spretnost), da to znanje uporablja za sporazumevanje v realni situaciji.

2), ki se nanaša na razlog v posameznem vzorcu anketiranih v vsaki državi ($N = 60 = 100\%$).

Pregled pridobljenih rezultatov pokaže, da je obisk Slovenije med mladimi, ne glede na to, iz katerega zamejstva so, največkrat povezan z izletom ali dopustom. Relativno visok delež obiskov namenjajo nakupovanju – to velja zlasti za mlade iz Italije in tudi Madžarske, najmanj pa za mlade iz Avstrije. Vse oblike stikov oziroma obiskov Slovenije brez dvoma prispevajo k dvigu sporazumevalne zmožnosti posameznika v slovenskem jeziku.

Tabela 2: Razlogi za obiskovanje Slovenije

Motiv	Avstrija	Hrvaška	Italija	Madžarska
Šolanje	11,7 %	22,3 %	23,3 %	11,7 %
Obiski prireditev	35 %	26,7 %	31,7 %	38,3 %
Delo	8,3 %	11,7 %	13,3 %	10 %
Obiski sorodnikov	20 %	43,3 %	30 %	25 %
Izleti, dopusti	88,3 %	61,7 %	60 %	75 %
Nakupi	21,7 %	36,7 %	66,7 %	48,3 %

V relativno majhnem deležu (11–23,3 %) so anketiranci ne glede na zamejstvo kot razlog obiskovanja Slovenije navedli šolanje in delo.

Z analizo odgovorov na vprašanje, čemu je bilo namenjeno bivanje v Sloveniji, smo želeli ugotoviti, ali je bilo njihovo bivanje povezano s šolanjem oziroma izpopolnjevanjem slovenskega jezika. Predvidevali smo, da so se v znanju slovenščine izpopolnjevali v okviru različnih oblik izobraževanja v Sloveniji. Izhajali smo iz dejstva, da je za dvig kompetence vsakega jezika potrebno usmerjeno, načrtno učenje jezika, kar omogoča le šolanje v jeziku ali obiskovanje jezikovnih tečajev – lahko tudi neformalnih.

Iz podatkov v tabeli 3 (vsak namen/vzrok je podan v odstotkih glede na celoten vzorec za posamezno zamejstvo – $N = 60 = 100\%$) ugotovljamo, da relativno velik delež anketirancev (najmanj iz Italije – 21,7 %)

ni nikoli bival dalj časa v Sloveniji, torej niso študirali in tudi ne obiskovali daljših tečajev slovenskega jezika v Sloveniji.

Razlike med zamejstvi so tudi pri študiju – največ anketirancev iz Italije je navedlo, da je dalj časa bivalo v Sloveniji zaradi študija (36,7 %, kar je 22 anketirancev), na drugem mestu so anketiranci iz Madžarske, nato iz Hrvaške. Najmanj anketirancev, ki so navedli študij v Sloveniji, je iz Avstrije. Na osnovi tega rezultata lahko predvidevamo, da pripadnikom slovenske narodne skupnosti iz Avstrije študij v Sloveniji ni tako zanimiv kot na primer pripadnikom slovenske narodne skupnosti iz Italije, Hrvaške ali Madžarske.

Tabela 3: Čemu je bilo namenjeno bivanje v Sloveniji

Vzrok-nekateri	Avstrija	Hrvaška	Italija	Madžarska
Študij	8,3 %	28,3 %	36,7 %	21,7 %
Udeležba na tečajih slovenskega jezika	30 %	6,7 %	23,3 %	31,7 %
Drugo izobraževanje	16,7 %	5 %	10 %	5 %
Nikoli nisem bival dalj časa v Sloveniji	38,3 %	38,3 %	21,7 %	8,3 %

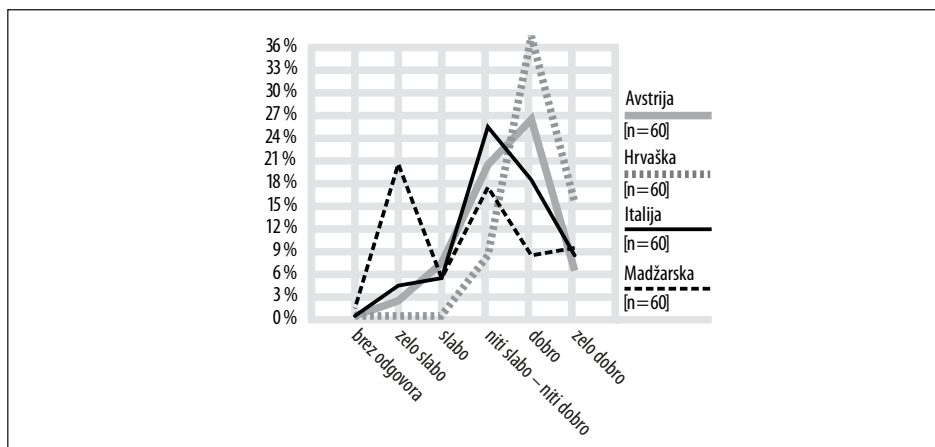
Na drugi strani pa je večji delež anketirancev iz Avstrije kot iz Italije obiskoval tečaje slovenskega jezika. Tudi velik delež anketirancev iz Madžarske je obiskoval tečaje slovenskega jezika, medtem ko so anketiranci iz Hrvaške v manjšem deležu obiskovali tečaje slovenskega jezika v Sloveniji. Na osnovi podatkov iz tabele 3 lahko predvidevamo, da največji delež anketirancev iz Avstrije ni bival daljše obdobje v Sloveniji, medtem ko je v nasprotju s tem večina anketirancev iz Madžarske bila dalj časa v Sloveniji. Razlaga za ta podatek je po našem mnenju večplastna in povezana z različnim položajem slovenske skupnosti in slovenskega jezika v posamezni državi. Na odločitev pa vplivajo tudi tip izobraževanja, v katerega so vključeni pripadniki slovenske narodne skupnosti, učinkovitost poučevanja slovenskega jezika, možnost sporazumevanja v slovenskem jeziku in možnost različnih stikov s slovenskim jezikom (mediji, kulturne prireditve itd.).

Znanje tujega jezika

V uvodnem poglavju smo pisali o vplivih transnacionalizma, globalizacije in evropeizacije na spremembe funkcij in položajev različnih jezikov in njihovih posledicah za jezikovne prakse v večkulturnih okoljih. Prav tako smo v prvem monografskem zvezku publikacije o mladih v slovenskem zamejstvu ugotovili, da se mladi v SZI v primerjavi z vrstniki iz drugih treh obravnavanih zamejstev v večji meri zavzemajo za vrednoto večjezičnosti, »ki je vrednota s širšim pomenom, saj poleg narodnomanjšinskega vsebinskega konteksta zajema vidike, ki so v modernem času eksistencialno pomembni za splošno družbeno komunikacijo mladih in za področje njihovega zaposlovanja« (Kržišnik - Bukić 2017, 261). Poleg slovenščine in uradnega/državnega jezika mladi danes obvladajo vsaj en tuj jezik, ki se ga naučijo v šoli – v večini primerov je to angleščina, ki je danes najbolj uveljavljen jezik za mednarodno sporazumevanje ter za pot do socialne mobilnosti in tudi do raznolikih ekonomskih priložnosti. Obstaja pa nevarnost, da manjšinski jezik (v našem primeru slovenski jezik), ki nima statusa mednarodnega jezika, v primeru, ko tekmuje z enim ali več jeziki, ki zagotavljajo širšo komunikacijsko možnost, izgubi svojo vitalnost. V situacijah, ko morajo govorci znati dva jezika širše komunikacije – dominantnega/državnega in mednarodnega – se motivacija za rabo in ohranjanje manjšinskega/lokalnega jezika bistveno zmanjša (Grenoble in Whaley 2006). Izhajajoč iz te predpostavke smo analizirali tudi stopnjo znanja angleškega jezika.

Iz grafa 3 je razvidno, da se samoocene angleškega jezika razlikujejo med zamejstvi. Angleščino dobro ali zelo dobro obvlada (oceni 5 ali 4) največ anketirancev na Hrvaškem (86,7 %) in najmanj na Madžarskem (28,3 %), tudi podatki za Avstrijo in Italijo se razlikujejo in so v prid SZA, kjer je skoraj 52 % anketirancev zapisalo, da obvladajo angleški jezik zelo dobro oziroma dobro, med anketiranci iz Italije pa jih je 43 % z dobrim oziroma zelo dobrim znanjem angleščine.

Graf 3: Samoocene angleškega jezika

Predvidevamo, da so razlike v stopnji znanja angleškega jezika posledica jezikovne politike države, ki učenje angleščine različno umešča v formalne in neformalne izobraževalne programe. Prisotnost drugih jezikov je med vsemi anketiranci zanemarljivo majhna, kar nas na nek način preseneča, kajti pričakovano bi bilo, da je med mladimi prisotna želja po znanju tujih jezikov, predvsem zaradi ekonomskih motivov in mobilnosti.

Izbira jezika v vsakdanjem življenju: možnosti in priložnosti

Tako kot so razlike v stopnji znanja slovenskega jezika med anketiranci v vseh štirih zamejstvih, so zaznane razlike tudi v izbiri jezika sporazumevanja v različnih domenah tako zasebnega kot javnega življenja. Upoštevali smo Fishmanovo teorijo domen (1972) in anketirance spraševali, kateri jezik uporabljajo v družini z materjo, očetom, bratom ali sestro, starimi starši po materi in očetu ter drugim sorodstvom, kateri jezik uporabljajo v krogu prijateljev ali znancev, v šoli, na delovnem mestu in v različnih situacijah v vsakdanjem življenju. Tudi če govorniki znajo dobro svoj jezik (obstaja zmožnost) in ga tudi želijo uporabljati, potrebujejo priložnost, kar je izpostavljeno v modelu COD (Grin in Moring 2002). Raba jezika je do neke mere zasebna zadeva, vendar jezikovna vitalnost jezika presega

zasebno rabo in zajema tudi javno rabo jezika, kjer pa ima država veliko vlogo. Podatki kažejo podobnosti v jeziku sporazumevanja v družini med anketiranci v Avstriji in Italiji. Čeprav smo v našem raziskovanju pridobili številne podatke, ki kažejo, v katerem jeziku se anketiranci sporazumevajo v domačem okolju, pa izpostavljamo samo podatke o jeziku, ki ga uporabljajo z materjo (tabela 4) in očetom (tabela 6), ter zaradi ugotavljanja medgeneracijskega prenosa prikazujemo tudi jezik, v katerem jeziku se sporazumevajo s starimi starši (tabeli 5 in 7). Medgeneracijski prenos je eden izmed pomembnejših dejavnikov za vitalnost jezika.

Tabela 4: Jezik, ki ga anketiranci uporabljajo v komunikaciji z mamo

	Avstrija	Hrvaška	Italija	Madžarska
Samo slovenski jezik/ večinoma slovenski jezik	68,3 %	8,3 %	65 %	5 %
Oba jezika v enaki meri	5 %	6,7 %	1,7 %	25 %
Večinoma večinski jezik/ samo večinski jezik	23,4 %	83,4 %	31,6 %	68,3 %
Drugi jezik	3,3 %	1,7 %	1,7 %	0 %
Brez odgovora	0 %	0 %	0 %	1,7 %

Kako poteka medgeneracijski prenos, nam pokažejo podatki v spodnji tabeli, kjer je razvidno, koliko in v katerem jeziku se v posameznih zamejstvih anketiranci pogovarjajo s starimi starši po mami (tabela 5).

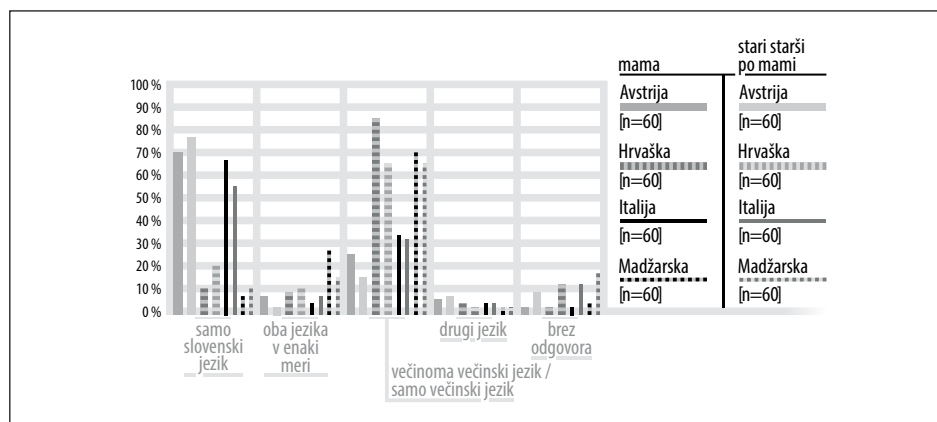
Tabela 5: Jezik, ki ga anketiranci uporabljajo v komunikaciji s starimi starši po mami

	Avstrija	Hrvaška	Italija	Madžarska
Samo slovenski jezik/ večinoma slovenski jezik	75 %	18,3 %	53,3 %	8,4 %
Oba jezika v enaki meri	0 %	8,3 %	5 %	13,3 %
Večinoma večinski jezik/ samo večinski jezik	13,3 %	63,3 %	30 %	63,4 %
Drugi jezik	5 %	0 %	1,7 %	0 %
Brez odgovora	6,7 %	10 %	10 %	15 %

Iz tabele 4 je razvidno, da večina anketirancev v Italiji in Avstriji uporablja pri sporazumevanju z materjo slovenski jezik (65 % oziroma 68,3 %), in kot je razvidno iz tabele 5, tudi s starimi starši po materi (53 % oziroma 75 %). V Italiji se z očetom sporazumevajo v slovenščini v manjši meri (45 %), medtem ko se anketiranci v Avstriji z očetom v enakem deležu sporazumevajo samo oziroma večinoma v slovenskem jeziku (tabela 6).

Na Hrvaškem in tudi na Madžarskem z materjo in očetom uporabljajo večinoma jezik večine – hrvaški oziroma madžarski, zelo majhen delež jih uporablja slovenščino.

Graf 4: Jezik, ki ga anketiranci uporabljajo v komunikaciji z mamo, v primerjavi s starimi starši po mami

Medgeneracijski prenos je razviden tudi iz grafa 4, kjer rezultati kažejo, da se v Avstriji, na Hrvaškem in tudi na Madžarskem v večjem odstotku kot z mamo mladi pogovarjajo v slovenskem jeziku s staro mamo. Nekoliko odstopa podatek za Italijo. Vzrok je lahko v tem, da nimajo več stare mame, ali pa v tem, da je tudi mama iz mešane družine, kjer slovenščina ni bila prvi jezik stare mame. O spremenjeni izbiri jezika priča tudi podatek o rabi večinskega jezika v komunikaciji z mamo – večji odstotek anketirancev se v večinskem jeziku sporazumeva z mamo kot s staro mamo (po mami). V tem primeru predvidevamo, da ni bilo generacijskega prenosa. Rezultati nam ne omogočajo, da bi ta podatek argumentirali.

Tabela 6: Jezik, ki ga anketiranci uporabljajo v komunikaciji z očetom

	Avstrija	Hrvaška	Italija	Madžarska
Samo slovenski jezik/ večinoma slovenski jezik	68,3 %	5 %	45 %	3,4 %
Oba jezika v enaki meri	3,3 %	5 %	5 %	18,3 %
Večinoma večinski jezik/ samo večinski jezik	25 %	85 %	38,3 %	70 %
Drugi jezik	0 %	0 %	6,7 %	0 %
Brez odgovora	3,3 %	5 %	5 %	8,3 %

Tabela 7 prikazuje komunikacijo s starimi starši po očetu, kar potrjuje medgeneracijski prenos po očetovi strani, in kot kažejo podatki, je tako v Italiji kot v Avstriji prisotna slovenščina v sporazumevanju s starši in starimi starši. Zaradi različnih družbenih in zgodovinskih vzrokov ter neustrezne jezikovne politike pa sporazumevanje s starši in starimi starši na Hrvaškem in Madžarskem poteka le med redkimi družinami v slovenščini.

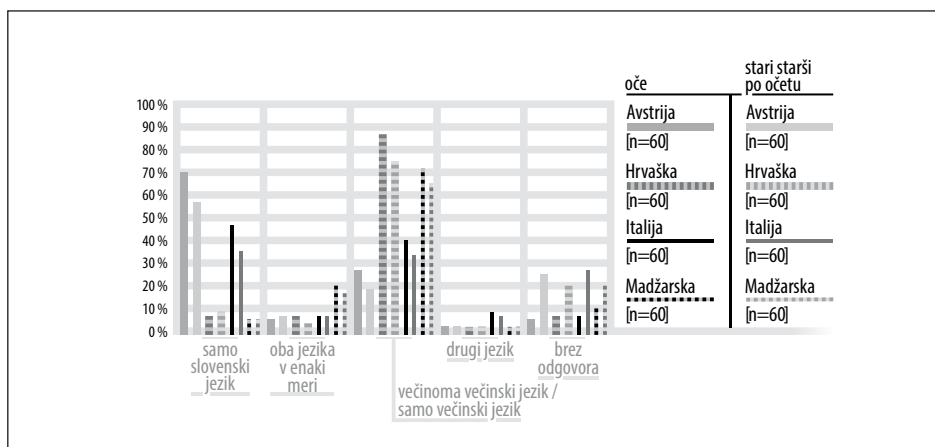
Tabela 7: Jezik, ki ga anketiranci uporabljajo v komunikaciji s starimi starši po očetu

	Avstrija	Hrvaška	Italija	Madžarska
Samo slovenski jezik/ večinoma slovenski jezik	55 %	6,7 %	33,3 %	3,4 %
Oba jezika v enaki meri	5 %	1,7 %	5 %	15 %
Večinoma večinski jezik/ samo večinski jezik	16,7 %	73,3 %	31,7 %	63,3 %
Drugi jezik	0 %	0 %	5 %	0 %
Brez odgovora	23,3 %	18,3 %	25 %	18,3 %

Iz podatkov o sporazumevanju s starši in starimi starši je razvidno, da je slovenski jezik prisoten pri večini družin v SZI in SZA. Prav tako lahko potrdimo, da je prisoten medgeneracijski prenos, ki je zelo pomemben za obstoj jezika. Podatki o sporazumevanju z mamo ali očetom potrjujejo, da je relativno veliko družin (skoraj tretjina) v SZI etnično/jezikovno mešanih in zato uporabljajo samo večinski jezik. Takih družin je več v Italiji kot med anketiranci v Avstriji (skoraj četrtnina).

Popolnoma drugačna situacija je na Madžarskem in Hrvaškem, kjer v družini z mamo, očetom in starimi starši večinoma uporabljajo večinski jezik.

Graf 5: Jezik, ki ga anketiranci uporabljajo v komunikaciji z očetom, v primerjavi s starimi starši po očetu

Zanimivo je, da je med vsemi zamejstvi na Madžarskem najbolj prisotna raba dveh jezikov (slovenskega in madžarskega) tako z mamo, očetom kot s starimi starši. Na osnovi naših rezultatov težko odgovorimo na vprašanje, ali se res uporabljata oba jezika v enaki meri in za kakšno stopnjo jezikovne zmožnosti v enem ali drugem jeziku gre pri posamezniku. Podatki tudi kažejo, da se oba jezika več uporabljata v komunikaciji z mamo in očetom kot pa s starimi starši, kar nas usmerja v razmišljanje, da je pri komunikaciji s starimi starši bolj prisotna porabščina, ki je mlajša generacija ne zna tako dobro, zato se raje pogovarja samo v madžarščini. Vsekakor bi veljalo podatek podrobneje raziskati. Porabščina je prisotna

zlasti med starejšo (in do neke mere tudi med srednjo) generacijo in prav podatek, da velik odstotek vprašanih obvlada slabo porabščino, ponovno potrjuje, da v večini porabskih družin ne poteka medgeneracijski prenos jezika, o čemer bomo pisali v nadaljevanju.

Prav tako je zanimivo, da relativno velik odstotek vprašanih v vseh štirih zamejstvih na vprašanje, kako se pogovarjajo s starimi starši po očetu, ni odgovoril, kar lahko pomeni, da nimajo stikov ali pa za to obstajajo drugi vzroki (razvidno tudi iz grafov 4 in 5).

Pri analiziranju podatkov o rabi jezika je zelo pomemben podatek, v katerem jeziku poteka komunikacija s partnerjem, kajti prav izbira jezika med partnerjema nakazuje, kakšna bo družina (v jezikovnem pogledu – homogena ali heterogena), predvideva pa se lahko tudi, kakšna bo komunikacija, ko si bo anketiranec ustvaril družino. Podatki so glede na zamejstvo zelo različni, toda nakazujejo, da v Avstriji, na Hrvaškem in Madžarskem s partnerjem večinoma govorijo samo ali večinoma večinski jezik, le v Italiji se anketiranci, ki imajo partnerja, večinoma pogovarjajo samo slovensko. Podatkov zaradi majhnega števila odgovorov ne moremo posplošiti (na primer v Avstriji kar 46 % anketirancev ni odgovorilo, na Madžarskem pa 16,7 %). Predvidevamo, da so se mladi zaradi študija ali zaposlitve odselili in si tako v drugem, večinskem okolju našli tudi ljubezen. Predvidevamo pa tudi, da bo v mešanih družinah govorcu slovenskega jezika težje ohraniti slovenski jezik, kajti partner iz večinskega okolja največkrat ne obvlada manjšinskega jezika, zato zaradi lažjega sporazumevanja poteka komunikacija v družini v večinskem jeziku.

Podatek, da se tako na Hrvaškem kot na Madžarskem samo oziroma večinoma slovenski jezik skoraj ne uporablja v domeni družine in v povezavi s prijatelji, znanci iz bližnjega okolja in sosedi, opozarja, da je vitalnost slovenskega jezika ogrožena. Kot pišejo avtorji v predhodnih poglavjih, je to posledica neustrezne jezikovne politike, ki je s številnimi jezikovnimi in nejezikovnimi postopki ustvarila pogoje za asimilacijo pripadnikov slovenske narodne skupnosti. Rezultati so dovolj trdna podlaga politiki za revitalizacijo slovenskega jezika.

Za vitalnost jezika je pomembno, da se uporablja tudi zunaj družine. Na vprašanja, v katerem jeziku se pogovarjajo s sošolci, profesorji zunaj pouka, kolegi na fakulteti in kolegi iz drugih fakultet, večina anketirancev

ni odgovorila (ne glede na zamejstvo), zato je nemogoče ugotoviti, v katerem jeziku potekajo pogovori, in na osnovi tega podatka zaključiti, da slovenski jezik ni prisoten v teh domenah.

Domena »delovno mesto« je z vidika vitalnosti jezika pomembna in odseva več kot samo jezikovni vidik. Več kot polovica anketirancev na vprašanja, povezana z delovnim mestom, ni odgovorila. Predvidevamo, da na vprašanja niso odgovorili dijaki oziroma študenti. To predvidevanje lahko potrdimo z analizo vprašanja, kaj anketiranci v trenutku izvajanja ankete delajo – 27,5 % jih hodi v šolo in 29,2 % jih študira. Anketiranci, ki so na vprašanje odgovorili, pa na delovnem mestu komunicirajo največkrat samo oziroma večinoma v jeziku večine, v redkih primerih s strankami uporabljajo oba jezika. Razlika v odgovorih je pri anketirancih v Italiji, kjer večina na delovnem mestu uporablja slovenski jezik ali pa celo oba jezika. Oba jezika sta tam za razliko od ostalih treh zamejstev na delovnem mestu enakovredno prisotna. To si lahko razlagamo s predpostavko, da so zaposleni v podjetjih, ki so v slovenski lasti, ali pa v slovenskih izobraževalnih ustanovah, kjer se zaposlujejo kot strokovna pomoč zlasti mladi z znanjem slovenskega jezika. Ne glede na okolje pa mnogokrat izbiro jezika na delovnem mestu diktira kapital oziroma trg, na katerega je podjetje usmerjeno. Prav zato je pomembna gospodarska moč manjšine, ki se odraža tudi na moči manjšinskega jezika (zlasti v njegovi uporabi), kar se je pokazalo pri rezultatih našega raziskovanja. V tem kontekstu – v povezavi z gospodarstvom – se izpostavi tudi ekonomski vidik jezika, ki predstavlja pomembno vrednost za posameznika, pripadnika manjšine in tudi večine in ki bi ga bilo treba vključiti v strategijo ohranjanja večkulturnega območja. Znanje jezika narodne skupnosti ima za posameznika dodano vrednost, omogoča mu zaposlitev v svojem okolju, istočasno pa mu omogoča mobilnost in vključevanje tudi v drug, sosedski trg. Če bi bili v Porabju na primer prisotni slovenska podjetja in slovenski kapital, bi se povečalo zanimanje tudi za slovenski jezik, in to ne samo med pripadniki slovenske narodne skupnosti, temveč tudi med večinskim prebivalstvom, tako pa prisotnost tujega kapitala v Monoštru vpliva na motivacijo za učenje tujega jezika – predvsem nemščine in angleščine, kajti z znanjem omenjenih jezikov se povečuje možnost zaposlitve in napredovanja na delovnem mestu.

V raziskavi smo ugotavljali tudi jezik, ki ga anketiranci uporabljajo v različnih situacijah v vsakdanjem življenju – v društvu, pri športu ali rekreaciji, z natakarji v gostilni, s prodajalci v trgovinah, z osebjem na pošti, z osebjem v bolnicah in osebjem na banki. Podatki za vsa zamejstva kažejo, da je raba slovenščine v javnosti redka in da je malo možnosti oziroma priložnosti za rabo slovenskega jezika. Izstopajo nekatere situacije. V društvih oziroma klubih je tako raba slovenščine med anketiranci v relativno visokem deležu prisotna predvsem v Italiji in Avstriji, kjer Slovenci razpolagajo z razširjeno mrežo kulturnih in športnih društev, kjer lahko govorijo slovensko in tako prispevajo k ohranjanju vitalnosti slovenskega jezika. V manjšem obsegu pa je raba slovenskega jezika prisotna med anketiranci na Madžarskem in Hrvaškem, kar pomeni, da slovenska skupnost v teh dveh državah nima tako razvejene mreže svojih društev oziroma institucij, kjer bi lahko pripadniki slovenske skupnosti nemoteno uporabljali slovenščino. Brez dvoma bi bolj razširjena društvena dejavnost prispevala k temu, da bi pripadniki slovenske narodne skupnosti na Madžarskem in Hrvaškem prihajali v stik s slovenskim jezikom, kar bi dvignilo njihovo kompetenco v slovenskem jeziku (glej tabelo 8).

Tabela 8: Raba jezika v društvu/klubih

	Avstrija	Hrvaška	Italija	Madžarska
Samo slovenski jezik/ večinoma slovenski jezik	56,7 %	13,3 %	44,7 %	10,0 %
Oba jezika v enaki meri	16,7 %	10,0 %	15 %	26,7 %
Večinoma večinski jezik/ samo večinski jezik	20,0 %	63,4 %	30,0 %	55,0 %
Drugi jezik	0 %	3,3 %	0 %	0 %
Brez odgovora	6,6 %	10,0 %	8,3 %	8,3 %

Pri sporazumevanju z natakarji v gostilnah ali nočnih lokalih, s prodajalci v trgovinah, z osebjem na pošti in v bolnici pa slovenščina ni glavni jezik sporazumevanja, izjema je le Italija, kjer je skoraj polovica (46,7 %) anketiranih navedla, da se v gostilnah z natakarji pogovarja slovensko ali pa v obeh jezikih. To je po vsej verjetnosti tako zato, ker so v

obmejnem pasu številne gostilne in osmice v lasti pripadnikov slovenske narodne skupnosti, kjer pa na samo, da se govori slovensko, temveč se ohranjata tudi tipična slovenska kulinarika in prepoznavnost vinarstva. K temu je pripomogla tudi turistična promocija (na primer knjižica, ki jo je izdalo Slovensko deželno gospodarsko združenje: *10 let dobrot/10anni di bontà – po poteh okusov Krasa/sulle tracce dei Sapori del Carso*). Prav tako med vsemi anketiranci izstopajo podatki za Italijo – več kot tretjina anketirancev uporablja s prodajalci slovenski jezik ali oba jezika enakopravno. Predvidevamo, da so prodajalci ali celo lastniki teh trgovin pripadniki slovenske narodne skupnosti, kar priča o trgovinski dejavnosti, ki je bila zlasti v preteklosti v teh obmejnih krajih močno razvita.

Zanimivo je, da je v Avstriji in Italiji dokaj razširjena raba slovenskega jezika na bankah, medtem ko anketiranci na Hrvaškem in Madžarskem navajajo, da se le v redkih primerih na bankah sporazumevajo v slovenskem jeziku ali v obeh jezikih. Posebej moramo izpostaviti, da je polovica (50 %) anketirancev v vzorcu iz SZA odgovorila, da na banki govori samo slovensko ali večinoma slovensko. Za to imajo zasluge slovenske posojilnice na dvojezičnem območju, ki imajo dolgoletno tradicijo. Slovenščina je v manjšem obsegu prisotna tudi v sporazumevanju z osebjem na občinskih uradih. Podobno je tudi v Italiji, kjer obstaja tradicija slovenskega bančništva.

Podatki kažejo, da je v vseh štirih zamejstvih slovenski jezik prisoten v neformalnih situacijah predvsem v domeni družine, prisoten je tudi v manjšinskih organizacijah in v ustanovah, kot so šole s slovenskim učnim jezikom, kulturna in športna društva ter knjižnice.

Ko prihajamo v sfero formalnega sporazumevanja, pa se raba slovenskega jezika zmanjšuje. Analiza rezultatov o rabi jezika je pokazala, da sta rabi slovenskega in večinskega jezika glede na govorna področja (javna in zasebna sfera) različni in da zlasti v formalnih situacijah prevladuje jezik večine, ki ga govorita obe skupini. Za pripadnike slovenske narodne skupnosti bi bilo idealno, če bi lahko uporabljali svoj materni/prvi jezik v enaki meri v vseh govornih položajih (formalnih in neformalnih). Kot kažejo rezultati našega raziskovanja, se pripadniki slovenske narodne skupnosti jezikovno primikajo k drugemu jeziku, k jeziku večine. Pripadnik manjšine uporablja večinoma drugi jezik, to je jezik večine,

v številnih javnih sferah (pošta, delovno mesto, mediji, bolnišnica) ter tudi v številnih polformalnih (pogovor s sodelavci na delovnem mestu, v soseščini) in neformalnih položajih (s prijatelji).

Izhajajoč iz teorije jezikovnega prilagajanja in na osnovi statističnih rezultatov ugotavljamo, da pri govorcih potekajo procesi jezikovnega prilagajanja predvsem v smeri primika (konvergence) k jeziku večine. V večini primerov gre za asimetrično konvergenco, ki jo največkrat zaznamuje samo govorec – pripadnik manjšine. Pripadnik manjšine največkrat pred strategijo ohranjanja jezika v formalnih govornih položajih daje prednost strategiji primikanja k jeziku večine. Enosmerno jezikovno prilagajanje kaže na neuravnotežen družbeni položaj slovenskega jezika, v katerem prevladuje diglosija (Giles in Powesland 1997).

Odgovori o pisnem sporazumevanju anketirancev so pokazali podobnosti in razlike med zamejstvi, podobno kot smo to zaznali med zamejstvi pri samoovrednotenju in rabi slovenskega jezika

Pri rabi slovenščine in italijanščine oziroma slovenščine in nemščine pri pisanju pisem in SMS-ov oziroma pri uporabi elektronske pošte in spletnih socialnih omrežij prevladuje model enakovredne rabe obeh jezikov. Enakovredna raba slovenskega in večinskega jezika pa ni značilna za Hrvaško in Madžarsko, kjer pri pisanju uporabljajo predvsem hrvaški oziroma madžarski jezik.

Mladi in mediji

Vpliv medijev na ohranjanje jezika je zelo kompleksno in pomembno področje, ki je vedno prisotno in aktualno pri raziskovanju jezika in položaja manjšin, zato smo tudi v naši raziskavi posebej izpostavili medije v povezavi z jezikom. Številni avtorji pišejo o pomembni vlogi medijev. Fishman (1991) v svoji stopenjski lestvici, poimenovani *Graded Intergenerational Disruption Scale* – GIDS določa medije kot pomembno področje za ohranjanje jezika in jih uvršča zelo visoko (druga in tretja stopnja pomembnosti). Moring piše (2013), da mediji predstavljajo eno izmed številnih aktivnosti, ki vplivajo na vsakodnevno rabo jezika, in da je vloga medija informirati in diseminirati jezik, njegov razvoj in novosti.

Jezik v medijih je lahko obravnavan kot pokazatelj vrednot, ki ga jeziku pripisuje družba, in prisotnost jezika v medijih vpliva na njegov prestiž (Busch 2013, 39). V večjezičnem okolju so vsi prebivalci izpostavljeni medijem v različnih jezikih in izbira medija ne temelji vedno samo na izbiri jezika medija. Vsaka skupnost želi imeti širok spekter različnih vrst medijev v svojem jeziku (od klasičnih pa vse do tehnološko sodobnih medijev), ki so zanimivi tako za mlajšo kot starejšo generacijo. Drugi pomemben vidik je tudi, da mediji pokrivajo širok spekter različnih vsebin in oblik. Pri analizi podatkov ugotavljamo, da v zamejstvih obstaja tako institucionalna kot funkcionalna celovitost medijske prisotnosti, kot jo definira Moring (2006), pri čemer institucionalna celovitost pomeni razpoložljivost različnih vrst medijev, funkcionalna pa dejansko potrebo ljudi. Toda rezultati našega raziskovanja nakazujejo razlike, ki se nanašajo tako na institucionalno kot funkcionalno celovitost posameznega medijskega okolja.

Večinski jezik zelo močno dominira v vsakdanjem življenju mladih. Rezultati ankete kažejo, da večina mladih v vseh štirih zamejstvih prebira časopise in revije v večinskem jeziku. Relativno velik delež je tudi mladih, ki berejo časopise in revije v slovenskem jeziku in v obeh jezikih – največ mladih v Italiji (48,3 %), nato v Avstriji (36,7 %) in na Madžarskem (28,3 %) ter najmanj na Hrvaškem (21,7 %). Tudi ta rezultat lahko primerjamo z rezultatom o samooceni znanja jezika, kjer podatki kažejo podobnost Avstrije z Italijo in Hrvaške z Madžarsko.

Razlike med zamejstvi kažejo, da obstajajo razlike med medijsko ponudbo v slovenskem jeziku, ki prispeva tako k ohranjanju jezika kot k informiranju o manjšinskih tematikah.

Dostopnost do slovenskih televizijskih programov ni povsod enaka, v nekaterih okoljih so slovenski programi nedostopni, na kar so opozorili anketiranci iz Hrvaške. Večina mladih gleda televizijske oddaje v jeziku večine, nihče izmed anketiranih iz Italije, Avstrije in Hrvaške ne gleda slovenskih televizijskih programov in samo 3 (5 %) anketiranci iz Madžarske gledajo večinoma televizijske oddaje v slovenskem jeziku.

Iz analize kvantitativnih podatkov in analize pogovorov z intervjuvanci izhaja, da so mladi zelo različno ocenili manjšinsko medijsko ponudbo, predvsem pa je bila splošna ocena, da ni veliko zanimivega za

mlado generacijo. Prav tako so bili kritični do jezika, ki ga mediji uporabljajo. Iz odgovorov je razvidno, da mladi uporabljajo sodobne množične medije, ki jim omogočajo vpogled v različne svetove. Anketiranci, ne glede na zamejstvo, spremljajo spletne strani v različnih jezikih, tudi v slovenščini. Spletne strani v slovenščini so lažje dostopne kot slovenski radijski oziroma televizijski programi, zato je tudi njihova raba večja. Rezultat empiričnega raziskovanja kaže, da obstaja med zamejstvi različna stopnja institucionalne celovitosti medijske prisotnosti (Avstrija in Italija imata večjo stopnjo institucionalne celovitosti medijev kot Hrvaška in Madžarska), zaznana pa je tudi razlika v funkcionalni celovitosti.

Podatki prav tako kažejo, da mladi kljub razširjenosti sodobnih medijev še vedno berejo knjige. Največji delež (10 %) mladih, ki je odgovoril, da ne bere, je na Madžarskem. Večina jih prebira knjige v večinskem jeziku, relativno majhen delež mladih v Avstriji in Italiji pa prebira knjige tako v slovenskem jeziku kot jeziku večine (tretjina anketirancev), medtem ko je med mladimi anketiranci na Madžarskem delež tistih, ki berejo v obeh jezikih, precej nižji (samo 6,7 %). Zanimiva situacija je med mladimi na Hrvaškem, kjer relativno veliko anketirancev bere knjige večinoma v slovenskem jeziku (10 %) in v obeh jezikih (13,3 %), s čimer se glede branja knjig v slovenskem jeziku približujejo mladim iz Italije in Avstrije. Preseneča nas pa podatek, da kljub dejstvu, da imajo Slovenci v Italiji in Avstriji svoje knjižnice, knjigarne in založbe, ki nudijo dostop do slovenskih leposlovnih in strokovnih knjig, mladi ne posegajo po slovenskih knjigah.

Mladi v vseh štirih okoljih se udeležujejo tudi kulturnih prireditev in tako potrjujejo, da je kultura del njihove identitete. Večina mladih v Avstriji, Italiji in na Madžarskem obiskuje kulturne prireditve v slovenskem jeziku oziroma v slovenskem in večinskem jeziku. Nekoliko drugačni so rezultati za Hrvaško, kjer manjši delež anketirancev obiskuje slovenske oziroma slovenske in večinske kulturne prireditve, prav tako na Hrvaškem izstopa visok delež posameznikov, ki se kulturnih prireditev sploh ne udeležujejo. Predvidevamo lahko, da je tako zato, ker je na Hrvaškem malo gostovanj iz Slovenije, prireditve v slovenskem jeziku pa so samo v društvih.

Stališča do slovenskega jezika

Stališča mladih anketirancev do slovenščine oziroma do znanja slovenskega jezika so v vseh zamejstvih pozitivna, kar je razvidno iz njihovih odgovorov na vrsto postavljenih trditev. Za vsako zamejstvo so rezultati natančno predstavljeni in analizirani v predhodnih poglavjih, zato izpostavljam le nekatere podatke, ki se nanašajo na trditve, s katerimi se večina anketirancev v vseh državah najbolj strinja, in pa podatke, ki nakazujejo razlike v strinjanju ali nestrinjanju z določeno trditvijo. Razlike v strinjanju ali nestrinjanju z določeno trditvijo so glede na posamezno zamejstvo posledica statusa in položaja slovenščine in slovenske skupnosti, posledica družbene in gospodarske vloge slovenske skupnosti in slovenskega jezika ter posledica zgodovinskih dogodkov, skratka preplet različnih vzrokov.

S trditvijo »znanje slovenskega jezika mi odpira več poti, da dosežem poklic, ki ga želim« se strinja oziroma popolnoma strinja večina anketirancev. Skoraj četrtina vprašanih pa je o tej trditvi neodločena. S trditvijo »znanje slovenskega jezika mi omogoča, da bom v svojem življenju uspešen« se strinja skoraj polovica vprašanih, velik delež vprašanih pa se niti strinja niti ne strinja s trditvijo. Navedeni trditvi ne odražata močnega stališča anketirancev, da je slovenski jezik zelo pomemben pri njihovi poklicni in življenjski poti. Razlik med zamejstvi ni zaznati. Vsi anketiranci so si enotni, da jim znanje slovenščine omogoča prijateljevanje s širšim krogom ljudi. Prav tako se večina anketirancev strinja, da jim znanje slovenskega jezika predstavlja kulturno obogatitev. Razlika glede stališča do te trditve je le pri anketirancih iz Madžarske, kjer se relativno velik del (20 %) s to trditvijo niti strinja niti ne strinja, prav tako je tudi 13,3 % anketirancev iz Madžarske, ki ne morejo oceniti, ali jim znanje slovenskega jezika predstavlja kulturno obogatitev. Seveda se pri tem postavlja vprašanje, zakaj slovenskega jezika ne povezujejo s kulturo. Da je slovenski jezik pomemben za gojenje rednih stikov s Slovenijo, meni večina (skoraj 72 %) anketirancev, preostali (28 %) pa različno ocenjujejo pomen te trditve. Petina anketirancev iz Avstrije in Hrvaške se s trditvijo niti strinja niti ne strinja, skoraj petina anketirancev iz Italije se s trditvijo ne strinja.

Pri trditvi »*znanje slovenskega jezika ohranjam in razvijam tako, da ga uporabljam na vseh področjih in v vseh življenjskih situacijah*« smo pričakovali, da se anketiranci v vseh štirih okoljih s to trditvijo popolnoma strinjajo in da močno podpirajo rabo slovenščine v vseh življenjskih situacijah. Toda kar 31 % odgovorov je nakazalo nekoliko drugačen pogled. Odgovori so bili različno razpršeni, od nestrinjanja s trditvijo oziroma da nimajo odločnega mnenja o trditvi do stališča, da trditve ne morejo oceniti. Kar nas je nekoliko presenetilo, pa je to, da je bilo največ takih odgovorov med anketiranci iz Avstrije, kar lahko povezujemo s tem, da je to stališče tistih posameznikov, ki v različnih domenah javnega življenja ne uporabljajo slovenskega jezika.

Zelo pomembno stališče mladih do slovenstva odraža trditev »*ohranjanje in širjenje znanja slovenskega jezika je temeljni pogoj za ohranjanje slovenske skupnosti*«. Čeprav se večina anketiranih v vseh štirih državah s to trditvijo strinja oziroma popolnoma strinja, pa nekoliko izstopajo odgovori anketirancev iz Hrvaške, kjer se nekateri s to trditvijo niti strinjajo niti ne strinjajo (16,7 %) in nekateri te trditve celo ne morejo oceniti (10 %). To pomeni, da nekateri mladi na Hrvaškem jezika ne vidijo kot pomembnega elementa ohranjanja etnične skupnosti.

Trditve, ki so pomembne za dolgoročno ohranjanje slovenstva, so za vsako zamejstvo natančno prikazane in analizirane v predhodnih poglavjih. Navedene trditve (da imata večinska in manjšinska skupnost enake pravice glede javne rabe svojih jezikov, da so napisi na območjih, kjer živijo Slovenci, dvojezični, da se na območjih, kjer živijo Slovenci, slovenski jezik poučuje v šolskem sistemu, da na območjih, kjer živijo Slovenci, da je mednarodni ugled – prestiž slovenskega jezika enakovreden ugledu večinskega jezika, da je slovenska skupnost ustrezno organizirana na družbenopolitični ravni, da je slovenska skupnost ustrezno organizirana na kulturni ravni) večina anketirancev ne glede na zamejstvo ocenjuje kot pomembne oziroma zelo pomembne za ohranjanje in razvijanje slovenstva. Med podatki so zaznane nekatere manjše razlike, na primer to, da so na območjih, kjer živijo Slovenci, javni napisi dvojezični, ni pomembno za kar 30 % mladih iz Hrvaške, prav tako je kar četrtnina mladih iz Hrvaške ocenila, da dvojezični napisi niso niti pomembni niti nepomembni. Predvidevamo, da mladi ne zaznavajo simboličnega pomena vidne

dvojezičnosti, kot jo zaznavajo na primer v Avstriji in Italiji ter tudi na Madžarskem. Prav tako si mladi na Hrvaškem niso enotni v strinjanju, da je pomembno, da se slovenski jezik poučuje v šolskem sistemu. Kar petina mladih iz Hrvaške ocenjuje to kot nepomembno, kar je posledica položaja in statusa slovenske narodne skupnosti ter tudi nezavedanja pomembnosti pripadnosti narodni skupnosti.

Pri ocenjevanju, kaj je pomembno za dolgoročno ohranjanje in razvijanje slovenstva, so se anketirani v vseh zamejstvih v najmanjših deležih strinjali s trditvijo, da je za razvoj in ohranjanje slovenstva temeljnega pomena, da tudi pripadniki večinske skupnosti govorijo ali razumejo slovenski jezik. Med vsemi mladimi so nekoliko izstopali mladi iz Madžarske, ki so se v večjem deležu strinjali, da je pomembno, da tudi večina govori slovensko. Mogoče je to vpliv situacije v narodnostno mešanem območju Prekmurja, kjer je manjšinski jezik, torej madžarski, enakopraven s slovenskim in kjer se tudi večina uči manjšinski jezik. Za druga okolja pa predvidevamo, da mladi povezujejo znanje slovenskega jezika izključno s pripadniki slovenske narodne skupnosti in da v ohranjanju slovenstva ne vidijo pomena, da večinsko prebivalstvo govori in razume slovenski jezik, čeprav bi večini prav znanje drugega jezika, torej slovenskega, prineslo številne prednosti. Na ta način bi se tudi položaj, celo status slovenskega jezika, v okolju spremenil. Pri oblikovanju odnosa posameznika do jezika ima zelo pomembno vlogo sam jezik. Prav status jezika vpliva na njegovo prestižnost pri govornikih. Pragmatično vrednost jezika zaznamujeta ekonomski interes za učenje in znanje jezika (koristi pri poslovanju). Prestižna in pragmatična vrednost slovenščine bi lahko zaznamovala stališče vprašanih, da je tudi za večinsko prebivalstvo potrebno, da se uči oziroma zna slovenski jezik. Ob evropskem letu medkulturnega dialoga so poudarili, da večjezičnost pomaga graditi mostove med narodi in kulturami, pospešuje mobilnost ter povečuje zaposljivost in konkurenčnost, spodbuja strpnost in socialno vključenost. »Kdor se nauči novega jezika, si pridobi novo dušo,« je zapisal španski pisatelj in Nobelov nagrajenec Juan Ramon.³

3 <http://arhiv.gorenjskiglas.si/article/20080327/C/303279972/evropsko-let-medkulturnega-dialoga>

Prav tako anketiranci različno ocenjujejo trditev, da je za ohranjanje in razvijanje slovenstva temeljnega pomena, da je slovenska skupnost organizirana na ekonomski ravni. Najbolj se s tem strinjajo mladi iz Italije in najmanj mladi iz Hrvaške. Tudi ta podatek je mogoče argumentirati, kajti slovenska narodna skupnost v Italiji je ekonomsko relativno močna, ima zgodovinsko tradicijo na področju gospodarstva, medtem ko slovenska skupnost na Hrvaškem nima svojih gospodarskih ustanov.

Zaključek

Prihodnost jezika je odvisna od njegove vsakodnevne rabe v javnem in zasebnem življenju. Učinkovita politika je tista, ki spodbuja različne vidike jezika v različnih kontekstih. Vedno si postavljamo vprašanja, ali obstajajo možnosti rabe jezika na različnih področjih vsak dan in ali obstaja želja posameznikov, da se jezik uporablja. Empirični podatki našega raziskovanja kažejo, da je med mladimi slovenski jezik prisoten, da pa ne moremo govoriti o univerzalni rabi slovenskega jezika, kajti slovensčina se ne uporablja na vseh področjih. Unesco (2003) med osmimi dejavniki, ki so pomembni za oceno vitalnosti jezika, poleg demografskih podatkov, medgeneracijskega prenosa jezika, medijev in izobraževanja uvršča tudi trende, ki nakazujejo posameznikovo izbiro jezika: s kom posameznik govori jezik, kje govori jezik in kakšna je tematika pogovora. Vse to pa ima na nek način neposreden vpliv na to, ali se bo jezik prenašal na naslednjo generacijo. Na osnovi naših empiričnih rezultatov lahko ugotavljamo, da gre v vseh zamejstvih za pojav diglosije in da slovenski jezik nima enakovrednega položaja v vseh domenah javnega življenja. V nekaterih okoljih (Avstrija, Italija), kjer slovenska narodna skupnost živi, gre za neke vrste »večjezično pariteto« (angl. *multilingual parity*), če dobesedno citiramo terminologijo Unesca (2003, 9), kjer se enakost razume kot stabilno ravnovesje v področni rabi za govorce in ne kot opis splošnega razmerja med jeziki. V teh primerih dominantni/večinski jezik omogoča socialne in ekonomske možnosti in prednosti, zato se mnogi govorce nedominantnega jezika (v našem primeru slovenskega jezika) odločijo, da ga zamenjajo za dominantnega/večinskega in ne obratno.

V drugih primerih (na Hrvaškem, Madžarskem) pa se stopnja, kot jo definira Unesco, nanaša na postopno zmanjšanje rabe nedominantnega jezika (v našem primeru slovenskega jezika) – ko starši s svojimi otroki ne govorijo doma manjšinskega jezika, to prekine medgeneracijski prenos in otroci se tega jezika ne učijo več.

Povezava med jezikom in področjem njegove rabe je dinamična. Če se jezik uporablja na vedno manj področjih, se vitalnost jezika poslabšuje. Prisotnost jezika na nekem področju še ne garantira vitalnosti, pomembno je, kako pogosto ga uporabljamo na določenem področju. Zelo pomembno področje za ohranjanje in razvijanje jezika je izobraževanje, toda pri tem igra pomembno vlogo to, kakšno je izobraževanje oziroma kako je slovenski jezik prisoten v izobraževalnem sistemu – kot učni jezik, kot obvezni predmet ali kot izbirni predmet. V tem kontekstu ni pomembno samo to, da je na primer slovenski jezik prisoten v šoli, temveč tudi to, koliko je prisoten. Različni tipi izobraževanja v državah, kjer slovenska narodna skupnost živi (glej prilogo), se odražajo tudi v različni stopnji znanja slovenskega jezika.

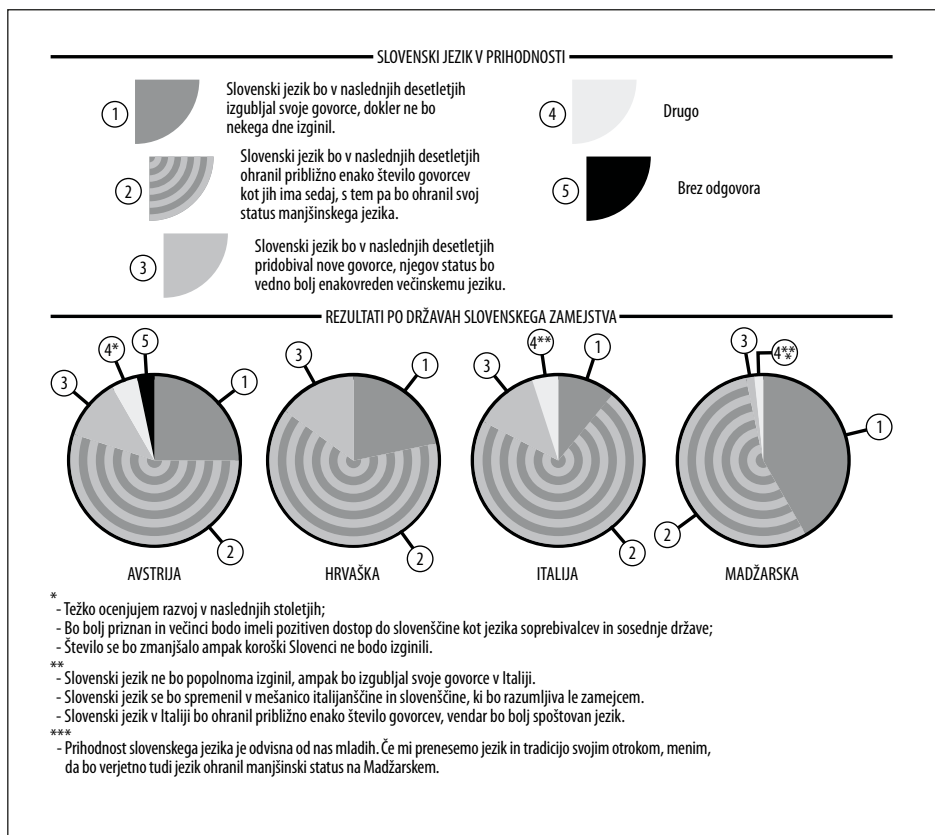
Podatki našega raziskovanja so pokazali, da veliko mladih živi v jezikovno mešanih družinah, ki niso posebnost slovenskega zamejstva, temveč so značilne za vsako jezikovno skupnost in so rezultat številnih stikov med prebivalci različnih skupnosti. Vsi ti kontakti so danes mogoče še bolj prisotni kot nekoč, kajti življenje od posameznika zahteva prilagajanje in mobilnost, ki ju narekujejo izbira študija, zaposlitev, urbanizacija, turizem, gospodarstvo itd. V zakonu, kjer partnerja govorita dva različna jezika, je izbira jezika z otroki kompleksna odločitev in mnogokrat odvisna od različnih notranjih in zunanjih dejavnikov – na primer od tega, kako posamezen starš vrednoti jezik, kaj mu pomeni znanje njegovega jezika, kakšen je kulturni vzorec partnerskega odnosa. Spolsky (2009, 14–30) piše, da komunikacijo staršev z otroki/izbiro jezika v večjezični družini zaznamuje tudi avtoriteta oziroma moč mame ali očeta pri upravljanju jezika v družini. Ob tem si Spolsky postavlja vprašanje, kdo ima pravico kontrolirati jezik drugega. Upoštevati je treba, da na starše vplivajo tudi zunanji dejavniki. Zunanje domene, kot so mediji in internet, vplivajo tudi na spreminjanje vrednot, ki se nanašajo na jezik in njegove variante ter tako vstopajo v domače okolje (Spolsky 2009, 19). Čeprav

večina literature poudarja pomen rabe jezika v družini in pomen le-tega za ohranjanje jezika (predvsem manjšinskega), pa ne smemo zanemariti dejstva, da družine niso zaprte celice, temveč da so jezikovni vzorci in stališča do jezika odprti za vplive vrstnikov, šole, okolja, v katerih prevladujejo drugačni jezikovni vzorci. Moč in učinkovitost teh zunanjih dejavnikov se brez dvom odraža v jezikovnih vzorcih družin in posledično tudi v jezikovni vitalnosti slovenskega jezika v posameznem zamejstvu.

Rezultati našega raziskovanja prav tako kažejo, da je v vseh štirih zamejstvih slovenski jezik prisoten v neformalnih situacijah predvsem v domeni družine, prisoten pa je tudi v manjšinskih organizacijah in ustanovah, kot so šole s slovenskim učnim jezikom, kulturna in športna društva ter knjižnice. Vse navedene manjšinske ustanove so kot jezikovni otoki, kjer se ohranja in se mora ohranjati slovenski jezik. O pomenu jezika v vseh domenah osebnega in javnega življenja je že pred petindvajsetimi leti Bratina (1994, 33), raziskovalec slovenstva v Italiji, zapisal: »*Odsotnost jezika v javnosti prostora in okolja, v kateri jezik in njegovi nosilci živijo, pomeni poleg neizbežnega asimilacijskega pritiska tudi brisanje jezikovnega prostora in okolja, torej porivanje jezika v obrobne družbene situacije ter osiromašenje jezikovnih kompetenc.*« Trditev brez dvoma potrjujejo tudi rezultati našega raziskovanja.

V zaključku poglavja o jezikovnem profilu mladih je brez dvoma najpomembnejše prikazati podatke, ki kažejo, kako mladi vidijo slovenski jezik v prihodnosti. Zastavili smo jim trditve, ki v posameznih zamejstvih prikazujejo različne poglede mladih, in graf 6, prikazan v nadaljevanju, odraža njihovo videnje slovenskega jezika v prihodnosti. Komentar in razmislek prepuščamo bralcem, tako raziskovalcem, ki lahko s poglobljenim znanstvenoraziskovalnim pristopom odgovorijo in utemeljijo podatek, ki nas lahko navdaja z zaskrbljenostjo, kot načrtovalcem in določevalcem manjšinske oziroma jezikovne politike, ki s svojimi ukrepi vplivajo na ohranjanje slovenskega jezika v prihodnosti.

Graf 6: Slovenski jezik v prihodnosti – pogled mladih

Literatura in viri

- Bešter Turk, M., 2011. Sporazumevalna zmožnost – eden izmed temeljnih ciljev pouka slovenščine. *Jezik in slovstvo* 56 (3–4), 111–130.
- Bratina, D., 1998. Znanje, kultura, istovetnost. SLORI, Trst.
- Busch, B., 2013. Elementi jezikovne politike na medijskem področju na primeru slovenskih medijev na Koroškem. V V. Kotnik (ur.) *Mediji in nacionalne manjšine*. Univerzitetna založba Annales, Koper, 37–55.
- Ferbežar, I., 1999. Merjenje in merljivost v jeziku. *Slavistična revija* 47 (4), 417–436.
- Fishman, J. A., 1972. Domains and the Relationship Between Micro-and Macro-sociolinguistics. V J. J. Gumperz & D. Hymes (ur.) *Directions in Sociolinguistics*. Basil Blackwell, Oxford, 435–453. 02321
- Fishman, J., 1991. *Reversing Language Shift*. Multilingual Matters, Clevedon.
- Gáspár, D., 2010. *Spreminjanje narodnostne zavesti slovenske manjšine v Porabju v zadnjih desetletjih dvajsetega stoletja*: diplomska seminarska naloga. UL FF, Oddelek za prevajalstvo, Ljubljana.
- Giles, H. & Powesland, P., 1997. Accomodation Theory. V N. Coupland & A. Jaworski (ur.), *Sociolinguistics. A Reader and Coursebook*. Palgrave, Modern Linguistic Series, Hampshire, 238–239.
- Hymes, D., 1972. On Communicative Competence. V J. B. Pride & J. Holmes (ur.) *Sociolinguistics*. Penguin Books, Harmondsworth, 269–293.
- Maurer - Lausegger, H., 2015. Družina včeraj in danes – medgeneracijske razlike glede na posredovanje jezika. V M. Kuchling (ur.) *Slovenščina živ jezik v družini in javnosti*. Prispevki s posveta 14. 11. 2014 v Tinjah. Mohorjeva založba, Celovec, 9–27.
- Moring, T., 2013. Media Markets and Minority Languages in Digital Age. *Journal of Ethnoplitics and Minority Issues in Europe* 12 (4), 34–53.
- Munda Hirnök, K. & Novak Lukanović, S., 2016. Slovenščina v Porabju: stopnja vitalnosti. V D. Grafenauer & K. Munda Hirnök (ur.) *Raznolikost v etničnosti: izbrani pogledi*. Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana, 192–219.
- Nečak Lük, A., 1998. Jezik in etnična pripadnost v Porabju. V A. Nečak Lük & B. Jesih (ur.) *Medetnični odnosi v slovenskem etničnem prostoru I: izsledki projekta*. Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana, 231–252.
- Pirih Svetina, N., 2005. *Slovenščina kot tuj jezik*. Založba Izolit, Domžale.

- UNESCO Ad Hoc Expert Group on Endangered Languages, 2003. *Language Vitality and Endangerment*, Paris.
- Vavti, Š., 2012. *Včasih ti zmanjka besed: Etnične identifikacije pri mladih Slovenkah in Slovencih*. Drava, Celovec.
- Pertot, S., 2014. Dvajset let med slovenščino in italijanščino: Primerjava med generacijami maturantov srednjih šol druge stopnje s slovenskim učnim jezikom v Italiji o uporabi slovenščine in italijanščine kot jezikov sporazumevanja in notranjega govora. V S. Pertot & M. Kosič (ur.) *Jeziki in identitete v precepu: mišljenje govor in predstave o identiteti pri treh generacijah maturantov šol s slovenskim učnim jezikom v Italiji*. SLORI, Trst, 13–56.
- Spolsky, B., 2009. *Language Management*. Cambridge University Press, Cambridge.

Povzetek

Monografija *Mladi v slovenskem zamejstvu: družbeni in kulturni konteksti ter sodobni izzivi* prinaša izsledke temeljnega raziskovalnega projekta, ki so ga v letih od 2013 do 2016 izvajali sodelavci štirih inštitutov: Inštituta za narodnostna vprašanja v Ljubljani, Slovenskega znanstvenega inštituta in Slovenskega narodopisnega inštituta Urban Jarnik v Celovcu ter Slovenskega raziskovalnega inštituta v Trstu.

V pričujoči monografiji so predstavljeni rezultati raziskovanja, ki se nanašajo na jezik mladih v slovenskih zamejstvih v Italiji, Avstriji, na Madžarskem in Hrvaškem. V uvodnih poglavjih so predstavljene zasnova raziskave, raziskovalne metode ter teoretična izhodišča o pomenu in vlogi jezika za posameznika in družbo. V teoretičnem uvodu je posebej izpostavljen model COD (angl. *Capacity-Opportunity-Desire*), ki sta ga oblikovala Grin in Moring (2002) ter vsebuje parametre zmožnost, možnost in stališče/želja, s katerimi se lahko ugotavlja vitalnost slovenske narodne skupnosti. Avtorji z empiričnimi podatki prikazujejo rabo slovenskega jezika tako na individualni kot na institucionalni ravni in stališča do slovenskega jezika ter podatke dopolnjujejo tudi s podatki o medgeneracijskem prenosu jezika.

V prvem delu se vsa štiri poglavja posvečajo zgodovinskemu prikazu in pregledu političnega dogajanja in pravnih dokumentov, ki so povezani z zagotavljanjem manjšinskih pravic, predvsem jezikovnih. Prav ta izhodiščni vpogled v demografski, zgodovinski in pravni vidik položaja slovenskega jezika nakaže razlike in posebnosti štirih različnih zamejskih stvarnosti, s katerim si lahko bralec ustvari sliko o današnji vitalnosti slovenske narodne skupnosti v posamezni državi.

V drugem delu se avtorji v vseh štirih poglavjih osredotočajo na prikaz empiričnih podatkov o vlogi in rabi slovenskega jezika med mladimi ter podajo analizo jezikovnega profila mladih v štirih slovenskih zamejstvih. Rezultati empiričnega raziskovanja so pokazali pomembne razlike, ki so posledica številnih dejavnikov, kot so tip izobraževanja, položaj slovenskega jezika v družbi, demografski kazalci, zgodovinska dejstva, družbenopolitična ureditev, gospodarski položaj manjšine in območja,

kjer ta živi. Rezultati so pokazali prepletenost družbenih in individualnih dejavnikov, ki se odražajo v jezikovnih značilnostih anketirancev. Relativno majhen vzorec anketirancev in intervjuvancev, prilagojen štirim zamejstvom, ne omogoča posplošitev. Kljub temu pa rezultati odkrivajo mnoge posebnosti jezikovnega profila mladih pripadnikov slovenske narodne skupnosti in predstavljajo osnovo za nadaljnje usmeritve manjšinske jezikovne politike. Prikazani rezultati empiričnega raziskovanja v vsakem poglavju nakazujejo trende, ki lahko tako načrtovalce manjšinske politike kot same pripadnike slovenske skupnosti ozaveščajo o potrebnih spremembah v organizaciji manjšinskega statusa ter tudi o aktivnostih in dejanjih, ki jih morajo sprejemati pripadniki slovenske narodne skupnosti.

Rezultati so pokazali, da je medgeneracijski prenos eden izmed pomembnejših dejavnikov za vitalnost jezika. Tam, kjer so podatki o sporazumevanju s starši in starimi starši pokazali, da je slovenski jezik pri večini družin prisoten, to je v slovenskih zamejstvih v Italiji in Avstriji, se tudi večina mladih anketirancev identificira s slovenščino kot materinim jezikom. Drugačna situacija je na Madžarskem in Hrvaškem, kjer v družini z mamo, očetom in starimi starši v glavnem uporabljajo večinski jezik, ki večini predstavlja tudi materni jezik, le manjši del anketirancev pa navaja slovenščino kot prvi jezik. Prav tako je samoocena sporazumevalne zmožnosti v slovenščini pri anketirancih v Italiji in Avstriji precej višja kot pri anketirancih na Madžarskem in Hrvaškem.

Rezultati, ki jih avtorji navajajo, prav tako kažejo, da se mladi v vseh okoljih obnašajo pragmatično, zato so tudi njihove jezikovne prakse odraz pragmatične vrednosti in statusa slovenščine v nekem okolju. Znanje jezika narodne skupnosti ima zanje ekonomsko vrednost, če jim omogoča zaposlitev, mobilnost in tudi vključevanje v drug, sosedski trg. Na Madžarskem in Hrvaškem slovenska skupnost nima tako razvejene mreže svojih društev oziroma institucij, kjer bi lahko pripadniki slovenske skupnosti nemoteno uporabljali slovenščino, kot je to značilno za Italijo in Avstrijo. Rezultati, ki so opisani v posameznih poglavjih, kažejo, da je na področju tradicionalnih medijev v Italiji in Avstriji relativno velik delež mladih, ki berejo časopise in revije v slovenskem jeziku ter v obeh večinskih jezikih, medtem ko na Madžarskem in Hrvaškem večinoma

spremljajo periodiko v madžarskem oziroma hrvaškem jeziku. Izstopa le podatek o branju slovenskih knjig, kjer se število anketirancev na Hrvaškem, ki posegajo po slovenskih knjigah, približuje številu anketirancev v Italiji in Avstriji. Se pa v vseh štirih zamejstvih raba slovenskega jezika bistveno zmanjša, ko pridemo v sfero formalnega sporazumevanja; več priložnosti za javno rabo slovenščine je v Italiji in Avstriji (slovensko šolstvo, bančništvo in posojilnice ipd.), a zadovoljivo poslovno in drugo javno okolje, ki bi omogočalo stalno rabo slovenskega jezika, ni vzpostavljeno nikjer.

Podatki našega raziskovanja so pokazali, da veliko mladih živi v jezikovno mešanih družinah, ki niso posebnost slovenskega zamejstva, temveč so značilne za vsako jezikovno skupnost in so rezultat številnih stikov med prebivalci različnih skupnosti. Vsi ti stiki so danes mogoče še bolj prisotni kot nekoč, kajti življenje od posameznika zahteva prilagajanje in mobilnost, ki ju narekujejo izbira študija, zaposlitev, urbanizacija, turizem, gospodarstvo itd. Predvidljivo je zato temeljno stališče mladih o prihodnosti slovenskega jezika in slovenske skupnosti. Čeprav so sicer stališča mladih anketirancev do slovenščine oziroma do znanja slovenskega jezika v vseh zamejstvih pozitivna, pa je bila najbolj negativna napoved glede števila govorcev slovenščine v naslednjih desetletjih na Madžarskem, medtem ko so bili bolj pozitivni v Avstriji, na Hrvaškem in najbolj v Italiji. Med anketiranci v vseh štirih slovenskih zamejstvih je tudi določen delež takih, ki menijo, da bo slovenščina izgubljala svoje govorce, dokler ne bo nekega dne izginila.

Mladi so tisti, ki zagotavljajo prihodnost vsake narodne skupnosti, zato je treba rezultate pričujoče raziskave obravnavati z vso resnostjo.

Riassunto

La monografia *Mladi v slovenskem zamejstvu: družbeni in kulturni konteksti ter sodobni izzivi* (trad. it. I giovani sloveni d'oltreconfine: contesti socio-culturali e sfide attuali) riporta i risultati del progetto di ricerca, condotto negli anni dal 2013 al 2016 dai ricercatori di quattro istituti: l'Istituto per gli Studi Etnici di Lubiana, l'Istituto Sloveno di Ricerche di Trieste, l'Istituto Scientifico Sloveno e l'Istituto Etnografico Sloveno Urban Jarnik, entrambi di Klagenfurt.

Nella presente monografia vengono illustrati i risultati dell'indagine sulla lingua utilizzata dai giovani sloveni nelle aree d'oltreconfine in Italia, Austria, Ungheria e Croazia. I capitoli introduttivi presentano l'impostazione generale dell'indagine, la metodologia di ricerca e i riferimenti teorici sull'importanza e il ruolo della lingua per i singoli individui e la società in generale. Nell'introduzione gli autori descrivono il modello COD (ing. *Capacity-Opportunity-Desire*) elaborato da Grin e Moring (2002), che introduce i parametri di capacità, opportunità e desiderio, con i quali si può osservare il livello di vitalità della comunità nazionale slovena. Con l'ausilio di dati empirici gli autori si soffermano sull'uso della lingua slovena a livello individuale e istituzionale nonché sugli atteggiamenti nei confronti dello sloveno, senza trascurare i dati riguardanti la trasmissione intergenerazionale della lingua.

Tutti i quattro capitoli forniscono dapprima un quadro storico e una panoramica sulle vicende politiche e sugli atti normativi legati all'attuazione dei diritti delle minoranze, specialmente quelli linguistici. Questo affresco iniziale sugli aspetti demografici, storici e giuridici che influiscono sullo status della lingua slovena, individua differenze e specificità delle quattro realtà d'oltreconfine, consentendo al lettore di ragionare sul livello di vitalità delle comunità nazionali slovene nei vari paesi.

Nella seconda parte i quattro capitoli si concentrano sulla presentazione dei dati empirici riguardanti il ruolo e l'uso dello sloveno tra i giovani, fornendo un'analisi del profilo linguistico dei giovani nelle quattro aree d'oltreconfine. I risultati dell'indagine empirica rilevano significative

differenze dovute a numerosi fattori, quali il tipo di istruzione, lo status dello sloveno nella società, gli indicatori demografici, le vicende storiche, l'ordinamento socio-politico, la situazione economica della minoranza e le aree in cui essa è presente. I risultati hanno dimostrato una forte interdipendenza dei fattori sociali e individuali che si rispecchiano nelle pratiche linguistiche degli intervistati. Il campione relativamente ristretto di partecipanti all'indagine, che è stato adeguato alle quattro realtà in esame, non consente una generalizzazione dei dati rilevati. Ciononostante i risultati individuano numerose particolarità nel profilo linguistico dei giovani appartenenti alle comunità nazionali slovene e rappresentano il presupposto per indirizzare la politica linguistica delle minoranze in futuro. I risultati dell'indagine empirica, riportati in ciascun capitolo, prefigurano alcune tendenze utili sia ai pianificatori delle politiche minoritarie sia agli appartenenti alle comunità nazionali sui necessari cambiamenti da adottare nell'organizzazione dello status della rispettiva comunità, ma anche sulle attività e sulle azioni che gli appartenenti alle comunità nazionali slovene devono intraprendere.

L'indagine ha dimostrato che la trasmissione intergenerazionale rappresenta uno dei fattori chiave per la vitalità della lingua. Nelle aree in cui lo sloveno viene utilizzato nella maggior parte delle famiglie per la comunicazione con i genitori e i nonni, vale a dire nelle aree d'oltreconfine in Italia e Austria, la maggioranza dei giovani intervistati ha indicato lo sloveno come propria lingua madre. La situazione è ben diversa in Ungheria e Croazia, dove in famiglia si comunica prevalentemente nella lingua maggioritaria, che è lingua madre per la maggior parte degli intervistati; solo una minima parte degli intervistati considera lo sloveno come prima lingua. Parimenti, la competenza linguistica in sloveno, espressa mediante autovalutazione, risulta molto superiore tra gli intervistati in Italia e Austria rispetto ai propri pari in Ungheria e Croazia.

Secondo i risultati rilevati dagli autori, i giovani hanno un atteggiamento pragmatico, pertanto le loro prassi linguistiche sono l'espressione del valore e dello status che attribuiscono alla lingua slovena in termini di pragmaticità nel contesto in esame. La conoscenza della lingua della comunità ha per loro un valore economico nel momento in cui favorisce la ricerca di un'occupazione, la mobilità e l'inclusione nel mercato del

lavoro contermine. In Ungheria e Croazia la comunità slovena non vanta una rete di associazioni e istituzioni tale da permettere agli appartenenti alla comunità di utilizzare lo sloveno regolarmente e indisturbatamente, come avviene invece in Italia e Austria. Per quanto riguarda i media tradizionali, dai risultati presentati nei singoli capitoli, in Italia e Austria emerge una quota relativamente alta di giovani che leggono quotidiani e riviste in sloveno e nelle due lingue maggioritarie, mentre in Ungheria e Croazia ricorrono principalmente a periodici in ungherese o croato. È altresì significativo il dato sulla lettura di libri sloveni, dove il numero di intervistati in Croazia che leggono libri in sloveno si avvicina a quello degli intervistati in Italia e Austria. In tutte e quattro le aree tuttavia l'uso dello sloveno si riduce notevolmente quando si passa alla sfera della comunicazione formale; in Italia e Austria sussistono maggiori opportunità per l'uso pubblico dello sloveno (istruzione scolastica slovena, istituti bancari e di credito ecc.), ma in nessuna delle aree in oggetto vi è un contesto lavorativo e pubblico che favorisca l'uso regolare della lingua slovena.

Secondo i risultati della nostra indagine molti giovani provengono da famiglie linguisticamente miste, che non sono una specificità delle comunità slovene d'oltreconfine, bensì di tutte le comunità linguistiche e sono il prodotto di numerosi contatti tra le popolazioni di diverse comunità. Questi contatti sono oggi molto più frequenti che in passato, considerando che la società attuale impone al singolo maggiori capacità di adattamento e mobilità, dettata dalla scelta degli studi, dall'occupazione, dall'urbanizzazione, dal turismo, dall'economia e via dicendo. Pertanto il giudizio dei giovani sul futuro dello sloveno e della comunità slovena è alquanto prevedibile. In generale, l'atteggiamento dei giovani intervistati nei confronti dello sloveno, o meglio, della conoscenza dello sloveno risulta positivo in tutte le quattro aree d'oltreconfine, tuttavia la previsione più negativa rispetto al numero di parlanti sloveni nei prossimi decenni è emersa in particolare nel caso dell'Ungheria, mentre è risultata più positiva in Austria e Croazia e soprattutto in Italia. Una parte degli intervistati nelle quattro aree ritiene infine che lo sloveno perderà progressivamente i propri parlanti fino a sparire del tutto.

I giovani rappresentano il futuro di ogni comunità linguistica, pertanto i risultati di questa indagine vanno affrontati con la massima serietà.

Zusammenfassung

Die Monografie *Jugendliche in Gebieten mit autochthonen slowenischen Minderheiten in Italien, Österreich, Ungarn und Kroatien – gesellschaftliche und kulturelle Kontexte und aktuelle Herausforderungen* präsentiert die Ergebnisse des wissenschaftlichen Projekts, das in den Jahren 2013 bis 2016 von Mitarbeitern der folgenden wissenschaftlichen Institute durchgeführt wurde: des Instituts für ethnische Fragen in Ljubljana, des Slowenischen wissenschaftlichen Instituts und Slowenischen Volkskundeeinstituts Urban Jarnik in Klagenfurt/Celovec sowie des Slowenischen wissenschaftlichen Instituts in Triest.

In der vorliegenden Monografie werden jene Ergebnisse präsentiert, die sich auf die Sprache der Jugendlichen in den Gebieten mit autochthonen slowenischen Minderheiten in Italien, Österreich, Ungarn und Kroatien beziehen. In den einführenden Kapiteln werden das Forschungsvorhaben, die Methoden und theoretische Ausgangspunkte über die Bedeutung von Sprache für das Individuum und die Gesellschaft dargestellt. In dieser theoretischen Einführung wird insbesondere auf das von Grin und Moring (2002) entwickelte COD-Modell (engl. für *capacity-opportunity-desire*) Bezug genommen, das die Parameter Fähigkeit, Möglichkeit und Einstellung/Wunsch beinhaltet, anhand derer sich die Vitalität der slowenischen Volksgruppe bestimmen lässt. Die AutorInnen stellen mit Hilfe von empirischen Daten den Gebrauch der slowenischen Sprache – sowohl auf individueller als auch auf institutioneller Ebene – dar, und ergänzen die Einstellungen gegenüber der slowenischen Sprache auch mit Daten über die Weitergabe der Sprache von einer Generation auf die nächste.

Alle vier Kapitel des ersten Teils sind der historischen Darstellung und dem Überblick über das politische Geschehen und juristische Dokumente in Zusammenhang mit der Gewährleistung von Minderheitenrechten, vor allem im Bereich der Sprache gewidmet. Gerade dieser einführende Einblick in demografische, historische und juristische Aspekte der Situation der slowenischen Sprache zeigt die Unterschiede und Besonderheiten der vier autochthonen Minderheitengebiete gut auf und

ermöglicht es den LeserInnen, sich ein Bild von der aktuellen Vitalität der slowenischen Volksgruppe im jeweiligen Staat zu machen.

Im zweiten Teil konzentrieren sich die AutorInnen in allen vier Kapiteln auf die Präsentation der empirischen Daten über die Rolle und Verwendung der slowenischen Sprache unter den Jugendlichen und bieten eine Analyse des Sprachprofils der Jugendlichen und jungen Erwachsenen in den vier Gebieten mit autochthonen slowenischen Minderheiten. Die Resultate der empirischen Forschung zeigen wichtige Unterschiede, als Folge zahlreicher Faktoren wie etwa Art der Ausbildung, gesellschaftliche Stellung der slowenischen Sprache, demographische Indikatoren, historische Fakten, gesellschaftspolitische Ordnung, wirtschaftliche Lage der Minderheit bzw. des Gebietes, auf dem sie lebt. Die Ergebnisse deuten auf die Verwobenheit gesellschaftlicher und individueller Faktoren hin, die sich in den sprachlichen Besonderheiten der Befragten widerspiegeln. Die relativ geringe, an die vier Gebiete mit autochthoner Minderheit angepasste Zahl der Befragten und InterviewpartnerInnen lässt keine Verallgemeinerungen zu. Dennoch legen die Resultate viele Besonderheiten des Sprachprofils der Angehörigen der slowenischen Volksgruppen frei und bilden die Grundlage für weitere Ausrichtungen in der Minderheitenssprachpolitik. Die präsentierten empirischen Ergebnisse zeigen in den einzelnen Kapiteln Trends auf, die sowohl den PlanerInnen der Minderheitenpolitik als auch den Angehörigen der slowenischen Volksgruppen nötige Veränderungen in der Organisation des Minderheitenstatus sowie Aktivitäten und Maßnahmen, welche die Angehörigen der slowenischen Volksgruppe beschließen müssen, bewusst machen können.

Die Ergebnisse haben gezeigt, dass einer der bedeutendsten Faktoren für die Vitalität der Sprache deren Weitergabe von einer Generation zur nächsten ist. Dort, wo die Daten über die Verständigung mit den Eltern und Großeltern zeigen, dass die slowenische Sprache bei der Mehrheit der Familien präsent ist – das ist in Italien und Österreich der Fall – identifiziert sich auch die Mehrheit der Befragten mit dem Slowenischen als Muttersprache. Anders ist die Situation in Ungarn und Kroatien, wo man innerhalb der Familie, mit Mutter, Vater und Großeltern hauptsächlich die Mehrheitssprache verwendet, und diese auch von der

Mehrheit als Muttersprache genannt wird, wohingegen nur ein kleinerer Teil der Befragten Slowenisch als Muttersprache anführt. Ebenso ist die Selbsteinschätzung der Verständigungskompetenz im Slowenischen bei den Befragten in Italien und Österreich um einiges höher als bei den Befragten in Ungarn und Kroatien.

Die von den AutorInnen angeführten Ergebnisse deuten außerdem darauf hin, dass sich die Jugendlichen in allen Umfeldern pragmatisch verhalten, weshalb auch ihre Sprachpraxis ein Abbild der pragmatischen Bedeutung und des Status des Slowenischen in ihrem Umfeld ist. Die Beherrschung der Sprache der Volksgruppe ist für sie von ökonomischer Bedeutung, wenn sie ihnen Arbeit, Mobilität sowie die Integration in einen anderen, benachbarten Markt bietet. In Ungarn und Kroatien verfügt die slowenische Gemeinschaft nicht über die hingegen für Italien und Österreich charakteristischen weit verzweigten Netzwerke von Vereinen bzw. Institutionen, in welchen die Angehörigen der slowenischen Gemeinschaft das Slowenische ungestört verwenden könnten. Die in den einzelnen Kapiteln dargestellten Ergebnisse zeigen, dass im Bereich der traditionellen Medien in Italien und Österreich der Anteil der Jugendlichen, die Zeitungen und Zeitschriften in slowenischer Sprache und den jeweiligen Mehrheitssprachen lesen, relativ hoch ist, während in Ungarn und Kroatien Periodika im Wesentlichen in ungarischer bzw. kroatischer Sprache verfolgt werden. Dabei sticht lediglich die Angabe zur Lektüre slowenischer Bücher hervor, wo die Zahl der Befragten in Kroatien, die zu slowenischen Büchern greifen, annähernd an die Zahlen für Italien und Österreich herankommt. Wenn es jedoch um den Bereich der formalen Verständigung geht, ist die Verwendung des Slowenischen in allen vier Gebieten mit autochthonen slowenischen Minderheiten stark rückläufig; mehr Möglichkeiten zur öffentlichen Verwendung des Slowenischen gibt es noch in Italien und Österreich (slowenisches Schul-, Bank- und Sparkassenwesen usw.), eine zufriedenstellendes geschäftliches und anderweitiges öffentliches Umfeld, das die ständige Verwendung der slowenischen Sprache ermöglichen würde, ist jedoch nirgends vorhanden.

Unsere Forschungsergebnisse haben gezeigt, dass viele Jugendliche in sprachlich gemischten Familien leben, die keine Besonderheit

der Gebiete mit autochthonen slowenischen Minderheiten, sondern charakteristisch für jede Sprachgemeinschaft und das Resultat zahlreicher Kontakte zwischen Menschen aus unterschiedlichen Gemeinschaften sind. All diese Kontakte sind heute vielleicht noch stärker präsent als früher einmal, schließlich verlangt das Leben, bedingt durch Studienwahl, Arbeit, Urbanisierung, Tourismus, Wirtschaft usw., vom Einzelnen viel Anpassungsfähigkeit und Mobilität. Vorhersehbar war also ein grundlegender Standpunkt der Jungen über die Zukunft der slowenischen Sprache und Gemeinschaft. Obwohl zwar die Einstellungen der jungen Befragten gegenüber dem Slowenischen bzw. dem Können der slowenischen Sprache in allen vier Gebieten mit autochthonen slowenischen Minderheiten positiv sind, ist die negativste Prognose bezüglich der SprecherInnenzahl des Slowenischen für die nächsten Jahrzehnte in Ungarn anzutreffen, während man in Österreich und Kroatien etwas positiver ist, am positivsten jedoch in Italien. Unter den Befragten in allen vier Gebieten mit autochthonen slowenischen Minderheiten ist auch ein gewisser Anteil solcher, die meinen, dass das Slowenische seine SprecherInnen immer weiter verlieren wird, bis es eines Tages ganz verschwunden sein wird.

Es sind die jungen Menschen, welche die Zukunft jeder Volksgruppe gewährleisten, deshalb sollten die Ergebnisse der vorliegenden Studie mit aller Ernsthaftigkeit behandelt werden.

Összefoglaló

A határon túli szlovén fiatalok: társadalmi és kulturális kontextus valamint modern kori kihívások című monográfia egy közös kutatási projekt eredményeit mutatja be, melyet négy intézet munkatársai végeztek 2013-2016 között: a Ljubljana Etnikai Kutatóintézeté, Szlovén Tudományos Intézeté, a klagenfurti Urban Jarnik Szlovén Néprajztudományi Kutatóintézeté és a trieszti Szlovén Kutatóintézeté.

Jelen monográfia az Olaszországban, Ausztriában, Magyarországon és Horvátországban élő határon túli szlovén kisebbséghez tartozó fiatalok nyelvhasználatára vonatkozó eredményeket mutatja be. A bevezető bekezdések a kutatás felépítését, a kutatási módszereket és a nyelv jelentőségének és szerepének elméleti háttérét mutatják be az egyén és a társadalom szempontjából. Az elméleti bevezetőben különös figyelmet kap a Grin és Moring (2002) által kidolgozott COD-modell (ang. *Capacity-Opportunity-Desire*), mely szerint a tudás, a lehetőség és a szándék paraméterei segítségével megállapítható az egyes szlovén nemzeti közösségek vitalitása. A szerzők empirikus adatokkal szemléltetik a szlovén nyelv használatát mind egyéni, mind intézményi szinten, csakúgy, mint a szlovén nyelvvel kapcsolatos álláspontokat, és az adatokat kiegészítik a nyelv nemzedékek közötti továbbadására vonatkozó adatokkal.

Az első résznek mind a négy fejezete a történelmi áttekintésre és a politikai eseményekre, valamint a kisebbségi jogok, főként a nyelvi jogok biztosításával összefüggő jogi dokumentumok bemutatására összpontosít. A szlovén nyelv helyzetének bevezető demográfiai, történelmi és jogi áttekintése rámutat a négy határon túli terület különbözőségeire, mely segítségével az olvasó bepillantást nyerhet az egyes országokban élő szlovén nemzeti közösség mai helyzetébe azok nyelvi vitalitását tekintve.

A szerzők a második rész mind a négy fejezetében arra összpontosítanak, hogy bemutassák a fiatalok körében szerzett, a szlovén nyelv szerepével és annak használatával kapcsolatos empirikus tapasztalataikat, illetve elemzik a négy határon túli szlovén közösség fiataljainak nyelvi profilját. Az empirikus kutatás eredményei fontos különbségeket mutattak ki, melyek számos tényezőre vezethetők vissza, mint például az oktatás, a

szlovén nyelv társadalmi szerepe, demográfiai mutatók, történelmi tények, társadalompolitikai berendezkedés, a kisebbség és az általa lakott térség gazdasági helyzete. Az eredmények a társadalmi és az egyéni tényezők összefonódását mutatják, melyek a megkérdezettek nyelvi sajátosságaiban nyilvánulnak meg. A kérdőív, illetve interjú által megkérdezettek a négy határon túli területhez igazított relatív kis mintája miatt az általánosítás nem lehetséges. Ennek ellenére az eredmények a szlovén nemzeti közösségekhez tartozó fiatalok nyelvi profiljának számos sajátosságát fedik fel és jó alapot jelentenek a kisebbségi nyelvi politika jövőbeni irányvonalainak kialakításához. Az empirikus kutatás egyes fejezetekben bemutatott eredményei iránymutatóak a kisebbségi politika tervezői, illetve a kisebbségi közösségekhez tartozók számára is, és hozzájárulhatnak a kisebbségi státusz szervezetségében szükséges változások, illetve a kisebbséghez tartozók által követendő programok és tervékenységek tudatosításához.

Az eredmények kimutatták, hogy a nyelvi vitalitás szempontjából az egyik legfontosabb tényező a nyelv nemzedékről nemzedékre történő továbbadása. Azokban a családokban, melyek többségében az adatok alapján jelen van a szlovén nyelv a szülőkkel és a nagyszülőkkel való kommunikáció során, tehát az olaszországi és az ausztriai határon túli szlovén területeken, a megkérdezett fiatalok többsége anyanyelvének is vallja a szlovén nyelvet. Más a helyzet Magyarországon és Horvátországban, ahol a családokban az édesanyával, édesapával és a nagyszülőkkel főként a többségi nyelvet beszélik, amely a megkérdezettek többsége számára az anyanyelvet is jelenti, és csak kisebb részük nevezi a szlovén nyelvet első nyelvének. Az Olaszországban és Ausztriában élő megkérdezettek önértékelése a szlovén nyelvű kommunikációs készség tekintetében szintén sokkal magasabb, mint a Magyarországon és Horvátországban élőké.

A szerzők adatai alapján a fiatalok minden környezetben pragmatikusan viselkednek, ezért nyelvhasználati szokásaik is a pragmatikus érték, illetve a szlovén nyelv adott környezetbeli státuszának letükröződései. A nemzetiségi közösség nyelvének ismerete számukra akkor bír gazdasági jelentőséggel, ha munkalehetőséget, mobilitást biztosít számukra, illetve a másik, szomszédos piacra való integráció lehetőségét. Magyarországon és Horvátországban a szlovén közösségnek nincs olyan szerteágazó egyesületi illetve intézményi hálójára, amelyben a szlovén közösséghez

tartozók zavartalanul használhatnák a szlovén nyelvet, mint ahogy az jellemző Olaszországra és Ausztriára. Az egyes fejezetekben bemutatott eredmények arra mutatnak a hagyományos médiumok terén, hogy Olaszországban és Ausztriában a fiatalok relatív nagy része olvas újságokat és folyóiratokat szlovén, illetve mindkét többségi nyelven, míg Magyarországon és Horvátországban többnyire magyar és horvát nyelven kísérik figyelemmel a sajtótermékeket. Csak a szlovén könyvek olvasására vonatkozó adat mutat eltérést, hiszen a szlovén könyveket olvasók száma a horvátországi megkérdezettek körében is megközelíti az olaszországi és ausztriai válaszadók számát. Azonban mind a négy határon túli szlovén területen jelentősen visszaszorul a szlovén nyelv használata, ha hivatalos kommunikációra kerül a sor. A szlovén nyelv nyilvános használatára több lehetőség van Olaszországban és Ausztriában (szlovén oktatás, bankügyletek, hitelszövetkezetek stb.), azonban kielégítő üzleti és egyéb nyilvános környezet, amely lehetővé tenné a szlovén nyelv állandó használatát, sehol sem alakult ki.

A kutatásunk során szerzett adatokból kiderül, hogy sok fiatal él nyelvileg vegyes családban, mely nem a határon túli szlovén területek sajátossága, hanem minden nyelvi közösségre jellemző, és a különböző csoportokhoz tartozó lakosság között kialakult számos kapcsolat következménye. Ezek a kapcsolatok ma talán erőteljesebbek is, mint régebben, hiszen az élet az egyéntől alkalmazkodást és mobilitást követel, melyet a tanulmányok, a munkavállalás, a városiasodás, az idegenforgalom, a gazdaság stb. diktálnak. Ezért előre megjósolható a fiatalok alapvető álláspontja a szlovén nyelv és a szlovén közösség jövőjét illetően. Bár a megkérdezett fiatalok álláspontja a szlovén nyelvvel, illetve a nyelvtudással kapcsolatban egyébként minden határon túli területen pozitív volt, mégis a beszélők várható számára vonatkozó előrejelzés a következő évtizedeket tekintve Magyarországon volt a legnegatívabb, miközben pozitívabb volt Ausztriában, Horvátországban, a leginkább pedig Olaszországban. A megkérdezettek egy része azonban mind a négy határon túli szlovén területen úgy vélte, hogy a szlovén nyelvet beszélők száma folyamatosan csökkenni fog, amíg egy napon teljesen el nem tűnik majd a nyelv.

A fiatalok biztosítják minden nemzeti közösség jövőjét, ezért jelen kutatás eredményeit maximális komolysággal kell kezelni.

Sažetak

Monografija *Mladi u slovenskom pograničnom prostoru susjednih zemalja: društveni i kulturni konteksti te suvremeni izazovi* donosi zaključke temeljnog istraživačkog projekta kojega su od 2013. do 2016. godine provodili djelatnici četiriju instituta: Inštituta za narodnostna vprašanja iz Ljubljane, Slovenskog znanstvenog inštituta te Slovenskega narodopisnega inštituta Urban Jarnik iz Klagenfurta i Slovenskog raziskovalnog inštituta iz Trsta.

U monografiji su predstavljeni rezultati istraživanja koji se odnose na jezik mladih u pograničnim prostorima Sloveniji susjednih zemalja u Italiji, Austriji, Mađarskoj i Hrvatskoj. U uvodnim poglavljima predstavljeni su temelji istraživanja, istraživačke metode i teorijska ishodišta, te uloga jezika za pojedinca i društvo. U teorijskom uvodu posebno je predstavljen model COD (eng. *Capacity-Opportunity-Desire*), kojega su oblikovali Grin i Moring (2002), te sadrži parametre mogućnosti, sposobnosti, prilika i stavova/želja s kojima se može zaključiti o vitalnosti slovenske nacionalne zajednice. Autori na temelju empirijskih podataka pokazuju uporabu slovenskog jezika na individualnom i institucionalnom nivou te ističu stavove prema slovenskom jeziku, a podatke nadopunjuju i s podacima o međugeneracijskom prijenosu jezika.

U prvom se dijelu, u sva četiri poglavlja, posvećuju povijesnom prikazu i pregledu političkih događanja te pravnih dokumenata koji su povezani s ostvarenjem manjinskih prava, prije svega onih koji se odnose na jezik. Upravo taj ishodišni pregled demografskog, povijesnog i pravnog položaja slovenskog jezika pokazuje razlike i posebnosti stvarnosti u četiri pogranična područja Sloveniji susjednih zemalja s kojima čitatelj može formirati sliku o današnjoj vitalnosti slovenske nacionalne zajednice u pojedinoj državi.

U drugom se dijelu autori svih četiriju poglavlja usredotočuju na prikaz empiričkih podataka o ulozi i uporabi slovenskog jezika među mladima te daju analizu jezičnog profila mladih u četiri pogranična područja Sloveniji susjednih zemalja. Rezultati empiričkog istraživanja su pokazali značajne razlike, koje su posljedica brojnih čimbenika, kao što su tip

izobrazbe, položaj slovenskog jezika u društvu, demografski pokazatelji, povijesna događanja, društveno-političko uređenje, gospodarski položaj manjine i prostora gdje ona živi. Rezultati su pokazali prožimanje društvenih i individualnih čimbenika, koji se odražavaju u jezičnim karakteristikama ispitanika. Relativno malen uzorak ispitanika i intervjuiranih osoba koji je prilagođen četirima pograničnim prostorima Sloveniji susjednih zemalja, ne omogućuje uopćavanje. Bez obzira na to, rezultati otkrivaju mnoge posebnosti jezičnog profila mladih pripadnika slovenske nacionalne zajednice i predstavljaju osnovu za daljnje usmjeravanje manjinske jezične politike. Prikazani rezultati empiričkog istraživanja u svakom poglavlju ukazuju na trendove koji mogu, kako one koji planiraju manjinsku politiku, tako i same pripadnike slovenske zajednice, osvijestiti o potrebnim promjenama u organizacijama manjinskog statusa, te o aktivnostima i djelovanju koje moraju prihvaćati pripadnici slovenske nacionalne zajednice.

Rezultati su pokazali, da je međugeneracijski prijenos jedan od važnijih čimbenika za vitalnost jezika. Podaci o sporazumijevanju s roditeljima te bakama i djedovima pokazali da je slovenski jezik u većini prisutan u obitelji na pograničnom prostoru prema Sloveniji u Italiji i Austriji, gdje se i veći broj anketiranih mladih identificirao sa slovenskim jezikom kao materinskim jezikom. Drugačija je situacija u Mađarskoj i Hrvatskoj gdje se u obitelji s majkom, ocem te bakom i djedom uglavnom govori većinski jezik koji većini predstavlja i materinski jezik, a samo manji broj anketiranih navodi i slovenski jezik kao prvi jezik. Upravo je tako i samoprocjena vještina sporazumijevanja u slovenskom jeziku kod anketiranih u Italiji i Austriji puno viša nego je to kod anketiranih u Mađarskoj i Hrvatskoj.

Rezultati koje autori navode također ukazuju na to da se mladi u svim okolinama ponašaju pragmatično te su tako i njihove jezične prakse odraz pragmatičnih vrijednosti i statusa slovenskog jezika u nekom društvu. Znanje jezika nacionalne zajednice ima za njih ekonomsku vrijednost ako im omogućuje zaposlenje, mobilnost te uključivanje na drugo, susjedno tržište. U Mađarskoj i Hrvatskoj slovenska zajednica nema tako raširene mreže svojih društava, odnosno, institucija gdje pripadnici slovenske zajednice mogu neometano upotrebljavati slovenski jezik, kao što je to karakteristično za Italiju i Austriju.

Rezultati, koji su opisani u pojedinačnim poglavljima, pokazuju da je na području tradicionalnih medija u Italiji i u Austriji relativno veliki udio mladih koji čitaju časopise i revije na slovenskom jeziku te u oba većinska jezika, dok u Mađarskoj i Hrvatskoj uglavnom prate periodiku u mađarskom, odnosno, hrvatskom jeziku. Izdvaja se jedino podatak o čitanju slovenskih knjiga, gdje je broj anketiranih u Hrvatskoj, koji posežu za slovenskim knjigama, približno jednak broju anketiranih u Italiji i Austriji. Uporaba se slovenskog jezika u četirima pograničnima područjima Sloveniji susjednih zemalja bitno smanjuje kada govorimo o sferi formalnog sporazumijevanja; više mogućnosti za javnu uporabu slovenskog jezika je u Italiji i Austriji (slovensko školstvo, bankarstvo itd.), a zadovoljavajuća poslovna i druga javna okolina, koja bi omogućavala stalnu uporabu slovenskog jezika, nije uspostavljena nigdje.

Podaci našeg istraživanja su pokazali da mnogo mladih živi u jezično mješovitim obiteljima koje nisu posebnost četiri pogranična područja Sloveniji susjednih zemalja, već su značajni za svaku jezičnu zajednicu te su rezultat brojnih kontakata među stanovništvom različitih skupina. Svi ti kontakti su danas još prisutniji nego što je to bilo prije, naime, život od pojedinca zahtjeva prilagođavanje i mobilnost koju diktira izbor studija, zaposlenja, urbanizacija, turizam, gospodarstvo itd. Predvidljivo je zato temeljno stajalište mladih o budućnosti slovenskog jezika i slovenske zajednice. Iako su stajališta anketiranih mladih do slovenskog jezika, odnosno, do znanja slovenskog jezika u sva četiri pogranična područja Sloveniji susjednih zemalja pozitivna, predviđanje, što se tiče broja govornika slovenskog jezika u idućim desetljećima, najnegativnije je u Mađarskoj, dok su pozitivniji bili u Austriji, Hrvatskoj, a najpozitivniji u Italiji. Među anketiranima, u sva četiri pogranična područja Sloveniji susjednih zemalja, određeni je postotak i takvih koji misle da će slovenski jezik gubiti svoje govornike sve dok jednoga dana ne nestane.

Mladi su oni, koji osiguravaju budućnost svake nacionalne zajednice, stoga treba rezultate ovdje predstavljenog istraživanja uzeti sa svom ozbiljnošću.

Summary

The book *Young Slovenes across the border: the social and cultural contexts and modern challenges* presents the results of a major research project, conducted between 2013 and 2016. The project was implemented by researchers from four institutions: The Institute for Ethnic Studies in Ljubljana, the Slovene Research Institute and the Urban Jarnik Slovene Ethnographic Institute in Klagenfurt and the Slovene Research Institute in Trieste.

This book discusses key findings regarding the language of young people in the cross-border areas with autochthonous Slovene minorities in Italy, Austria, Hungary and Croatia. The introductory chapters outline the research idea, the methods and the theoretical framework relating to the meaning and the role of language for the individual and the society. In particular, the so-called COD (*Capacity-Opportunity-Desire*) model developed by Grin and Moring (2002) is highlighted. It describes the parameters of capacity, opportunity and desire, which help to identify the vitality of the Slovene minority. The authors use empirical data to describe the use of the Slovene language on both an individual and an institutional level, as well as the respondents' attitudes towards the Slovene language. These data are completed with data on the cross-generational passing on of the language.

All four chapters of the first part contain a historical and contemporary overview of political events and legal documents related to the safeguarding of minority rights, especially those regarding language use. These basic insights into demographic, historical and legal aspects of the status of the Slovene language show the differences and special features of the four cross-border areas, enabling the reader to gain an insight into the current vitality of the Slovene ethnic minorities in the four countries.

In all four chapters of the second part, the authors examine the empirical data on the role and use of the Slovene language among young people and thoroughly analyse the linguistic profile of young people in the four cross-border areas with autochthonous Slovene minorities. The results of the empirical research show significant differences arising from

various factors such as type of education, status of the Slovene language within society, demographic indicators, historical facts, socio-political situation, economic situation of the minority, and the respective region. The results indicate that there is a strong interconnection between societal and individual factors, which is reflected in the respondents' linguistic characteristics. The relatively small number of respondents, which was adjusted to the four cross-border areas, does not allow for a generalisation. Nevertheless, the results reveal several characteristic features in the linguistic profiles of young members of Slovene minorities in the four cross-border regions, and form the basis for a potential development of linguistic minority policies. The empirical findings in each chapter not only point out trends that could raise the policy makers' and the minority members' awareness for necessary changes in the organisation of the minority status, but also suggest possible actions for members of the Slovene minorities in the four cross-border regions.

The cross-generational passing on of language is demonstrated to be one of the main factors for its vitality. In these areas in which the results regarding communication with parents and grandparents have shown that the Slovene language is present among most families – i. e. the cross-border areas in Italy and Austria – the majority of respondents identify Slovene as their mother tongue. The situation is quite different in Hungary and Croatia, where respondents primarily communicate with their mother, father or grandparents in the majority language. In these areas, most respondents claim the majority language to be their mother tongue, and only a small percentage refer to the Slovene language as their first language. The same holds true for self-assessment in terms of communication skills in Slovene, which is significantly higher among respondents from Italy and Austria compared to those from Hungary and Croatia.

Young people in all areas are shown to act pragmatically, which is why their linguistic practice is a reflection of the pragmatic importance and status of the Slovene language within a certain environment. For them, the knowledge of the minority language is of economic importance if it helps them find work, gain mobility, and integrate into another, neighbouring market. The Slovene minority in Hungary and Croatia does not dispose of a well-developed network of associations and institutions

within which they could use the Slovene language on a permanent basis, as it is the case in Austria and Italy. It is demonstrated that a relatively large number of young members of the autochthonous Slovene minority in Italy and Austria read both Slovene and Austrian/Italian traditional media such as newspapers and magazines, while in Hungary and Croatia they tend to read Hungarian or Croatian periodicals. A striking piece of information in this regard refers to the young Slovenes in Croatia, who read Slovene books almost as regularly as the young Slovenes in Austria and Italy do. Nevertheless, the use of the Slovene language is declining rapidly in all four cross-border areas when it comes to official communication. There are more opportunities to use Slovene in an official sphere in Italy and Austria (Slovene schools, banks etc.), but a satisfying business and official environment in which Slovene could be used on a regular basis is missing in all four cross-border areas.

Our research data demonstrate that many young people live in linguistically mixed families. This is not a distinguishing feature of the cross-border areas with autochthonous Slovene minorities but can typically be found in any language community and results from the constant contact between people from different communities. Today, these forms of contact are more present than in the past, as life now demands flexibility and mobility for manifold reasons: choice of academic education, occupation, urbanisation, tourism, economy, etc. Thus, the following fundamental viewpoint, which was shared by many respondents was quite predictable. Despite the fact their attitude towards the Slovene language and language skills is positive in all four cross-border regions, their prediction regarding future speakers of the Slovene language (for the upcoming decades) is most negative in Hungary, more positive in Croatia and Austria, and most positive in Italy. Among all respondents there is also a certain number of people who are of the opinion that speakers of the Slovene language will continuously decline and that the language will eventually disappear.

It is the young people who maintain the future of any ethnic minority, which is why the results of this study should be taken very seriously.

Kazalo grafov in tabel

Mladi v slovenskem zamejstvu: razgrinjanje pojmov, konceptov in osnovnih teoretično-metodoloških izhodišč	9
Vera Kržišnik - Bukič	
Zemljevid 1:	18
Tabela 1: Število anketirancev po državah	20
Zemljevid 2:	21
Predstavitev geopolitičnega in upravno-administrativnega območja Republike Slovenije in vseh štirih slovenskih zamejstev ter števila anketirancev v projektu »Mladi v slovenskem zamejstvu: družbeni in kulturni konteksti ter sodobni izzivi«	21
Tabele 2–9: Število anketirancev po občinah stalnega prebivališča	22
ITALIJA	22
AVSTRIJA	22
MADŽARSKA	24
HRVAŠKA	25
Tabela 10: Anketiranci po starostnih kategorijah in državah	28
Tabela 11: Intervjuvanci po starostnih kategorijah in državah	32
Znanje in raba slovenskega jezika med mladimi v slovenskem zamejstvu v Italiji	67
Devan Jagodic	
Graf 1: Materni jezik anketirancev	80
Graf 2: Odgovori anketirancev na vprašanje, kateri je materni jezik njihovih staršev	81
Graf 3: Samoocena znanja jezikov anketirancev	83
Graf 4: Raba jezikov v družini	88
Graf 5: Raba jezikov v krogu prijateljev in znancev	88
Graf 6: Raba jezikov v navedenih situacijah iz vsakdanjega življenja v kraju stalnega prebivališča	91
Graf 7: Raba jezikov pri osebnem dopisovanju	92
Graf 8: Odgovori anketiranih na vprašanje, v katerem jeziku spremljajo posamezne medije	94
Graf 9: Odgovori anketiranih na vprašanje, v katerem jeziku berejo knjige in poslušajo glasbo ter ali obiskujejo prireditve v slovenskem jeziku	95
Graf 10: Stališča anketirancev do trditev o slovenskem jeziku	97
Graf 11: Ocene anketirancev o tem, kaj je temeljnega pomena za dolgoročno ohranjanje in razvijanje slovenstva v Italiji	98
Graf 12: Ocene anketirancev o prihodnosti slovenskega jezika v SZI	100

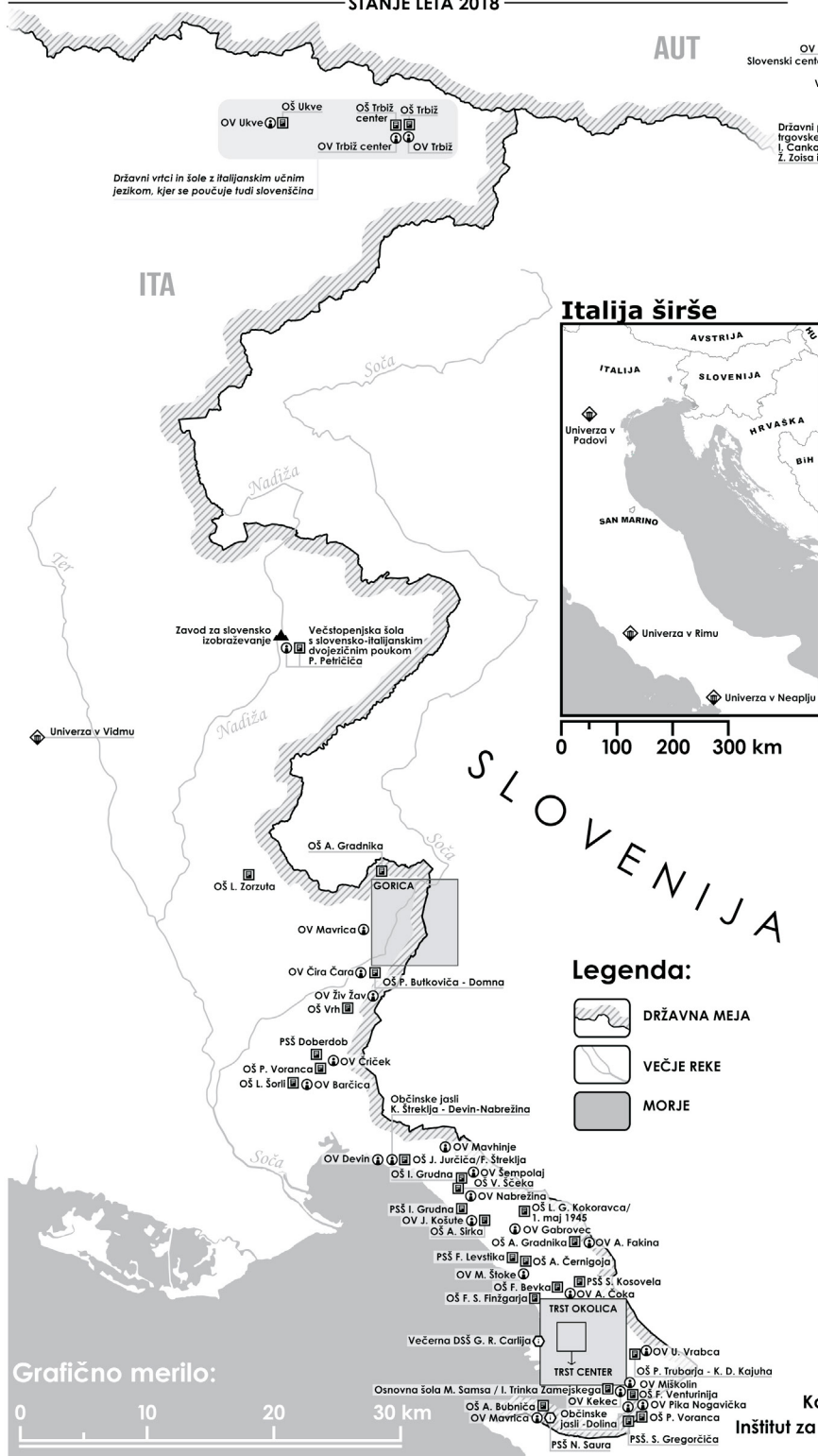
Slovenski jezik na avstrijskem Koroškem in Štajerskem	121
Martina Piko - Rustia	
Graf 1: Materni jezik anketirancev	143
Graf 2: Samoocena znanja jezikov anketirancev	149
Graf 3: Jezik v družini ter v krogu sosedov, prijateljev in znancev	150
Graf 4: Jezik v situacijah vsakdanjega javnega življenja	153
Graf 5: Jezik v šoli	154
Graf 6: Jezik, v katerem mladi navadno razmišljajo	156
Graf 7: Raba jezikov pri osebnem dopisovanju	157
Graf 8: Branje časopisov in revij	159
Graf 9: Poslušanje radijskih oddaj	164
Graf 10: Poslušanje glasbe	164
Graf 11: Obiskovanje spletnih strani	167
Graf 12: Branje knjig	168
Graf 13: Udeleževanje kulturnih prireditev	170
Graf 14: Strinjanje s trditvami	173
Graf 15: Ocene anketirancev, kaj je temeljnega pomena za dolgoročno ohranjanje in razvijanje slovenstva v Avstriji	175
Graf 16: Ocene anketirancev o prihodnosti slovenskega jezika v SZA	176
Slovenski jezik med mladimi v slovenskem zamejstvu na Madžarskem	193
Katalin Munda Hirnök in Sonja Novak Lukanović	
Graf 1: Materni jezik anketirancev	204
Graf 2: Odgovori anketiranih na vprašanje, kateri je materni jezik njihovih staršev	205
Graf 3: Samoocena znanja jezikov anketirancev	207
Graf 4: Odgovori anketiranih na vprašanje, kateri jezik navadno uporabljajo v odnosu z materjo, očetom, bratom/sestro, starimi starši po mami, starimi starši po očetu, drugim sorodstvom in partnerjem	209
Graf 5: Odgovori anketiranih na vprašanje, kateri jezik navadno uporabljajo z ožjimi prijatelji, sosedini in znanci iz bližnjega okolja	211
Graf 6: Odgovori anketiranih na vprašanje, kateri jezik navadno uporabljajo s sošolci, dijaki iz drugih razredov in profesorji zunaj pouka	213
Graf 7: Odgovori anketiranih na vprašanje, kateri jezik navadno uporabljajo s kolegi na fakulteti, s kolegi iz drugih fakultet in s profesorji zunaj pouka	215
Graf 8: Odgovori anketiranih na vprašanje, kateri jezik navadno uporabljajo z nadrejenimi, kolegi in strankami na delovnem mestu	216
Graf 9: Odgovori anketiranih na vprašanje, kateri jezik navadno uporabljajo v različnih situacijah vsakdanjega življenja	219
Graf 10: Odgovori anketiranih na vprašanje, kateri jezik navadno uporabljajo pri osebnem dopisovanju ..	220
Graf 11: Odgovori anketiranih na vprašanje, v katerem jeziku spremljajo posamezne medije	222
Graf 12: Odgovori anketiranih na vprašanje, v katerem jeziku berejo knjige in poslušajo glasbo ter ali obiskujejo prireditve v slovenskem jeziku	227
Graf 13: Stališča anketiranih do trditev o jeziku	230
Graf 14: Stališča anketiranih o pomenu znanja slovenskega jezika	233
Graf 15: Odgovori anketiranih na vprašanje, kakšna je po njihovem prihodnost slovenskega jezika na Madžarskem	236

Znanje in raba slovenskega jezika med mladimi v slovenskem zamejstvu na Hrvaškem	245
Mojca Medvešek in Barbara Riman	
Tabela 1: Število učencev, ki obiskuje dopolnilni pouk slovenskega jezika in kulture v Varaždinski županiji, na ravni osnovne šole	257
Tabela 2: Število učencev in dijakov, ki so vključeni k dopolnilnemu pouku slovenskega jezika in kulture v Medžimurski županiji	259
Slika 1: Število prebivalcev Hrvaške, ki so ob popisih leta 1991, 2001 in 2011 navedli, da je njihov materni jezik slovenščina	260
Graf 1: Materni jezik anketirancev	261
Graf 2: Odgovori anketiranih na vprašanje, kateri je materni jezik njihovih staršev	262
Graf 3: Samoocena znanja jezikov anketirancev	263
Graf 4: Odgovori anketiranih na vprašanje, kateri jezik navadno uporabljajo v navedenih situacijah iz vsakdanjega življenja v kraju stalnega prebivališča – z družinskimi člani	265
Graf 5: Odgovori anketiranih na vprašanje, kateri jezik navadno uporabljajo v navedenih situacijah iz vsakdanjega življenja v kraju stalnega prebivališča – s prijatelji, znanci	268
Graf 6: Odgovori anketiranih na vprašanje, kateri jezik navadno uporabljajo v navedenih situacijah iz vsakdanjega življenja v kraju stalnega prebivališča – v šoli	269
Graf 7: Odgovori anketiranih na vprašanje, kateri jezik navadno uporabljajo v navedenih situacijah iz vsakdanjega življenja v kraju stalnega prebivališča – na fakulteti	270
Graf 8: Odgovori anketiranih na vprašanje, kateri jezik navadno uporabljajo v navedenih situacijah iz vsakdanjega življenja v kraju stalnega prebivališča – na delovnem mestu	271
Graf 9: Odgovori anketiranih na vprašanje, kateri jezik navadno uporabljajo v navedenih situacijah iz vsakdanjega življenja v kraju stalnega prebivališča	272
Graf 10: Odgovori anketiranih na vprašanje, kateri jezik uporabljajo pri osebnem dopisovanju	274
Graf 11: Odgovori anketiranih na vprašanje, v katerem jeziku spremljajo posamezne medije	274
Graf 12: Odgovori anketiranih na vprašanje, v katerem jeziku berejo knjige in poslušajo glasbo ter ali obiskujejo prireditve v slovenskem jeziku	278
Graf 13: Stališča anketiranih do trditev o jeziku	282
Graf 14: Ocene anketiranih, kaj je temeljnega pomena za dolgoročno ohranjanje in razvijanje slovenstva na Hrvaškem	283
Graf 15: Odgovori anketiranih na vprašanje, kakšna je po njihovem mnenju prihodnost slovenskega jezika na Hrvaškem, Madžarskem, v Italiji in Avstriji	284
Jezikovni profil mladih v slovenskem zamejstvu: primerjava med zamejstvi in sklepni zaključki	295
Sonja Novak Lukanović	
Tabela 1: Jezikovne značilnosti anketirancev	299
Graf 1: Samoocene slovenskega knjižnega jezika	303
Graf 2: Samoocena lokalnega slovenskega narečja	304
Tabela 2: Razlogi za obiskovanje Slovenije	305
Tabela 3: Čemu je bilo namenjeno bivanje v Sloveniji	306
Graf 3: Samoocene angleškega jezika	308
Tabela 4: Jezik, ki ga anketiranci uporabljajo v komunikaciji z mamo	309
Tabela 5: Jezik, ki ga anketiranci uporabljajo v komunikaciji s starimi starši po mami	309

Graf 4: Jezik, ki ga anketiranci uporabljajo v komunikaciji z mamo, v primerjavi s starimi starši po mami ...	310
Tabela 6: Jezik, ki ga anketiranci uporabljajo v komunikaciji z očetom	311
Tabela 7: Jezik, ki ga anketiranci uporabljajo v komunikaciji s starimi starši po očetu	311
Graf 5: Jezik, ki ga anketiranci uporabljajo v komunikaciji z očetom, v primerjavi s starimi starši po očetu .	312
Tabela 8: Raba jezika v društvu/klubih	315
Graf 6: Slovenski jezik v prihodnosti – pogled mladih	326

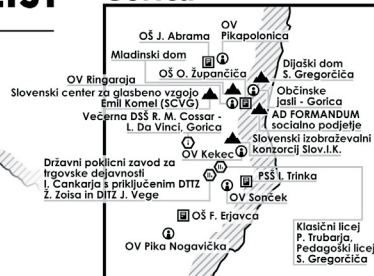
VZGOJNO-IZOBRAŽEVALNE USTANOVE V SLOVENSKEM ZAMEJSTVU V ITALIJI

STANJE LETA 2018

Državni vrtni in šole s italijanskim učnim jezikom, kjer se poučuje tudi slovenščina

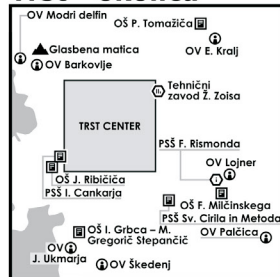
Gorica

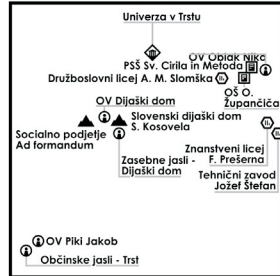
Italija širše

Trst - okolica

Trst - center

Legenda:

- DRŽAVNA MEJA
- VEČJE REKE
- MORJE

- JASLI ali OTROŠKI VRTEC (OV)
- OSNOVNA ŠOLA (OŠ) ali PRVOSTOPENJSKA SREDNJA ŠOLA (PSŠ)
- DRUGOSTOPENJSKA SREDNJA ŠOLA (DSŠ)
- SREDNJA ŠOLA S ITALIJANSKIM UČNIM JEZIKOM, KJER SE POUČUJE TUDI SLOVENŠČINA
- UNIVERZITETNA IN VISOKOŠOLSKA USTANOVA, KJER SE POUČUJETA SLOVENSKI JEZIK IN KNJIŽEVNOST
- SLOVENSKA ZASEBNA VZGOJNO IZOBRAŽEVALNA ORGANIZACIJA

Grafično merilo:

Vsebina: dr. DEVAN JAGODIČ
 Kartografija: MIHA BRVAR
 Inštitut za narodnostna vprašanja
 Ljubljana, 2019

VZGOJNO-IZOBRAŽEVALNE USTANOVE V SLOVENSKEM ZAMEJSTVU NA MADŽARSKEM

— STANJE LETA 2018

Legenda:

DRŽAVNA MEJA

VRTEC

(DVOJEZIČNA)
OSNOVNA ŠOLA

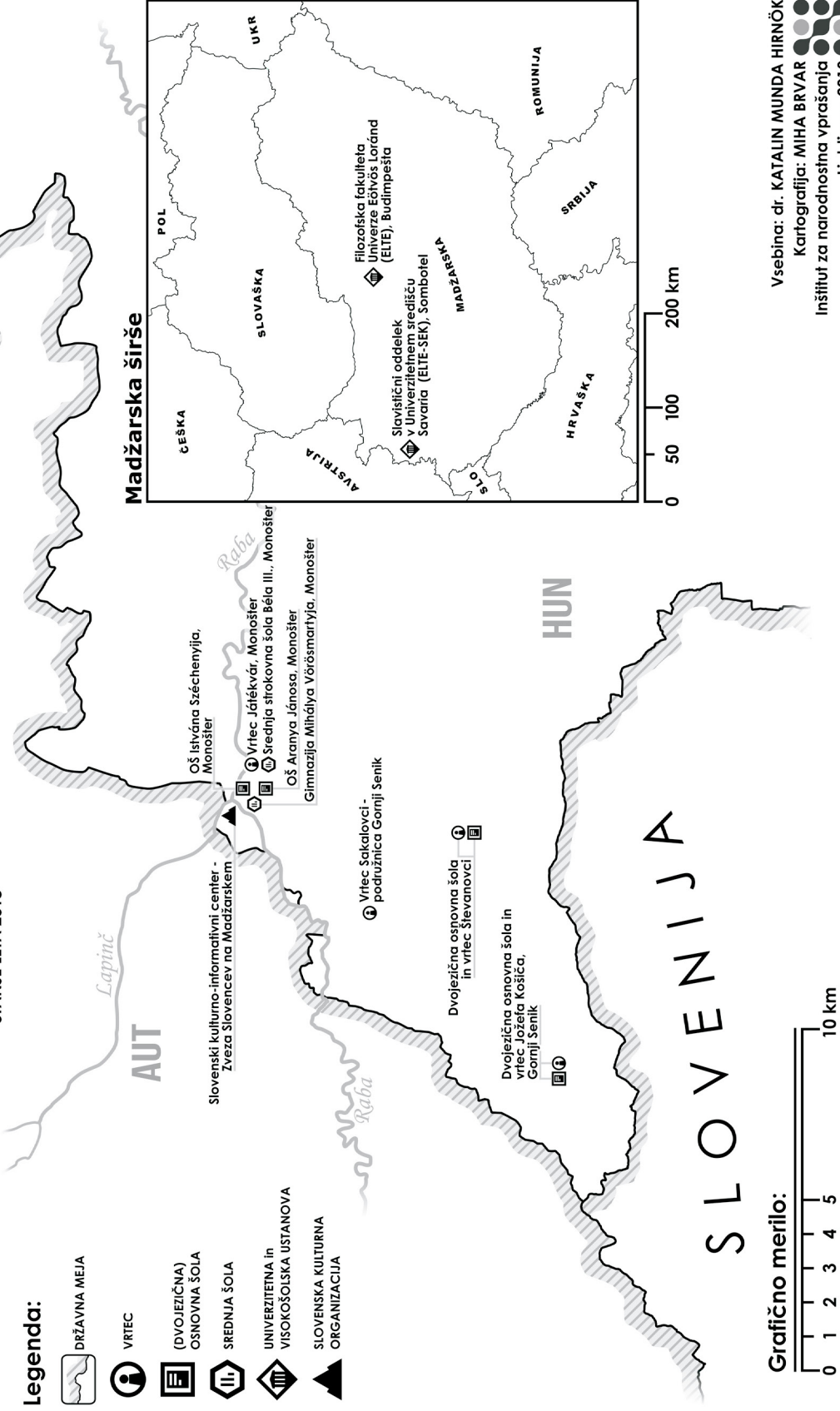
SREDNJA ŠOLA

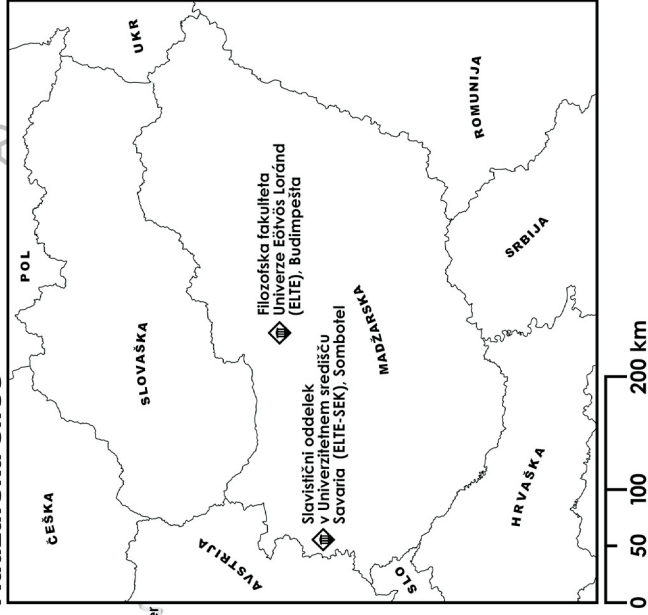
UNIVERZITETNA in
VISOKOŠOLSKA USTANOVA

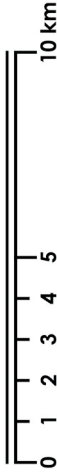
SLOVENSKA KULTURNA
ORGANIZACIJA

Madžarska širše

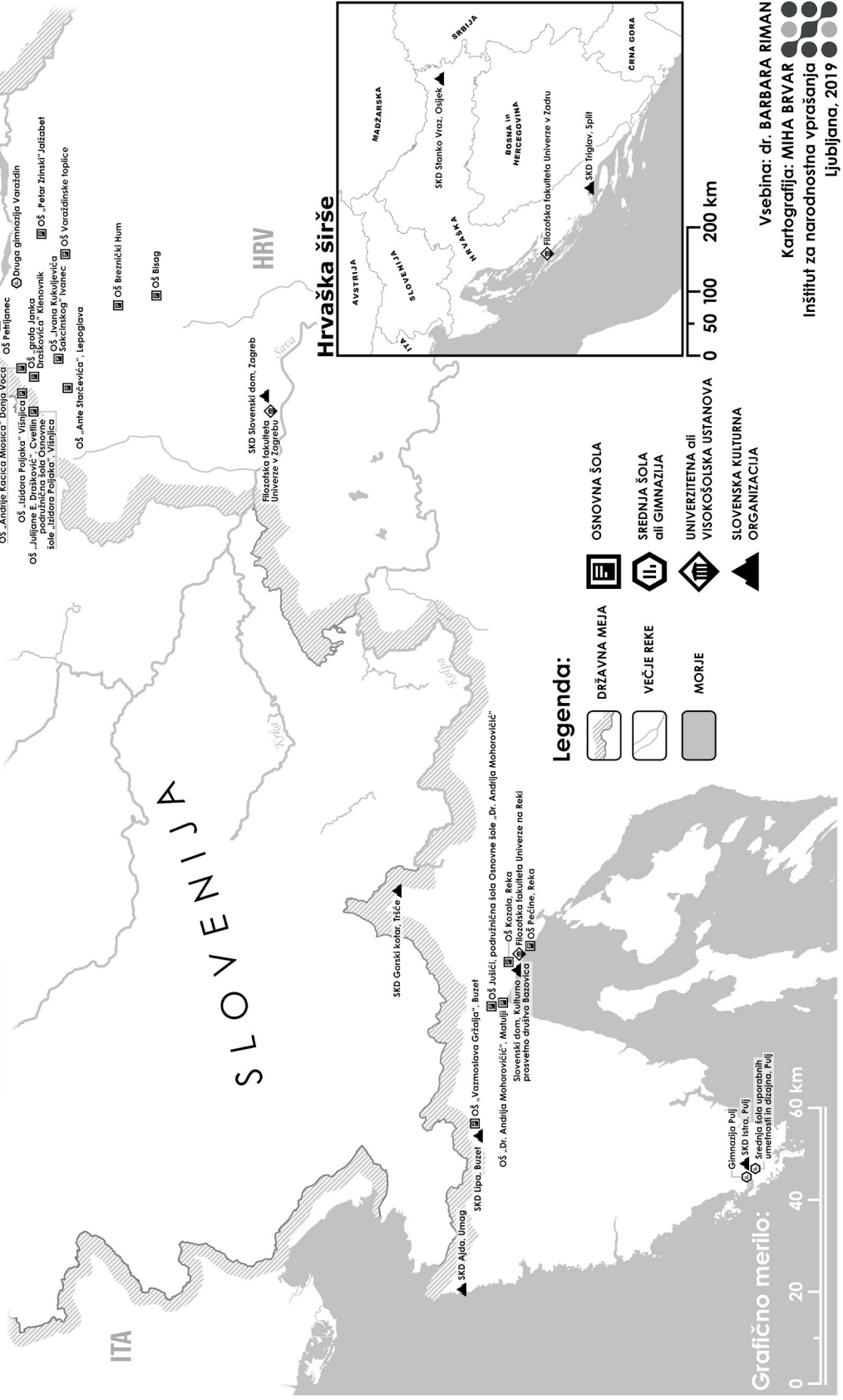

Grafično merilo:

VZGOJNO-IZOBRAŽEVALNE USTANOVE V SLOVENSLEM ZAMEJSTVU NA HRVAŠKEM

STANJE LETA 2018

Grafično merilo: 0 20 40 60 km

Legenda:

- DRŽAVNA MEJA
- VEČJE REKE
- MORJE
- OSNOVNA ŠOLA
- SREDNJA ŠOLA ali GIMNAZIJA
- UNIVERZITETNA ali VISOKOSKOLSKA USTANOVA
- SLOVENSKA KULTURNA ORGANIZACIJA

Vsebinska: dr. BARBARA RIMAN
 Kartografija: MIHA BRVAR
 Inštitut za narodnostna vprašanja
 Ljubljana, 2019

Seznam vzgojno-izobraževalnih ustanov v slovenskem zamejstvu

ITALIJA ¹		
POKRAJINA TRST		
Občinske jasli – Trst	Trst	slovenske občinske jasli
Zasebne jasli – Dijaški dom	Trst	slovenske zasebne jasli
Občinske jasli K. Štreklja – Devin-Nabrežina	Sesljan	dvojezične občinske jasli
Občinske jasli – Dolina	Dolina	dvojezične občinske jasli
OV Piki Jakob	Sv. Jakob	državni vrtec s slovenskim učnim jezikom
OV Škedenj	Škedenj	državni vrtec s slovenskim učnim jezikom
OV J. Ukmarja	Sv. Ana	državni vrtec s slovenskim učnim jezikom
OV Dijaški dom	Trst	občinski vrtec s slovenskim učnim jezikom
OV Modri Delfin	Greta	občinski vrtec s slovenskim učnim jezikom
OV Oblak Niko	Sv. Ivan	občinski vrtec s slovenskim učnim jezikom
OV Lonjer	Lonjer	državni vrtec s slovenskim učnim jezikom
OV Barkovlje	Barkovlje	državni vrtec s slovenskim učnim jezikom
OV A. Čoka	Opčine	državni vrtec s slovenskim učnim jezikom
OV U. Vrabca	Bazovica–Gropada	državni vrtec s slovenskim učnim jezikom
OV E. Kralj	Trebče	državni vrtec s slovenskim učnim jezikom
OV M. Štoke	Prosek	državni vrtec s slovenskim učnim jezikom
OV J. Košute	Križ	državni vrtec s slovenskim učnim jezikom
OV A. Fakina	Col	državni vrtec s slovenskim učnim jezikom
OV Nabrežina	Nabrežina	državni vrtec s slovenskim učnim jezikom
OV Devin	Devin	državni vrtec s slovenskim učnim jezikom
OV Mavhinje	Mavhinje	državni vrtec s slovenskim učnim jezikom
OV Šempolaj	Šempolaj	občinski vrtec s slovenskim učnim jezikom
OV Gabrovec	Gabrovec	državni vrtec s slovenskim učnim jezikom
OV Pika Nogavička	Dolina	državni vrtec s slovenskim učnim jezikom
OV Palčica	Ricmanje	državni vrtec s slovenskim učnim jezikom
OV Miškolin	Boršt	državni vrtec s slovenskim učnim jezikom
OV Kekec	Boljunec	državni vrtec s slovenskim učnim jezikom
OV Mavrica	Milje	državni vrtec s slovenskim učnim jezikom
OŠ J. Ribičiča	Sv. Jakob	osnovna šola s slovenskim učnim jezikom
OŠ I. Grbca – M. Gregorič Stepančič	Škedenj–Sv. Ana	osnovna šola s slovenskim učnim jezikom
OŠ O. Župančiča	Sv. Ivan	osnovna šola s slovenskim učnim jezikom
OŠ F. S. Finžgarja	Barkovlje	osnovna šola s slovenskim učnim jezikom
OŠ F. Milčinskega	Katinara	osnovna šola s slovenskim učnim jezikom
OŠ F. Bevka	Opčine	osnovna šola s slovenskim učnim jezikom
OŠ P. Trubarja – K. D. Kajuha	Bazovica–Gropada	osnovna šola s slovenskim učnim jezikom
OŠ A. Sirka	Križ	osnovna šola s slovenskim učnim jezikom
OŠ P. Tomažiča	Trebče	osnovna šola s slovenskim učnim jezikom

1 V seznam niso vključeni tečajji slovenskega jezika v italijanskem zamejstvu

ITALIJA ¹		
OŠ A. Černigoja	Prosek	osnovna šola s slovenskim učnim jezikom
OŠ A. Gradnika	Col	osnovna šola s slovenskim učnim jezikom
OŠ V. Ščeka	Nabrežina	osnovna šola s slovenskim učnim jezikom
OŠ J. Jurčiča/K. Štreklja	Devin – Sesljan	osnovna šola s slovenskim učnim jezikom
OŠ I. Grudna	Šempolaj	osnovna šola s slovenskim učnim jezikom
OŠ L. G. Kokoravca/1. maj 1945	Salež – Zgonik	osnovna šola s slovenskim učnim jezikom
OŠ P. Voranca	Dolina – Mačkolje	osnovna šola s slovenskim učnim jezikom
OŠ M. Samsa/I. Trinka Zamejskega	Domjo – Ricmanje	osnovna šola s slovenskim učnim jezikom
OŠ F. Venturinja	Boljunec – Boršt – Pesek	osnovna šola s slovenskim učnim jezikom
OŠ A. Bubniča	Milje	osnovna šola s slovenskim učnim jezikom
PSS I. Cankarja	Sv. Jakob	prvostopenjska srednja šola s slovenskim učnim jezikom
PSS Sv. Cirila in Metoda	Sv. Ivan	prvostopenjska srednja šola s slovenskim učnim jezikom
PSS Sv. Cirila in Metoda	Katinara	prvostopenjska srednja šola s slovenskim učnim jezikom
PSS S. Gregorčiča	Dolina	prvostopenjska srednja šola s slovenskim učnim jezikom
PSS S. Kosovela	Opčine	prvostopenjska srednja šola s slovenskim učnim jezikom
PSS F. Levstika	Prosek	prvostopenjska srednja šola s slovenskim učnim jezikom
PSS I. Grudna	Nabrežina	prvostopenjska srednja šola s slovenskim učnim jezikom
PSS F. Rismonda	Trst	prvostopenjska srednja šola z italijanskim učnim jezikom, kjer se poučuje tudi slovenščina
PSS N. Saura	Milje	prvostopenjska srednja šola z italijanskim učnim jezikom, kjer se poučuje tudi slovenščina
Družboslovni licej A. M. Slomška	Trst	drugostopenjska srednja šola s slovenskim učnim jezikom
Znanstveni licej F. Prešerna	Trst	drugostopenjska srednja šola s slovenskim učnim jezikom
Izobraževalni zavod J. Stefana	Trst	drugostopenjska srednja šola s slovenskim učnim jezikom
Tehniški zavod Ž. Zoisa	Trst	drugostopenjska srednja šola s slovenskim učnim jezikom
Večerna DSŠ G. R. Carlija	Trst	drugostopenjska srednja šola z italijanskim učnim jezikom, kjer se poučuje tudi slovenščina
Univerza v Trstu	Trst	univerza, kjer se poučujeta slovenski jezik in književnost
Socialno podjetje Ad formandum	Trst	slovenska zasebna vzgojno-izobraževalna organizacija
Glasbena matica	Trst	slovenska zasebna vzgojno-izobraževalna organizacija
Slovenski dijaški dom S. Kosovela	Trst	slovenska zasebna vzgojno-izobraževalna organizacija

ITALIJA¹		
POKRAJINA GORICA		
Občinske jasli – Gorica	Gorica	slovenske občinske jasli
OV Ringaraja	Gorica	državni vrtec s slovenskim učnim jezikom
OV Sonček	Gorica	državni vrtec s slovenskim učnim jezikom
OV Pika Nogavička	Štandrež	državni vrtec s slovenskim učnim jezikom
OV Pikapolonica	Pevma	državni vrtec s slovenskim učnim jezikom
OV Kekec	Števerjan	državni vrtec s slovenskim učnim jezikom
OV Mavrica	Bračan	državni vrtec s slovenskim učnim jezikom
OV Čriček	Doberdob	državni vrtec s slovenskim učnim jezikom
OV Čira čara	Sovodnje	državni vrtec s slovenskim učnim jezikom
OV Živ Žav	Rupa	državni vrtec s slovenskim učnim jezikom
OV Barčica	Romjan	državni vrtec s slovenskim učnim jezikom
OŠ O. Župančiča	Gorica	osnovna šola s slovenskim učnim jezikom
OŠ F. Erjavca	Štandrež	osnovna šola s slovenskim učnim jezikom
OŠ J. Abrama	Pevma	osnovna šola s slovenskim učnim jezikom
OŠ A. Gradnika	Števerjan	osnovna šola s slovenskim učnim jezikom
OŠ L. Zorzuta	Bračan	osnovna šola s slovenskim učnim jezikom
OŠ P. Butkoviča-Domna	Sovodnje	osnovna šola s slovenskim učnim jezikom
OŠ Vrh	Vrh sv. Mihaela	osnovna šola s slovenskim učnim jezikom
OŠ P. Voranca	Doberdob	osnovna šola s slovenskim učnim jezikom
OŠ L. Šorli	Romjan	osnovna šola s slovenskim učnim jezikom
PSŠ I. Trinka	Gorica	prvostopenjska srednja šola s slovenskim učnim jezikom
PSŠ Doberdob	Doberdob	prvostopenjska srednja šola s slovenskim učnim jezikom
Državni poklicni zavod za trgovske dejavnosti I. Cankarja s priključenim DITZ Ž. Zoisa in DITZ J. Vege	Gorica	drugostopenjska srednja šola s slovenskim učnim jezikom
Klasični licej P. Trubarja, Pedagoški licej S. Gregorčiča	Gorica	drugostopenjska srednja šola s slovenskim učnim jezikom
Večerna DSS R. M. Cossar-L. Da Vinci	Gorica	drugostopenjska srednja šola z italijanskim učnim jezikom, kjer se poučuje tudi slovenščina
Slovenski izobraževalni konzorcij (Slov. I. K.)	Gorica	slovenska zasebna vzgojno-izobraževalna organizacija
Slovenski center za glasbeno vzgojo E. Komela (SCGV)	Gorica	slovenska zasebna vzgojno-izobraževalna organizacija
Dijaški dom S. Gregorčiča	Gorica	slovenska zasebna vzgojno-izobraževalna organizacija
Mladinski dom	Gorica	slovenska zasebna vzgojno-izobraževalna organizacija

ITALIJA¹		
POKRAJINA VIDEM		
Večstopenjska šola s slovensko-italijanskim dvojezičnim poukom P. Petričiča	Špeter	državni dvojezični vrtec, državna dvojezična osnovna šola, državna dvojezična prvostopenjska srednja šola
OV Ukve	Ukve	državni vrtec, kjer se poučuje tudi slovenščina
OV Trbiž	Trbiž	državni vrtec, kjer se poučuje tudi slovenščina
OV Trbiž center	Trbiž	državni vrtec, kjer se poučuje tudi slovenščina
OŠ Ukve	Ukve	osnovna šola, kjer se poučuje tudi slovenščina
OŠ Trbiž	Trbiž	osnovna šola, kjer se poučuje tudi slovenščina
OŠ Trbiž center	Trbiž	osnovna šola, kjer se poučuje tudi slovenščina
Univerza v Vidmu	Videm	univerza, kjer se poučujeta slovenski jezik in književnost
Zavod za slovensko izobraževanje	Špeter	slovenska zasebna vzgojno-izobraževalna organizacija
PREOSTALA ITALIJA		
Univerza v Padovi	Padova	univerza, kjer se poučujeta slovenski jezik in književnost
Univerza v Rimu	Rim	univerza, kjer se poučujeta slovenski jezik in književnost
Univerza v Neaplju	Neapelj	univerza, kjer se poučujeta slovenski jezik in književnost

AVSTRIJA		
KOROŠKA		
NSŠ Šmohor	Šmohor – Prešeško jezero	srednja šola/sekundarna stopnja I, slovenščina po manjšinskem šolskem zakonu (obvezni predmet; delovni jezik); tudi kot prosti predmet
LŠ Brdo pri Šmohorju	Šmohor – Prešeško jezero	dvojezična osnovna šola/primarna stopnja
Tri rožice na Zilji	Šmohor – Prešeško jezero	društvo, poučevanje ziljskega narečja
LŠ Štefan na Zilji	Štefan na Zilji	dvojezična osnovna šola/primarna stopnja
LŠ Čajna	Čajna	dvojezična osnovna šola/primarna stopnja
NSŠ Čajna	Čajna	srednja šola/sekundarna stopnja I, slovenščina po manjšinskem šolskem zakonu (obvezni predmet; delovni jezik); tudi kot prosti predmet
LŠ Straja vas	Straja vas	dvojezična osnovna šola/primarna stopnja
LŠ Podklošter	Podklošter	dvojezična osnovna šola/primarna stopnja
NSŠ Podklošter	Podklošter	srednja šola/sekundarna stopnja I, slovenščina po manjšinskem šolskem zakonu (obvezni predmet; delovni jezik); tudi kot prosti predmet
Farni otroški vrtec Triangel, Šentlenart pri Sedmih studencih	Podklošter	zasebni trojezični vrtec
LŠ Šentlenart pri Sedmih studencih	Podklošter	dvojezična osnovna šola/primarna stopnja
Varstvo Šentlenart pri Sedmih Studencih	Podklošter	dvojezična osnovna šola/primarna stopnja, varstvo
LŠ Beljak 11 – Marija na Zilji	Beljak	dvojezična osnovna šola/primarna stopnja
NSŠ 3 Völkendorf, Beljak	Beljak	srednja šola/sekundarna stopnja I, slovenščina po manjšinskem šolskem zakonu (obvezni predmet; delovni jezik); tudi kot prosti predmet
Gimnazija BG/BRG St. Martin, Beljak	Beljak	srednja šola/sekundarna stopnja I in II, slovenščina kot prosti predmet
Gimnazija »Perau« Beljak	Beljak	srednja šola/sekundarna stopnja I in II, slovenščina kot prosti predmet
Strokovna visoka šola – FH, Beljak	Beljak	jezikovni center za nemščino, angleščino, slovenščino
Zasebni vrtec Ringaraja, Bekštanj	Bekštanj	zasebni trojezični vrtec
LŠ Bekštanj	Bekštanj	dvojezična osnovna šola/primarna stopnja
LŠ Brnca	Bekštanj	dvojezična osnovna šola/primarna stopnja
LŠ Diča vas	Bekštanj	dvojezična osnovna šola/primarna stopnja
LŠ Loče	Bekštanj	dvojezična osnovna šola/primarna stopnja
LŠ Ledince	Bekštanj	dvojezična osnovna šola/primarna stopnja
NSŠ Bekštanj	Bekštanj	srednja šola/sekundarna stopnja I, slovenščina po manjšinskem šolskem zakonu (obvezni predmet; delovni jezik); tudi kot prosti predmet
LŠ Domačale	Vernberk	dvojezična osnovna šola/primarna stopnja
LŠ Goriče	Vernberk	dvojezična osnovna šola/primarna stopnja
LŠ Kostanje	Vrba	dvojezična osnovna šola/primarna stopnja
Varstvo Kostanje	Vrba	dvojezična osnovna šola/primarna stopnja, varstvo
LŠ Lipa pri Vrbi	Vrba	dvojezična osnovna šola/primarna stopnja

AVSTRIJA		
LŠ Vrba	Vrba	dvojezična osnovna šola/primarna stopnja
Varstvo Vrba	Vrba	dvojezična osnovna šola/primarna stopnja, varstvo
NSŠ Vrba	Vrba	srednja šola/sekundarna stopnja I, slovenščina po manjšinskem šolskem zakonu (obvezni predmet; delovni jezik); tudi kot prosti predmet
Občinski vrtec Rožek	Rožek	občinski vrtec, slovenščina kot drugi jezik
LŠ Rožek	Rožek	dvojezična osnovna šola/primarna stopnja
Vrtec konventa šolskih sester v Št. Petru	Šentjakob v Rožu	zasebni dvojezični vrtec
LŠ Področca	Šentjakob v Rožu	dvojezična osnovna šola/primarna stopnja
LŠ Šentjakob v Rožu	Šentjakob v Rožu	dvojezična osnovna šola/primarna stopnja
NSŠ Šentjakob v Rožu	Šentjakob v Rožu	srednja šola/sekundarna stopnja I, slovenščina po manjšinskem šolskem zakonu (obvezni predmet; delovni jezik); tudi kot prosti predmet
Višja šola za gospodarske poklice Št. Peter	Šentjakob v Rožu	dvojezična srednja šola/sekundarna stopnja II
Enoletna gospodarska strokovna šola Št. Peter	Šentjakob v Rožu	dvojezična srednja šola/sekundarna stopnja II
Internat konventa šolskih sester v Št. Petru	Šentjakob v Rožu	slovenski dijaški dom
LŠ Podgorje	Podgorje	dvojezična osnovna šola/primarna stopnja
Zasebni vrtec Minka SŠD, Škofiče	Škofiče	zasebni dvojezični vrtec
LŠ Škofiče	Škofiče	dvojezična osnovna šola/primarna stopnja
LŠ Šentilj	Šentilj	dvojezična osnovna šola/primarna stopnja
Otroško varstvo Šentilj	Šentilj	dvojezični vrtec, v kooperaciji občine, župnije in Caritas
Občinski vrtec Bistrica v Rožu	Bistrica v Rožu	občinski vrtec, težišči slovenščina in angleščina
LŠ Bistrica v Rožu	Bistrica v Rožu	dvojezična osnovna šola/primarna stopnja
Varstvo Bistrica v Rožu	Bistrica v Rožu	dvojezična osnovna šola/primarna stopnja, varstvo
k & k center Šentjanž	Šentjanž v Rožu	kulturni in komunikacijski center, tečajji slovenščine
Občinski vrtec Bilčovs	Bilčovs	dvojezični občinski vrtec
LŠ Bilčovs	Bilčovs	dvojezična osnovna šola/primarna stopnja
Varstvo Bilčovs	Bilčovs	dvojezična osnovna šola/primarna stopnja, varstvo
LŠ Hodiše	Hodiše	dvojezična osnovna šola/primarna stopnja
LŠ Kotmara vas	Kotmara vas	dvojezična osnovna šola/primarna stopnja
Zasebni vrtec Naš otrok/Unser Kind	Celovec	zasebni dvojezični vrtec
Zasebni vrtec Sonce SŠD, Celovec	Celovec	zasebni dvojezični vrtec
Zasebni vrtec CreaVita Montessori	Celovec	zasebni enojezični vrtec, težišče slovenščina
Zasebna LŠ Montessori De la Tour	Celovec	zasebna osnovna šola/primarna stopnja, pouk slovenščine na privatni osnovi
Zasebna NSŠ Montessori De la Tour	Celovec	zasebna srednja šola/sekundarna stopnja I, pouk slovenščine na privatni osnovi
Delovna skupnost zasebnih dvo- in večjezičnih vrtcev	Celovec	društvo, ki upravlja zasebne dvo- in večjezične vrtce
Slovensko šolsko društvo (SŠD)	Celovec	društvo, ki upravlja tri zasebne vrtce in Mladinski dom v Celovcu

AVSTRIJA		
Javna dvojezična LŠ 24 Celovec	Celovec	javna dvojezična osnovna šola/primarna stopnja
Zasebna LŠ Mohorjeve	Celovec	zasebna dvojezična osnovna šola/primarna stopnja
Zasebno varstvo Mohorjeve	Celovec	zasebno dvojezično varstvo
Zasebno varstvo ABCC	Celovec	zasebno dvojezično varstvo
Strokovno pedagoško združenje	Celovec	društvo, platforma dvojezičnih pedagogin in pedagogov
NSŠ 3 Hasnerschule Celovec	Celovec	srednja šola/sekundarna stopnja I, slovenščina po manjšinskem šolskem zakonu (obvezni predmet; delovni jezik); tudi kot prosti predmet
NSŠ 6 Celovec	Celovec	srednja šola/sekundarna stopnja I, slovenščina po manjšinskem šolskem zakonu (obvezni predmet; delovni jezik); tudi kot prosti predmet
NSŠ 13 Celovec	Celovec	srednja šola/sekundarna stopnja I, slovenščina po manjšinskem šolskem zakonu (obvezni predmet; delovni jezik); tudi kot prosti predmet
Zvezna gimnazija in zvezna realna gimnazija za Slovence	Celovec	slovenska srednja šola/sekundarna stopnja I in II, slovenski učni jezik
Dvojezična zvezna trgovska akademija TAK-HAK	Celovec	dvojezična srednja šola/sekundarna stopnja II
Mladinski dom	Celovec	slovenski dijaški dom
Slomškov dom	Celovec	slovenski dijaški dom
Internat konventa šolskih sester – Provincialna hiša	Celovec	slovenski dom za dekleta
Gimnazija BG/BRG Lerchenfeldstraße	Celovec	srednja šola/sekundarna stopnja I in II, slovenščina kot prosti predmet
Gimnazija BG/BRG Vetrinj	Celovec	srednja šola/sekundarna stopnja I in II, slovenščina kot prosti predmet
Gimnazija BG/BRG Mössingerstraße	Celovec	srednja šola/sekundarna stopnja I in II, slovenščina kot prosti predmet
Višja tehnična šola HTL Mössingerstraße	Celovec	srednja šola/sekundarna stopnja II, slovenščina kot prosti predmet
Gimnazija BORG Celovec	Celovec	srednja šola/sekundarna stopnja II, slovenščina kot prosti predmet
Mednarodna zvezna trgovska akademija BHAK International Klagenfurt	Celovec	srednja šola/sekundarna stopnja II, slovenščina kot alternativni predmet (2. tuji jezik)
Višja šola za elementarno pedagogiko za Koroško – BAfEP	Celovec	srednja šola/sekundarna stopnja II, slovenščina kot prosti predmet
Zasebna šola za socialnooskrbovalne poklice Caritas	Celovec	strokovna visoka šola, slovenščina kot alternativni izbirni predmet, prosti predmet
Slovenska glasbena šola dežele Koroške (16 krajevnih oddelkov)	Celovec	deželna glasbena šola, slovenščina kot učni jezik
Izobraževalna direkcija za Koroško (do leta 2019 Deželni šolski svet za Koroško)	Celovec	deželna ustanova, pristojna za dvojezične osnovne ter slovenske in dvojezične srednje šole
Pedagoška visoka šola za Koroško (Visoka šola Viktor Frankl)	Celovec	visoka šola, izobraževanje učiteljev za dvojezične ljudske šole in za slovenščino na sekundarni stopnji

AVSTRIJA		
Inštitut za slavistiko Univerze v Celovcu	Celovec	univerza, poučevanje jezika in izobraževanje učiteljev
Jezikovni center Univerze v Celovcu	Celovec	univerza, poučevanje jezika
WIFI	Celovec	izobraževalni inštitut gospodarske zbornice, poučevanje jezika
BFI	Celovec	poklicno izobraževalni inštitut, poučevanje jezika
Ljudske visoke šole na Koroškem – VHS	Celovec	poučevanje jezika (tečaji v Bekstanju, Beljaku, Celovcu, Železni Kapli, Velikovcu, Pliberku, Grebinju, Volšperku, Šentpavlu in Šentandražu v Labotski dolini)
Krščanska kulturna zveza in včlanjena slovenska krajevna kulturna društva	Celovec	jezikovne pobude in tečaji slovenščine na območju južne Koroške
Slovenska prosvetna zveza in včlanjena slovenska krajevna kulturna društva	Celovec	jezikovne pobude in tečaji slovenščine na območju južne Koroške
Skupnost koroških Slovencev in Slovenk	Celovec	politična organizacija, tečaji slovenščine
Zasebne jasli Jaz in ti/lch und du	Borovlje	zasebne dvojezične jasli
Zasebni vrtec Jaz in ti/lch und du	Borovlje	zasebni dvojezični vrtec
LŠ Borovlje	Borovlje	dvojezična osnovna šola/primarna stopnja
Zasebno varstvo Jaz in ti/lch und du	Borovlje	dvojezična osnovna šola/dvojezično zasebno varstvo
NSŠ Borovlje	Borovlje	srednja šola/sekundarna stopnja I, slovenščina po manjšinskem šolskem zakonu (obvezni predmet; delovni jezik); tudi kot prosti predmet
LŠ Žihpolje	Žihpolje	dvojezična osnovna šola/primarna stopnja
Varstvo Žihpolje	Žihpolje	dvojezična osnovna šola/primarna stopnja, varstvo
Gimnazija BG Tanzenberg (Plešivec)	Šentvid	srednja šola/sekundarna stopnja I in II, slovenščina kot prosti predmet
NSŠ St. Vid 1	Šentvid	srednja šola/sekundarna stopnja I, slovenščina kot prosti predmet
Zasebne jasli Sele	Sele	zasebne dvojezične jasli
Zasebni otroški vrtec Sele	Sele	zasebni dvojezični vrtec
LŠ Sele	Sele	dvojezična osnovna šola/primarna stopnja
Zasebno otroško varstvo Sele	Sele	osnovna šola/zasebno dvojezično otroško varstvo
Občinski vrtec Šmarjeta v Rožu	Šmarjeta v Rožu	občinski vrtec, slovenščina kot drugi jezik
LŠ Šmarjeta v Rožu	Šmarjeta v Rožu	dvojezična osnovna šola/primarna stopnja
Varstvo Šmarjeta v Rožu	Šmarjeta v Rožu	dvojezična osnovna šola/primarna stopnja, varstvo
LŠ Podkrnos	Žrelec	dvojezična osnovna šola/primarna stopnja
LŠ Grabštanj	Grabštanj	dvojezična osnovna šola/primarna stopnja
Varstvo Grabštanj	Grabštanj	dvojezična osnovna šola/primarna stopnja, varstvo
LŠ Vabnja vas	Pokrče	dvojezična osnovna šola/primarna stopnja
Dom Sodalitas v Tinjah	Tinje	izobraževalna ustanova, tečaji slovenščine
Kmečka izobraževalna skupnost (KIS)	Tinje	društvo, izobraževalna organizacija, tečaji slovenščine na območju južne Koroške
Zasebni vrtec Pika SŠD, Šentprimož	Škocjan	zasebni dvojezični vrtec
LŠ Šentprimož	Škocjan	dvojezična osnovna šola/primarna stopnja

AVSTRIJA		
LŠ Škocjan	Škocjan	dvojezična osnovna šola/primarna stopnja
Varstvo Šentprimož	Škocjan	dvojezična osnovna šola/primarna stopnja, varstvo
Občinski vrtec Žitara vas	Žitara vas	občinski vrtec, slovenščina kot drugi jezik
LŠ Žitara vas	Žitara vas	dvojezična osnovna šola/primarna stopnja
Varstvo Žitara vas	Žitara vas	dvojezična osnovna šola/primarna stopnja, varstvo
Občinske jasli Miške Železna Kapla	Železna Kapla	občinske jasli, slovenščina kot drugi jezik
Občinski vrtec Železna Kapla	Železna Kapla	občinski vrtec, slovenščina kot drugi jezik
LŠ Železna Kapla	Železna Kapla	dvojezična osnovna šola/primarna stopnja
NSŠ Železna Kapla	Železna Kapla	srednja šola/sekundarna stopnja I, slovenščina po manjšinskem šolskem zakonu (obvezni predmet; delovni jezik); tudi kot prosti predmet
Zasebni vrtec Mavrica, Dobrla vas	Dobrla vas	zasebni trojezični vrtec
LŠ Dobrla vas	Dobrla vas	dvojezična osnovna šola/primarna stopnja
NSŠ Dobrla vas	Dobrla vas	srednja šola/sekundarna stopnja I, slovenščina po manjšinskem šolskem zakonu (obvezni predmet; delovni jezik); tudi kot prosti predmet
LŠ Kazaze	Dobrla vas	dvojezična osnovna šola/primarna stopnja
LŠ Sinča vas	Sinča vas	dvojezična osnovna šola/primarna stopnja
NSŠ Sinča vas	Sinča vas	srednja šola/sekundarna stopnja I, slovenščina po manjšinskem šolskem zakonu (obvezni predmet; delovni jezik); tudi kot prosti predmet
Zasebni vrtec Kekec, Velikovec	Velikovec	zasebni trojezični vrtec
Občinski vrtec Ritzing	Velikovec	občinski vrtec, slovenščina kot drugi jezik
LŠ Velikovec 1	Velikovec	dvojezična osnovna šola/primarna stopnja
LŠ Velikovec 3 – Vovbre	Velikovec	dvojezična osnovna šola/primarna stopnja
LŠ Velikovec 4 – Mali Šentvid	Velikovec	dvojezična osnovna šola/primarna stopnja
LŠ Velikovec 6 – Šmarjeta pri Velikovcu	Velikovec	dvojezična osnovna šola/primarna stopnja
LŠ Velikovec 7 – Šentpeter na Vašinjah	Velikovec	dvojezična osnovna šola/primarna stopnja
LŠ Velikovec 8 – Tinje	Velikovec	dvojezična osnovna šola/primarna stopnja
NSŠ Velikovec	Velikovec	srednja šola/sekundarna stopnja I, slovenščina po manjšinskem šolskem zakonu (obvezni predmet; delovni jezik); tudi kot prosti predmet
Gimnazija BG/BRG Alpe Adria Velikovec	Velikovec	srednja šola/sekundarna stopnja I in II, slovenščina kot alternativni predmet (2. tuji jezik), prosti predmet
Zvezna trgovska akademija in trgovska šola BHAK/BHS Velikovec	Velikovec	srednja šola/sekundarna stopnja II, slovenščina kot alternativni predmet (2. tuji jezik), prosti predmet
Politehnična šola Velikovec – PTS	Velikovec	enoletna srednja šola/sekundarna stopnja II, priprava za poklicne šole, slovenščina kot prosti predmet
LŠ Djekše	Djekše	dvojezična osnovna šola/primarna stopnja
Občinski vrtec Globasnica	Globasnica	občinski vrtec, slovenščina kot drugi jezik
LŠ Globasnica	Globasnica	dvojezična osnovna šola/primarna stopnja

AVSTRIJA		
Varstvo Globasnica	Globasnica	dvojezična osnovna šola/primarna stopnja, varstvo
Občinski vrtec Šmihel pri Pliberku	Bistrica pri Pliberku	občinski vrtec, slovenščina kot drugi jezik
LŠ Evropska šola Šmihel pri Pliberku	Bistrica pri Pliberku	dvojezična osnovna šola/primarna stopnja
Varstvo Šmihel pri Pliberku	Bistrica pri Pliberku	dvojezična osnovna šola/primarna stopnja, varstvo
Zasebno varstvo Hilfswerk	Bistrica pri Pliberku	jasli in osnovna šola, zasebno varstvo, slovenščina kot drugi jezik
Otroška skupina Palčki	Pliberk	zasebne dvojezične jasli
Občinski vrtec Pliberk	Pliberk	občinski vrtec, slovenščina kot drugi jezik
LŠ Božji grob	Pliberk	dvojezična osnovna šola/primarna stopnja
LŠ Pliberk	Pliberk	dvojezična osnovna šola/primarna stopnja
LŠ Vogrče, podružnica LŠ Pliberk	Pliberk	dvojezična osnovna šola/primarna stopnja
Varstvo Pliberk	Pliberk	dvojezična osnovna šola/primarna stopnja, varstvo
NSŠ Pliberk	Pliberk	srednja šola/sekundarna stopnja I, slovenščina po manjšinskem šolskem zakonu (obvezni predmet; delovni jezik); tudi kot prosti predmet
Kulturni dom Pliberk	Pliberk	kulturni dom, tečaji slovenščine in tečaji nemščine za priseljence iz Slovenije
LŠ Grebinj	Grebinj	dvojezična osnovna šola/primarna stopnja
NSŠ Grebinj	Grebinj	srednja šola/sekundarna stopnja I, slovenščina po manjšinskem šolskem zakonu (obvezni predmet; delovni jezik); tudi kot prosti predmet
LŠ Ruda	Ruda	dvojezična osnovna šola/primarna stopnja
Občinski vrtec Suha	Suha	občinski vrtec, slovenščina kot drugi jezik
LŠ Suha	Suha	dvojezična osnovna šola/primarna stopnja
Zasebna šola za socialnooskrbovalne poklice, Šentandraž	Šentandraž v Labotski dolini	slovenščina kot alternativni izbirni predmet
NSŠ Labot	Labot	srednja šola/sekundarna stopnja I, slovenščina kot prosti predmet
ŠTAJERSKA		
NSŠ Gradec St. Andrä	Gradec	srednja šola/sekundarna stopnja I, slovenščina kot materinščina za otroke ljudske šole in nove srednje šole
Gimnazija KLEX Klusemann Extern, podružnica BG/BRG Klusemannstraße	Gradec	srednja šola/sekundarna stopnja I in II, slovenščina kot materinščina in tuji jezik (Mehrschulenkurs)
Inštitut za slavistiko Univerze v Gradcu	Gradec	univerza, poučevanje jezika in izobraževanje učiteljev
Jezikovni inštitut/Slowenisch in Graz	Gradec	privatna ustanova, poučevanje jezika
Center za jezike, plurilingvizem in strokovno didaktiko Univerze v Gradcu	Gradec	univerza, poučevanje jezika
Ljudska visoka šola za Štajersko – VHS	Gradec, Gradec-okolica, Deutschlandsberg (Lonč), Leibnitz (Lipnica), Leoben	poučevanje jezika
Urania	Gradec	poučevanje jezika
WIFI	Gradec	poučevanje jezika
LŠ Eibiswald	Eibiswald	osnovna šola/primarna stopnja, slovenščina kot prosti predmet

AVSTRIJA		
LŠ Arnfels	Arnfels (Arnež)	osnovna šola/primarna stopnja, slovenščina kot prosti predmet
NSŠ Arnfels	Arnfels (Arnež)	srednja šola/sekundarna stopnja I, slovenščina kot prosti predmet
LŠ Leutschach	Leutschach (Lučane)	osnovna šola/primarna stopnja, slovenščina kot prosti predmet
NSŠ Lebring	Lebring	srednja šola/sekundarna stopnja I, slovenščina kot prosti predmet
NSŠ Leibnitz II	Leibnitz (Lipnica)	srednja šola/sekundarna stopnja I, slovenščina kot prosti predmet
LŠ Kaindorf	Kaindorf	osnovna šola/primarna stopnja, slovenščina kot prosti predmet
NSŠ Gamlitz	Gamlitz (Gomilica)	srednja šola/sekundarna stopnja I, slovenščina kot prosti predmet
NSŠ Ehrenhausen	Ehrenhausen	srednja šola/sekundarna stopnja I, slovenščina kot obvezni izbirni predmet
LŠ Lichendorf	Lichendorf	osnovna šola/primarna stopnja, slovenščina kot prosti predmet
LŠ Mureck	Mureck	osnovna šola/primarna stopnja, slovenščina kot prosti predmet
LŠ Ratschendorf	Ratschendorf	osnovna šola/primarna stopnja, slovenščina kot prosti predmet
LŠ Bad Gleichenberg	Bad Gleichenberg	osnovna šola/primarna stopnja, slovenščina kot prosti predmet
LŠ Straden	Straden	osnovna šola/primarna stopnja, slovenščina kot prosti predmet
LŠ Bad Radkersburg	Bad Radkersburg (Radgona)	osnovna šola/primarna stopnja, slovenščina kot prosti predmet
NSŠ Bad Radkersburg	Bad Radkersburg (Radgona)	srednja šola/sekundarna stopnja I, slovenščina kot prosti predmet
Gimnazija BORG Bad Radkersburg	Bad Radkersburg (Radgona)	srednja šola/sekundarna stopnja II, slovenščina kot pouk materinščine
Pavlova hiša (Potrna pri Radgoni)	Bad Radkersburg (Radgona)	kulturna hiša, tečajji slovenščine
Gozdarska šola HBLA für Forstwirtschaft Bruck/Mur	Bruck an der Mur	srednja šola/sekundarna stopnja II, slovenščina kot obvezni izbirni predmet
DUNAJ		
Slovenska iniciativa Dunaj Center avstrijskih narodnosti	Dunaj	poučevanje slovenščine, dopolnilni pouk (www.zrss.si/sticisce/)
Slovenski bilingvalni vrtec Dunaj	Dunaj	zasebni dvojezični vrtec
LŠ Stubenbastei	Dunaj	osnovna šola/primarna stopnja, slovenščina kot materinščina
Gimnazija GRG 1 Stubenbastei	Dunaj	srednja šola/sekundarna stopnja I in II, slovenščina kot materinščina
Inštitut za slavistiko Univerze na Dunaju	Dunaj	univerza, poučevanje jezika in izobraževanje učiteljev
Jezikovni center Univerze na Dunaju	Dunaj	univerza, poučevanje jezika
Študentski dom Korotan	Dunaj	slovenski študentski dom
Knafljeva ustanova	Dunaj	slovenski študentski dom
Klub slovenskih študentk in študentov na Dunaju (KSSŠD)	Dunaj	študentski klub, tečajji slovenščine
VHS Alsergrund	Dunaj	ljudska visoka šola, poučevanje jezika
VHS Donaustadt	Dunaj	ljudska visoka šola, poučevanje jezika
VHS Brigittenu	Dunaj	ljudska visoka šola, poučevanje jezika

MADŽARSKA		
Učenje slovenskega jezika v vzgojno-izobraževalnih ustanovah in društvih		
Dvojezična osnovna šola in vrtec Jožefa Košiča	Gornji Senik	vrtec, kjer se poučuje tudi slovenščina dvojezična osnovna šola
Vrtec Sakalovci – Podružnica vrtca Gornji Senik	Sakalovci	vrtec, kjer se poučuje tudi slovenščina
Dvojezična osnovna šola in vrtec Števanovci	Števanovci	vrtec, kjer se poučuje tudi slovenščina dvojezična osnovna šola
Vrtec Játékvár	Monošter	državni vrtec, kjer se poučuje tudi slovenščina (t.i. slovenska skupina)
Osnovna šola Aranya Jánosa (od 1. do 4. razreda)	Monošter	pouk slovenščine – izbirni predmet
Osnovna šola Istvána Széchenyija (od 5. do 8. razreda)	Monošter	pouk slovenščine – izbirni predmet
Gimnazija Mihályja Vörösmartyja	Monošter	pouk slovenščine – izbirni predmet
Srednja strokovna šola Béla III.	Monošter	pouk slovenščine – izbirni predmet
Slavistični oddelek v Univerzitetnem središču Savaria (ELTE-SEK)	Sombotel	študij slovenskega jezika
Filozofska fakulteta Univerze Eötvös Loránd (ELTE)	Budimpešta	študij slovenskega jezika
Slovenski kulturni-informacijski center – Zveza Slovencev na Madžarskem	Monošter	tečaj slovenskega jezika

HRVAŠKA		
Učenje slovenskega jezika po Modelu C – izbirni predmet, vpišuje se ocena v spričevalo, program je verificiralo hrvaško ministrstvo za izobraževanje.		
Osnovna šola Pečine	Reka/Rijeka	učenje slovenskega jezika po Modelu C
Osnovna šola Kozala	Reka/Rijeka	učenje slovenskega jezika po Modelu C
Osnovna šola »Dr. Andrija Mohorovičič«	Matulji	učenje slovenskega jezika po Modelu C
Osnovna šola Jušiči, podružna šola Osnovne šole »Dr. Andrija Mohorovičič«	Jušiči	učenje slovenskega jezika po Modelu C
Osnovna šola »Vazmoslava Gržalja«	Buzet	učenje slovenskega jezika po Modelu C
Druga gimnazija Varaždin	Varaždin	učenje slovenskega jezika po Modelu C
Gimnazija Pulj	Pulj/Pula	učenje slovenskega jezika po Modelu C
Srednja šola uporabnih umetnosti in dizajna	Pulj/Pula	učenje slovenskega jezika po Modelu C
Srednja škola Čakovec	Čakovec	učenje slovenskega jezika po Modelu C
Učenje slovenskega jezika projekt: Poučevanje slovenščine in slovenske kulture v Varaždinski županiji – državne šole, izbirni predmet, financira MIZŠ RS		
Osnovna šola Breznički Hum	Breznički Hum	slovenščina kot izbirni predmet
Osnovna šola »Ante Starčevića« Lepoglava	Lepoglava	slovenščina kot izbirni predmet
Osnovna šola Bisag	Bisag	slovenščina kot izbirni predmet
Osnovna šola »grofa Janka Draškovića« Klenovnik	Klenovnik	slovenščina kot izbirni predmet
Osnovna šola Cestica	Cestica	slovenščina kot izbirni predmet
Osnovna šola Varaždinske Toplice	Varaždinske Toplice	slovenščina kot izbirni predmet
Osnovna šola »Petar Zrinski« Jalžabet	Jalžabet	slovenščina kot izbirni predmet
Osnovna šola »Izidora Poljaka« Višnjica	Višnjica	slovenščina kot izbirni predmet
Osnovna šola Julijane E. Drašković Cvetlin podružna šola Osnovne šole »Izidora Poljaka« Višnjica	Cvetlin	slovenščina kot izbirni predmet
Osnovna šola Petrijanec	Petrijanec	slovenščina kot izbirni predmet
Osnovna šola »Andrije Kačića Miošića« Donja Voća	Donja Voća	slovenščina kot izbirni predmet
Osnovna šola »Ivana Kukuljevića Sakcinskog« Ivanec	Ivanec	slovenščina kot izbirni predmet
Dopolnilni pouk na hrvaških osnovnih šolah s slovenskim financiranjem učiteljev		
Osnovna šola Mursko Središče	Mursko Središče	dopolnilni pouk slovenskega jezika
Osnovna šola Selnice	Selnice	dopolnilni pouk slovenskega jezika
Osnovna šola Sv. Martin na Muri	Sv. Martin na Muri	dopolnilni pouk slovenskega jezika
SLOVENSKA DRUŠTVA		
Slovenski dom Kulturno prosvetno društvo Bazovica	Reka/Rijeka	tečaj in dopolnilni pouk slovenskega jezika
Slovensko kulturno društvo Triglav	Split	dopolnilni pouk slovenskega jezika
Slovensko kulturno društvo Istra	Pulj/Pula	tečaj in dopolnilni pouk slovenskega jezika
Slovensko kulturno društvo Stanko Vraz	Osijek	dopolnilni pouk slovenskega jezika
Slovensko kulturno društvo Lipa	Buzet	dopolnilni pouk slovenskega jezika
Slovensko kulturno društvo Gorski Kotar, Tršće	Gorski Kotar, Tršće	dopolnilni pouk slovenskega jezika
Slovensko kulturno društvo Slovenski dom Zagreb	Zagreb	tečaj slovenskega jezika
Slovensko kulturno društvo Ajda	Umag	dopolnilni pouk slovenskega jezika

HRVAŠKA		
LEKTORATI		
Filozofska fakulteta Univerze v Zagrebu	Zagreb	fakultativni kolegij
Filozofska fakulteta Univerze na Reki	Reka	fakultativni kolegij
Filozofska fakulteta Univerze v Zadru	Zadar	fakultativni kolegij

Publikacija *Mladi v slovenskem zamejstvu: družbeni in kulturni konteksti ter sodobni izzivi* predstavlja pomemben prispevek k oblikovanju sistematičnega predloga in situacijskega konteksta slovenskega jezika v zamejstvu ter temelji na kvantitativnih in kvalitativnih rezultatih relevantne raziskave. Prav tako daje spodbudo za nadaljnji razmislek o možnostih ohranjanja in negovanja slovenskega jezika na štirih zajetih raziskovalnih področjih. Podaja tudi pomembne smernice za oblikovanje ustrezne in uspešne jezikovne politike s skrbnim načrtovanjem statusa slovenščine kot manjšinskega jezika ter ponuja podporo učnemu načrtu in programu ter ustvarja pogoje za njuno uspešno izvajanje. Večkrat je bil poudarjen pomen vloge slovenske skupnosti pri ohranjanju slovenščine kot manjšinskega jezika. Vendar je treba opozoriti, da sta pri tem pomembna tako pristop večinske jezikovne skupnosti kot tudi okolje, v katerem je afirmativni pogled na dvo- in večjezičnost ena izmed temeljnih smernic jezikovne politike Evropske unije.

Iz recenzije doc. dr. Željke Macan

INŠTITUT ZA NARODNOSTNA VPRAŠANJA
INSTITUTE FOR ETHNIC STUDIES

slori

slovenski raziskovalni inštitut
istituto sloveno di ricerche
slovene research institute

Slovenski
narodopisni inštitut
URBAN JARNIK, Celovec

ISBN-13: 978-961-6159-71-5

9 789616 159715